

సంగీది -2

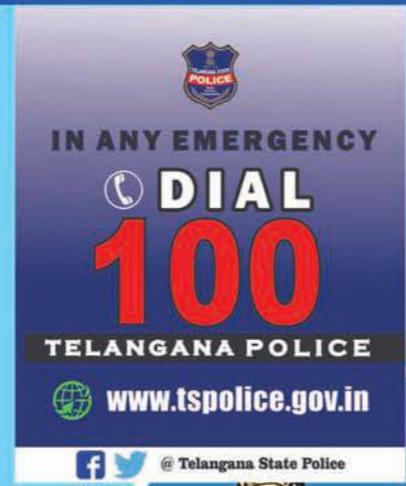
తెలుగు వాచకం

వదో తరగతి

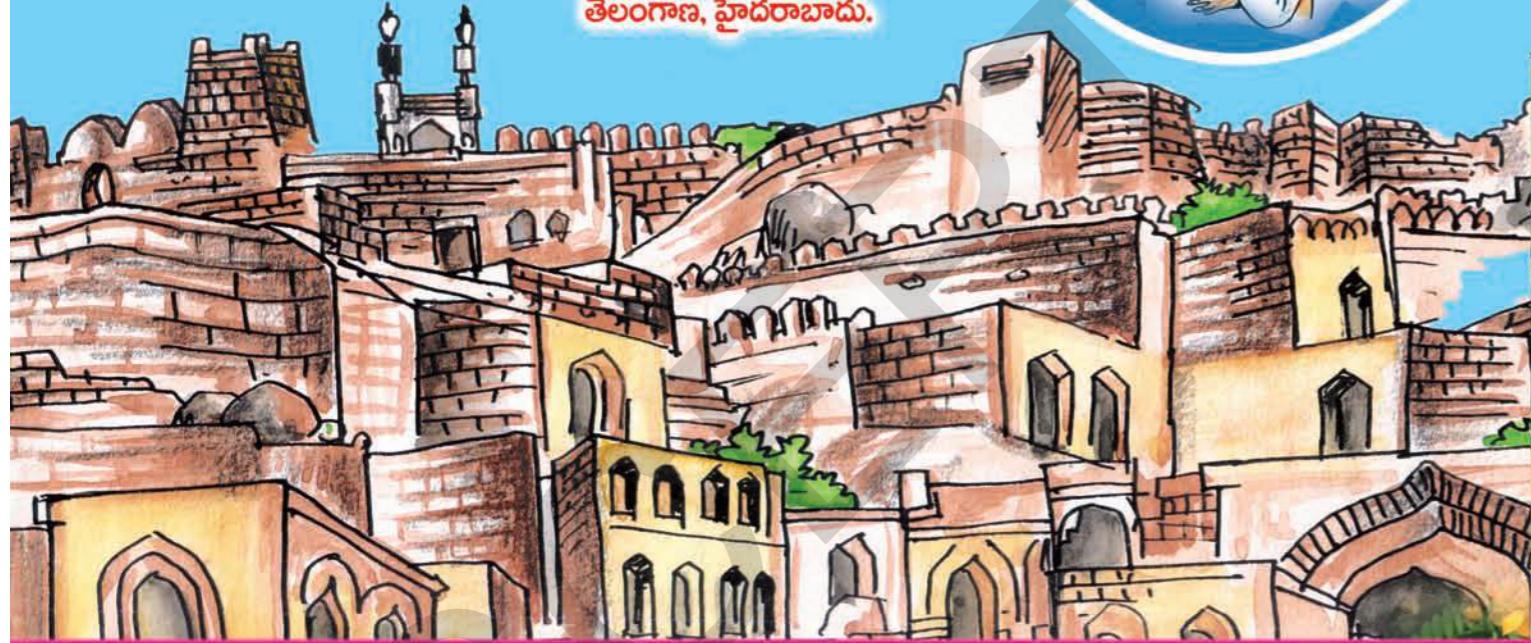

(ప్రథమ భాష)

Free

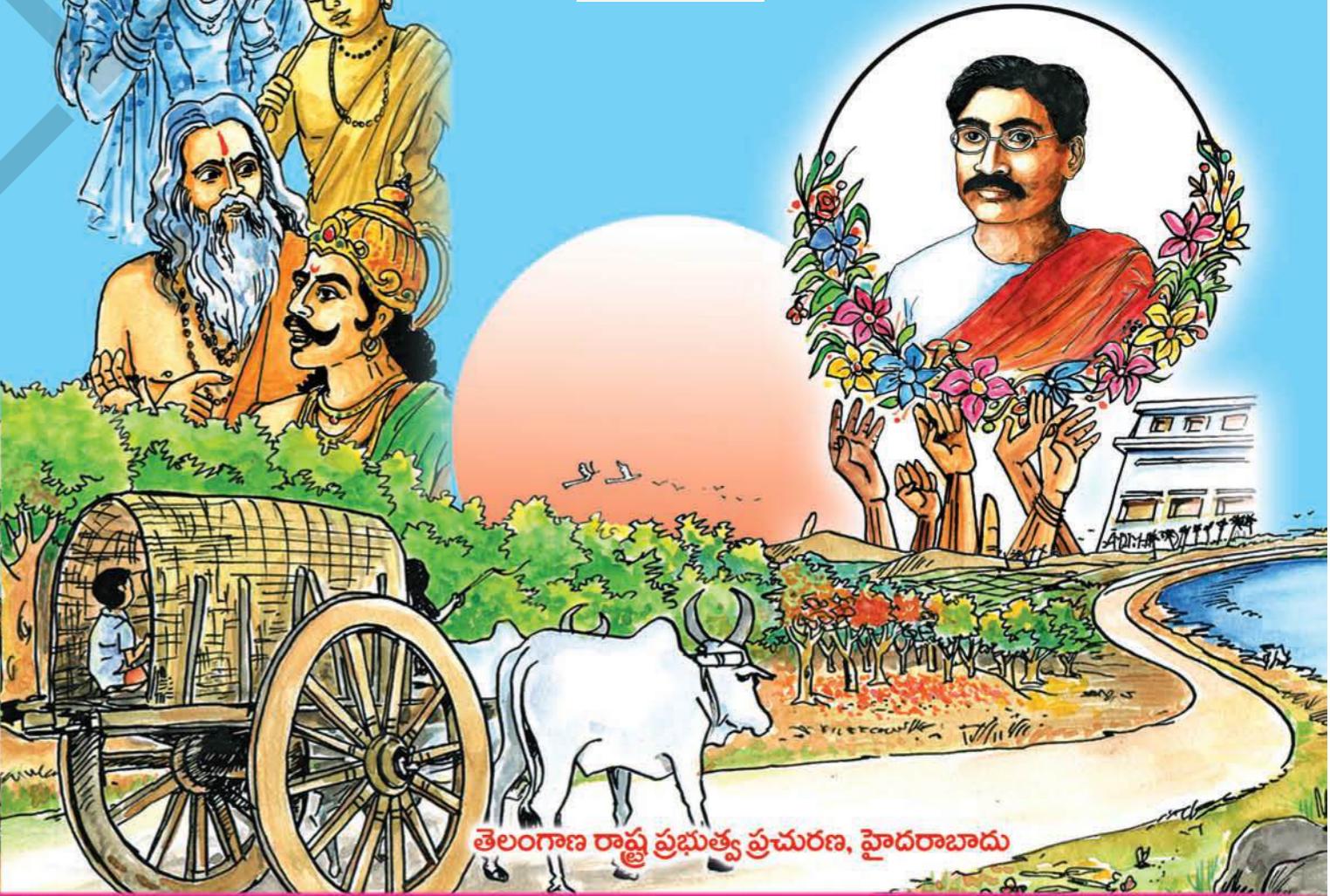
రాష్ట్ర విద్యాపరిధీధన శిక్షణసంస్థ
తెలంగాణ, హైదరాబాదు.

తెలంగాణ ప్రభుత్వంచే ఉచిత పంపిణీ

తెలంగాణ రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ప్రమరణ, హైదరాబాదు

తెలంగాణ ప్రభుత్వంచే ఉచిత పంపిణీ

విద్యార్థులకు స్నానవనలు

విద్యార్థులు!

- ❖ మీరండరూ ధారాళంగా చదువగలగాలి. తెలిసిన దాని గురించి సాంతంగా రాయగలగాలి. మీకు చదువడం, రాయడం రాకుంబే మీ ఉపాధ్యాయుని సాయంతో నేర్చుకోవాలి.
- ❖ మీరు నేర్చుకోవలసిన అంశాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని మీకోసమే తెలుగుపుస్తకాన్ని రూపొందించారు. ఈ పుస్తకంలో మీరు సాధించవలసిన సామర్ఖ్యాల గురించి ఒక వేజీలో ఇచ్చారు. విద్యా సంవత్సరం హర్షయేసరికి వీటిని మీరు చేయగలగాలి. వాటిని చదువాలి.
- ❖ ప్రతి పారం మొదట్లో బోమ్ము / పేరా / సంఘటన / పద్యం... ఇలా ఏదైనా ఉంటుంది. వాటి గురించి మాట్లాడండి. ప్రశ్నలకు జవాబులు చెప్పాలి. దీనివల్ల మీకు పారం ఉద్దేశం, నేపథ్యం, ఇతివృత్తం గురించి అర్థమౌతుంది.
- ❖ ‘విద్యార్థులకు సూచనలు’ అనే గదిలోని సూచనలు చదివి, అర్థం చేసుకొని పదాల అర్థాలు తెలుసుకోవాలి.
- ❖ తరగతి గదిలో చర్చలు జరుగుతున్నప్పుడు, జట్టుపనులు నిర్వహిస్తున్నప్పుడు మీరు పాల్గొనాలి. మాట్లాడాలి. అవసరమైతే ప్రశ్నించాలి.
- ❖ పారం చివరలో ‘ఇవి చేయండి’ అనే పేరుతో అభ్యసాలున్నాయి. వీటిని మీరు సాంతంగా చేయాలి. ప్రశ్నలకు మీరే ఆలోచించి సాంతంగా జవాబులు రాయాలి. ఎట్టి పరిస్థితుల్లో కైడ్లు, స్ట్రీ మెటీరియల్, ప్రశ్నల బ్యాంకులు మొదలైన వాటిలో చూసి రాయవద్దు. ఒకవేళ అట్లా రాస్తే పార్కేట్ (నిర్మణాత్మక) మూల్యాంకనంలో మీకు మార్కులు ఇవ్వారు. సృజనాత్మక అంశాలను ఎట్లా రాయాలో తరగతి గదిలో మీ ఉపాధ్యాయుడిని అడిగి తెలుసుకోవాలి. మీరు తరగతి గదిలో రాసి చూపాలి. దీనిపైన చర్చ జరిగిన తరువాతనే మీ నోటు పుస్తకాలలో రాయాలి.
- ❖ పారంలోని ప్రాజెక్టుపనులు, సృజనాత్మకతకు సంబంధించిన ప్రశ్నలను మీరు మీ మిత్రుల సహాయంతో చేయవచ్చు. వీటిని ఎలా చేయాలో మీ ఉపాధ్యాయుడిని అడిగి తెలుసుకోండి. వీటిని చేసిన తరువాత మీరు ఎలా చేశారు? ఏం చేశారు? ఏం నేర్చుకున్నారు? మొదలైన వాటి గురించి మీరే సాంతంగా చెప్పగలగాలి.
- ❖ అభ్యసాలను మీరే సాంతంగా చేయండి. చేయలేని వాటి గురించి మాత్రమే ఉపాధ్యాయుడిని అడిగి తెలుసుకోవాలి.
- ❖ అభ్యసాలలో ఇచ్చిన వ్యాకరణంశాలు మీకు అర్థంకావడానికి మొదట ఉదాహరణలు ఇచ్చారు. వాటి ఆధారంగా మీకు అర్థం అయ్యోలా సూత్రాన్ని ఇచ్చారు. కాబట్టి ఉదాహరణలను జాగ్రత్తగా పరిశీలించి వాటిని విశ్లేషించి సూత్రాన్ని తెలుసుకోవాలి.
- ❖ ఉపవాచకం పారాలను మీరే సాంతంగా చదువాలి. వాటి గురించి మాట్లాడాలి. చర్చించాలి. విశ్లేషించాలి.
- ❖ పారాలకు సంబంధించిన ఇతర పుస్తకాలను పారశాల గ్రంథాలయానికి పోయి అడిగి తీసుకొని చదువాలి.
- ❖ మీరు తప్పనిసరిగా నిఘంటుపను ఉపయోగించుకోవడం అలవాటు చేసుకోవాలి. వార్తాపత్రికలు, మృగజ్ఞాను, కథలపుస్తకాలు మొదలైనవి చదువడం అలవాటు చేసుకోవాలి.
- ❖ కొన్ని పారాలలో నాటకీకరణ చేయడం, ఏకపాత్రాభినయం చేయడం, గేయాలను రాగంతో పాడడం, అభినయం, పద్యాలను కంరస్తం చేయడం వంటివి ఉన్నాయి. వీటిని మీరు తప్పనిసరిగా సాధన చేయాలి.
- ❖ మీరు తప్పనిసరిగా వ్యాసాలు, లేఖలు, నినాదాలు, కరపత్రం, సంభాషణ, పోస్టరు తయారి వంటివి రాయగలగాలి. అవసరమైతే మీ ఉపాధ్యాయుడిని అడిగి తెలుసుకోవాలి. తోటివారి సహాయంతో చేయాలి.
- ❖ సృజనాత్మకతకు సంబంధించిన అంశాలను మీరు రాసిన తరువాత ఒక పుస్తకరూపంలో సంకలనం చేసి తరగతి గదిలో ప్రదర్శించాలి.

తెలంగాణ

కదనాన శత్రువుల కుత్తకల నవలీల
సుతరించిన బలోన్నత్తులేలిన భూమి
వీరులకు కాణాచిరా ... తెలగాణ
ధీరులకు మొగసాలరా!

❖ శ్రీవెష్టవుల భక్తి చిందు గీతాలతో
బనవన్న శివతత్త్వ పారవశ్యములోన
ఉప్రాతలూగిందిరా ... తెలగాణ
వెల్లువై పొంగిందిరా!

❖ కవితలో విక్రాంతి కాహళిని పూరించి
కమ్మ తెనుగున తేటకావ్యాలు విరచించె
పాల్కురికి ఆనాడేరా ... తెలగాణ
ప్రగతి బాటలు దీర్చేరా!

❖ భాషా వధా నయన బాప్పుతతి నణగింప
రాజసమ్మాన వైరాగ్యమును ప్రకటించి
కృషికుడై జీవించెరా ... తెలగాణ
'కృష్ణకవి' పోతన్నరా!

❖ భూగర్భమున నిధులు పొంగిపారేడు నదులు
శృంగార వనతతుల బంగారముల పంట
నా తల్లి తెలగాణరా... వెలలేని
నందనోద్యమ్మురా!

- రావెళ్ళ వేంకట రామరావు

(కార్పుక, కర్కడ, దళిత, బడుగు బలహీనవర్గాల స్థితిగతుల నెరిగిన కవి రావెళ్ళ వేంకటరామరావు. ఖమ్మం జిల్లా ముదిగొండ మండలం గోకీనేపల్లి గ్రామంలో 1924 జనవరి 21న జన్మించాడు. పేదలకోసం కలాన్ని పట్టుకుని శైజంపై గళం విప్పిన ధీరుడాయన. పెద్దగా చదువుకోలేకపోయనా తల్లిదండ్రుల సాంగత్యం నుంచి అలవడిన జ్ఞానంతో ఆశుకవిత్వం చెప్పాడు. నిస్వార్థ జీవనానికి నిలువెత్తు అడ్డం రావెళ్ళ.)

నవీలము

- బమ్మెర పోతన

చదువండి - అలోచించి చెప్పండి.

కర్ణుని పూజామందిరంలో సూర్యుడు ప్రత్యక్షమై కర్ణునితో ఇట్లా అన్నాడు.

సూర్యుడు : పుత్రా! కర్ణ! బ్రాహ్మణ వేషంలో వచ్చి ఇంద్రుడు నీ కవచకుండలాలను దానంగా అడుగుతాడు.
వాటిని దానం చేస్తే నీ ప్రాణానికే ముప్పు వస్తుంది నాయనా. జాగ్రత్త!

కర్ణుడు : తండ్రి! ఇంద్రుడంతటివాడు రూపం మార్పుకొని “దేహి” అని నాదగ్గరకు వస్తే ఎట్లా కాదంటాను.
ఈ శరీరం శాశ్వతం కాదు. ఎటువంటి ఆపద వచ్చినా సరే. నేను కాదనను. నాపై మీకున్న వాత్సల్యానికి సంతోషిస్తా. కాని నన్ను వారించకండి.

ప్రశ్నలు:

- సూర్యుడు కర్ణుని దానం చేయకుండా ఆపదానికి గల కారణమేమిటి?
- కర్ణుని మాటలను బట్టి మీకేమర్భమైంది?
- ప్రాణానికి ముప్పుని తెలిసినా కర్ణుడు ఎందుకు దానం చేశాడు?
- ఇటువంటి దానపీరులు ఇంకెవరైనా ఉన్నారా? ఎవరు?

పారం నేపథ్యం / ఉద్దేశం

విశేషమని కుమారుడైన బలి ఆసుర చక్రవర్తి. ప్రభోమని మనుమడు. ఇతడు తన శక్తిసామర్జ్యాలతో స్వగుర్తలోకాన్ని ఆప్రకమించాడు. ఇతని పరిపాలనలో కొందరు దేవతలు స్వర్గాన్ని వదిలిపోగా మిగిలినవారు వివక్షకు గుర్తైనారు. ఈ విషయాన్ని వారు మహావిష్ణువుతో చెప్పుకోగా తాను వామనునిగా జన్మించి దేవతల కష్టాలు తీర్చుస్తానని అభయమిచ్చాడు.

ఆ తర్వాత కొంతకాలానికి మహావిష్ణువు వామనావతారం ఎత్తినాడు. బలి సర్వదానదీ తీరంలో యాగం చేస్తుండగా వామనుడు వెళ్లి తనకు మూడడుగుల నేల కావాలని కోరగా తాను ఇస్తానని బలి మాట యిచ్చాడు. రాక్షసుగురువైన శుక్రాచార్యుడు వామనుని మాటల్లో ఏదో మోసం ఉందని గ్రహించాడు. బలిచక్రవర్తిని దానం ఇవ్వవద్దని అన్నాడు.

ఇచ్చిన మాటకు కట్టువదే తత్త్వాన్ని, దానం చేయడంలోని గొప్పదనాన్ని తెలియజేయడమే ఈ పారం ఉద్దేశం.

పార్యభాగ వివరాలు

ఈ పార్యభాగం పురాణ ప్రక్రియకు చెందినది. పురాణం అంటే పాతడైననూ కొత్తగా భాసించేది. పురాణాలు 18. వీటిని సంస్కృతంలో వ్యాసుడు రాశాడు. ఇందులో భాగవత పురాణం ఒకటి. భాగవతాన్ని పోతన తెలుగులోకి అనువదించాడు. ప్రస్తుత పార్యభాగం శ్రీమహాభాగవతం అష్టమ స్కూంధంలోని ‘వామన చరిత్ర’ లోనిది.

కవి పరిచయం

పోతన జనగామ జిల్లా బమ్మెర గ్రామ నివాసి. తల్లి లక్ష్మయాంబ, తండ్రి కేసన. పోతన సహజపండితుడని ప్రసిద్ధి.

మానవమాత్రులైన రాజులకు తనగ్రంధాన్ని అంకితం చెయ్యానని, భగవంతుడిచ్చిన కవితాకళను భగవంతునికే అంకితం చేస్తానని చెప్పి తన భాగవత పురాణాన్ని శ్రీరామచంద్రునికే అంకితం చేశాడు.

(ఊహాచిత్రం)

క్రీ.శ.15వ

శతాబ్దం

శబ్దాలంకారాల స్వాగతులో భక్తిరస ప్రధానంగా ఇతని రచన సాగుతుంది. పండిత పామర జనరంజకంగా రాయడం పోతన ప్రత్యేకత. ప్రపాదచరిత్ర, గజేంద్రమోక్షం, రుక్మిణీకల్యాణం మున్నగు ఘుట్టాలలోని పద్మాలు ప్రతి తెలుగువాడికి కంతతా వస్తాయి. పోతన రచనాలై, మధురభక్తి తరువాత కవులకు ఒరవడిగా నిల్చాయి. వీరభద్ర విజయం, భోగినీ దండకం, నారాయణ శతకం ఇతని ఇతర రచనలు.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- రు పారం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పారంలోని విషయాన్ని ఊహాంచండి.
- రు పారం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గీత గీయండి.
- రు వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న ‘పదవిజ్ఞానం’ పట్టికలో మాసి లేదా నిఖుంటుపులో మాసి తెలుసుకొండి.

జచ్చిన మాట తప్పకపోవటం, తాను సంపాదించిన దానిలో శక్తిమేరకు దానం చేయడం, తన యింటికి వచ్చిన అతిథి, అభ్యాగతులను ఆదరించటం అనేవి మానవులకు ఉండవలసిన మహిత గుణాలు.

మన పురాణాలలో, చరిత్రలో ఇటువంటి మహానీయుల కథలు ఎన్నోనో ఉన్నాయి. వాటిని పదివి మనం స్ఫూర్తి పొందవలసిన అవసరం ఉన్నది.

(ప్రశ్నత పారంలో బలిచక్రవర్తి తాను జచ్చినమాటకు కట్టువడి తన గురువు వారించినా పొచ్చరిష్టున్నా ‘వామసుని’ కోరికమేరకు దానం చేస్తాడు.

ఆ అధ్యాత సన్మిహనాన్ని పోతన రమణీయైలిలో ఆస్మాదిద్దాం.

I

❖ మ. కులమున్ రాజ్యముం దేజమున్ నిలుపు మీ కుబ్బండు విశ్వంభరుం డలంతిం బోండు త్రివిక్రమస్వరణవాడై నిండు బ్రిహమౌండముం గలండే మాన్య నొకండు? నా పలుకు లాకర్ణింపు కర్ణంబులన్ వలది దానము గీనముం; బనుపుమా వర్ణిన్ వదాన్యోత్తమా !

1

వ. ఆని యిట్లు హితంబు పలుకుచున్న కులాచార్యునకు క్షణమాత్ర నిమీలిత లోచనుండయి యశస్వి యిట్లనియె.

సీ. నిజమానతిచ్ఛితి నీవు మహోత్సుక!

మహిని గృహస్థధర్మంబు నిదియ యర్థంబుం గామంబు యశమును వృత్తియు నెయ్యాది ప్రార్థింప నిత్తు ననియు నర్థలోభంబున నర్థిం బొమ్మనుటెట్లు? పలికి లేదనుకంబెం బాప మెద్ది ‘యెట్లీ దుష్టర్యుని నే భరించెదం గాని సత్యహీనుని మోవంజాల’ ననుచుం

తే. బలుకదే తొల్లి భూదేవి బ్రహ్మతోడ సమరమున నుండి తిరుగకం జచ్చుకంటేం బలికి బొంకక నిజమునం బరంగు కంటేం మానథనులకు భద్రంబు మఱియుం గలదె

ఆలోచించండి-చెప్పండి

- ◆ శక్తుడు బలిచక్రవర్తితో “వలదీ దానము గీనమున్” అని ఎందుకు పొచ్చరించాడో ఊహించండి.
- ◆ ‘మానథనులు’ ఎట్లా ఉంటారని మీరు భావిస్తున్నారు?
- ◆ ‘కీర్తిని సంపాదించడమే గొప్ప’దని’చెప్పిన బలిచక్రవర్తి మాటలను మీరు ఏ విధంగా సమర్థిస్తారు?

2

క. ధాత్రిని హలికునకును సు
జ్యేత్తము బీజములు నొకటం జేకుటు భంగిం
జిత్తముగ దాత కీవియుం
బాత్తము సమకూరునట్టి భాగ్యము గలదే !

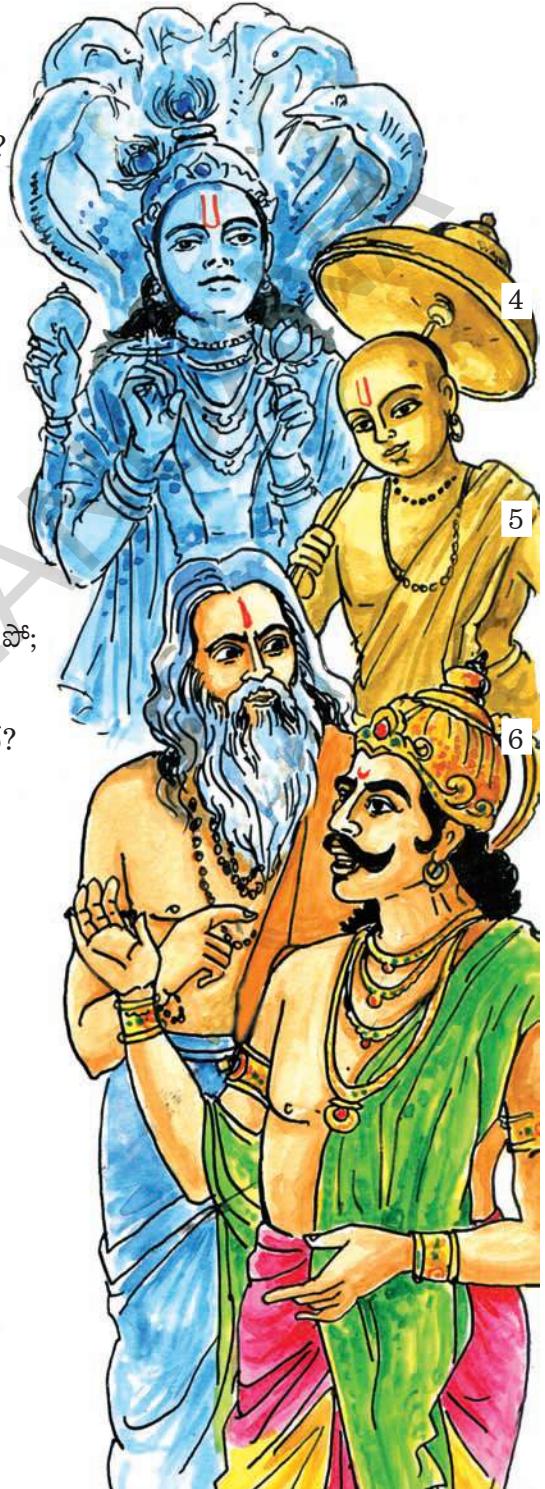
3

II

❖ శా. కారే రాజులు? రాజ్యముల్ గలుగవే? గర్వోన్నతిం బొందరే?
వారేరి సిరి మూట గట్టుకొని పోవంజాలిరే? భూమిపైం
బేర్ననం గలదే? శిఖిప్రముఖులుం బ్రీతిన్ యశఃకాములై
యారే కోర్చులు? వారలన్ మణచిరే యిక్కాలమున్ భార్యావా!

క. ఉడుగని క్రతువుల ప్రతములం
బొడగనం జననట్టి పొడవు పొడవునం గుఱుచై
యడిగెడి నంటు; ననుబోంచెంకి
నిడరాదె మహానుభావ ! యిష్టార్థంబుల్

❖ మ. నిరయంబైన, నిబంధమైన, ధరణి నిర్మాలనంబైన, దు
ర్మరణం బైనం గులాంతమైన నిజమున్ రానిమ్ము పో;
హరుండైనన్, హరియైన, నీరజభవం డబ్బాగతుండైన నౌం;
దిరుగన్ నేరదు నాదు జిహ్వ; వినుమా! ధీవర్ష! వేయేటికిన్?

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ “తిరుగన్ నేరదు నాదు జిహ్వ” అన్నాడు
కవి. దీనిని బట్టి మీకేం తెలిసింది?
- ◆ ఎదుటివారు అడిగిన దానిని ఇహ్వడంలో
ఎటువంటి తృప్తి ఉంటుంది? మీ
అనుభవాలు చెప్పండి?
- ◆ ‘పొడవు పొడవున గుఱుచై’ అని కవి
ఎవరిని ఉద్దేశించి, ఎందుకట్టా అని
ఉంచాడు?

III

ఆ. బ్రిదుకవచ్చుగాక బహుబంధనములైన
వచ్చుగాక లేమి వచ్చుగాక
జీవధనములైనఁ జెడుఁగాక పడుఁగాక
మాట దిరుగలేరు మానధనులు.

7

వ. అయ్యవసరమున
ఆ. దనుజలోకనాథు దయిత వింధ్యాపళి
రాజవదన మదమరాళ గమన
వటుని కాళ్ళు గడుగ వర హేమఫుటమున
జలముఁ దెచ్చె భర్త సన్న యొఱిగి.

8

వ. అయ్యవసరంబునఁ గపటవటునకు నద్దానవేంద్రుం డిట్లనియె.

క. రమ్యా! మాణవకోత్తమ!
లెమ్యా! నీ వాంచితంబు లే దన కిత్తుం
దెమ్యా! యడుగుల నిటు రా
నిమ్యా! కడుగంగవలయు నేఁటికిం దడయన్?
క. సురలోక సముద్ధరణము
నిరత శ్రీకరుణ మఖిల నిగమాంతాలం
కరణము భవసంహరణము
హరిచరణము నీటఁ గడిగె నసురోత్తముఁడున్.

9

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ ‘మాట దిరుగలేరు మానధనులు’
అన్న మాటను మీరు సమర్థిస్తారా?
ఎందుకు?
- ◆ బలిచేసిన దానాన్ని దిక్కులు
పొగడినవని కవి చెప్పిన దానినిబట్టి
మీరేమి గ్రహించారు?

10

వ. ఇట్లు ధరణీసుర దక్కిణ చరణ ప్రక్కాళనంబు నేసి వామపాదంబు గడిగి తత్పావన జలంబు శిరంబునం జల్లుకొని
వార్షి దేశ కాలాది పరిగణనంబునేసి.

శా. ‘విప్రాయ ప్రకటప్రతాయ భవతే విష్ణుస్వరూపాయ వే
ద ప్రామాణ్యవిదే త్రిపాదధరణీం దాస్యామి’ యంచుం గ్రియా
జ్ఞి ప్రుండై దనుజేశ్వరుండు వడుగుం జేసౌఁచి పూజించి ‘ఐ
హృ ప్రీతమైని ధారవోసె భువనం బాశ్రూముం బొండంగన్.

11

క. బలి చేసిన దానమునకు
నలినాక్కుఁడు నిఖిలభూత నాయకుఁ డగుటం
గలకల మని దశ దిక్కులు
బళి బళియని పొగడె భూత పంచకమనఘూ!

12

తాత్పర్యాలు

- 1) దాతల్లో గొప్పవాడా! ఓ బలిచక్రవర్తి! నీ కులాన్నీ, రాజ్యాన్నీ, పరాక్రమాన్నీ నిలుపుకో. ఈ పొట్టివాడు విష్ణువు. కొంచెం మాత్రమే తీసుకొని పోయేవాడు కాదు. మూడుగులతో మూడులోకాలను కొలిచే త్రివిక్రమ రూపాన్ని పొందుతాడు. బ్రహ్మండమంతా నిండిపోతాడు. ఎవరైనా అతడిని ఆపగలరా? నా మాట విను. దానం వద్ద గీనం వద్ద. ఈ బ్రహ్మాచారిని (వామనుడిని) పంపించు.
- 2) అని ఈ విధంగా తన వంశగురువైన శుక్రాచార్యుడు తన మేలుకోరి చెప్పుతుండగా క్షణకాలం కన్నులు మూసుకొని కీర్తిమంతుడైన బలి ఇట్లన్నాడు.
- 3) ఓ మహాత్మా! నీవు చెప్పింది నిజమే. లోకంలో గృహస్థుల ధర్మం కూడా ఇదే. అర్థం, కామం, కీర్తి, జీవనాధారం - వీటిలో ఏది అడిగినా ఇస్తునని చెప్పాను. ఇప్పుడు ధనంపై దురాశతో లేదని చెప్పి తిప్పి పంపించలేను. ఇచ్చిన మాట తప్పుటకన్నా పొపం లేదు. పూర్వం భూదేవి “ఎటువంటి చెడ్డపని చేసిన వానినైనా భరిస్తాను కాని ఆడిన మాట తప్పినవానిని మాత్రం మోయలేను” అని బ్రహ్మతో చెప్పింది కదా! యుద్ధంలో వెనుదిరుగకుండా వీరమరణం పొందడమూ మాటకు కట్టువడి సత్యంతో బ్రతకడమూ మానథనులైనవాళ్ళకు మేలైన మార్గాలు.
- 4) రైతులకు మంచి నేల, మంచి విత్తనాలు దొరకటం అరుదు. ఆట్లే దాతకు తగినంత ధనము, దానిని గ్రహించటానికి ఉత్తముడైన వ్యక్తి దౌరికే అదృష్టం అరుదే కదా!
- 5) ఆచార్యా! పూర్వం రాజులు ఉన్నారు. వారికి రాజ్యాలు ఉన్నాయి. వారు ఎంతో అహంకారంతో విర్మిగారు. కాని వారెవరూ ఈ సంపదలను మూటగట్టుకొని పోలేదు. ప్రపంచంలో వారి పేర్లు కూడా మిగులలేదు. శిబిచక్రవర్తి వంటివారు కీర్తికోసం సంతోషంగా అడిగినవారి కోరికలు తీర్చులేదా? వారిని ఈనాటికీ లోకం మరువర్తేదు కదా!
- 6) ఓ పండితోత్తమా! నాకు సరకం దాపురించినా సరే, బంధనం ప్రాప్తమైనా మంచిదే. ఈ భూమండలం అదృశ్యమైనా, నాకు దుర్భరణం వచ్చినా సరే. నా వంశం అంతా నశించినా సరే. ఏమైనా కానీ, ఏదైనా రానీ! ఎందుకు ఇన్ని మాటలు. వచ్చినవాడు శివుడు, విష్ణువు, బ్రహ్మ ఎవరైనా సరే. నా నాలుక వెనుదిరుగదు. (ఆడిన మాట తప్పను).
- 7) బాగా బ్రతికినా ఎన్ని కష్టాలకు గురియైనా పేదరికం వచ్చినా ప్రాణానికి ధనానికి చేటు వచ్చినా చివరికి మరణమే సంభవించినా సరే, అభిమానథనులు మాట తప్పలేరు.

- 8) అని ఈ విధంగా బలిచక్రవర్తి మాటల్లాడుతుండగా చంద్రబింబం వంటి ముఖమూ మత్తిల్లిన రాజహంస వంటి నడక కలిగిన అతని ఇల్లాలు వింధ్యావళి భర్త యొక్క సైగను గమనించింది. ఆ బ్రహ్మచారి కాళ్ళు కడిగి దానం చేయటానికి శ్రేష్ఠమైన బంగారు కలశంతో నీళ్ళు తెచ్చింది.
- వ॥ అప్పుడు వామనునితో బలి చక్రవర్తి ఇట్లా అన్నాడు.
- 9) ఓ ఉత్తమ బ్రహ్మచారీ! లేవయ్యా! ఇటు రావయ్యా! నీవు అడిగింది లేదనకుండా ఇస్తా. నీ పాదాలు కడుగనివ్వు. ఇంకా అలస్యం దేనికి?
- 10) వామనుడైన విష్ణువు కుడి పాదాన్ని బలి చక్రవర్తి కడిగాడు. ఆ పాదం దేవతలను కష్టాలనుండి కాపాడేది. కలకాలమూ మేలు కలిగించేది. అన్ని ఉపనిషత్తులకూ అలంకారమైంది. భవ బంధాలను పోగొట్టి మోక్షాన్ని సమకూర్చేది. అదేవిధంగా ఆ చక్రవర్తి వామనుని ఎడమ పాదాన్ని కూడా కడిగాడు.
- వ॥ పవిత్రమైన ఆ జలాలను నెత్తిపై చల్లుకున్నాడు. ఆచమనం చేశాడు. దేశ, కాల పూర్వకమైన ‘సంకల్పాన్ని’ చెప్పాడు.
- 11) బలిచక్రవర్తి చేతులు చాచి వామనుని పూజించాడు. “బ్రాహ్మణుడవూ ప్రుసిధ్ధమైన ద్రతము కలవాడవూ విష్ణు స్వరూపుడవూ వేద ప్రమాణంచే తెలుసుకోదగినవాడవయిన నీకు మూడడుగుల నేల దానం చేస్తున్నా” నని పలికి “పరమాత్మనకు ప్రీతి కలుగుగాక” అంటూ వెనువెంటనే చేతిలో నీటిని ధారహోశాడు. అది చూసి లోకం ఆశ్చర్యపడింది.
- 12) ఓ పరీక్షిస్తుపోరాజా! అన్ని భూతాలకూ విష్ణువు అధిపతి. ఆయనకు బలిచక్రవర్తి దానమియ్యగానే పది దిక్కులూ, పంచభూతాలూ “బళి బళి” అని పోగించాయి.

ఇవి చేయండి

N4Z9P8

అవగాహన - ప్రతిస్పందన

- దానాలన్నీ వేచికవే గొప్పవి. అయితే నేచి కాలంలో రక్తదానం, మరణంతరం అవయవదానం వంటివి చేస్తున్నారు కదా! వాటి యొక్క ప్రాధాన్యాన్ని చర్చించండి.
- పుష్ప గుర్తుగల పద్మాలను భావస్వర్ంగా చదువండి.
- ఒకటో పద్మానికి ఇక్కడ ప్రతిపదార్థం ఉంది. ఇదే విధంగా నాలుగు, ఆరు సంఖ్యగల పద్మాలకు ప్రతిపదార్థాలు రాయండి.

వదాన్య + ఉత్తమా! = దాతల్లో శ్రేష్ఠదా! (ఓ బలిచక్రవర్తీ!)

కులమున్ = (మీ) వంశాన్ని

రాజ్యమున్	= (మీ) రాజ్యాన్ని
తేజమున్	= తేజస్సును
నిలుపుము	= కాపాడుము.
ఈ కుబ్బండు	= ఈ పాట్టివాడు (వామనుడు)
విశ్వంభరుండు	= విశ్వమును భరింపగల్గ వాడు (విష్ణుమూర్తి)
అలంతిన్ + పోడు	= ఇంత తక్కువతో పోడు.
త్రివిక్రమ స్పృరణవాండు + ఐ	= త్రివిక్రముడంతటి వాడై (మూడు లోకములను ఆక్రమించగలవాడై)
బ్రహ్మండమున్	= ఈ బ్రహ్మండం అంతటినీ
నిందున్	= వ్యాపిస్తాడు.
ఒకండు	= మరొకడు
మాన్సున్ + కలదే	= తప్పింపగలుగుతాడా!
నా	= నాయుక్క
పలుకులు	= మాటలు
కర్ణంబులన్	= చెవులతో
ఆకర్ణింపు	= విను
దానము గీనమున్	= దానం గీనం వంటివి
వలదు	= వద్దు
వర్షిన్	= (ఈ) బ్రహ్మచారిని
పనుపుమా!	= పంపించవయ్యా!

II. వ్యక్తికరణ - సృజనాత్మకత

1. కింది ప్రశ్నలకు ఐదేసి వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

- అ) ‘ఈ కుబ్బండు అలంతింబోడు’ అని శుక్రాచార్యుడు చెప్పడంలో అతని ఉద్దేశమేమై ఉంటుంది? దానితో మీరు ఏకీభవిస్తారా?
- ఆ) హాలికునికి కావలసిన వసతి సౌకర్యాలు ఏవిధంగా ఉంటే అతడు తృప్తి జెందుతాడు?
- ఇ) ‘సిరి మూట గట్టుకొని పోవం జాలిరే?’ అనడంలో బలిచక్రవర్తి అంతర్యమేమై ఉంటుంది?
- ఈ) ‘ఆడినమాట తప్పగూడడు’ – ఎందుకు?

2. కింది ప్రశ్నలకు పది వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

అ) నేటి సమాజానికి దానగుణంగల వ్యక్తుల అవసరమేమిటో వివరించండి.

(లేదా)

ఆ) పార్యభాగ సారాంశాన్ని సాంతమాటల్లో రాయండి.

3. కింది అంశాన్ని గురించి స్పష్టనాత్మకంగా ప్రశంసిస్తూ రాయండి.

అ) ఆడినమాట తప్పకపోవడం, దానగుణం కలిగి ఉండడం అనే విషయాలపై నించాలు, సూక్తులు రాయండి.

భాషాంశాలు

పదజాలం

1. కింది పదాలను ఉపయోగించి సాంతవాక్యాలు రాయండి.

అ) పలికి లేదనుట

అ) కులుచగుట

ఇ) చేతులొగ్గు

2. కింది పదాలకు వ్యుత్పత్త్యర్థాలు రాయండి.

అ) నీరజభవుడు

అ) త్రివిక్రముడు

3. కింది వాక్యాలలో గీతలు గీసిన పదానికి సరిపోయే అర్థాన్నిచే మరిన్ని పదాలు రాయండి.

అ) జలములతో నిండిన చెఱువులు మిక్కిలి హయినీ, ఆనందాన్ని కలిగిస్తాయి.

అ) జీవచ్ఛవం కావటంకన్నా యశఃకాయుడు కావడం మిన్న.

4. కిందివాటిలో ప్రకృతి పదాలకు వికృతి పదాలు, వికృతి పదాలకు ప్రకృతి పదాలు రాయండి.

అ) సిరి

అ) విష్ణువు

ఇ) ధర్మము

ఈ) బ్రహ్మ

5. కింది పదాలకు నానార్థాలు రాయండి.

అ) కులము

అ) క్షేత్రము

ఇ) హరి

ఈ) చిత్రము

వ్యక్తరణాంశాలు

- 1.** కింది వాక్యాలలో సంధి పదాలను గుర్తించి, వాచిని విడగ్గిసి సంధిపేరు రాయండి.

ఉదా : రమణి నాట్యాన్ని అత్యధ్యతంగా ప్రదర్శించింది.

అత్యధ్యతం = అతి + అధ్యతం = యణాదేశంధి

- అ) గర్వస్వాతి వల్ల ఆత్మియులు దూరం అవుతారు.

$$\underline{\quad} + \underline{\quad} = \underline{\quad} = \underline{\quad}$$

- అ) అభ్యాగతులకు దానం చేయడం మంచిది.

$$\underline{\quad} + \underline{\quad} = \underline{\quad} = \underline{\quad}$$

- ఇ) రంతిదేవుడు వదానోత్తముడు.

$$\underline{\quad} + \underline{\quad} = \underline{\quad} = \underline{\quad}$$

- ఈ) అణ్ణయుధాలు మానవులకు హోని కలిగిస్తాయి.

$$\underline{\quad} + \underline{\quad} = \underline{\quad} = \underline{\quad}$$

- 2.** కింది సమాస పదాలకు విగ్రహవాక్యాలు రాసి సమాసాలు గుర్తించండి.

అ) జీవధనములు = _____ → _____

ఆ) ముండుగులు = _____ → _____

ఇ) దశదిక్కులు = _____ → _____

ఈ) భూతప్రేతములు = _____ → _____

- 3.** కింది పద్య పాదాలను గణవిభజన చేసి, ఏ పద్యాలకు సంబంధించినవో నిర్ణయించండి. లక్షణాలను రాయండి.

- అ) తెలగాణమ్మున గడ్డిపోచయును సంధించెన్ కృపాణమ్ము! రా

- ఆ) అసయము దోషమే పరులయందు కనుంగొని పల్పునట్టి యా

త్రిక సంధి

- * కింది పదాలను గమనించండి.

అ) అచ్చేటు → ఆ + చోటు

ఆ) ఇవ్విధము → ఈ + విధము

ఇ) ఎక్కులము → ఏ + కాలము

పై పదాలలో పూర్వపదాలల్లో ఆ, ఈ, ఏ లు ఉన్నాయి.

ఇవి సర్వనామాలు.

ఈ త్రికముమీద ఉన్న అసంయుక్త హల్లు ద్విత్వంగా మారుతుంది.

ఆ, ఈ, ఏ లను

‘త్రికం’ అంటారు.

ఆ + చోటు → ఆ + చ్చోటు;

ఈ + విధము → ఈ + వ్యిధము;

ఎ + కాలము → ఎ + క్యాలము

ఇలా ద్విత్వం (ద్విరుక్తం)మైన ఉన్న దీర్ఘచ్ఛ) ప్రాస్పంగా మారుతుంది.

ఆ + చోటు → అచోటు;

ఈ + విధము → ఇవ్యిధము;

ఎ + కాలము → ఎక్కాలము

త్రికం మీద అసంయుక్త హల్లునకు

ద్విత్వం బహుళమౌతుంది.

బహుళం : ఒక వ్యాకరణ కార్యం నిత్యంగారావడం, రాకపోవడం, వికల్పంగారావడం, అన్యకార్యం రావడం - ఇట్లు నాలుగు విధాలుగా జరిగితే 'బహుళం' అంటారు.

ద్విరుక్తమైన హల్లు పరమైనప్పుడు ఆచ్చికమైన దీర్ఘం ప్రాస్పమౌతుంది.

ఆచ్చికం : అచ్చ తెలుగు పదం

ప్రాజెక్టు పని

- ఆయా సందర్భాలలో వివిధ మతాలవారు చేసే దానధర్మాలను తెలుసుకొండి. పట్టిక రాయండి. నివేదిక రాసి ప్రుదర్శించండి.

మతం	సందర్భం	దానం

తన ఆకలిని సహించుకునే తపోధనుడి శక్తికన్నా, ఇతరుల ఆకలి తీర్చే దానశేలి శక్తి మిస్తు!

ఎవరి భాష వెళ్ళకు వినసాంపు

- దా॥ సామల సదాశివ

చదువండి - ఆలోచించి చెప్పండి.

తెలంగాణ భాషంతా తొరక్కాంధ్రమని ఎవడో అన్నదు. అంత అగ్నీకున్నదా తెలంగాణభాష? ఇక సహించవద్దు. అందుకనే నేను గిట్లనే మాట్లాడ్, గిట్లనేరాస్త అని జిద్దుకు రాయాలె. జిద్దేంది ఆసలు మన యాసల్నే మన బతుకున్నది. నీ భాషల్నే నీ బతుకున్నది. నీ యాసల్నే నీ సంస్కృతున్నది. ఆ యాసలున్న పలుకుబ్బల్లనే తెలంగాణ జీవితం ఉన్నది. కమస్తుం నీ భాషల్ను నువ్వు రానే కైర్రుం జేయి. మనం పోగొట్టుకుంటున్న మన బతుకును బతికించుకోవాలె. దానికి, బాస చాన ముఖ్యమయింది. ఎవని యాసల, ఎవని భాషల వాడు రాయాలె. తెలుస్తదా అన్నది లేనే లేడు. మన కప్పలను, రచయితలను మనం గుర్తించి గౌరవించుకోవాలె. ఇట్లరాస్తే అవతలోనికి తెలుస్తదా అని ముందర్చే మనమనుకున్నదు, మనను మనం తక్కువ చేసుకున్నట్టే. ఈ బానిస భావన పోవాలె. నేనెన్నోసార్లు చెప్పిన. భాష రెండు తీర్లు - ఒకటి బడిపలుకుల భాష, రెండోది పలుకుబడుల భాష. పలుకుబడుల భాషగావాలె.

- కాళోజి నారాయణరావు

ప్రశ్నలు:

- పక్క వేరాలోని మాటలు ఎవరన్నారు?
- ఇట్లా ఎందుకు అని ఉంటాడు?
- ఎవరి భాషలో వాళ్ళు మాట్లాడడం, రాయడం అంటే ఏమిటి?
- ఎవరి భాష వాళ్ళకు ఎట్లా అనిహిస్తుంది?

పారం ఉద్దేశం

ఒక భాషలోని నుడికారపుసొంపు, పలుకుబడులు, జాతీయాలవల్ల భాష ఎంతో పరిపూర్ణంగా, సొందర్యవంతంగా విలసిల్లుతుందో చెబుతూ, ఇతర భాషల్లో గొప్పతనాన్ని కూడా బేరీజువేస్తూ తెలుగు భాష గొప్పతనాన్ని, ప్రాంతీయ భాషలోని సొగసును తెలియజేయడమే ఈ పారం ప్రధానోద్దేశం.

పార్వతీ విపరాలు

ఈ పారం వ్యాసప్రక్రియకు చెందినది. ఏదైనా ఒక అంశాన్ని గురించి సంగ్రహంగా, ఆకట్టుకునేటట్లు వివరించేది వ్యాసం. సూటిగా, స్ప్రష్టంగా, నిర్దిష్టంగా, సులభంగా అర్థమయ్యే విధంగా ఉండటం వ్యాసం లక్షణం. ప్రస్తుత పార్వతీ విపరాలు దాఖల సామాజిక తన స్వీయ అనుభూతులతో రాసిన ‘యాది’ అనే వ్యాస సంపుటిలోనిది.

రచయిత పరిచయం

దాఖల సామాజిక కుంరంభీం ఆసిఫాబాద్ జిల్లాలో భాగమైన దహాగామ్ మండలం తెనుగుపల్లెలో జన్మించాడు. సంస్కృతం, హిందీ, ఆంగ్లం, ఉర్దూ, ఫార్సీ, మరాతీ భాషలలో ఈయన పండితుడు. ఉర్దూ, ఫార్సీ, హిందీ, మరాతీ కవుల రచయితల సాహిత్యాన్ని ఈయన తెలుగులోకి అనువాదం చేశాడు.

11-05-1928

07-08-2012

ఉర్దూ సాహిత్య చరిత్ర, అమ్మద్ రుబాయాలు, మలయమారుతాలు, యాది, సంగీత శిఖరాలు మొదలైనవి ఇతని రచనలు. ‘అమ్మద్ రుబాయాలు’ అనువాదానికి 1964లో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వంచే ఉత్తమ అనువాద రచనా పురస్కారం, ‘స్వరలయలు’ గ్రంథానికి 2011లో కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు లభించింది. కాకతీయ, తెలుగు విశ్వవిద్యాలయాలు గౌరవడాకరేట్లతో సత్కరించాయి. సదాశివను హిందుస్థాని - కర్ణాటక సంగీతానికి సాంస్కృతిక వారధిగా విద్యాంసులు గుర్తించారు. సహ్యదయ విమర్శకుడైన ఇతని రచనల్లో భాష సహజ సుందరంగా, సరళంగా ముచ్చట్ల రూపంలో మనసుకు హత్తుకు పోయేటట్లు ఉంటుంది.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- ఈ పారం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పారంలోని విషయాన్ని ఊహించండి.
- ఈ పారం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గీత గీయండి.
- వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న ‘పదవిజ్ఞానం’ పట్టికలో చూసి లేదా నిఘంటువులో చూసి తెలుసుకొండి.

సంస్కృతాంధ్ర భాషల్లో, కావ్యవ్యాకరణ శాస్త్రాల్లో ఉద్దండ పండితుడు; ‘ఆంధ్రబిల్లో’ బిరుదాంచితుడూ అయిన కప్పగంతుల లక్ష్మణ శాస్త్రి - “వారీ! రామచంద్రా! ఇగపటు” అన్నాడు.

గుడిపూజారి - “మొదలు మీ కండ్లకు నీళ్ళు పెట్టుకోండి” అని ఆశ్చర్యపరచాడు.

“మనీము మెట్లమీద కూర్చొని ఫకీర్లు, బిచ్చగాళ్ళు, బిచ్చగత్తెలు మాట్లాడుకునే మాటలు శ్రద్ధగా విని ప్రజల పలుకుబడిని, జాతీయాలను నేర్చుకున్నాను” అన్నాడు భేషం లేకుండా ప్రముఖ కవి మీర్ తథీమీర్.

ఈ అనుభవాలన్నీ ప్రముఖ సాహితీవేత్త సామల సదాశివ ‘యూది’ లోనివి. ఇటువంటి మరెన్నో ఆశ్చర్యకర సంఘటనల గురించి తెలుసుకోవాలంటే ఈ పాతం చదువువలసిందే!

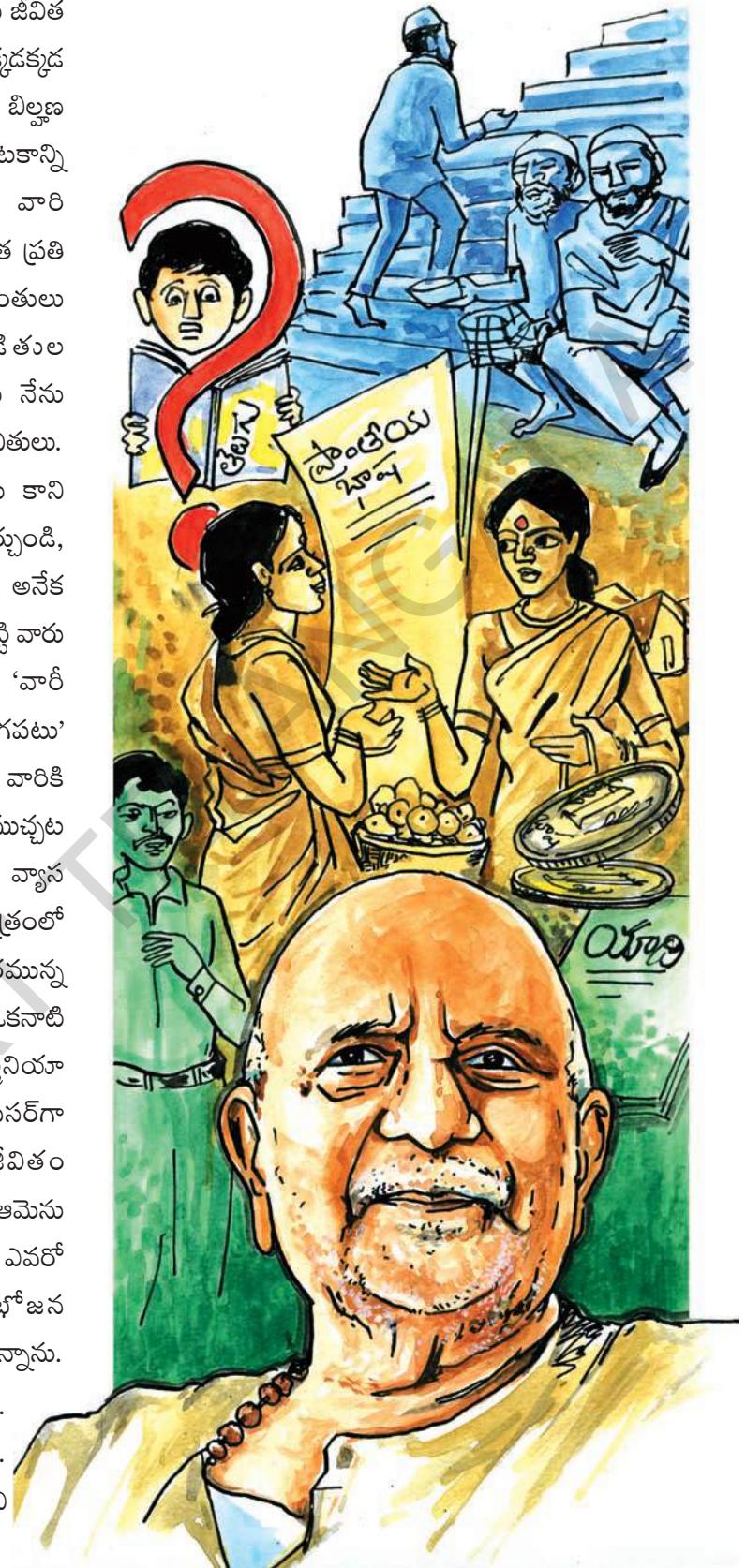
I

“తాతా! ఇగపటు నీ పాసు, జర్రా డబీ” అని నా నాలుగేళ్ళ మనుమరాలు లావణ్య నా చేతికిచ్చింది. ఆమె కంటే రెండేళ్ళ పెద్ద మనుమరాలు కావ్య సెలవుల్లో అమ్మమ్మ గారింట వున్నది. హైదరాబాదీలో వుండే నా ఇధరు మనుమరాళ్ళు హింది మాట్లాడతారు. వాళ్లకు తెలుగురాదు. అంటే కొన్ని తెలుగు మాటలు హిందీలోంచి అనువదించుకొని మాట్లాడతారు గాని తెలుగువాళ్ల పలుకుబడి, నుడికారము వాళ్లకు తెలియదు. నాకవసరమైన వస్తువులన్నీ తెచ్చి ఇచ్చే లావణ్య నాకిపుడు తోడు. నాలుగేళ్ళ పూర్తిగా నిండని లావణ్య “ఇగపటు” అనగానే ఆమెకు ఈ ప్రాంతపు తీయని తెలుగు పట్టువడ్డందుకు అబ్బిరపడ్డాను. ఆనందించాను. “తాతగారండీ! ఇదిగోనండి మీ పాసు” అన్నా మంచి తెలుగే. అయితే ఏ ప్రాంతపు వాళ్ల తెలుగు ఆ ప్రాంతపు వాళ్లకు ఇంకా మంచిగా వుంటుంది. కొన్నాళ్ల క్రిందటి ఒక ముచ్చట యాదికి వచ్చింది.

ప్రాకృత, సంస్కృత, ఆంధ్రభాషల్లో పండితులైన తిరుమల రామచంద్రగారు కొంతకాలం ఆంధ్రప్రభ వారపత్రికలో చివరిపేజీ రాసేవారు. దానిపేరు హైదరాబాద్ నోట్స్‌బుక్. ఏ పత్రికకయినా చివరి పేజీయే అందం. కరంజియా నిర్వహించే ఖిల్లు పత్రికలో కె.కె.అబ్బాస్ రాసే చివరిపేజీ కోసమే కొందరాపత్రికను కొనేవాళ్లని ఆ తరం వాళ్లకు తెలుసు. ఒకవారం హైదరాబాదు నోట్టుబుక్కులో తమ బాల్యమిత్రులైన కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి గారిని సృరించుకున్నారు. శాస్త్రిగారు తిరుపతికి వెళ్లివచ్చినారట. అక్కడ నుంచి తెచ్చిన ఒక లడ్డాను తమ మిత్రులైన రామచంద్ర గారికిచ్చినారట. ఇస్తూ వారన్నమాటను వారి భాషలోనే రాసినారు రామచంద్రగారు. అదే మొదటి వాక్యం. “వారీ రామచంద్రా! ఇగపటు తిరుపతి లడ్డా.” మా లావణ్య వాక్యం వినగానే రామచంద్రగారు రాసిన వాక్యం యాదికి తగలటం సహజమే. “వారీ రామచంద్రా! ఇగపటు....” అన్న కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రిగారు సంస్కృతాంధ్ర భాషల్లో, కావ్య వ్యాకరణ శాస్త్రాల్లో ఉద్దండ పండితులు. సంస్కృతంలో బిల్లో మహాకవి రాసిన విక్రమాంకదేవ చరిత్రమనే ప్రాథకవ్యాస్మి తెలుగులో ఇంకా ప్రాథంగా అనువదించినారు.

అది చాలా పెద్ద పుస్తకం. దాన్ని వారు తమ జీవిత కాలంలో మొత్తం అచ్చువేసినట్లు లేరు. అక్కడక్కడ కొన్ని అచ్చులు వధ్యాలు కనిపిస్తాయి. బిల్లుణ మహాకవిదే అయిన కర్ణసుందరి అనే నాటకాన్ని అనువదించి ప్రచురించుకున్నారు. వారి విక్రమాంకదేవ వరిత్ర అమ్మకాకున్నా రాత ప్రతి మీదనే చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం పంతులు వెందలుకొని ఆనాటి మహావండి తుల ప్రశంసాపూర్వకాలయిన అభిప్రాయాలు నేను చదివినాను. వారు ఆంధ్ర బిల్లుణ బిరుదాంచితులు. నేను వారి దగ్గర శిష్యరికం చేయలేదు కాని ఒక్కడప్పుడు వారి సన్మిధానంలో కూర్చుండి, తరచుగా జాబులు రాస్తా వారి ద్వారా అనేక సాహిత్య విషయాలు తెలుసుకున్నాను. కాబట్టి వారు నా గురుస్థానీయులు. అంతటివారు ‘వారీ రామచంద్రా!’ అని సంబోధించటం ‘జగపటు’ అనటం వింతగా అనిపిస్తుంది కదా! అది వారికి పసందైన ప్రాంతీయ భాష. ఇక్కడొక చిన్న ముచ్చట యాది చేసుకుంటున్నాను. ఈ నడుమ వ్యాస పూర్తిమ సందర్భాన బాసర సరస్వతీ క్షేత్రంలో ఎందరో వ్యాసవాళ్ళయం మీద అధికారమున్న పండితులు, పౌరాణికులు ప్రసంగించారు. ఒకనాటి వ్యాసభారతం మీద ప్రసంగం ఉస్సానియా యూనివరిటీ నుంచి సంస్కృతం ప్రాఫేసర్గా ఉద్యోగ విరమణ చేసి విశ్రాంత జీవితం గడుపుతున్న కె.కమలగారు చేసినారు. ఆమెను చూస్తా వుంటే, వాగ్దాటి వింటూ వుంటే ఎవరో యాదికి వచ్చినారు. మధ్యాహ్న భోజన సమయంలో ఆమెను పరిచయం చేసుకున్నాను. ఆమె కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రాగారి కుమారై. మా గురు పుత్రిక, నమస్కరించినాను. లక్ష్మణశాస్త్రాగారు మహాబుట్టనగర్ జిల్లాలోని వనపర్తి సంస్థానానికి చెందినవారు.

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ “ఏ ప్రాంతపు వాళ్ల తెలుగు ఆ ప్రాంతపు వాళ్లకు ఇంకా మంచిగా వుంటుంది.” సమర్థించండి.
- ◆ రచయిత కొందరు పండితులను గురుస్థానీయులని చెప్పాడు. గురువులనగానే వాళ్లలో ఏయే ప్రత్యేకతలుండాలని మీరు ఆశిస్తున్నారో తెలుపండి.
- ◆ “పసందైన ప్రాంతీయ భాష” - దీనిని ఎట్లా అర్థచేసుకున్నారో వివరించండి.

నిజాం కాలంలో సమాచార, హౌర సంబంధాల శాఖలో ఆసిస్టెంట్ డైరెక్టర్ గా ఉద్యోగంలో చేరి, చివరికి స్కూల్ ఎడ్యూకేషన్ డైరెక్టర్ ఆఫ్సులో డిప్యూటీ డైరెక్టర్ ఫర్ ఓరియంటల్ లాంగ్వాజెన్ పదవిలో ఉద్యోగ విరమణ చేసినారు.

II

మహాబూబ్ నగర్ వాళ్ల భాష తెలుగుతనం కలిగి వుంటుంది. నురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారిదికూడా మహాబూబ్ నగర్ జిల్లానే. వారి రాతలోనూ, మాటలోనూ మహాబూబ్ నగర్ జిల్లా ప్రాంతీయత కనిపించేది. రెడ్డిగారి స్పూగ్రామం నీళ్లలేని ఇటిక్కులపాడు. ఒకప్పుడు

నిజాం రాజ్యంలోని రాయచూర్ జిల్లాకు చెందినదే. భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రాలేర్పడినప్పుడు రాయచూర్ జిల్లాలో కొంతభాగం కర్ణాటకలో చేరిపోయింది. కొంతభాగం మహాబూబ్ నగర్ జిల్లాలో కలిసిపోయింది. ఇటిక్కులపాడు, అలంపూర్ నేడు మహాబూబ్ నగర్లో వున్న ఒకప్పుడు రాయచూర్ జిల్లాలోనివే.. అలంపూర్ బ్రహ్మశ్వరాలయాన్ని పునర్వర్ధరించే కార్యక్రమంలో చురుకుగా పాల్గొన్న గడియారం రామకృష్ణ శర్మగారు మంచి పండితులు. పరిశోధకులు, పత్రికా నిర్వాహకులు. ప్రైదరాబాదులో ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు యేర్పడటానికి కారకులైన కొందరు ముఖ్యుల్లో గడియారం వారోకరు. వారూ నాకు అనేక విషయాలు తెలియజేసినారు కాబట్టి నాకు గురుస్థానీయులే.

నల్గొండ జిల్లా తెలుగుగూడా సొంపయినదే. మహాబూబ్ నగర్, నల్గొండజిల్లాలకు చెందిన ఎందరో కవులు, కథకులు, పత్రికా విలేకరులు ప్రైదరాబాదులో వున్నారు. యాభైవిళ్ల కిందచివరకు నల్గొండలోని ఏదో ఆశ్రమంలో, అంబచిపూడి వెంకటరథ్తును గారనే కవి వుండేవారు. ‘వత్సలుడు’ మొదలైన రఘ్యమైన కావ్యాలు ఎన్నో రాసినారు వారు. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు నిర్మాతల్లో కొందరు వారి శిష్యులు. పరిషత్తు నిర్వహించే పరీక్షల్లో అంబచిపూడి వారి ఏదో కావ్యం, కప్పగంతుల వారి సంక్లిష్ట వ్యాకరణం సిలబసులో వుండేవి. నేను వారి గ్రంథాలు చదివినాను గాని వారి పరిచయం పొందలేదు. వారు కూడా వేలూరి వారి శిష్యులే. వేలూరి వారి ఏకలవ్య శిష్యున్నయి నేను ఏమి నేర్చుకున్నానో (కొండూరి ఏర రాఘవాచార్యులు కూడ వేలూరి వారి ఏకలవ్య శిష్యులే) ఇప్పుడంతగా గుర్తులేదు గాని, ఇదిగో, ఈ మాత్రం రాయగలుగుతున్నాను.

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ “వారి రాతలోను, మాటలోను ప్రాంతీయత కనిపించేది” దీని గురించి చర్చించండి.
- ◆ ‘ఏకలవ్య శిష్యుడనే పదంలోని అంతరాధాన్ని వివరించండి.
- ◆ “పలుకుబడి, నుడికారం, జాతీయాలు ఒక భాషకు అలంకారాలవంటివి” ఈ అభిప్రాయాన్ని సమర్థిస్తూ మాట్లాడండి.

తెలుగులోను, ఉర్దూలోను ఎందరెందరి దగ్గర ఏమేమి నేర్చుకున్నానో అదంతా రాయాలంటే ఒక పుస్తకమవుతుంది. ఇక్కడ నేను రాస్తున్నది ప్రాంతీయ భాష పలుకుబడి గురించి. పలుకుబడి, నుడికారం, జాతీయాలు అనే వాటికి ఉర్దూలో చాలా ప్రాముఖ్యం వున్నది. వాటిని రోజ్జుముర్రా, మొహోరి అంటారు. ఉర్దూ మొహోరి గురించి తర్వాత రాస్తాను. అది రాయందే ఈ ముచ్చట్లు ముగియవు. పరంగల్లు తెలుగును టుక్కాలీ తెలుగు అనవచ్చు. దిల్లీ ఉర్దూను టుక్కాలీ ఉర్దూ అంటారు. టుక్కాలా అంటే టంకసాల. టంకసాలలో తయారయే నాచేలకే విలువ. ఇతరులెవరైనా తయారుచేస్తే అవి నకిలీ నాచేలు. అవి చెలామణిలో లేవు. పైగా ప్రభుత్వం జప్తు చేస్తుంది.

ఆదవాళ్లనోట అస్తైన భాష

మా వూరిలో పూజలు చేయించే మరారీ పురోహితుడు “మొదలు మీ కండ్కకు నీళ్లు పెట్టుకోండి” అంటాడు. “అయ్యా! అట్లనవద్దు. పుభుమా అంటూ పూజ చేస్తుంటే కళ్లకు నీళ్లు పెట్టుకోవటమేమిటి? ఈ సందర్భాన మేం అర్థం చేసుకుంటాంగాని ఇంకో సందర్శంలో దీని అర్థం వేరే అవుతుంది. తెలుగులో ఎట్లా అనాలో తెలియని మీరు ఇటువంటి తెలుగులో ఎందుకు చెప్పారు? మాకూ మరారీ వచ్చుకదా మరారీలో చెప్పండి” అంటాను. కాని అతడు వినడు. మధ్యలో ‘కు’ పష్టి చేరుస్తాడు. అది కొంతనయమే. “కళ్లనీళ్లు పెట్టుకోండి” అనడు. ఇది ఉంకసాల బయట తయారయిన నకిలీ నాడెం. వరంగల్లులో కూరగాయలమ్మే స్త్రీల మాటల్లోనూ ఎక్కడో ఒక అచ్చమయిన తెలుగు నుడి వినిపిస్తుంది. ఏ ప్రాంతంలోనైనా అస్తైన భాష ఆదవాళ్ల నోటనే వినగలం. ఉర్దూ మాటల్లాడే ముస్లిమ్ స్త్రీలు, ఇల్లు దాటి వెళ్లనివాళ్లు - రాజమహల్లలో పుండె బేగముల భాష శుద్ధమైందని అప్పటి విద్యాంసుల అభిప్రాయం. అందుకే పొల్యాట్ కాని ఉర్దూను ‘బేగమాతీజుబాన్’ మహల్లతీ జుబాన్ అనేవాళ్లు. మా చిన్నతనంలో ఆగా సాహాబ్ అనే ఉర్దూ ప్రాఫేసర్ నిజామ్ కాలేజిలో పనిచేసేవారు. అతని పేరు ఆగా హైదర్ హన్సేన్ అనుకుంటాను. అనుకుంటానే కాని గట్టిగా అనలేను. అతడు గంటలు గంటలు దిల్లీ బేగమాతీ జుబాన్లో ప్రసంగించేవాడు.

వరంగల్లు తెలుగు గురించి మాటల్లాడుతున్నాను గదా. ఒక సంవత్సరం పెద్ద కాళోజీ వర్ధంతి సభలో పాల్గొన్నాను. సాధారణంగా కాళోజీ యింట జరిగే వర్ధంతి, జయంతి సభల్లో పాల్గొనేవాన్ని. నాకు పిలుపువచ్చేది. లేదా, నేనే వెళ్లేవాన్ని, ఆ సభల్లో చిన్నపాటి కవి సమ్మేళనం, చిన్నపాటి ఉర్దూ ముఖయిరా. కొన్ని ప్రసంగాలు జరిగేవి. తర్వాత అక్కడి ఇద్దరో ముగ్గురో గాయకులు (మీరాసంగీత సభ) వాద్యాల మీద షాద్ గజల్లు వినిపించేవారు. పెద్ద కాళోజీ ఉర్దూకవి. కలం పేరు షాద్. నేను వెళ్లేటపుటటికి సాహితీ మిత్రమండలి కవులు తమ కవితలు వినిపిస్తున్నారు. ఆ సాహిత్య సభకు రిటైర్డ్ డిప్యూటీ కలెక్టర్ అధ్యక్షులై వున్నారు. వారెవరో నాకు తెలియదు. అక్కడ అందరు తెలుగు విద్యాంసులుండగా, అందరు యూనివర్సిటీ ఆచార్యులుండగా ఒక రిటైర్డ్ రెవెన్యూ ఆఫీసర్ అధ్యక్షత వహించటమేమిటి? అనుకున్నాను. కాళోజీలకు ఆప్టుడేమా అనుకున్నాను. రెవెన్యూ వాళ్లకు తెలుగు సాహిత్య సభల్లో అధ్యక్షత వహించే అర్థత లేదనుకునేవాన్నికాను. ఉత్తమ కవితలూ, కథలూ రాసిన రెవెన్యూ, పోలీస్ శాఖల ఆఫీసర్లను ఈ యాది శీర్షిక కిందే ప్రస్తావించి వున్నాను. నేను ప్రస్తావించని వాళ్లనేకులు. అందుకే.. కవి సమ్మేళనం తర్వాత అధ్యక్షులవారు లేచి మాటల్లాడినారు. అచ్చమైన వరంగల్లు ప్రాంతీయ తెలుగులో సంస్కృత పదాలనంతగా ఆశ్రయించకుండా, ఇంగ్లీషు, ఉర్దూ పదాల జోలికంతగా వెళ్లకుండా తమ మనసులోని భావాలను వెల్లడించినారు. తర్వాత నన్ను మాటల్లాడమన్నారు. “అధ్యక్షులవారి కల్తిలేని తెలుగు విన్న తర్వాత తెలుగులో మాటల్లాడే సాహసం చేయలేను. ఉర్దూలో మాటల్లాడతాను” అని మాటల్లాడే నాలుగు మాటలు ఉర్దూలోనే మాటల్లాడినాను.

అలోచించండి-చెప్పండి

- ◆ “మొదలు మీకళ్లకు నీళ్లు పెట్టుకోండి” అని మరారీ పురోహితుడు అన్నాడు గదా! మీ నిత్యజీవితంలోని ఇట్లాంటి సంఘటనలను వివరించండి.
- ◆ “ఏ ప్రాంతంలోనైన అస్తైన భాష ఆదవాళ్ల నోటనే వినగలం” దీన్ని సమర్థిస్తూ చర్చించండి.
- ◆ కవిసమ్మేళనం అంటే మీకు తెలుసా? ఎప్పడైనా కవి సమ్మేళన సభలో పాల్గొన్నారా? మీ అనుభవాన్ని తెలుపండి.

అద్యక్షలవారిలాగే కళీలేని వరంగల్లు తెలుగు మాటల్లాడే ఆచార్యులు కొందరున్నారక్కడ. ఇతరులూ వున్నారు. వార్త పత్రికలో కొన్నాళ్లు ఉర్దూ కపుల గురించి రాసినాను. ఇప్పుడు యాది రాస్తున్నాను. ఆ కాలం నుంచి నా రచనలు చదువుతున్న గుంటూరు విద్వాంసులు, అడ్వోకేట్ ఉపులూరి గోపాలకృష్ణ శర్మ గారు నా వ్యాసాలు బాగున్నాయని జాబులు రాస్తున్నారు. తరచుగా, “మీ వ్యాసల్లో తెలంగాణా ప్రాంతియ భాష కనిపిస్తూ వున్నది. మీరు ఆ ప్రాంతంవారేనా? మా ప్రాంతానికప్పుడూ రాలేదా?” అని ప్రశ్నిస్తూ వుంటారు. వారు ఏ ఉద్దేశంతో అట్లా ప్రశ్నిస్తారో తెలియదుగాని అది నా ప్రశంసగానే భావిస్తాను. తెలంగాణాలోనే వుంటూ ఆంధ్రప్రాంతం వాళ్లు గూడా వదివేట్లు రాస్తున్నానంటే విశేషమే కదా.

IV

ఇంతకాలం తెలంగాణా సీమోల్లంఘనం చేసి తిరుపతి వెంకన్నను గూడ చూడకపోతిని. గత మార్చిలో మాత్రం కారా మాప్పొరుగారి ఆజ్ఞను తిరస్కరించలేక మూడు రోజుల కోసం విశాఖకు, శ్రీకాకుళానికి వెళ్లి వచ్చినాను. అక్కడి ప్రాంతియ తెలుగు అందం వేరే. గద్య పద్య సాహిత్యం ప్రచారంలో వున్నంతకాలం ఎక్కడి తెలుగైనా ఒక్కటే. వ్యాపారిక భాష వ్యాపిలోకి వచ్చిన తర్వాతనే ఈ ప్రాంతియ భాషలూ - మాండలిక భాషలూ. నేనూ ఒకప్పుడు వుస్తుకాలూ, వ్యాసాలూ గ్రాంథిక భాషలో రాసినవాన్నే. అవిప్పుడు నాకే రుచించవు. గ్రాంథిక భాష రాసే కాలంలోనూ పిల్లలకు తెలుగు చెప్పే పంతులును కనుక వ్యాపారిక వాదులతోనే గొంతు కలిపేవాన్ని. ఉర్దూ, మరాటీ పిల్లలు తమ యింట్లో మాటల్లాడే భాషనే బళ్ళో చదువుతుంటే, తెలుగు పిల్లలు ఇంట్లో మాటల్లాడే భాష వేరు. బళ్ళో చదివే భాష వేరు. ఫోరమనిపించేది. ఈ వ్యాపారికం వచ్చిన తర్వాత తెలుగు పిల్లలు కూడా మరాటీ, ఉర్దూ పిల్లల్లాగా ఇటల్లో మాటల్లాడే భాషనే బళ్ళలో చదువుతున్నారు. అయితే, మాండలిక భేదాలటుంచి, ప్రాంతియ భేదాలను సరిచేసుకోలేకపోతున్నాం, సరిచేసుకోవాలంటే తొలగించటమూ కాదు. దిద్దుకోవటమూ కాదు. అన్ని ప్రాంతాల పలుకుబళ్లను ఇప్పుడు తెలుగునుకుంటున్న భాషలో కలుపుకోవటం. ప్రాంతియ భాష ప్రజల వ్యాపారంలో వున్నది. ఇందులో పండితుల, రాజకీయ నాయకుల ప్రమేయం లేదు. ఈ నడుమ ఏదో టి.వి.చానల్లో “తెలుగులోనే రాయండి. తెలుగే మాటల్లడండి” అని చెప్పటం జరుగుతున్నది. ఇది విన్నప్పుడల్లా నేను రెండు ప్రశ్నలు వేసుకుంటాను. “ఏ తెలుగు? ఎక్కడి తెలుగు” అని.

ఉర్దూ సాహిత్యంలో పండితుల ఫారసీ సమాసాలకంటే, ప్రజల పలుకుబడికే ప్రాధాన్యమని రాసినాను కదా. ఉర్దూ కపుల్లో అగ్రగణ్యాడైన కవి మీర్ తఫీమీర్. అతని కవిత గంభీర భావ భరితమైనా, భాష ప్రజల పలుకుబడిలోంచి వచ్చిన సహజ సుందరమైనది. ఎవరో అతన్నడిగినారట “ఉస్తాద్! ఫారసీ, అరబీ, ఉర్దూ భాషల్లో సాటిలేని పండితులు గదా మీరు. ధిలీ ప్రజల పలుకుబడిని ఎట్లా పట్టుకున్నారు?” అని. “శుక్రవారం శుక్రవారం దిలీ జామె మసీదు మెట్ల మీద కూర్చుంటాను. ఆ మెట్ల మీదనే అటూయిటూ పరుసగా ఫకీర్లు, బిచ్చగాళ్లు, బిచ్చగత్తెలు కూర్చుండి ఏవేవో మాటల్లడుకుంటారు. అవన్నీ ప్రశ్నగా వింటాను. నమాజు చదువటానికి ఎందరో వస్తుంటారు, పోతుంటారు. మాటల్లడుకుంటారు. అవి వింటాను. అలా ప్రజల పలుకుబడిని, జాతీయాలను నేర్చుకున్నాను. నాది ప్రజా కవిత కదా” అన్నాడట మహాకవి మీర్ తఫీమీర్. ఒక హేర్ గూడ రాసినాడు;

గో మెరే హేర్ పైప్ ఖవాన్ పసంద్
పర్ మెరీ గుఫ్తగూ అవామ్ సేపై

భాన్ - ఆమ్ అనే రెండు మాటలున్నాయి. భాన్ అంటే ప్రత్యేకమైనది. (స్నేహల్) దాని బహువచనం భవాన్. అంటే విద్వత్తులోనో, సంపదలోనో, హాదాలోనో ప్రత్యేకమైనవాళ్లు. ఆమ్ అంటే సామాన్యం. ఆవామ్ అంటే బహువచనంలో సామాన్య ప్రజలు (కామన్ పీపుల్). కవి ఏమంటున్నాడంటే, “నా కవితను ప్రత్యేక వ్యక్తులు పసంద్ చేస్తున్నారు కాని నేను మాట్లాడుతున్నది మాత్రం సామాన్య ప్రజలతోనే” అని.

అలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ “నా కవితను ప్రత్యేక వ్యక్తులు పసంద్ చేస్తున్నారు. కాని నేను మాట్లాడుతున్నది మాత్రం సామాన్య ప్రజలతోనే” అని రచయిత అనడంలో ఆంతర్యమేమిలీ?
- ◆ “పిల్లలు ఇంట్లో మాట్లాడే భాషపేరు. బట్టలో చదివే భాషపేరు.” అనడం నిజమా? కాదా? కారణాలు చర్చించండి.
- ◆ ప్రాంతీయ భాషా భేదాలను ఎట్లా సరిచేసుకోవాలి? మాట్లాడండి?

ఇవి చేయండి

అవగాహన - ప్రతిస్పందన

1. కింది అంశాన్ని గూర్చి మాట్లాడండి.

- అ) “తెలుగు భాష గొప్పతనం” గురించి మాట్లాడండి. ఐతే ఒక్క అంగ్లపదం కానీ, హిందీ, ఉర్దూ... ఇలా ఇతర భాషాపదాలు వాడకుండా మాట్లాడాలి. ప్రయత్నం చేయండి. ఎవరు బాగా మాట్లాడుతారో చూద్దాం.

2. కింది గద్యాన్ని చదువండి. ప్రశ్నలకు సరైన జవాబును గుర్తించండి.

గో మెరే పేర్ పైం ఖవాన్ పసంద్
పర్ మెరీ గుఫ్తగూ అవామ్ సేపై

భాన్ - ఆమ్ అనే రెండు మాటలున్నాయి. భాన్ అంటే ప్రత్యేకమైనది. (స్నేహల్) దాని బహువచనం భవాన్. అంటే విద్వత్తులోనో, సంపదలోనో, హాదాలోనో ప్రత్యేకమైనవాళ్లు. ఆమ్ అంటే సామాన్యం. ఆవామ్ అంటే బహువచనంలో సామాన్య ప్రజలు (కామన్ పీపుల్). కవి ఏమంటున్నాడంటే, “నా కవితను ప్రత్యేక వ్యక్తులు పసంద్ చేస్తున్నారు కాని నేను మాట్లాడుతున్నది మాత్రం సామాన్య ప్రజలతోనే” అని.

ప్రశ్నలు :

- అ) ‘భాన్’ అనే ఉర్దూ పదానికి అర్థం. _____ ( )
- ఎ) కవిత బి) ప్రత్యేకమైన సి) సాధారణమైన డి) సామాన్యం
- అ) సామాన్య ప్రజలను ఉర్దూలో ఏమంటారు? ( )
- ఎ) అవామ్ బి) ఆమ్ సి) భాన్ డి) ఖవాన్

- ಇ) ನಾ ಕವಿತನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವ್ಯಕ್ತುಲು ಪಸಂದ್ ಜೆಸ್ತನ್ನಾರು. ಕಿಂದ ಗೀತ ಗೀಸಿನ
ಪರಾನಿಕಿ ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಉರ್ದೂಪದಂ. ( )
- ಎ) ಸಂಬಂದ್ ಬಿ) ಅವಾಮ್ ಸಿ) ಭವಾನ್ ಡಿ) ಪಸಂದ್
- ಶಃ) ಪೈ ಕವಿತೆ ಕವಿ ಎವರಿ ಭಾಷ್ನು ಉಪಯೋಗಿಂಚಾಡು? ( )
- ಎ) ಗ್ರಾಂಥಿಕಭಾಷ್ ಬಿ) ಉರ್ದೂಭಾಷ್ ಸಿ) ಪ್ರಜಲಭಾಷ್ ಡಿ) ಏರೀಕಾಡು.

3. ಕಿಂದಿ ಗದ್ಯಾನ್ನಿ ಚದವಂಡಿ. ಪ್ರಶ್ನುಲಕು ಜವಾಬುಲು ರಾಯಂಡಿ.

ಉರ್ದೂ ಮನದೇಶೀಯಲು ಉಮ್ಮೆಟಿ ಭಾಷ್. ಕಾನಿ ಏದೋ ಒಕ ಕುಲಾನಿಕೋ, ಮತಾನಿಕೋ ಚೆಂದಿನ ಭಾಷ್ ಕಾಡನ್ನಾರು ಪ್ರಾಫೆಸರ್ ರಫಿಯೂ ಸುಲ್ಲಾನಾ. ಆ ತರಂ ವಾಳ್ಳಂದರೂ ಅಟ್ಲಾಗೆ ಅನುಕುನ್ನಾರು. ಇಪ್ಪಟಿಕೀ ಉನ್ನ ಆ ತರಂ ವಾಳ್ಳ ಅಟ್ಲಾಗೆ ಅನುಕುಂಟುನ್ನಾರು. ಅಂದುಕೇ ನಾ ಮುಚ್ಚಟ್ಲಲೋ ಉರ್ದೂತೋ ಮಾತು ಗಲ ಸಂಬಂಧಾನ್ನಿ ಯಾದಿ ಚೆಸುಕುಂಟುನ್ನಾನು.

ಮಾ ಚದುವು ಉರ್ದೂ ಮೀಡಿಯಂಲೋ ಜರಿಗಿಂದಿ. ಹೊಡ್ಯಾಸ್ಟರ್ ಅನ್ವರುದ್ದಿನ್ ಸಾಹೆಬು. ಉರ್ದೂ ಚೆಪ್ಪೇ ಮೌಲ್ಯ ಸಾಹೆಬುಲು ಇದ್ದರೋ, ಮುಗ್ಗುರೋ ಉಂಡೆವಾಳ್ಳ. ಅಯಿತೇ, ಪೈ ತರಗತಿಲೋ ಚದಿವೇ ಮಾತು ರಾಮನಾಥರಾವುಸಾರ್ ಉರ್ದೂ ಚೆಪ್ಪೇವಾರು. ವಾರು ಮಂಧಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಲು. ಎಫ್.ಎ.(ಇಂಟರ್ವೆಡಿಯರ್) ಚದಿವಿನ ಆ ಸಾರುಕು ತೆಲುಗು, ಸಂಸ್ಕೃತಂ, ಮರಾಠಿ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷ್ಲ್ಲೋ ಮಂಚಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯಂ ವುಂಡೆದನೇವಾಳ್ಳ. ಉರ್ದೂಲೋ ಏದೋ ಪೆದ್ದ ಪರೀಕ್ಷ ಪಾಸಯಿನಾರು. ವಾರು ಪೆದ್ದ ತರಗತಿಕಿ ಉರ್ದೂ ಚೆಪ್ಪುಂಟೇ ಉರ್ದೂ ಡಿಗ್ರೀಲು ಗಲ ಮೋಲ್ವಿ - ಸಾಹೆಬುಲೆವರೂ ಅಭ್ಯಂತರಂ ಲೇವದಿಯಲೇದು. ಪೈಗಾ ತಮಕು ಸರಿಗಾ ಅರ್ಥಂ ಕುದರನಿ ಉರ್ದೂ ಪೆಡ್ಡ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಮಾ ಮುಂದರೆ ರಾಮನಾಥರಾವುಸಾರ್ತೋ ಚೆಪ್ಪಿಂಚುಕುನೇವಾಳ್ಳ.

ಪ್ರಶ್ನುಲು :

- ಅ) ರಫಿಯೂ ಸುಲ್ಲಾನಾ ತರಂವಾಳ್ಳು ಏಮನಿ ಅನುಕುನ್ನಾರು?
- ಆ) ರಚಯಿತ ತನ ಮುಚ್ಚಟ್ಲಲೋ ಏ ಭಾಷ್ ಸಂಬಂಧಾನ್ನಿ ಯಾದಿ ಚೆಸುಕುನ್ನಾಡು?
- ಇ) ರಾಮನಾಥರಾವುಸಾರ್ ಎಕ್ಕಡಿವಾರು? ಏ ವಿಷಯಾನ್ನಿ ಬೋಧಿಂಚೇವಾರು?
- ಶಃ) ಮೌಲ್ಯಲು ರಾಮನಾಥರಾವುಸಾರ್ನು ಏ ವಿಷಯಮೈ ಸಂಪ್ರದಿಂಚೇವಾಳ್ಳ?

ವ್ಯಾಕೀಕರಣ - ಸೃಜನಾತ್ಮಕತ

1. ಕಿಂದಿ ಪ್ರಶ್ನುಲಕು ಐದೆಸಿ ವಾಕ್ಯಾಲ್ಲೋ ಜವಾಬುಲು ರಾಯಂಡಿ.

- ಅ) ಮನುಮರಾಲಿ ಮಾಟಲು ವಿನಿ ತಾತಯ್ಯ ಎಂದುಕು ಅಬ್ಜುರಪಡ್ಡಾಡು?
- ಆ) ಕವ್ಯಗಂತುಲ ಲಕ್ಷ್ಮಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಾರಿನಿ ರಚಯಿತ ಗುರುಸ್ಥಾನೀಯುಲುಗ ಎಂದುಕು ಭಾವಿಂಚಾರೋ ವಿವರಿಂಚಂಡಿ.
- ಇ) “ಅಂದರು ಯೂನಿವರ್ಸಿಟೀ ಅಚಾರ್ಯಲುಂಡಗಾ ಒಕ ರಿಟೈರ್ಡ್ ರೆವಿನ್ಯೂ ಆಫ್ಸರ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷತ ವಹಿಂಚದಮೇಮಿಲಿ?”
ಅನಿ ರಚಯಿತ ಅನುಕೋವಡಂಲೋ ಉದ್ದೇಶಮೇಮೈ ಉಂಟುಂದಿ?
- ಶಃ) ರಚಯಿತ ರಚನಾ ಡೈಲಿನಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸ್ತೂ ರಾಯಂಡಿ.

2. కింది ప్రశ్నకు పది వాక్యాల్లో జవాబు రాయండి.

అ) ఈ పారం ద్వారా సామల సదాశివ గురించి మీకేమర్ధమయిందో రాయండి.

3. కింది అంశాన్ని గురించి స్పృజనాత్మకంగా / ప్రశంసిస్తూ రాయండి.

అ) మీ ప్రాథమిక విద్యాభ్యాస జీవితంలో మీరు మరచిపోలేని జ్ఞాపకాలను ఒక వ్యాసంగా రాయండి.

(లేదా)

అ) మీ పరిసరాల్లో జిరిగిన ఏదైనా సంఘటనను వాడుకఖాషలో సంభాషణగా రాయండి.

భాషాంశాలు

పదజాలం

1. కింది పదాలను సొంతవాక్యాలలో ప్రయోగించండి.

ఉదా: యాదిచేసుకొను =

నేను, నా స్నేహితుడు చిన్నప్పటి సంగతులు యాదిచేసుకొని బాగా నవ్వుకున్నాం.

అ) పసందు =

అ) రమ్యం =

ఇ) క్లేత్తం =

2. కింది పదాలకు నానార్థాలు రాయండి

అ) కవి : _____, _____, _____

అ) క్లేత్తం : _____, _____, _____

3. కింది పర్యాయపదాలకు పారం ఆధారంగా సరియైన పదాన్ని రాయండి.

అ) ఇల్లు, గృహం _____

అ) పాగడ్, స్తోత్రం _____

4. కింది వాక్యాలలో గీత గీసిన పదాలకు ప్రకృతి, వికృతులను రాయండి.

- అ) మీ వ్యాసాల్లో తెలంగాణ ప్రాంతీయ భాష కనిపిస్తూ ఉన్నది. _____
- ఆ) నాది ప్రజా కవిత కద ! _____
- ఇ) మా అమృమ్మ రోజూ కత చెప్పుతుంది. _____
- ఈ) కూరగాయలు అమ్మే ఇంతి మాటల్లో తెలుగు నుడి కనిపిస్తుంది. _____

5. కింది వ్యూహాత్మలకు పదాలను రాయండి.

- అ) అజ్ఞానమనెడు అంధకారాన్ని తొలగించువాడు : _____
- ఆ) భాషింపబడునది : _____

వ్యాకరణంశాలు

1. కింది వాక్యాలను సామాన్య వాక్యాలుగా మార్చండి.

- అ) తిరుమల రామచంద్రగారు సంస్కృత, ఆంధ్రభాషలలో పండితుడు.
- ఆ) నేనోకప్పుడు పుస్తకాలు, వ్యాసాలు గ్రాంథిక భాషలో రాసేవాడిని.
- ఇ) ఇంట్లో మాట్లాడే భాష, బడిలో చదివే భాష వేరువేరు.

2. కింది వాక్యాలను సంయుక్త వాక్యాలుగా మార్చండి.

- అ) తెలుగువాళ్ళ పలుకుబడి, నుడికారాలు పలై ప్రజల భాషలో దొరుకుతాయి. వాటిని మనం భీదపరుచుకోవడం లేదు.
- ఆ) నల్గొండ జిల్లాలో ఎందరో కవులు ఉన్నారు. నల్గొండ జిల్లాలో కథకులూ ఉన్నారు. నల్గొండ జిల్లాలో పత్రికా విలేఖనులు ఉన్నారు.
- ఇ) నమాజు చదవడానికి ఎందరో వస్తుంటారు. నమాజు చదివి ఎందరో పోతుంటారు.

3. కింది వాక్యాలను సంస్కృత వాక్యాలుగా మార్చండి.

- అ) అంబటిపూడి వెంకటరత్నం కావ్యం రాశాడు. అంబటిపూడి వెంకటరత్నం అచ్చవేయించాడు.
- ఆ) గడియారం రామకృష్ణశర్మ మంచి పాండిత్యం సంపాదించాడు. గడియారం రామకృష్ణశర్మ అనేక సన్మానాలు పొందాడు.
- ఇ) కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి కర్ణసుందరి నాటకాన్ని అనువదించాడు. కర్ణసుందరి నాటకాన్ని ప్రచరించాడు.

రుగాగమ సంధి

* ఈ కింది పదాలను గమనించి విడదీయండి.

- అ) పేదరాలు
- ఆ) బీదరాలు
- ఇ) బాలింతరాలు

పై పదాలను విడదీస్తే ఎట్లా ఉంటాయో గమనిద్దాం. ఎట్లా మారాయో పరిశీలిద్దాం.

- అ) పేద + ఆలు → పేదరాలు
- ఆ) బీద + ఆలు → బీదరాలు
- ఇ) బాలింత + ఆలు → బాలింతరాలు

$$\begin{array}{l} \text{పేద} + \text{ఆలు} \rightarrow \text{పేద} + \text{ర్} + \text{ఆలు} \rightarrow \text{పేదరాలు} \\ \text{బీద} + \text{ఆలు} \rightarrow \text{బీద} + \text{ర్} + \text{ఆలు} \rightarrow \text{బీదరాలు} \\ \text{బాలింత} + \text{ఆలు} \rightarrow \text{బాలింత} + \text{ర్} + \text{ఆలు} \rightarrow \text{బాలింతరాలు} \end{array}$$

- ◆ పై మూడు సందర్భాలలో పర పదం ‘ఆలు’
- ◆ పేద, బీద, బాలింత పదాలకు ‘ఆలు’ పరమైంది.
- ◆ పేద, బీద, బాలింత మొదలైన శబ్దాలను ‘పేదాదులు’ అంటారు.
- ◆ పేదాదిపదాలకు ‘ఆలు’ అనే పదం కలిసినప్పుడు ‘ర్’ అనే అక్షరం అదనంగా వచ్చింది.
- ◆ ‘ర్’ అనేది అదనంగా రావడాన్ని ‘రుగాగమం’ అంటారు.
- ◆ దీన్నే ఇట్లా కూడా చెప్పవచ్చు

ఒక వర్ణం మిత్రుడివలె అదనంగా చేరడమే ‘ఆగమం’.

- ◆ పైన చెప్పిన మూడు పదాలలో పూర్వపదం విశేషం, ఉత్తరపదం విశేషం (నామవాచకం) ఇలా విశేషం విశేషాలతో కూడిన పదాన్ని కర్మధారయమంటారు.
- ◆ కర్మధారయమందు పేదాది శబ్దాలకు ‘ఆలు’ శబ్దం పరమైతే రుగాగమమవుతుంది.

పై పద్ధతి ప్రకారం కింది పదాలను విడదీసి గమనించండి. విశ్లేషించండి.

- అ) ముర్దరాలు _____ + _____
- ఆ) జవరాలు _____ + _____
- ఇ) మనుమరాలు _____ + _____
- ఈ) కొమరాలు _____ + _____

పైన చెప్పిన పేదాది పదాలు తెలుగుపదాలు. ఇప్పుడు సంస్కృతానికి సమానమైన (తత్త్వము) పదాలకు ఆలు శబ్దం పరమైతే ఏం జరుగుతుందో పరిశీలిద్దాం.

గుణవంత + ఆలు → గుణవంతురాలు

బుద్ధిమంత + ఆలు → బుద్ధిమంతురాలు

శ్రీమంత + ఆలు → శ్రీమంతురాలు

ఈ సందర్భాలలో కూడా ‘ర్మ’ వస్తుంది. కానీ స్వల్పమైన తేదా వచ్చింది గమనించారా? అదేమిలో పరిశీలిద్దాం!

గుణవంత + ఆలు → గుణవంత + ఉ+ ఆలు → గుణవంతు + ఆలు → గుణవంతు + ర్మ + ఆలు
→ గుణవంతురాలు

శ్రీమంత + ఆలు → శ్రీమంత + ఉ+ ఆలు → శ్రీమంతు + ఆలు → శ్రీమంతు + ర్మ + ఆలు
→ శ్రీమంతురాలు

అలాగే

బుద్ధిమంత + ఆలు → బుద్ధిమంత + ఉ+ ఆలు → బుద్ధిమంతు + ఆలు → బుద్ధిమంతు + ర్మ + ఆలు
→ బుద్ధిమంతురాలు

పై మూడుచోట్ల తత్త్వమపదాలకు ‘ఆలు’ కలిస్తే మొదటిపదం చివర ఉన్న అచ్చు ‘అ’కారానికి ఒడులు ‘ఉ’ కారము వచ్చి తరువాత రుగాగమయింది. దీన్ని ఇట్లా చెప్పవచ్చు.

- ◆ కర్మధారయమందు తత్త్వమ శబ్దములకు ‘ఆలు’ శబ్దము పరమైనప్పుడు పూర్వపదం చివరఉన్న ‘అకారానికి’ ఉకారము వచ్చి రుగాగమం అయింది.

ప్రాజెక్టు పని

- ◆ గాంధీజీ ‘సత్యశోధన’, సాముల సదాశివ ‘యూది’, కాళోజి ‘నాగొడవ’, దాశరథి రంగాచార్య ‘జీవనయూనం’, గడియారం రామకృష్ణ శర్మ ‘శతపత్రము’ మొదలగు వాటిలో వారివారి జ్ఞాపకాలు, అనుభవాలు గ్రంథస్థమై ఉన్నాయి. వీటిలో ఏదైనా ఒక గ్రంథాన్ని సేకరించి అందులోని విషయాలను చదువండి. వాటిలో మీక నచ్చిన ఒక సంఘటనను పేర్కొంటూ ఎందుకు నచ్చిందో తెలుపుతూ నివేదిక రాయండి.

అత్యులను పలికించేదే అసలైన భాష
ఆ విలువ కరువైపోతే అది కంఠశోష.
- డాసి.నారాయణ రెడ్డి

వీరతెలంగణ

- డా॥ దాశరథి కృష్ణమాచార్య

చదువండి - అలోచించి చెపుండి.

తెలుగు గుండెల బిగువు

తెలిపింది తెలగాణ

తెలుగు జోదుల తెగువ

చూపించి తెలగాణ

దేశనికే ముందు నిల్చిందిరా తెలగాణ
దేశనికే పేరు తెచ్చిందిరా!

పరాస్నభుక్కులకు

పక్కలో బల్లెమై

దేశద్రోహుల కింక

తావులేదని చాటి

ధంకా బజాయించేరా తెలగాణ
దౌర్జన్య మెదిరించేరా!

జయభేరి మోగించేరా తెలగాణ

జయము రైతుల కందేరా!

(కొత్తపల్లి రంగారావు - తెలంగాణ పోరాట పాటలు)

ప్రశ్నలు:

- ఈ గేయాన్ని రాసిందెవరు?
- ఈ గేయం దేని గురించి తెలియజేస్తున్నది?
- ఈ గేయాన్ని ఎందుకు రాసి ఉంటాడు?
- ఇట్లా తెలంగాణ గురించి రాసిన కవులు, రచయితలు ఎవరు? ఎందుకు రచనలు చేసి ఉంటారు?

పారం నేపథ్యం / ఉద్దేశం

తెలంగాణ వీరుల పురిటిగడ్డ. ఎందరో యోధులు తెలంగాణ విముక్తి కోసం తుదిశ్వాస వరకు పోరాదారు. దుర్మార్గులైన రజాకార్ల అరాచకత్వాన్ని ఎదిరించిన రణక్షేత్రం తెలంగాణ. అటువంటి నేల అస్తిత్వ పరిరక్షణ కోసం తెలంగాణ ప్రజాసమూహం తమదైన పద్ధతుల్లో ధిక్కారస్వరం వినిపించింది. ఆయుధం ధరించి పోరాడినవారు కొండరైతే అక్కరాయుధంతో పోరాడినవారు మరికొందరు. సాహితీయోధుడు డా॥ దాశరథి కృష్ణమాచార్య - ప్రత్యక్షంగా పోరాటంలో మమైకమౌతూనే తెలంగాణ దైర్ఘ్యసాహసాలను పద్యాలలో ప్రశంసించాడు.

వీరుల త్యాగాలను స్మరించడం, తెలంగాణ తల్లి జెన్సుత్యాన్ని కీర్తించడం, స్వస్థానాభిమానాన్ని ప్రేరించడమే ఈ పార్శ్వభాగ ఉద్దేశం.

పార్యభాగ వివరాలు

ఈ పాఠం పద్య ప్రక్రియకు చెందినది. చారిత్రక అంశాలను వస్తువుగా తీసుకొని రాసిన పద్యాలివి. దా॥ దాశరథి కృష్ణమాచార్య రచించిన “దాశరథి సాహిత్యం” ఒకటవ సంపుటి ‘రుద్రవీణ’ లోనిది.

కవి పరిచయం

దా॥ దాశరథి కృష్ణమాచార్య మహాబూబాబాద్ జిల్లాలోని చిన్నగూడూరులో జన్మించాడు. వాటి పాలకులపై ప్రజావ్యతిరేక పోరాటాల్లో ఆచరణాత్మక వైఖరితో ప్రజలను చైతన్యవంతం చేసిన ఉద్యమకవి. ‘నా గేతావళి ఎంత దూరము ప్రయాణంబోనో అందాక ఈ భూగోళంబునకగి పెట్టేదు’ నన్నాడు. నిజాంకు వ్యతిరేకంగా పద్యాలను జైలుగోడలమీద రాసిన థీరుడు. అగ్నిధార, రుద్రవీణ, మహాంద్రోదయం, పునర్జవం, కవితాపుష్టకం, తిమిరంతో సమరం, అమృతాభీషేకం, ఆలోచనాలోచనాలు మొదలైన కవితా సంపుటాలను, నవమి (నాటికలు) యాత్రాస్తుల్తి (స్వీయచరిత్ర) వంటి పలు గ్రంథాలను రచించి, సినీ గేయకవిగా ఆణిముత్యాలవంటి పాటలు రాసి సినిమాపాటకు సాహిత్య గౌరవాన్ని తీసుకవచ్చిన మహాకవి.

**22-7-1925
05-11-1987**

తెలుగులో గజల్ ప్రక్రియకు ప్రాణంపోసిన దాశరథి 1961లో గాలిబ్ గజళ్లను అనువదించాడు. త్రసిద్ధ ఉర్దూకుల కవిత్వాన్ని అనువదించి విమర్శకుల ప్రశంసలను పొందాడు. తెలుగు సాహిత్యానికి చేసిన సేవకుగాను ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు (1967) కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు (1974) అందుకున్నాడు. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర చివరి ఆస్థానకవి. ఆవేశానికి అష్టరాన్ని తొడిగి అభ్యాదయ పథాన తన కవిత్వాన్ని నదుపుతూనే సున్నితమైన భావుకతతోనూ, ప్రాచీన పద్యశేలితోనూ ప్రజల హృదయాలను ఆకట్టుకున్న సమన్వయ ప్రతిభాతీల ప్రజాకవి.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- రు పాఠం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పాఠంలోని విషయాన్ని డాహించండి.
- రు పాఠం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గీత గీయండి.
- రు వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న ‘పదవిజ్ఞానం’ పట్టికలో చూసి లేదా నిఫుంటువలో చూసి తెలుసుకొండి.

ప్రవేశిక

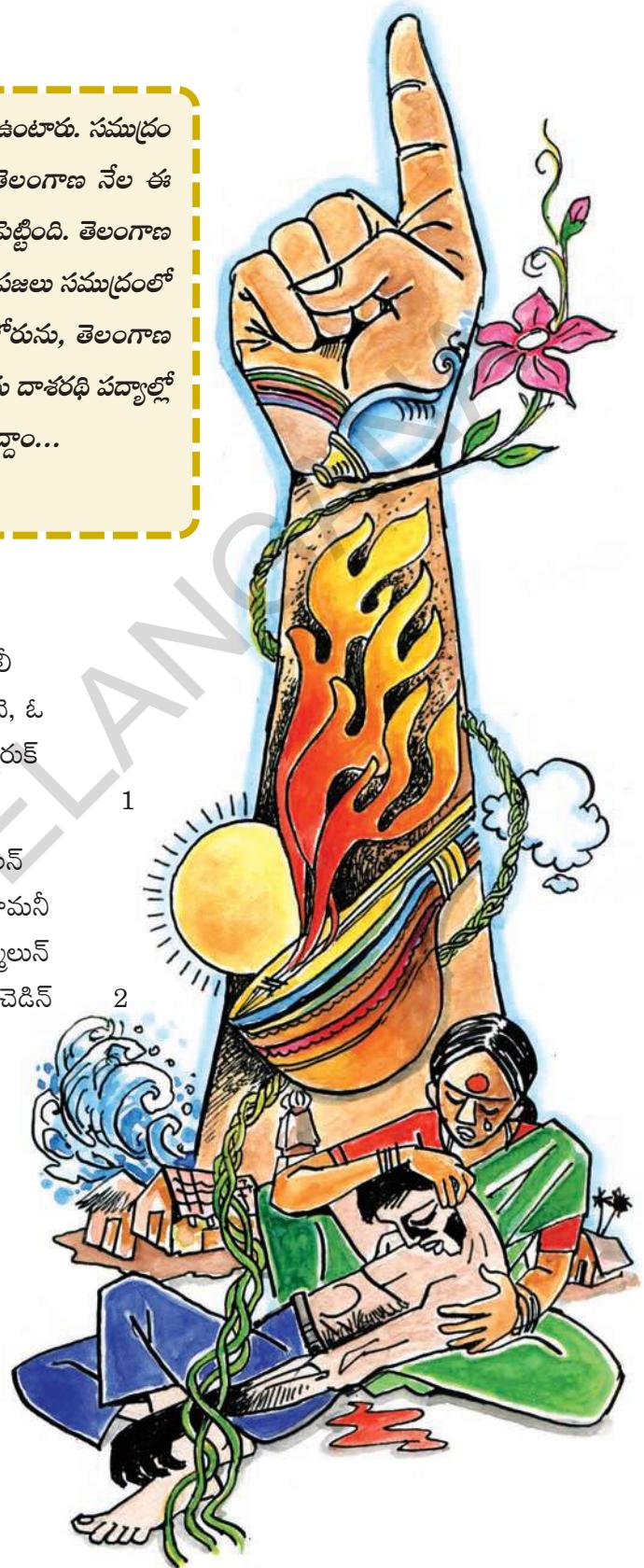
సముద్రం ఉప్పాంగుతుండగా చూనేవారు అరుదుగా ఉంటారు. సముద్రం చెలియలికట్ట దాటడం ఎవరూ ఊహించలేరు. కానీ తెలంగాణ నేల ఈ అరుదైన పరిణామాలను, ఆధ్యాత్మాలను ప్రపంచానికి చూపెట్టింది. తెలంగాణ నేలమీద జరిగిన నిజాం విముక్తి ఉధ్వమంలో తెలంగాణ ప్రజలు సముద్రంలో అలల మాదిరిగా ఉవ్వెత్తున ఉప్పాంగి ఎగిశారు. ఆ హారును, తెలంగాణ వీరుల తిరుగుబాటు జోరును, మహాన్నత త్యాగాల తీరును దాశరథి పద్మాల్మో విని ఉత్సేజితులం కావడానికి... ఈ పారంలోకి పయనిద్దాం...

I

- ఉ. ఓ తెలగాణ! నీ పెదవులొక్కిన శంఖ మహోరవమ్ములీ భూతలమెల్ల నొక్కమొగి బొబ్బలు పెట్టినయట్లు తోచె, ఓ హా! తెలవార్చివేసినవి ఒక్క దిక్కు నవోదయార్క రుక్ గ్రీత జలేజ సూన తరళీకృత దేవనదీతరంగముల్
- శా. తల్లి! నీ ప్రతిభా విశేషములు భూతప్రేత హస్తమ్ములన్ దులైన్ కొన్ని తరాలదాక! ఇపుడడ్లో వోయె; సౌధామనీ వల్లి పుల్లవిభావకుల్ బ్రతుకుతోవల్జూపు కాలమ్ములన్ మళ్ళీన్! స్వచ్ఛతరోజ్యల ప్రథమ సంధ్యాభానువేతెంచెడిన్

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ♦ ఈ భూమండలమంతా ఎందుకు ప్రతిధ్వనించింది?
- ♦ బ్రతుకుతోవ చూపే కాలం రావడం అంటే ఏమిటి?

II

- ❖ ఉ. నీ యెడిలోన పెంచితివి నిండుగ కోటి తెలుంగ కుర్రలన్!
- ప్రాయము వచ్చినంతనె కృపాణములిచ్చితి, యుద్ధమాడి వా
జ్రేయ భుజాబలమ్ము దరిసింప జగమ్ము, సవాబుతో సవాల్
చేయుమటంటి; వీ తెలుగు రేగడిలో జిగి మెండు మాతరో!
- ❖ మ. తెలగాణమ్మున గడ్డిపోచయును సంధించెన్ కృపాణమ్ము! రా
జలలాముం డనువాని పీచమడచన్ సాగించె యుద్ధమ్ము! భీ
తిలిపోయెన్ జగమెల్ల యేమియగునో తెల్యంగరాకన్! దిశాం
చలముల్ శక్తధనుఃపరంపరలతో సయ్యటలాడెన్ దివిన్
- ఉ. నాలుగు వైపులన్ జలధి నాల్గులు సాచుచు కూరుచుండె! క
ల్లోలము రేపినారు భువిలో! నలుదిక్కుల గండికొట్టి సం
ద్రాలకు దారినిచ్చిరి! ధరాతలమెల్ల స్వతంత్ర వారి ధా
రాలులితమ్ము కాదొడగె, రాజు రివాజులు బూజు పట్టగన్

III

- ❖ మ. తెలగాణా! భవదీయ పుత్రకులలో తీండ్రించు వైప్పలవ్య సం
చలనమ్మారక పోవలేదు! వసుధా చక్రమ్ము సారించి ఉ
జ్ఞల వైభాతిక భానునిన్ పిలిచి దేశంబంతటన్ కాంతి వా
ర్ధులు నిండించిరి, వీరు వీరులు పరార్థల్ తెల్పుజోదుల్ బళా!
- మ. మతపైశాచి వికార దంష్ట్రికలతో మా భూమి లంఘించి మా
కుతుకల్ గోసెడి వేళ గూడ, యెటు దిక్కున్ తోచకున్నప్పుడున్
బ్రతుకే దుర్భరమైన యప్పుడును ఆంధ్రత్వమ్ము పోనాడ లే
దు, తుదిన్ గిల్చితిమమ్ము యుద్ధమున రుద్రుల్ మెచ్చనాంధ్రాంబికా!
- సీ. కాకతీయుల కంచు గంట ప్రోగిననాడు
కరకు రాజులకు తత్తురలు పుట్టి
వీర రుద్రమదేవి విక్రమించిన నాడు
తెలుగు జెండాలు నర్తించె మింట
కాపయ్య నాయకుండేపు సూపిన నాడు
పరరాజులకు గుండె పట్టుకొనియె
చాళుక్య పశ్చిమాశా పాలనమ్మున
కళ్యాణ ఘుంటలు గణగణమనె
- తే. గి. నాడు నేడును తెలగాణ మోడలేదు
శత్రువుల దొంగదాడికి; శ్రావణాధ్ర
మటుల గంభీర గర్జటపోసమలర
నా తెలంగాణ పోవుచున్నది పథాన

ఆలోచించండి-చెప్పండి

- 3 ♦ “తెలంగాణ నేలలో ఎంత
బలం ఉన్నదో కదా!” అని
కవి ఎందుకన్నాడు?
- 4 ♦ ‘గడ్డిపోచకూడా కత్తివలె
మారడం’ అంటే ఏమిటి?
- 5 ♦ నవోదయం రావడమంటే
మీరేమని అనుకుంటున్నారు?

6

7

ఆలోచించండి-చెప్పండి

- ♦ తెలంగాణ వీరుల ప్రత్యేకత
వీమిటి?
- ♦ బ్రతుకు ఎప్పుడు దుర్భరం
అవుతుంది?
- ♦ ఆకాశాన జెండాలు
రెపరెపలాడటం దేసికి
సంకేతం?

8

తాత్పర్యాలు

- 1) ఓ తెలంగాణమా! నీ పెదవులతో ఊదిన శంఖధ్వనులు ఈ భూమండల మంతా ఒక్కమారుగా బొబ్బులు పెట్టినట్లుగా ప్రతిధ్వనించాయి. అహో! ఉదయించిన సూర్యుని కిరణాలచేత ప్రీతిపొందిన పద్మాలతో చలించిన ఆకాశగంగాతరంగాలు అన్ని దిక్కులను తెలవారేటట్లు చేశాయి.
- 2) అమ్మా తెలంగాణమా! నీ గొప్పతనపు విశేషాలు కొన్ని తరాల వరకు దుర్మార్గుల చేతులలో చిక్కుకొన్నాయి. ఇప్పుడు అడ్డంకులు తొలిగాయి. విచ్చుకున్న మెరుపు తీగల కాంతి రేఖలు బతుకుతోవ చూపే కాలం వచ్చింది. స్వచ్ఛమైన కాంతిమంతమైన సూర్యుడు ఉదయించాడు.
- 3) అమ్మా! కోటిమంది తెలుగు పిల్లలను నీ ఒడిలో పెంచావు. వారికి వయసురాగానే చేతులకు కత్తులనిచ్చి, వజ్ర సమానమైన భుజపరాక్రమాలను లోకం చూసేటట్లు నిజాంరాజుతో తలపడమన్నావు. ఈ తెలుగు నేలలో ఎంత బలం ఉన్నదో కదా!
- 4) ఈ తెలంగాణలో గడ్డిపోచకూడా కత్తిబట్టి ఎదిరించింది. తాను గొప్పరాజునని అనుకొనేవాని గర్వాన్ని అణచేటట్లుగా యుధం సాగించింది. ఏమి జరుగుతుందో తెలియక జగమంతా భయపడిపోయింది. దిగంతాలన్నీ ఆకాశంలో ఇంద్రధనుస్సుల వరుసలతో సయ్యాటలాడాయి.
- 5) తెలంగాణా స్వాతంత్య పోరాటం సముద్రం మాదిరిగా ఉప్పాంగుతున్నది. నాల్గువైపుల నుండి సముద్రానికి గండికొట్టి తెలంగాణ నేలనంతా స్వాతంత్యపు నీటితో తడుపుతున్నారు. ఉద్రిక్త కలిగించిన నవాబుల ఆజ్ఞలకు కాలం చెల్లిపోయింది.
- 6) అమ్మా తెలంగాణా! నీ పిల్లలలో ప్రకాశించే విఘ్వవాత్సకమైన కదలిక ఊరికే పోలేదు. వీరు భూమండలాన్నంతా సవరించి ఉజ్జ్వలమైన కాంతిమంతమైన సూర్యుడిని పిలిచి దేశమంతా కొత్త కాంతి సముద్రాలు నింపారు. వీరంతా వీరులు, పరోపకారులు కూడా.
- 7) అమ్మా! మతం అనే పిశాచి తన క్రూరమైన కోరలతో మా నేలను ఆక్రమించి మా గొంతులు కోస్తున్నప్పుడు, ఏ దిక్కు తోచనప్పుడు, బ్రతకదమే భారమైనప్పుడు కూడా తెలుగుదనాన్ని కోల్పోలేదు. రుద్రులు మెచ్చేటట్లు యుధం చేసి చివరకు విజయాన్ని సాధించాం.
- 8) కాకతీయ రాజుల కంచుగంట మ్రోగినప్పుడు దుర్మార్గాలన శత్రురాజులు కలవరపడ్డారు. రుద్రమదేవి పరాక్రమించినప్పుడు తెలుగు జిండాలు ఆకాశాన రెపరెపలాడాయి. కాపయ్య నాయకుడు తన విజ్ఞంభణం చూపినప్పుడు శత్రురాజులకు గుండెలు ఆగిపోయాయి. చాళుక్య రాజులు పశ్చిమ దిక్కున పరిపాలన చేసేటప్పుడు మంగళకరమైన జయధ్వనులు మోగాయి. నాటి నుండి నేటి వరకు శత్రువుల దొంగ దెబ్బలకు తెలంగాణం ఓడిపోలేదు. శ్రావణ మాసంలోని మేఘం మాదిరిగా గంభీరమైన గర్జనలు అలరారుతుండగా నా తెలంగాణం ముందుకు సాగుతూనే ఉన్నది.

I ఇని చేయండి

అవగాహన - ప్రతిస్పందన

M1F1P5

1. కింది అంశాలను గూర్చి చర్చించండి.

- అ) 'వీర తెలంగాణ' అనే పారం పేరు వినగానే మీకు ఎటువంటి అనుభూతి కలిగింది? దాశరథి తెలంగాణను వీర తెలంగాణ అనడాన్ని తగిన ఉదాహరణలతో సమర్థించండి.

2. కింది అపరిచిత కవితను చదువండి. ప్రశ్నలకు జవాబులు రాయండి.

తోటమాలి బలిదానం చేస్తేనే
పుష్పులు పరిమళాల నీనగలవు
మానవుడు కలవాలి మానవుడై
తిడితే ఏం లాభం కనిపించని దేవుడై
ఆకాశానికి శోభ చందమామ
మిణగురుతో విద్యుత్కాంతులు ప్రసరించవు
మారాలి నేటి నాటువ్యక్తి
కాకుంటే లే దెన్నటికి విముక్తి
మానవునికి మానవుడే ధ్యేయం
మానవత్వమే మానవజూతికి శ్రేయం
చరిత్రలు మన ఉనికికి కావు ప్రమాణం
ధరిత్రిని వెనక్కి నెట్టి చేయాలి ప్రయాణం

(కవిరాజ మూర్తి)

ప్రశ్నలు :

- అ) పూలు ఎప్పుడు తమ పరిమళాలను వెదజల్లగల్గుతాయి?
అ) ఎవరిని తిట్టగూడదు?
ఇ) ఎవరు మారాలి? ఎందుకు మారాలి?
ఈ) మానవుడు ఏవిధంగా ప్రయాణం చేయాలి?
ఊ) పై కవితకు శీర్షిక నిర్ణయించండి.
ఊ) పై కవితను రాసింది ఎవరు?

3. రెండో పద్మనికి ప్రతిపదార్థం కింద ఉంది. ఇదే విధంగా 3, 4, 6 సంఖ్యలలు పద్మలకు ప్రతిపదార్థాలు రాయండి.

తల్లి	= అమ్మా!
నీ	= నీ యొక్క
ప్రతిభావిశేషములు	= ప్రజ్ఞా విశేషాలు
కొన్ని తరాలదాక	= కొన్ని తరాల వరకు
భూతప్రేత	= చెడు శక్తుల (భూతప్రేతాల)
హస్తమృయులన్	= చేతులలో
డుల్లెన్	= పడిపోయినవి (చిక్కుకున్నవి).
ఇప్పదు	= ఇప్పుడు
అడ్డల్ + పోయెన్	= అడ్డంకులు తొలగిపోయాయి.
సాదామనీవల్లి	= మెరుపుతీగల
పుల్ల	= విష్ణుకున్న
విభా+ఆవళ్లు	= కాంతులవరుసలు
బ్రతుకుత్రోపల్	= బ్రతుకు దారులను
చూపు	= చూపే
కాలమృయులన్	= సమయములు
మశైన్	= తిరిగివచ్చినవి (అదిగో).
స్వచ్ఛతర	= అత్యంత స్వచ్ఛమైన
ఉజ్జ్వల	= ప్రకాశవంతమైన
ప్రథమ సంధ్య	= తొలి పొద్దు
భానువు	= సూర్యుడు
ఎతెంచెడిన్	= వస్తున్నాడు (ఉదయస్తున్నాడు).

II. వ్యక్తికరణ - సృజనాత్మకత

1. కింది ప్రశ్నలకు ఐదేసి వాక్యాలలో జవాబులు రాయండి.

- అ) “తెలంగాణ గొప్పతనపు విశేషాలు కొన్ని తరాలవరకు దుర్మార్గుల చేతిలో చిక్కుకొన్నాయి” అన్న కవి మాటలను మీరెట్లూ సమర్థిస్తారు?

ಅ) “ತೆಲಗಾಣಮ್ಮುನ ಗಡ್ಡಿಪೋಚಯನು ಸಂಧಿಂಚೆನ್ ಕೃಪಾಣಮ್ಮು” ಅನಿ ದಾಶರಥಿ ಎಂದುಕನ್ನಾಡು?

ಇ) ತೆಲಂಗಾಣಲೋ ಸಂಧ್ಯಾಭಾನುವು ಮೊದಲಿಸಾರಿ ಉದಯಿಂಚಾಡನಿ ಕವಿ ಎಂದುಕನ್ನಾಡು?

2. ಕಿಂದಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಪದಿ ವಾಕ್ಯಲಲ್ಲೋ ಜವಾಬು ರಾಯಂಡಿ.

ಅ) ವೀರ ತೆಲಂಗಾಣ ಪಾರ್ಶ್ವಭಾಗ ಸೊರಾಂಶಾನ್ನಿ ಸೊಂತಮಾಟಲ್ಲೋ ರಾಯಂಡಿ.

3. ಕಿಂದಿ ಅಂಶಾನ್ನಿ ಗುರಿಂಬಿ ಸ್ವಜನಾತ್ಮಕಂಗಾ / ಪ್ರಶಂಸಿಸ್ತೂ ರಾಯಂಡಿ.

ಅ) ‘ತೆಲಂಗಾಣ ತಲ್ಲಿ’ ತನ ಗೊಪ್ಪದನಾನ್ನಿ ವಿವರಿಸ್ತುನ್ನಾಟ್ಟುಗಾ ಏಕಪಾತ್ರಾಭಿನಯಂ ರಾಸಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಂಚಂಡಿ. ಲೇದಾ ಅತ್ಯಕ್ಷರ್ಥ ರಾಯಂಡಿ.

ಭಾಷಾಂಶಾಲು

ಪದಜಾಲಂ

1. ಕಿಂದಿ ವಾಕ್ಯಾಲು ಚದುವಂಡಿ. ಗೀತಗೀಸಿನ ಪದಾಲ ಅರ್ಥಾಲನುಪಯೋಗಿಂಬಿ ಸೊಂತವಾಕ್ಯಾಲು ರಾಯಂಡಿ.

ಅ) ಗಾಲಿಕಿ ಡೆಗುತ್ತನ್ನು ಪ್ರವ್ಯಾಲು ಚಿಗುರುಟಾಕುಲತ್ತೋ ಸರ್ಯಾಟಲಾಡುತ್ತನ್ನಾಯಿ.

ಆ) ಸ್ನಾತಂತ್ರ್ಯೋದ್ಯಮಂ ಬ್ರಿಹಿವ್ ವಾರಿ ಗುಂಡೆಲ್ಲೋ ಕಲ್ಲೋಲಂ ರೇಪಿಂಡಿ.

ಇ) ವೀರಲೆಪ್ಪಂಡೂ ಪ್ರಾಣಾಲನು ಅರ್ಪಿಂಚದಾನಿಕಿ ವೆನುಕಾಡರು.

ರಃ) ದಿಕ್ಕು ತೋಚನಪ್ಪಂಡು ಅಯೋಮಯಂಲೋ ಪದುತ್ತಾಂ.

2. ಕಿಂದಿ ಪದಾಲಕು ನಾನಾರ್ಥಾಲು ರಾಯಂಡಿ.

ಅ) ಉದಯಮು : _____

ಆ) ಆಶ : _____

ಇ) ಅಭ್ರಮು : _____

3. ಕಿಂದಿ ವಾಕ್ಯಾಲ್ಲೋ ಗೀತ ಗೀಸಿನ ಪದಾಲಕು ಪರ್ಯಾಯಪದಾಲು ರಾಯಂಡಿ.

ಅ) ಮುರಳೀರವಮು ಮಾನಸಿಕ ಅವ್ಯಾದಾನ್ವಿಸ್ತುಂದಿ.

ಆ) ರುದ್ರಮದೇವಿ ಕೃಪಾಣಮುತ್ತೋ ಶತ್ರುವಲನು ಚೆಂಡಾಡಿಂದಿ.

ఇ) జలధి అనేక జీవరాశులకు నిలయం.

ఈ) జాతీయ జెండాను గౌరవించాలి.

ఉ) హనుమంతుడు సముద్రాన్ని లంఘించాడు.

వ్యక్తరణాంశాలు

1. కింది పదాలను విడదీసి రాసి సంధి పేరు రాయండి.

అ) జగమెల్ల = _____ + _____ = _____

ఆ) సయ్యోటులాడెన్ = _____ + _____ = _____

ఇ) దారినిచ్చిరి = _____ + _____ = _____

ఈ) ధరాతలమెల్ల = _____ + _____ = _____

ఉ) దిశాంచలము = _____ + _____ = _____

ఊ) శ్రోవణాశ్రుము = _____ + _____ = _____

ఋ) మేనత్త = _____ + _____ = _____

2. కింది పదాలకు విగ్రహవాక్యాలు రాసి సమాసం పేరు రాయండి.

అ) కాకతీయుల కంచుగంట = _____, _____

ఆ) కల్యాణ ఘుంటలు = _____, _____

ఇ) బ్రతుకు త్రోవ = _____, _____

ఈ) మహారవము = _____, _____

ఉ) వికారదంప్రులు = _____, _____

ఊ) కాంతివార్ధులు = _____, _____

ఋ) తెలంగాణ రాష్ట్రం = _____, _____

ఒ) మతపిశాచి = _____, _____

ఛేకనుప్రాసాలంకారము

* ఈ వాక్యాన్ని పరిశీలించండి.

నీటిలో పడిన తేలు తేలుతదా!

ఈ వాక్యంలో తేలు, తేలు అనే పదాలకు అర్థాలు వేరు వేరుగా ఉన్నాయి. ఆ పదాలు వెంటవెంటనే ప్రయోగించబడ్డాయి. హల్లుల జంట అర్థభేదంతో వెంటవెంటనే వాడబడితే దానని ‘ఛేకనుప్రాసాలంకారం’ అంటారు.

మరికొన్ని వాక్యాలు చూడండి. సమన్వయం చేయండి.

- అ) అరబితొక్కు తొక్కురాదు.
- అ) నిప్పులో పడితే కాలు కాలుతుంది.
- ఇ) తమ్మునికి చెప్పు! చెప్పు తెగిపోకుండా నడువుచుని.

హల్లుల జంట అర్థభేదంతో
అవ్యవధానంగా వన్నే
ఛేకనుప్రాసం.

* ఇట్లాంటివి పారంలో వెతకండి. కొన్ని సాంతంగా తయారుచేయండి.

ప్రాజెక్టు పని

- ◆ తెలంగాణ పోరాట నేపథ్యంలో వచ్చిన ఏవైనా రెండు మూడు పాటలు సేకరించండి. వాటిని పాడి వినిపించండి.
(లేదా)
దాశరథి రాసిన ఏదైనా ఒక పుస్తకం / పాట / కవిత చదువండి. దాని ఆధారంగా నివేదిక రాసి చదివి వినిపించండి.

మీకు తెలుసా?

దాశరథి 1952లో డా. సి.నారాయణ రెడ్డి, వట్టికోట ఆళ్ళారు స్వామి, డా. బిరుదురాజు రామరాజు మొదలగువారితో కలిసి తెలంగాణ రచయితల సంఘాన్ని స్థాపించాడు. ఈయన వట్టికోట ఆళ్ళారు స్వామితో కలిసి నిజామాబాద్లో జైలు శిక్ష అనుభవించాడు. తెలంగాణ ఉద్యమ కావ్యాలలోకెల్ల అగ్రగణ్యమైనది దాశరథి ‘అగ్నిధార’. ఇది పీడిత ప్రజల మనోభావాలకు ప్రతీక. ‘అగ్నిధార’ను నిజామాబాద్లో జైలు సహవాసి వట్టికోట ఆళ్ళారు స్వామికి అంకితమచ్చాడు. అట్లే ‘రుద్రవీణ’ అనే కవితాసంపటిని తెలంగాణ ప్రజానీకానికి అంకితమచ్చాడు.

సంకల్పమే సకల విజయాలకు మూలం
సాధించాలనే తపనే విజయంవైపు వేసే తొలి అడుగు

వచువండి - ఆలోచించి చెప్పండి.

మార్కెట్‌కు వెళ్లే మార్గం పక్కన ఇళ్ళున్నాయి. వాటిలో కొన్ని గట్టి ఇటుకలతో నిర్మింపబడ్డాయి. గోదలకు వెల్లివేసి ఉన్నది. వసారా గోదలపై ఆకర్షణీయమైన పూలు చిత్రించబడి ఉన్నాయి. మరికొన్ని ఇళ్ళ మట్టితో నిర్మింపబడ్డాయి. ఆ ఇళ్ళకు చిరిగిన తాబియాకుల కప్పు ఉన్నది. చిన్న, పెద్ద, ఇళ్ళలోను, పేదల, ధనికుల ఇళ్ళలోను, అన్ని ఇళ్ళలోను ప్రవేశద్వారం ప్రక్క కుండీలో తులసిమొక్క ఉన్నది. పసిపిల్లలు, ఊరకుక్కలతోపాటు దుమ్ములో ఆడుతున్నారు. స్త్రీలు బియ్యం కడుగుతూ, ఆ కడిగిన నీటిని సందులో పోస్తున్నారు.

ప్రశ్నలు:

1. వై పేరాలో దేనిని గురించి ఉన్నది?
2. ఇటువంటి వాతావరణం ఎక్కుడ ఉంటుంది?
3. మీరు చూసిన పల్లె గురించి మాట్లాడండి.
4. పల్లెల్లో నాటితో పోలిస్తే నేడు ఏమే మార్పులు చోటుచేసుకున్నాయి?

పారం ఉద్దేశం

భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తర్వాత వేగంగా చోటుచేసుకున్న మార్పులు, క్రమానుసారంగా రాబోయే కొత్త మార్పులు, ఊహించని పరిణామాలు, పర్యవేసానాలు, స్థానిక ఆధిపత్యశక్తుల మీద సామాన్యాడి కొత్త విజయాలను సంకేతాత్మకంగా చిత్రిస్తుంది కథ.

ప్రాంతీయ, భాషాపరమైన దృక్పథంలో తెలంగాణ ఆస్తిత్వచేతనాన్యానికి నిదర్శనంగా నిలబడి కొత్తబాటలో నడిచిన కథను పరిచయం చేయడమే ఈ పారం ఉద్దేశం.

పార్యభాగ వివరాలు

ఈ పాఠం కథానిక ప్రత్కీయకు చెందినది. రెండు తరాలకు సంబంధించిన వివరాలు, తరాలమధ్య కాలానుగుణంగా వచ్చిన మార్పులు మొదలైన విషయాలను దా॥ పి.యశోదారెడ్డి తమ ‘కొత్తబూట’లో తెలియపరిచింది. నేషనల్ బుక్ట్రస్ట్ ప్రచురించిన ‘యశోదారెడ్డి ఉత్తమ కథలు’ గ్రంథం లోనిది ఈ పార్యభాగం.

రచయిత్రి పరిచయం

8-8-1929

7-10-2007

దాక్టర్ పాకాల యశోదారెడ్డి నాగర్కర్ణాల్ జిల్లాలో భాగమైన బిజినెస్‌ల్లి గ్రామంలో జన్మించింది. ‘తెలుగులో హరివంశాలు’ అనే అంశంపై పరిశోధనచేసి దాక్టరేట్ పట్టాపొందింది. ఉస్కానియా విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగు ప్రాఫెసర్గా పనిచేసింది. రాష్ట్ర అధికారభాషా సంఘానికి అధ్యక్షులుగా పనిచేసిన తొలి మహిళ. ఆంధ్ర సాహిత్య వికాసము, పారిజాతాపహరణ పర్యాలోచనము, ఎర్రాప్రెగడ, కథాచరిత్ర వంటి పరిశోధనా గ్రంథాలను, మాపూరి ముచ్చటల్లు, ఎచ్చమ్మకథలు, ధర్మరాల వంటి కథా సంపుటాలను, పరిశోధనాపటిమగల వ్యాసాలనెన్నో రాశింది. వీరి రేడియో ధారావాహిక కార్యక్రమం ‘మహాలక్ష్మీ ముచ్చటల్లు’ ఎంతో ప్రజాదరణ పొందింది. తెలంగాణ భాషా సాందర్భాన్ని తెలుపుడానికి కథను శక్తిమంతమైన సాధనంగా మలచుకున్నది. నాటి తెలంగాణ సామాజిక, సాంస్కృతిక జనజీవన వైవిధ్యాన్ని తెలుసుకోవడానికి ఆనవాళ్ళు ఈమె కథలు.

విధ్యార్థులకు సూచనలు

- రు పాఠం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పాఠంలోని విషయాన్ని ఊహించండి.
- రు పాఠం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గీత గీయండి.
- రు వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న ‘పదవిజ్ఞానం’ పట్టికలో చూసి లేదా నిషుంటువలో చూసి తెలుసుకొండి.

ఈ ‘కొత్తబాట’ గురించి దా॥ పి.యశోదారెడ్డి మాటల్లాడుతూ “ఈ కథ తెలంగాణ మాండలికంలో వ్రాయబడింది. అక్కాతమ్ముళ్ళిద్దరూ బస్సుదిగి అక్కడి నుండి ఎడ్డుల బండిలో వాళ్ళ ఊరి వరకు ప్రయాణం చేసిన రెండు గంటల్లో రెండు తరాలకు జరిగిన ఘర్షణ, సాధించిన విజయాలు సప్తమాణంగా ప్రదర్శింపబడ్డాయి. ఈ సంభాషణలో ఎన్నో సాంఘిక దురాచారాలు తడమబడ్డాయి. భాష తెలంగాణ మాండలికాన్ని జీర్ణించుకొని, ఆ జాతీయాన్ని, జీవనరీతిని, నుడికారాన్ని ప్రదర్శిస్తుం” దని చెప్పింది. ఆ కొత్తబాటలో మనం నడక మొదలు పెడుదాం.

I

“నేను రాణా తమ్ముడు! అది తరాల నాటి బాట. ఎప్పుడేసిందో ఏం కతనో? ఈ వానలకూ వౌరాడలకు ఏర్ర పొంగంగ అది ఎన్ని కయ్యలు గౌట్రీందో? ఎన్ని గంటల వడ్డదో? కూసుంటే నడుముల్లేదో, నడిస్తే కాళ్ళు బెటికెనంట హౌరైలలు వౌంపులల్ల వడి ఆ బాట పొంటి వడినష్టు నాశాతగాదు తండ్రి.” అంట ఎంత జెప్పినసగని వాని సెవ్వు మీద పేసు వార్తానా? నా మాట యింటేనా? వాని పట్టు ఇడిస్తేనా?

తుమ్ముబంక అంటుకున్నట్లు ఎంపపడి “కాదక్కా! మనురికో కొత్త బాటీసినం, నీవు చూసి మెచ్చిందాక గాదు” అంట ఒకటే పట్టు, మొండిపట్టు, జనిగెపట్టు, ఇదెక్కడి సాద? వీడెక్కడి నష్టత్తుకుదురా? నాయినా! అంట పయనమై బండిక్కి బయలుదేర్ను. తోపపొంటి ఊకున్నాడు? లేదు, ఉల్లాసం బట్టలేక ఒకటే చెప్పుక పోతుండడు. వసదాగిన పిట్టోలే.

“అక్కా! ఇది ఈగ కాలం కాదె! పూలకాలం, ఎన్నెల మాసం, తియ్యటి తీపుల దినం, ఏమనుకున్నవో? ఎక్కడ జూసిన కమ్మటి వాసన, ఇన సాంపైన రొడ, పండాకు రాలంగ అడవి అంత పసరాకు పోపాకులు తొణ్ణి సోకులు పోతుండది. ఆ మొదుగు వనం జూడు! పెయి అంతపుల్కరిచ్చినట్లు మొగ్గదొడిగి, ఎరగపూసి, కొత్తబాటకు మంగళార్థులు పడ్డన్న ముత్తెదలోలే సాంఖ్యుగ నిలవడ్డవి. ఆ పొంటి ఉన్న మద్దల జరవార జూడు! ఎంత ఎత్తుకు ఎదిగినవో? కొటారి కొమ్మలల్ల తేనెతెట్టెలన్ని పిక్కటిల్లంగ తేనెలు ఎట్ల నింపుకొన్నవో? ఏందే? అక్కా! ఉల్కపు? పలవ్వ?

అదో! అక్కడి దిక్కు జెరనా చెపువారిచ్చి ఇను, ఎడవాసిన ఎదలను ఏకంజేయ పేరు పెట్టి పిలుస్తున్నట్లు ఆ కోయిలకూతలు! అక్కా! అదో! ఆ కండ్డపడేదే చింతలతోపు, చింతలింకా చిగురుకోలేదు. గున్నమావిళ్ళు జూడు! పొన్నకాయలసోంటి అడపిల్లలు సింగారించుకున్నట్లు కానొస్తుండవి. యాపలు ఇప్పుడిపుడె మొగ్గలు ఇచ్చుకుంటుండవి.

అదో! సూడు! మాటలల్లనే మనురి పొలిమేర రానెవచ్చే. ఎదురుకోళ్ళ నాడు మొగపెంణ్ణి సుట్టులకు మర్యాదలుజేయ గుంపు గట్టినట్లు గుబుర్ల వెరిగిన ఈ వాయిలు పొదలు జూడు! అక్కా! బాట పక్కల పొంటి మునలి మాసన్ని గూలంగ ఎదిగి వస్తున్న కొత్త చెట్లను జూడమ్మా!

ఈ సూపుతోపే కొంచెం అటుదిక్కు నీ కన్నువారజేయ, ఆ చెర్చుజూడు! ఇప్పుడు నిండుగ నీల సముద్రమోలె నీరు మొస్తుండది. ఈ చెర్చుకు ఆయకట్ట కట్టిన పుణ్ణాన అందరికీ ఆదెరువైంది”.

అవను నిజంగనె! ఏకసిస్తుగ పాదరసం వొల్మోసినట్లు ఈ చెర్య ఎన్నెలకు మెరుస్తుండది. గని, ఇల్లలుకంగనె పండుగైతాది? ఈ పాయకుంటల కెళ్ళి పెద్ద కొర్రమాస్తు చెంగు చెంగున దుంకుంట ఎగిరి సన్న చాపలను గుట్టు గుట్టు మనుకుంట సుడిగుండాలను లేపునే ఉండవి. గవిన్ల గుడ్డెలుగులు చెదల పుట్టులను గోళ్ళగీకి పుట్టుకు పుట్టు పెరుగుల గట్టెలను మెక్కింది జాలక, చెట్ల శికెలకు ఎగవాకి జెంటి తేనెలు ఆపూటం జూర్రుకొన్నది సాలక, ఆ పూట కల్లుకు గట్టిన ఈతలొట్టి కోసం ఈడ్డు ఆడ్డు కాళ్ళు గాలిన పిల్లలోలే అసువోస్తునే ఉండవి. అని, మనసుల అనుకుంట, ఆ గుడ్డెల్లులను జూసే కంటిని అట్ల మీదిమీదికి సారిచ్చేట్టుళ్ళకు గట్టుమీద జారుడు బండల ఎన్న అల్లుదుంకె కాడ, చిరుగండు ఆ కాదు, ఆడిదే! అప్పుడే ఈనిందే ఏమో? కండ్ల గానక పొట్టపత్తికి గాంధ్రగాంధ్ర మనుకుంట తన పొట్టన పుట్టిన తన కూనల్నే నముల్క మింగ జూస్తుండది. ఆ పక్కనే గొర్రెపోతును ఆమాతం మందు గుడిగెలు మింగినట్లు మింగిన తాసుపాము సీకర చెట్టుకు తీగోలే సుట్టుకున్నది. తిస్సుది అరుగని పూడువాము గురిగింజలోలే గుఢ్ల మిట్టుమిట్టున మిట్టురిచ్చుకుంట సుట్టుకుదురోలే సుట్టుకొని ‘అతీ గతీ’ ఎరుగకుండ వడ్డది. ఆదాడ నక్కలు పొంచుకొని అదునుగాస్తున్న పాలిపెర గండ్లవడ్డనె ఉండది.

అలోచించండి-చెప్పండి

- ♦ “సెప్పు మీద వేసు వార్తానా?” అంటే మీకేమి అర్థమైంది?
- ♦ మీరు ఎప్పుడైనా ఎక్కడికైనా నడుచుకుంటూ పోతారా? పోయేటప్పుడు ఏమేం గమనిస్తారో చెప్పండి?
- ♦ మీ ఊరి పొలిమేరల్లో ప్రకృతి ఎట్లా ఉంటుందో చెప్పండి?

II

మరి! మా తిక్క సన్నాసి కొత్త బాటేసినం, కొత్తదారి, కొత్తమలుపు అంట పదం భాడ్డుండేంది? ఇదంత నాకు దెల్చిన బాటనె! ఎన్నోండ్ల నుంచో తొక్కుడు వడ్డ బాట! ఇందుట్ల కొత్త యాడుండది? అంట అనుకున్నగని, నా మనసు నాకు బుద్ధి చెప్పుతున్నట్లనిపిచ్చింది.

అయిన గాకున్నగని మరీ, ఇంత కరుగనితనం, ఉండగూడదు. పురాగ ఎలుతురుకు దడిగట్టినట్లు ఒక్క పచ్చరం బర్పగూడదు. యాదాన్ని మెచ్చుకుండ మరి అంటే మరి, రొమ్మున ఎముకలు లెక్కబెడ్డునంటే ఎట్ల? రొండు కండ్ల దెర్చి నిదానంగ లోతులు వాటిచ్చి సూడాలె, యాది కనుమర్గైన, మరుగున పడి తప్పినట్లే గద! నాకు ఎన్నటి నుండో ఎరుకున్న బాటైతే మట్టు బాగైందా? లేదా? బాట నడిసె కాలుకు రొంపి అంటుకోకుంటే కూసున్న కాడికి వచ్చి కాళ్ళకు రొచ్చు,

తాక్తదా? తగుల్లదా? ఎంత చెడ్డగని, ఎంత బాగ బతికిన గని ఇంకోని ఆసరతోటి, మంది బుజాలెక్కి నడువకుండ పయినం సాగితె సొలు మనకు కావలసింది, మనం జూడవలసిందల్ల, ఒగడు తన కాళ్ళమీద తాను నిలవడ్డదా? లేదా? అనేది.

ఊరి చెరువు దాటినం, మత్తడి దాటినం, మోతెబరి రైతుల పసుల కొట్టలు గాప్రావట్టినవి, ఈ కొట్టలు గడ్డివాములన్ని ఇగి చెదరకుండ కుదురుగ మట్టసంగ ఉండవి. ఇంటిమొకం బట్టిన ఎట్ల లగేస్తుండవి. మా ఊరి ఎల్లమ్మ గుడి వొచ్చింది. ఆమె పసుపు బండార్లతోటి చెక్కు చెదరకుండ ఉండది. పూజారి కిష్టమాచార్ల ఇల్లు దాటినం.

ఆ కండ్ల వడేదే! గోపాల్రాయని భవంతి బంగుల. ఈడ్డు బండి జేరింది అంటే సూపుకు గోడ గట్టినట్టే. ఇందాక మరిసింది యాదికి వచ్చినట్లు మురిపాల పస్తువును గపుసెన్న దాసినట్లు, ఎవరికంట్ల పడకుండ ఈ త్యాప గూడ మా తమ్ముయ్య నొగల మీదికెళ్ళి చెంగున దుంకి క్రఘనికి ఎర్రపర్దాలు సింగారిస్తడనుకోని నా పాపెట్ల సెదిరిన ఎంటికలు సక్కన దిద్దుకొని కొంగు నిండుగ సపరిచ్చుకున్న, అసాంటి దాపరికపు పసులు యావి జరుగలేదు. అంతకొస్తే ఆడ పర్దాలు ఉన్న ఉనికి గూడ కండ్లపడలేదు. నా ప్రాణానికి కొత్తగ ఊరిపిరి పీల్చుకున్నట్లనిపిచ్చింది.

పెండ్లి సూపుల నాడు పిలగాటోళ్ళు పెండ్లి పిల్లలు గోబికొన నుండి శించెళ్ళ జూసినట్లు నేను మా ఊరిని జూడవట్టిన. నా కంటి ఎదురుంగనె రచ్చకట్ట. కందెరుగని మఱసులోలే మా రచ్చకట్ట రాగి చెట్లు రొండు ఒకదాన్నిడ్డి ఇంగోటి ఉండదన్నట్లు ఒకదానికోటి తోడంట దీటుగ నిలవడ్డవి. అదేం సిత్రమొ?

గని ఈసారి సూడు సూడు మంట మా రచ్చకట్ట కింద అన్ని చెప్పులె కుపులైనవి. ఎప్పటి తీర్చు! ముచ్చెలకన్న కిందై వేరగ గూసుండె మఱసులు మట్టు కాప్రాలేదు. ఇదేం ముంచుకొచ్చె మా ఊరికి? ఇది కలనా? మాయనా? అంట నిదానిచ్చి చూసెట్టుళ్ళకు వాళ్ళల్ల ఒగరో ఇళరో రచ్చమీద కూసున్నట్లు గానొచ్చిప్రు. నా కండ్లను నాకే నమ్మబుధ్సిగాలేదు. రొండు జేతుల బాగ నల్పుకొని మళ్ళ జూసిన గూడ అదే నిలుకడై నిలవడి నిజం అని తోసింది. ఓ రచ్చబండ! ఓ రాగిచెట్లు! ఎన్నాళ్ళ కెన్నాళ్ళకు ఏరుతార్లు ఎచ్చు తచ్చులు మాని తోబి మనిషికి సమానంగ తావును, నీడను పంచి ఇచ్చే యోగం, బుద్ధి మీకు దక్కింది! అని మెచ్చుకుంట సంబురాన ముందుకు సాగిన.

III

బండి సాగిపోతనే ఉండది. ఇంగ, గోపాల్రాయని బంగ్ల ఎంటనే అయిన భామ్మద్ది రంగరాయని రెండంతస్తుల గచ్చు బవంతి, ఊరంతటికి కులపెద్దనంట నెత్తి ఎత్తుకోని నిలవడ్డట్లు గానొచ్చింది. మరి? ఎన్నడు లేంది ఆ భవంతి బంకులేము దిగుళ్ళల్ల దీపాలు ఎలుగుత లేవు, నేను జూసున్నది పొద్దు మాపు పూటనేగని, ప్రమిదలన్ని చమురు నిండుకోంగ దుమ్ము కొట్టాడుతుండవి. ఇల్లంత పాడు గొట్టాడినట్లు, కళదప్పి ‘దో’ అంటుండది. ఎందుకో? అంట అనుమాన పడ్డుండంగన మావోడు పెద్దపులిని ప్రాణంతోబి పగ్గాన ఏసిన కుశాలు తోబి.

“అక్కా! ఇన్నాళ్ళకు మనూరికి వట్టిన ‘మిత్రి దొర్స్సాని’ అదే పెద్ద మారెమ్మ పేరు లేకుండ ఊడ్డుక పోయింది. మన ఊరోళ్ళంత ఇప్పుడిప్పుడె తెలివి దెల్చి మిత్రి పూజ మీదనె మిద్దెలు మోపి శ్రీమంతుడైన రంగరాయని మీద మళ్ళువడి అయినకె పంగనామం బెట్టిప్రు. దాంతోబి అయిన దిమ్మదిరిగి చెప్పుకుంటే సిగ్గువాయె, మూసుకుంటే ప్రాణం బాయెనంట

ఇర్పుటాన వడి కుడ్దిల పడ్డ ఎల్కూతీర్ తండ్రాడిన గని ఉపాయం దోసక పెండ్లాం పిల్లల దీస్కాని సుట్టాల మార్గం అంట రంగాపురం జేరిందు."

ఈ రంగరాయుడు చిన్న సన్నోడుగాడే! ఈ పసికారు రొండెర్క నివురు గమ్మన కొరివి తోటి నెత్తి గోక్కుంట లేరు గదా! ఏమా? మనుసు ఉట్టి ఉగినట్లు ఉగింది.

బండి మా పాలొండ్డ ఇండ్రకాడికెళ్ళి సాగుతుందది. ఇప్పుడు మా బావ పోలీసుపటేలు పాపిరెడ్డికి సాగువాటు సరిగలేదంట సూచాయగ ఇన్న. మరి ఆయనేం పచ్చపూస గన్ననా? రంగరాయనికి కడి ఎడ్డ అంతే! సేరుకు సవశేరు 'ఉద్ది'. ఊళ్ళ ఒకణ్ణి ఎక్కిచ్చి ఒగణ్ణి దించి ఇద్దర్చి ఎదుగనీయకుండ ఎప్పటి శిగలు అప్పుడే గత్తరిచ్చె విద్దెలు ఈ ఆయ్యలకు పొత్తిళ్ళనాడే అబ్బుకొచ్చినవి. అవును గని, అనుమంతరాయుడు? ఆయని నోట్లు, నాలికె సింగోటం? వీళ్ళు మరి? అనుకుంటున్న మాటను పసిగట్టినట్లు నా తమ్ముడు.

“అక్కా! ఆ కుటీలవాజి అనుమంతరాయుడు, కడ్పుల ఇనం నాల్చెన తీపి తోటి నగుకుంట గౌరె దాటుమంది గొంతులకు ఉరులు దగిలిస్తుంటే నక్కతంతుల సింగోటం ఉన్నది లేంది దప్పురంల ఎక్కిస్తుండ. ఇంగ ఇప్పుడు కండ్లు దెర్చిన జనం వాళ్ళ కన్న రొండాకులు ఎక్కువ జిదివినట్లు ఆ తంత్రాలన్ని పురుటనె పుట్టుమనిపిస్తుండరు. లేకుంటే ఏందట? ఎన్నాళ్ళంట వీళ్ళ చెప్పుకింద తేళ్ళ తీర్చ అణిగి మణిగి ఉంటరు? సన్నకారు మంది అంత ఇప్పుడు ఆయిందానికి కానిదానికి కయ్యలకు దిగి కుస్తిపట్లు పట్టి నెత్తురు కండ్డ జూసోని పంచాయితిల పడి ఆ పంచాయితిదార్లకు అప్పు సప్పు జేసి దండుగలు గట్టుకం లేదు. ఏ వాడన పంచాయితి ఆ వాడనె తీర్పులు జరుగుతుండవి. అక్కా! ఇన్నాళ్ళ తీరుగ అద్దమ్మ రాత్రిర్లు దొంగతనాలు లేవు, సేండ్ల దోషిండ్లు లేవు, పరిక్కంపలు లేవు, లాగుల తొండలు లేవు, ముంతపొగలు లేవు, ఈపు ముద్దెర్లు లేవు, బండ బర్యులు లేవు, అడుక్కు తీండ్లు లేవు".

అలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ ‘కడ్పుల ఇనం నాల్చెన తీపి’ అంటే మీరేం అర్థం చేసుకున్నారు?
- ◆ పంచాయితిలు చెప్పడం అంటే ఏమిటి? పంచాయితిలను ఎట్లా జరుపుతారు?
- ◆ “కళదప్పిన ఇల్ల” ఎట్లా ఉంటుంది?

IV

బండి మా ఇంటిదిక్కు మూలమల్చి దిరిగింది. ఆడ మా పెదమామ ఇంటిపోంటి ఉన్న గరిసెల ఇండ్లల్ల దీపాలు ఎలిగినట్లు సలుగురు మణసులు మెసిల్చిట్లు జిళకళ గలగల సప్పుడు ఇనిపిచ్చింది. ఇదేందిరా? అన్నట్లు మా తమ్ముళీ దిక్కుజూసిన, ఎంటనె మా హోజిర్ జవాబు ఎక్కుళ్ళేని ఉల్లాసం తోటి బుజాన ఏసుకున్న దస్త రుమాలు జాడిచ్చి దులుపుకుంట “అక్కా! ఇది మన మ్యాన పల్లకీ లుండె పాత పొత్తులిల్ల, జనం మెదులక బండ జింకలు జేరి అబ్బే అన్నట్లుంటుండ, అది ఇప్పుడు మనూరికి రాత్రిబడి పంది. మేమంత గలిసి ఈ ఊళ్ళ ఎవరి పెండ్లిక్కేనగాని, వాళ్ళొంత మోతెబరి కర్ణప్పటేండ్లైన, వాండ్ల పెండ్లిండ్లకు మణసులు మోసే మ్యానా పల్లకీలు రాగూడదు. సంబురానికి మెరిమెణ జేసి పగటి దీపాలిగిచ్చి ఊరంత మెరిచ్చిన మెరియ్యని ఊరేగింపులు తీసే మగ్గురు లేదు అంట కట్టడి జేసినం. ఇంగ మనపెత్తాత కండ్లు నిప్పుకలు సెరుగంగ, చేసేది లేక తామసం ఆపకొని పణమీది చెముటలు చిన్నపంచె తోటి తుడ్పుకుంట బున్న బున్న మంటుండంగ మేమంత ఈ పాత సవారీలను బద్దురంగ గుమ్మలింట్ల అలంకారాలోలె యూళ్ళాడగట్టినం”.

బండి మా ఇంటి కమాను ముంగల ఆగింది. గజ్జెల సప్పుడు ఇని ఆ సుట్టుపక్కల పిల్లలంత ఉరుక్కుంటోచ్చి సుట్టు జాట్టుకున్నరు. ఈ పిల్లలు ఇన్నాళ్ళ తీర్చ ఈసురుమంట లేరు, ఇప్పుడు సీమిడి ముక్కులు లేవు, సింపులు లేవు, సీరపేండ్లు లేవు, వోరగాళ్ళు లేవు, ఊడ్పుకండ్లు లేవు, పిల్లలందరు దోసపండ్లోలె, ఉంకు చెండ్లోలె కళకళ లాడ్చుండరు.

బండిదిగి బంకులు దాటి ఇంట్లకు నష్టిన. అలువాటు సొప్పున బాయికాడి గచ్చుల్లకు నష్టిన. ఆడ ఎప్పటి తీర్చ కండ్ల బయట బంకుల్లకు సారిచ్చి, ఓ చేత సెంబు, ఓ చేయి నడుమున వెట్టి వోయ్యారంగ వోసమాలి నిలవడి లేదు.

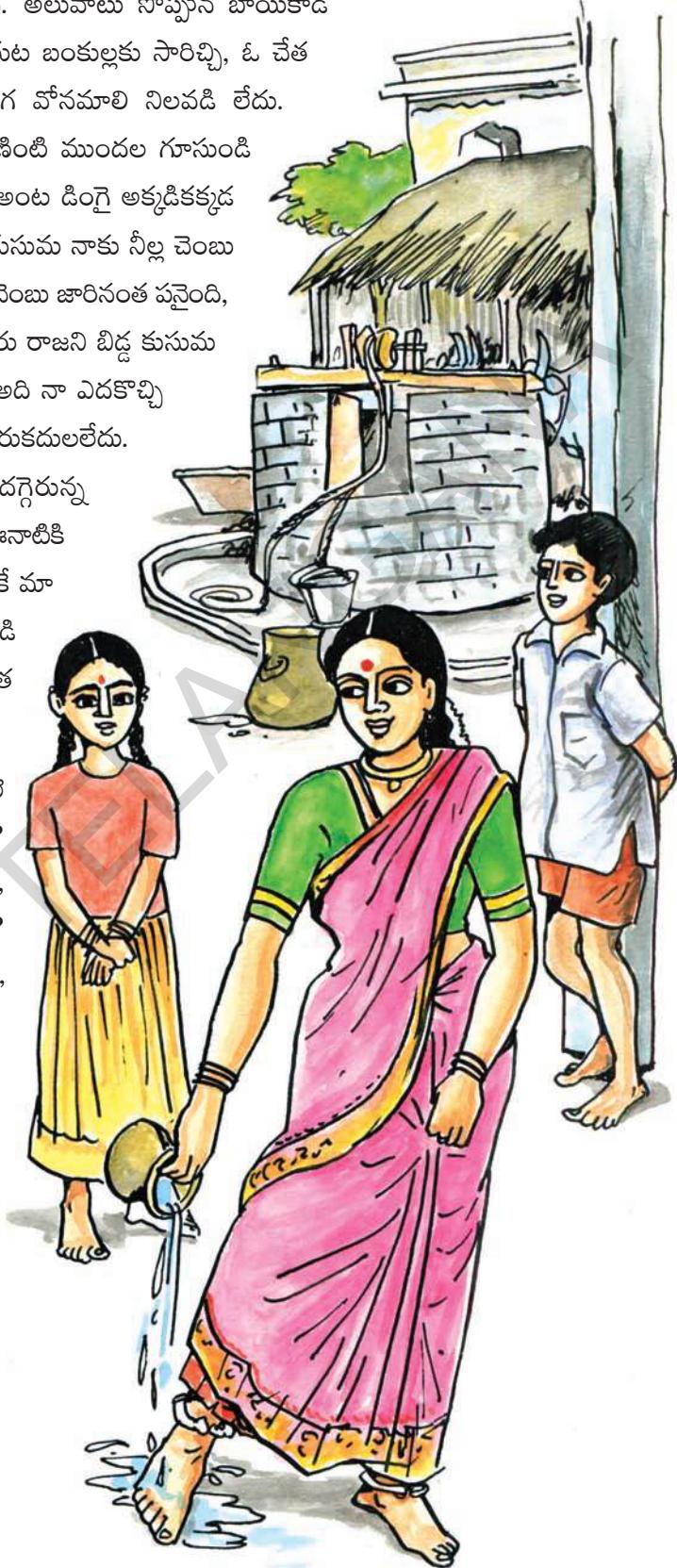
వొనమాలమ్మ ఇప్పుడు మా పెద్దత్త పక్కన దేవుణింటి ముందల గూసుండి వొత్తులు పేనుతుండది. ఇది కలనా? నిజమా? అంట డింగై అక్కడికక్కడ జూస్తుండంగనె ‘అక్కా!’ అంట విల్పుకుంటొచ్చి కుసుమ నాకు నీల్ల చెంబు అందిచ్చింది. ఒక్కసారి అమాంతం నా చేతులున్న చెంబు జారినంత పన్చెంది, గని అనుకోకుండ నా రొండు చేతులు మా పాలేరు రాజని బిడ్డ కుసుమ (దానికి ఆ పేరు పెట్టింది నేనే) దిక్కు సాగినవి. అది నా ఎదకొచ్చి అనింది. అన్ని కండ్ల ఒక దిక్కే సేడవట్టినవి. ఇప్పురుకదులలేదు.

ఇప్పురినోట మాట పెకులలేదు. మా బాయి దగ్గరున్న తరాలనాటి కారుమల్లె మొద్దు అనుకోకుండ మళ్ళీ ఈనాటికి సిగురేసి సిగ్గారి తీర్చ వన్నెలు వడ్డుండది. ఇంతట్లకే మా తమ్ముడొచ్చి ముసి ముసి నగుకుంట బాయికాడి కమాను స్తంభానికి ఆని నిలవడ్డడు. ఇల్లంత ఎన్నెలలు కురిసినట్లనిపిచ్చింది.

అవును ఇది కొత్త బాటనె! ఇంతకంట కొత్త బాట, మంచిబాట ఇంగైట్లుంటది? యాడుంటది? బాట ఏసెటోళ్ళు నడుస్తుండాలే గని, పాపం ఆ బాట వోల్లనంటదా? వోదుగనంటదా? నల్లరు పల్పిందె మాట, నల్లరు మెచ్చిందె నడుత, నల్లరు నడిసిందె బాట.

ఆలోచించండి-చెప్పండి

- ◆ రాత్రిబడి అంటే ఏమిటి? రాత్రి బళ్ళను ఎందుకు నడుపుతారు?
- ◆ ‘నల్లరు నడిసిందె బాట’లోని అంతరార్థం ఏమిటి? చర్చించండి.
- ◆ మీ పరిసర ప్రాంతాల్లో పిల్లల రూపురేఖలు, వేషధారణ ఎట్లా ఉంటాయి?

I ఇవి చేయండి

అవగాహన - ప్రతిస్పందన

- ఈ కథకు 'కొత్తబాటు' అనే పేరు తగినదని భావిస్తున్నారా? ఎందుకు? చర్చించండి.
- పారం చదువండి. కింది పేరాల ఆధారంగా పట్టిక నింపండి.

పేరా సంఖ్య	పేరా శీర్షిక	పేరాలోని ముఖ్యమైన విషయం
2		
7		
13		
18		

- కింది పేరా చదువండి. ప్రశ్నలకు జవాబులు రాయండి.

పల్ల్శీమకు పట్టుకొమ్మలాగ మారుమూల గిరిజన గ్రామమైన కొండాపూర్ ఆదర్శంగా నిలిచింది. వరంగల్ రూరల్ (కాకతీయ) జిల్లా నల్లబెల్లి మండలానికి 18 కిలోమీటర్ల దూరాన ఉన్న కొండాపూర్ చుట్టూ దట్టమైన అడవిమధ్య నిలిచిన అటవీ గ్రామం. ఇక్కడ 1945లో ప్రత్యేక గ్రామపంచాయితీ ఏర్పడింది. 2007 డిసెంబర్ రే సర్వీంచ వాసం కన్నయ్య అధ్వర్యతన జరిగిన గ్రామసభలో గ్రామ సమస్యల పరిష్కారానికి, గ్రామాభివృద్ధికి 8 కమిటీలను ఏర్పాటు చేశారు. ఈ కమిటీలు లోడిసంస్థ సహకారంతో, గ్రామస్థల శ్రమదానంతో మేడివాగుపై పక్కారోడ్లు నిర్మించాయి. అధికారుల సహకారంతో మద్యపాన నిపేధం అమలులో ఉన్నది. వందశాతం అక్షరాస్యత సాధించారు. గ్రామ జనాభాకు సరిపడా మినరల్ ప్లాంట్ ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. గ్రామంలో బాలకార్యకులు లేకుండా చేశారు. పిల్లలందరిని బళ్ళలో చేర్చారు. గిరిజనులు సాధించిన ఈ అభివృద్ధిని చూసి అంతర్జాతీయ గూగుల్ ఆర్గానిక్ సంస్థ ఈ గ్రామాన్ని ఉత్తమగ్రామ పురస్కారకు ఎంపిక చేసింది.

అ) కొండాపూర్ ఎక్కడ ఉన్నది?

అ) గ్రామపంచాయితీ ఎప్పుడు ఏర్పడింది?

ఇ) గ్రామ సర్వీంచ ఎవరు?

ఈ) పక్క రోడ్లు ఎవరి సహకారంతో, ఎవరు నిర్మించారు?

ఉ) గ్రామ ప్రజలు సాధించిన విజయాలు ఏవి?

ఊ) ఈ పేరాకు శీర్షిక ఏం పెట్టావచ్చు? ఎందుకు?

వ్యక్తికరణ - సృజనాత్మకత

1. కింది ప్రశ్నలకు ఐదేసి వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

- అ) “ఎంత చెడ్డగని, ఎంత బాగా బతికిన గని ఇంకోటి ఆసరతోటి మంది భుజాలెక్కి నడువకుండ పయినం సాగితె సాలు” అన్న అక్కమాటల్లో ఆంతర్యం ఏమై ఉంటుంది?
- అ) “అక్కడక్కడ నక్కలు అదునుగాస్తున్న జాడలు కనబడ్డున్నవి” అంటే మీకేం అర్థమైంది?
- ఇ) మీ గ్రామంలోని ప్రకృతిని లేదా మీ ఉంఱి ప్రత్యేకతలను గురించి రాయండి.
- ఈ) చెరువుల ప్రాముఖ్యత ఏమిటి?

2. కింది ప్రశ్నకు పది వాక్యాల్లో జవాబు రాయండి.

- అ) పారం ఆధారంగా పల్లెల్లో వచ్చిన మార్పులను విశేషిస్తూ రాయండి.

3. కింది ప్రశ్నకు సృజనాత్మకంగా సమాధానం రాయండి.

- అ) పల్లె సాందర్భాన్ని వర్ణిస్తూ పది పంక్కల వచన కవిత రాయండి.

భాషాంశాలు

పదజాలం

1. కింది వాక్యాల్లో గీతగీనిన పదాలను సాంతవాక్యాల్లో ఉపయోగించండి.

- అ) ఉపాధ్యాయుడు చెప్పే పాతాన్ని చెవివారిచ్చి వినాలి.
- అ) చిరుతపులులు గవిష్టలో నివసిస్తాయి.
- ఇ) కుటీలవాజితనం పనికిరాదు.
- ఈ) మా ఉంఱి పొలిమేర లో పంటపొలాలున్నాయి.

2. కింది వాక్యాల్లో పర్యాయపదాల కింద గీత గీయండి.

- అ) రోజూ పెయి కడుక్కోవాలి. లేకపోతే మేను వాసన వస్తుంది. దేహం నిండా ఈగలు ముసురుతాయి.
- ఆ) మనుషులు నీళ్ళు దొరికె తావుల్ల నివసిస్తారు. సరుకులు అమ్మే చోటులకు దగ్గరుంటారు. అందమైన ప్రదేశాలను ఇష్టపడతారు.
- 3. కింది పట్టిక నుండి ప్రకృతి, విక్రుతులను వేరుచేసి రాయండి.**

సముద్రం	అదెరువు	శిఖి	విధ్య	మైనం
విద్ది	ప్రయాణం	సంద్రం	సిగ	ఆధారం

4. కింది జాతీయాలను ఏ అర్థంలో వాడుతారో తెలపండి.

నక్కలకుడు	వెంబడిపడి పీడించేవాడు అనే అర్థంలో వాడుతారు
నిందుకొన్నావి	
దడిగట్టు	
నిప్పుకలుసెరుగంగ	

వ్యాకరణాంశాలు

కింది పదాలను విడదీసి సంఘలను గుర్తించండి.

- అ) ప్రాణాలు గోల్పేవు = _____ + _____ = _____
- ఆ) మూటంగట్టు = _____ + _____ = _____
- ఇ) ఆసుపోయుట = _____ + _____ = _____
- ఈ) కాలునేతులు = _____ + _____ = _____
- ఉ) పూచెనుగలువలు = _____ + _____ = _____

వృధిసంధి

* కింది పదాలను విడదీయండి.

ఉదా: రషైక = రస + ఏక = (అ + ఏ = ఐ)

అ) ఏకైక = _____ + _____ = (_____)

ఆ) వసుదైక = _____ + _____ = (_____)

ఉదా: దిష్టైరావతం	=	దివ్య + ఇరావతం	=	(అ + ఇ = ఐ)
అ) దేశైశ్వర్యం	=	_____ + _____	=	(_____)
అ) ఆషైశ్వర్యాలు	=	_____ + _____	=	(_____)
ఉదా: ఘనోషధి	=	ఘన + ఓషధి	=	(అ + ఔ = ఔ)
అ) వనోషధి	=	_____ + _____	=	(_____)
అ) మహోషధి	=	_____ + _____	=	(_____)
ఉదా: రసొచిత్యం	=	రస + ఔచిత్యం	=	(అ + ఔ = ఔ)
అ) దివ్యోషధం	=	_____ + _____	=	(_____)
అ) నాటకొచిత్యం	=	_____ + _____	=	(_____)

పైన ఇచ్చిన పదాలను విడదీసినప్పుడు మీరు గమనించిన విషయాలు సరిచూడండి.

- అ) ఈ సంధి ఏర్పడేటప్పుడు ప్రతి సారి పూర్వస్వరంగా ‘ఆ, ఆ’ లలో ఒకటి వచ్చింది.
అ) పరస్వరం స్థానంలో వరుసగా ఏ, ఐ, ఓ, ఔ లున్నాయి.
ఇ) ‘ఆ’ కారానికి ఏ, ఐ లు కలిసినప్పుడు ‘ఔ’ వచ్చింది.
ఈ) ‘ఆ’ కారానికి ఓ, ఔ లు కలిసినప్పుడు ‘జౌ’ వచ్చింది.

ఐ, ఔ లను

‘పృథ్వీలు’ అంటారు.

అంటే...

- i) ‘ఆ’ కారానికి ఏ, ఐ లు పరమైతే ‘ఔ’ వస్తుంది.
- ii) ‘ఆ’ కారానికి ఓ, ఔ లు పరమైతే ‘జౌ’ వస్తుంది.

‘పృథ్వీలు’ వల్ల ఏర్పడిన సంధి కనుక ఇది వృధ్ం సంధి.

సూత్రం : అకారానికి (ఆ, ఆ లకు) ఏ, ఐ లు పరమైతే ‘ఔ’ కారం, ఓ, ఔ లు పరమైతే ‘జౌ’ కారం ఏకాదేశంగా వస్తాయి.

ప్రాజెక్టు పని

- ◆ అందమైన పల్లెటూరు చిత్రాలను సేకరించండి. పల్లెకు సంబంధించిన కవిత / పాట సేకరించి ప్రదర్శించండి. మీ మిత్రులు రాసినవన్నీ ఒక చోట చేర్చి సంకలనం తయారు చేయండి.

పరిస్థితులు మారాలంటే నువ్వు మారాలి.
అవి బాగుపడాలంటే నువ్వు బాగుపడాలి.
మారుతున్న ప్రపంచంటో పాటు
మనమూ మారాలి.

నగర గీతం

- అలిశెట్టి ప్రభాకర్

వదువండి - ఆలోచించి చెప్పండి.

చాటుమాటుగా అర్ధాంగి చేటలో కన్నీళ్ళ చెరుగుతున్నప్పుడు
సంసారం బరువెంతో సమీక్షించగలిగినవాట్టి
ఆకుపచ్చని చెట్టు, ఆహ్లాదభరితమైన వాతావరణమేమి లేకుండానే
పగలూరాత్రి ఆస్నేస్టాన్ రేకులకింద పడి ఎంత వేడెక్కినా
మాడిపోకుండా ఉండగల్గిన మానవాతీతుణ్ణి
నరకప్రాయమైన నగర నాగరికతను నరనరానా జీర్ణించుకున్నవాట్టి
రోజుకో రెండు కవితా వాక్యాల్ని రాయిశేషా...
అది మనకు పెన్నుతో పెట్టిన విద్య... అఫ్కోర్సు...
కవిత్వం ఎంత నిత్యమాతనంగా వెలికి వచ్చినా
రాసిన ప్రతిదీ ఆణిముత్యం కాదని అందరికి తెలుసు

- అలిశెట్టి ప్రభాకర్

ప్రశ్నలు:

- ‘చాటుమాటుగా అర్ధాంగి చేటలో కన్నీళ్ళ చెరుగుతున్నప్పుడు’ వాక్యం ద్వారా మీరేం గ్రహించారు?
- కవి నివాసం ఎట్లా ఉన్నది?
- నగర నాగరికతను నరకప్రాయమని కవి ఎందుకు అని ఉంటాడు? దానిపై మీ అభిప్రాయాలు చెప్పండి.
- కవితాత్మక వాక్యాలు చదివారు కదా!
ఈ కవి గురించి మీకు ఏమ్మడింది?

పాఠం నేపథ్యం / ఉద్దేశం

ఆధునిక కాలంలో మనుషులంతా నగరాల్లో జీవించాలని కోరుకుంటున్నారు. మరోవైపు పల్లెల్లో ఉపాధి అవకాశాలు తగ్గడంతో బతుకుతెరువుకోసం నగరాలకు వలసలు పెరిగాయి. నగరంలోని అనుకూలాంశాలన్నింటిని వినియోగించుకోవాలనే కోరికతో మనుషులు నగరంలో ఉండడానికి తాపత్రయపడుతున్నారు. దీనితో అనేక నగరాలు అత్యధిక జనాభాతో కిక్కిరిసిపోతున్నాయి. చాలా సమస్యలు పెరిగిపోయాయి. ప్రపంచీకరణ ప్రభావంతో నగరం శరవేగంగా తన రూపం మార్చుకుంటున్నది. సామాన్యాడికి అందనంత దూరంగా కదిలిపోతున్నది. మధ్యతరగతికి అంతుచిక్కని ప్రాంతంగా మారిపోయింది. మనిషి యూంత్రిక స్థితిలోకి మారిపోతున్నాడు. తనకుతానే పరాయాకరణకు గురవుతున్నాడు.

ఈ నేపథ్యంలో నగరజీవితంలోని యథార్థదృశ్యాల్ని మన కళ్ళముందు నిలుపుతూ నగరపు మరో పొర్చువైన్ని చూపుతూ వాస్తవాల్ని కలిసంగా నిర్వచించిన తీరును తెలియజ్ఞుడమే ఈ పాఠం ఉద్దేశం.

పార్వతీ విషాద

ఈ పారం “మినీ కవిత” అనే ప్రక్రియకు చెందినది. ఏడైనా ఒక అంశాన్ని కొసమెరుపుతో వ్యంగ్యంగా చురకలతో తక్కువ పంక్కల్లో చెప్పడమే మినీ కవిత.

‘అలిశెట్టి ప్రభాకర్ కవిత’ అనే గ్రంథంలోని ‘సిటీల్స్ ఫ్షెంట్’ అనే మినీ కవితలలో కొన్నిటిని నగరగీతంగా కూర్చుడమైనది.

కవి పరిచయం

12-01-1954

12-01-1993

జగిత్యాల జిల్లాలోని జగిత్యాల జన్మస్థలం. మొదట చిత్రకారుడుగా జీవితం ప్రారంభించాడు. ప్రారంభంలో పండుగల, ప్రకృతి దృశ్యాల, సినీసటుల బోమ్మలను పత్రికలకు వేశాడు. తరువాత జగిత్యాలలో ‘సాహితీమిత్రదీపి’ సంస్థ పరిచయంతో కవిత్వరంగంలోకి ప్రవేశించాడు. 1974లో ఆంధ్రసచిత్ర వారపత్రికలో వచ్చిన ‘పరిష్కారం’ అచ్చుయిన ఆయన మొదటి కవిత. జగిత్యాలలో ‘స్వాదియో పూర్ణిమ’ (1976), కరీంనగర్లో ‘స్వాదియో శిల్పి’ (1979) ప్రైదరాబాద్లో ‘స్వాదియో చిత్రలేఖ’ (1983) ఏర్పాటు చేసుకొని జీవికకోసం భోటోగ్రాఫర్గా జీవిత పోరాటంలో కవిగా ఎదిగాడు. ఏనాడూ సంపాదన కోసం ఆరాటపడలేదు. తన కళ ప్రజల కోసమే అని చివరిపరకు నమ్మాడు. ఎర్ర పొవురాలు (1978) మొదటి కవితా సంకలనం. మంటల జెండాలు, చురకలు (1979), రక్తరేఖ (1985), ఎన్నికల ఎండమావి (1989), సంక్లోభగీతం (1990), సిటీల్స్ ఫ్షెంట్ (1992) అచ్చుయిన కవిత్వ సంకలనాలు. ఆంధ్రజ్యోతి దినపత్రికలో ఆరేళ్ళపాటు సీరియల్గా “సిటీల్స్ ఫ్షెంట్” పేరుతో ప్రైదరాబాదు నగరంపై రాసిన మినీ కవితలతో ప్రఖ్యాతిపొందాడు. తన కవిత్వంతో పారకుల్లో ఆలోచనాదృక్ఫథాన్ని, సామాజిక చైతన్యాన్ని పెంపొందించిన కవి అలిశెట్టి ప్రభాకర్.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- ర పారం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పారంలోని విషయాన్ని ఊహించండి.
- ర పారం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గీత గీయండి.
- ర వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న పదవిజ్ఞానం పట్టికలో చూసి లేదా నిఘంటువులో చూసి తెలుసుకొండి.

ప్రవేశిక

ధృష్ణిని బట్టి స్ప్ష్టి గోచరిస్తుంది.

కొందరిని కొన్ని సన్నివేశాలు విశేషంగా ఆకర్షిస్తాయి.

సహృదయుడు ప్రతి కదలిక నుంచీ ప్రేరణ పొందుతాడు.

అతనికి భాష అయ్యఫైతే, భావం కవితారూపం సంతరించుకుంటుంది.

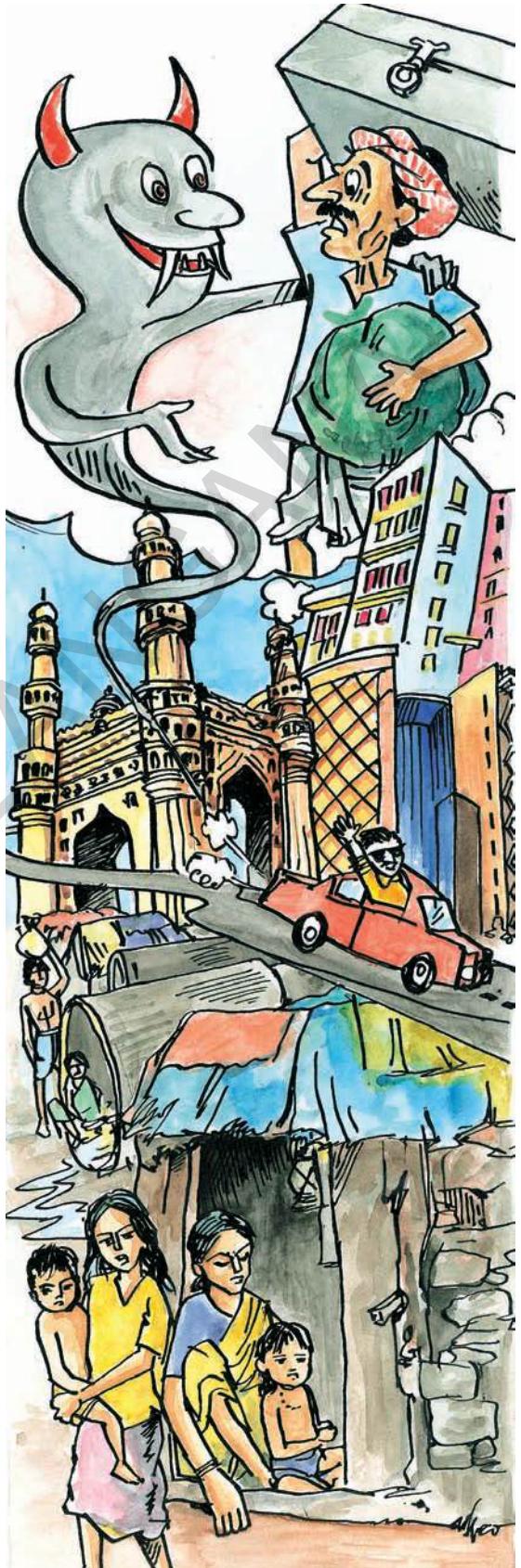
నగరంలోని మూలలను, మూలాలనూ ఓ కవి మృదయం ఎట్లా దర్శించిందో - 'అలిశెట్టి' మినే కవిత(లు) మన కళ్ళకు గడుతుంది. మనసు కిటికీ తెరిచి చూస్తే అక్కరాల వెనుక అనంత ధృత్యాలు కనిపిస్తాయి...

I

నగరా మోగిందా
నయాగరా దుమికిందా
నాలుగురోడ్డ కూడలిలో ఏమది?
అదే, నగరారణ్యహారు
నరుడి జీవనఫోష

తల్లి ఒడివంటి
పల్లెనీమల్నిదిలి
తరలివచ్చిన పేదరైతులూ
ఇనపెట్టెల్లాంటి
ఈ పట్టణాల్లో
డౌపిరాడని మీ బతుకులూ

నగరంలో ప్రతిమనిషి
పరనీయ గ్రంథమే
మరి నీ బతుకు
పేజీలు తిరగేనేదెవరో!

ఉదయమే
బన్నులో రిక్షాల్లో
పేవెంట్లపై విరబాసిన
కాన్యెంటు పుష్పుల సందడి
రాలే చదువుల పుప్పాడి!

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ♦ పల్లెసీమల్ని కవి తల్లిబడితో ఎందుకు పోల్చాడు?
- ♦ పట్టణాలను ‘ఇనప్పెట్లేలు’ అని అనడంలో కవి ఉద్దేశం ఏమై ఉంటుంది?
- ♦ “నగరంలో ప్రతి మనిషి పరసీయ గ్రంథమే” అనే వాక్యం గురించి మీకు ఏమర్హమైంది?
- ♦ “పేవెంట్లపై విరబాసిన కాన్యెంటు పుష్పుల సందడి” అని కవి ఎవరి గురించి అన్నాడు?
దీని గురించి మీ అభిప్రాయం తెలుపండి.

II

సిటీ అంటే అన్నీ
బూటీ బిల్లింగ్లు కావు
అటు భవంతులూ ఇటు పూరికర్చు
దారిద్ర్యం, సౌభాగ్యం సమాంతర రేఖలు!
    ఇది వెరైటీ సమస్యల మనస్యల
    సమ్మేళన కోలాహలం!
    ఎంతచేసినా ఎవరికీ
    తీరిక దక్కదు కోరిక చిక్కదు
మెర్మాన్యరీ నవ్యలు, పాదరసం నడకలు
కొండరికి రెండు కాళ్ళు
రిక్షావాళ్ళకి మూడుకాళ్ళు
డన్నవాళ్ళకి నాలుక్కాళ్ళు!
    నగరంలో అన్నిపక్కలా
    సారించాలి మన చూపులు
    మహానగరాల రోడ్లకి
    మరణం నాలుగువైపులు!
నగరం మహోవృక్షంమీద
ఎవరికి వారే ఏకాకి!
నగరం అర్థంకాని రసాయనశాల!
నగరం చిక్కుపీడని పద్మపూహం!!

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ♦ “సిటీ అంటే అన్నీ బూటీ బిల్లింగ్లు కావు!” ఇది వాస్తవమేనా? ఎందుకు?
- ♦ రెండు కాళ్ళు, మూడు కాళ్ళు, నాలుగు కాళ్ళు అని కవి అనడంలో ఉద్దేశం ఏమిటి?
- ♦ “మహానగరాల రోడ్లకి మరణం నాలుగువైపులు” అంటే ఏమిటి?
- ♦ నగరాన్ని రసాయనశాల అనీ, పద్మపూహం అనీ కవి అనడంలో ఉద్దేశం ఏమై ఉంటుంది?

అనేక వాహనాల శబ్దాలు, మనుషుల మాటలు, చిరువ్యాపారుల అరుపులతో నగరంలోని నాలుగు రోడ్ల కూడలిలో వినిపించే రణగొఱ ధ్వనులు గుండెలదిరిపోయేలా మోగిస్తున్న ధంకానాదంలా, ఉద్ధతమైన వేగంతో దూకే నయాగరా జలపాతం హోరులా అనిపిస్తాయి. నిజానికవి ఆరణ్యంలాంటి నగరం చేస్తున్న ధ్వనిలా, నగరజీవి బతుకుపోరాటంలోంచి వచ్చిన ఉఱుములాంటి శబ్దంలా ఉన్నాయని కవి వర్ణిస్తున్నాడు.

అమ్మ ఒడిలాంటి పుట్టిన ఊరును వదిలి ఉపాధికోసం నగరం తరలివచ్చిన వారికి ఇంత పెద్దపట్టంలో తలదాచుకోవడానికి కాసింత స్థలం కూడా దొరకదు. పేదరైతులు ఇనపైట్టెల్లాంటి ఇరుకిరుకు మురికి ప్రదేశంలో ఊపిరాడని స్థితిని అనుభవిస్తూ బతుకుతుంటారు.

నగరంలో ప్రతిమనిషి చదవవలసిన ఒక పుస్తకం లాంటివాడు. అయితే ఎవరూ అతని బతుకు పుస్తకంలోని పేజీలను చదివేవారే ఉండరు. నగరంలోని మనిషి వెనక అనేక ఆసక్తికరమైన ఆనంద, విషాదగాఢలుంటాయి. ఒక్కరైనా అతని బాగోగులు పట్టించుకునేవారే ఉండరనే చేదునిజాన్ని చెపుతున్నాడు కవి.

నగరంలో ఉదయాన్నే విరబూసిన పువ్వుల్లాంటి సూగ్లోపిల్లలు సిటీబస్సుల్లో, ఆటోల్లో, పేవ్మెంట్లపై సందడి చేస్తుంటారు. వారి మాటల్లోంచి వదువులసారం పుప్పాడిలా రాలుతుంటుంది.

నగరం నిండా అన్నివైపులా అందమైన ఎత్తైన భవనాలు ఉంటాయనుకోవద్దు. ఒకవైపు ఖరీదైన భవంతుల పక్కనే చిన్న చిన్న పూరిపోకలూ ఉంటాయి. ఇక్కడ ఐశ్వర్యం, దారిశ్ర్యం పక్కపక్కనే సమాంతర రేఖలుగా కనిపిస్తాయి. నగరం వైవిధ్యమైన సమస్యలతో విభిన్నమనస్తత్వాలతో కలసిపోయి కలకలంతో నిండి ఉంటుంది. ఎంత నిరంతరాయంగా పనిచేసినా నగరంలోని మనిషికి విశ్రాంతి తీసుకోవడానికి అనుమతి సమయం దొరకదు. సంపాదించిన ధనంతో కోరికను తీర్చుకునే తీరిక దొరకదు. కృత్రిమమైన వెలుగుల్లాంటి ఆసహజపు నవ్వులతో, స్థిరత్వంలేని హదావుడి నడకలతో వెళ్ళేవాళ్ళు, ఆటోరిక్షాల్లో తిరిగేవాళ్ళు, కార్లలో ప్రయాణించే ధనవంతులూ ఉంటారు.

నగరంలో నిరంతరం ఆప్రమత్తుంగా ఉండాలి. అక్కడ అన్నివైపులా ప్రమాదాలు పొంచి ఉంటాయి. నాలుగుదిక్కుల్లోని రోడ్లలో మృత్యువు పొంచి ఉంటుందని కవి హెచ్చరిస్తున్నాడు.

వృక్షాలమీద ఉండే పక్కలు పరస్పరం కలిసిపోయి కలివిడిగా ఉంటాయి. నగరమనే మహావృక్షమీద నివసించే ఈ మనుషులు సాటిమనిషితో ఎటువంటి ఆత్మీయమైన పలకరింపులు లేకుండా ఇరుగూపొరుగునే భావన కూడా లేకుండా ఎవరికి వారే ఏకాకిగా బతుకుతుంటారు. ఈ యాంత్రిక మానసికస్థితిని నిరసిస్తున్నాడు కవి.

ప్రయోగశాలలో ఏవేవో రసాయన ద్రవాలు, ఆమ్లాలు ఉంటాయి. వాటి చర్యలు అందరికి అర్థం కావు. నగరం అంతకంటే అర్థంకాని రసాయనశాలలూ ఉంటుంది. నగరంలో బతుకుదామని వచ్చినవాళ్ళు, ఉపాధి దొరకకపోయినా ఏదో ఒకరోజు దొరుకుతుందని ఆశగా వేచిచూస్తుంటారు. ఇక్కడి సౌకర్యాలు, విలాసాలు, వినోదాలు పైపై మెరుగులు బలంగా ఆకర్షిస్తాయి. మరోవైపు నిరుద్యోగం, జీవనవ్యయం భయపెడుతున్న నగరం విడిచి వెళ్ళుటికాదు. కాలుప్పం కలవరపెట్టినా, ట్రాఫిక్ జామ్లో జీవితం ఇరుక్కుపోయినా నగరం విడిచి ప్రశాంతంగా పల్లెలకు తిరిగిపోనియ్యాని, చిక్కముడి విడదీయలేని పద్మపూహం లాంటిది నగరం.

॥ ఇని చేయండి ॥

అవగాహన - ప్రతిస్పందన

1. కింది అంశాలలో ఒకడాని గుర్తించండి.

- అ) మీరు ఇప్పటివరకు ఏవీ నగరాలను చూశారు? మీరు చూసిన నగరాల్లో మీకు నచ్చిన, నచ్చని అంశాలు తెలుపండి.
ఆ) మీ ఊరి నుండి ఎవ్వరైనా నగరాలకు వలస వెళ్లారా? ఎందుకు వెళ్లవలసి వచ్చింది? వాళ్ళు అక్కడ ఏం చేస్తున్నారు?

2. పారం ఆధారంగా కింది కవితా పంక్తుల్లో దాగిన అంతరాభాసిన్న గుర్తించి రాయండి.

- అ) నగరంలో ప్రతి మనిషి పరసీయగ్రంథమే.
ఆ) నగరం మహావృక్షంమీద ఎవరికి వారే ఏకాకి.
ఇ) మహానగరాల రోడ్లకు మరణం నాలుగు పైపులు.

3. కింది వచన కవితను చదవండి.

నా జ్ఞాపకాల్లో గూడు కట్టుకొన్న మమతల ముల్ల
మలిన మెరుగని మట్టి మనుషుల ఎదమలై నా పల్లె!

చుట్టూ బాంధవ్యాల పాతాళ గరిగె నా పల్లె
అనుబంధాల పెరుగు గురిగి నా పల్లె!

తనువంతా తంగేడు ఘ్రాలు పేర్చుకొన్న బతుకమ్మ
కాపురాజయ్య గీతల్లో బోనాలెత్తిన పల్లెపడతి బొమ్మ

అసోయ్ దూలాల పీరీల పండుగ
అలాయ్ బలాయ్ల దసరా పండుగ
ఆటల అల్లిబిల్లి జూలా నా పల్లె!

నా పల్లెలో మా ఇళ్ళు
ఊరంతచీకి ఆనందాల్చి పంచే లోగిళ్ళు!

* కవిత చదివారు కదా! కింది ప్రశ్నలకు జవాబులు రాయండి.

- అ) కవితలోని ప్రాస పదాలను గుర్తించి రాయండి.

జ. _____

ఆ) కవితలో కవి ఏయే పండుగలు ప్రస్తావించాడు?

జ. _____

ఇ) మనుషుల నడుమ బాంధవ్యాలను కవి వేటితో పోల్చాడు?

జ. _____

ఈ) కవితకు శీర్షిక పెట్టండి. ఎందుకు ఆ శీర్షిక పెట్టారో వివరించండి.

జ. _____

వ్యక్తికరణ - స్వజనాత్మకత

1. కింది ప్రశ్నలకు ఐదేసి వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

అ) అలిశెట్టి ప్రభాకర్ గురించి రాయండి.

అ) “నగరజీవికి తీరిక దక్కుదు. కోరిక చిక్కుదు” అనే కవితాపంక్తుల్లోని వాస్తవాన్ని వివరించండి.

ఇ) నగర జీవితంలోని ప్రతికూల అంశాలను ఇంత కరినంగా వర్ణించడంలో కవి అంతర్యం ఏమిటి?

ఈ) నగరంలో మనిషి జీవన విధానం గురించి మీ అభిప్రాయం తెలుపండి.

2. కింది ప్రశ్నకు పది వాక్యాల్లో జవాబు రాయండి.

అ) నేడు నగర జీవనం ఎందుకు సంక్లిష్టంగా మారిందో విశ్లేషించండి.

3. కింది అంశం గురించి స్వజనాత్మకంగా రాయండి.

అ) మన పరిసరాల పరిశుద్ధత కోసం అందరూ కృషిచేయాలని తెలిపేటట్లు కరపత్రం రాసి ప్రదర్శించండి.

భాషాంశాలు

పదజాలం

1. కింది పదాలకు అర్థాలు రాయండి.

అ) సగారా =

ఆ) సందడి =

ఇ) ఫోష =

ఈ) పరనీయ గ్రంథం =

2. కింది పదాలకు పర్యాయపదాలు రాసి వాటితో వాక్యాలు రాయండి.

అ) నరుడు	అ) అరణ్యం	ఇ) రైతు	ఈ) పువ్వు
ఉ) మరణం	ఊ) వాంఛ	ఎ) వృక్షం	వ) పల్లె

ఉదా॥ పల్లె - గ్రామం, జనపదం

పల్లెలే దేశానికి పట్టుగొమ్మలు అని గ్రామస్వరాజ్యం కోసం గాంధీజీ కలలు కన్నాడు. జనపదాలను బాగుజేసుడే దేశ సౌభాగ్యమనుకున్నాడు.

వ్యక్తరణాంశాలు

1. కింది కవితాభాగాల్లోని అలంకారాన్ని గుర్తించండి.

- అ) నగారా మోగిందా
నయాగరా దుమికిందా
- అ) కొందరికి రెండు కాళ్ళు
రిక్షావాళ్ళకి మూడు కాళ్ళు
ఉన్నవాళ్ళకి నాలుక్కాళ్ళు

2. కింది పద్యాలలోని అలంకారాలను గుర్తించండి.

- అ) అడిగిద నని కడువడిఁ జను
నడిగినందను మగుడ నుడుగఁడని నడ యుడుగున్
వెడవెడ చిడిముడి తడఁబడ
నడుగిదు నడుగిదధు జడిమ నడుగిదు నెడలన్
- అ) రంగరరాతిభంగ; ఖగరాజతురంగ; విపత్పరంపరో
త్తుంగ తమసపతంగ; పరితోషితరంగ; దయాంతరంగ; స
త్పుంగ; ధరాత్మజా హృదయ సారస భృంగ; నిశాచరాబ్జ మా
తంగ; శుభాంగ! భద్రగిరి దాశరథీ! కరుణాపయోనిథీ!

రూపకాలంకారము

* కింది వాక్యాలను పరిశేలించండి.

- (i) ఉపాధ్యాయుడు జ్ఞానజ్యోతులను ప్రకాశింపజేస్తాడు.
- (ii) బతుకాటలో గెలుపు ఓటములు సహజం.
- (iii) వానజాణ చినుకుపూలను చల్లింది.
- (iv) నవ్వులనావలో తుక్కుతూ పయనిస్తున్నాం.

పై వాక్యాలను గమనించారు కదా! ఏం అర్థమయ్యంది.

మొదటి వాక్యంలో జ్ఞానమే జ్యోతిగా చెప్పబడింది. ఇందులో జ్ఞానం ఉపమేయం. జ్యోతి ఉపమానం. ఈ రెండింటికి భేదం లేనట్లు (అభేదం)గా చెప్పబడింది. ఇట్లా అభేదం చెప్పడాన్నే ‘రూపకాలంకారం’ అంటారు.

లక్షణం : ఉపమేయానికి, ఉపమానానికి భేదం (తేదా) ఉన్నా, లేనట్లు చెపితే అది రూపకాలంకారం.

ఉదా॥ నగరారణ్య హోరు నరుడి జీవనఫోష.

సమన్వయం : ఇందులో నగరం ఉపమేయం. అరణ్యం ఉపమానం. ఇక్కడ ఉపమేయమైన నగరానికి, ఉపమానమైన అరణ్యానికి భేదం ఉన్నా, లేనట్లే చెప్పబడింది. కాబట్టి ఇది రూపకాలంకారం.

(ii) (iii) (iv) లలో ఒక వాక్యానికి సమన్వయం రాయండి.

ఇలాంటివి పాఠంలో వెతికి రాయండి. సమన్వయం చేయండి.

ప్రాజెక్టు పని

- ♦ పల్లెలు / పట్టాలలోని జీవన విధానానికి గల తేదాలు పట్టికగా రాయండి. నివేదిక రాసి ప్రదర్శించండి.

మీకు తెలుసా?

పట్టణ వీధుల్లో విద్యుత్తు వాడకం తక్కువగా ఉండడానికి నియాన్ దీపాలను వాడుతారు. అయితే ఈ నియాన్ దీపాల వెలుగు ఆరోగ్యానికి హానికలిగిస్తున్నదని ‘ఇంటర్వైషనల్ ఇనిస్టిట్యూట్ ఆఫ్ ససైనెబుల్’ అనే సంస్థ ప్రకటించింది. ముంబయి నగరంలో నియాన్ దీపాల వాడకాన్ని నివేధించాలని ముంబయి నగరపాలక సంస్థ మీద కోర్టులో కేసువేసింది. ముంబయి కోర్టు ఒక కమిటీని ఏర్పరచింది. కమిటీ నివేదిక ప్రకారం నియాన్ దీపాల వెలుగు చాలా ఎక్కువగా ఉంటే మూర్ఖురోగం వచ్చే అవకాశం ఉంటుంది. కళ్ళు, మెదడుకు హాని కలిగిస్తుంది. అధికరక్తపీడనం, నరాలక్షీణత, అల్పరు వంటి రోగాలకు కారణమవుతుంది. అందువలన రాత్రి పదకొండు గంటలనుండి నియాన్ దీపాలను వాడరాదని పైకోర్టు తీర్చునిచ్చింది.

సహజమైన పర్యావరణ పరిసరాలవల్ల
జీవనానందం పునరుత్సేజం పొందుతుంది.
జీవించాలనే తపన నిరంతరం
పునరావృత్తమవుతుంది.

చదువండి - ఆలోచించి చెప్పండి.

నవభారత రాజ్యంగ నిర్మాత, చరిత్రకారుడు, జాతీయతావాది, తత్త్వశాస్త్రవేత్త, దళిత నాయకుడు డా॥బి.ఆర్.అంబేద్కర్. దేశంలోని అస్సుర్యతను నివారించడానికి, దళితుల అభ్యున్నతికి ఎంతగానో కృషి చేశాడు. నిమ్మ వర్గాలలో 'అందరిలాగ మనమూ అన్నీ చేయగలం' అన్న ఆత్మవిశ్వాసాన్ని పెంపొందించడం అతని లక్ష్యం. దేశప్రజలందరికి సమాన హక్కులు కల్పించాలనే ఉద్దేశంతో ఉత్సప్తమైన రాజ్యంగాన్ని రూపొందించాడు. దేశ విదేశాలలో విద్యను అభ్యసించి ప్రపంచంలోనే మహామేధావిగా గుర్తింపు పొందాడు.

ప్రశ్నలు:

1. మై పేరా ఎవరిని గురించి తెలుపుతున్నది?
2. ఆయన ఎవరి గురించి కృషి చేశాడు? ఎందుకు?
3. మన రాష్ట్రంలో దళితులు, నిమ్మజాతుల వారికోసం కృషి చేసిన వ్యక్తులు ఎవరు?
వాళ్ళ గురించి చెప్పండి.

F5G2S3

పాతం ఉద్దేశం

స్వయంకృషి, ఆత్మవిశ్వాసం ఉంటే ప్రతి ఒక్కరూ ఏమైనా సాధించగలరు. అన్ని వర్గాల వాళ్ళలో సామాజిక భాగస్థ్యం, ఔత్స్యం అవసరం. స్వార్థం పెరిగిపోతున్న ప్రస్తుత సమాజంలో ఇతరుల గురించి ఆలోచించి, వాళ్ళ ప్రగతికి తోడ్పడే వ్యక్తులు అరుదు. అటువంటి వ్యక్తిత్వం నుండి స్వార్థ పొందడమే ఈ పాతం ఉద్దేశం.

పార్యభాగ విపరాలు

ఈ పార్యాంశం ‘జీవిత చరిత్ర’ ప్రక్రియకు చెందినది. విభిన్న రంగాలలో పనిచేస్తూ సమాజంమీద ప్రభావం మాపిన వ్యక్తుల విశ్లేషణలను తెలుపుతూ రానే గ్రంథమే ‘జీవిత చరిత్ర’. భాగ్యరెడ్డివర్రు కుమారుడైన ఎం.బి.గాతమ్ రచించిన ‘భాగ్యరెడ్డివర్రు జీవితచరిత్ర’ గ్రంథంలోని కృష్ణస్వామి ముదిరాజ్ రాసిన వ్యాసంలోనిది ఈ పార్యభాగం.

రచయిత పరిచయం

25-08-1893

15-12-1967

హైదరాబాద్ లో సామాజిక రాజకీయ ఉద్యమాలకు నాంది గేతం పలికిన ఛైతన్యశేలి కొర్మ కృష్ణస్వామి ముదిరాజ్. ఈయన స్వాతంత్ర్య సమరయోధుడిగా రచయితగా జర్నలిస్టుగా విద్యాసంస్థల స్థాపకుడిగా విద్యావేత్తగా హైదరాబాద్ మేయర్గా ఆంధ్రమహాసభ నిర్వాహకుడిగా బహుజన సమాజ సంస్కర్తగా ప్రజల మన్వనలందుకున్న బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి. 1957లో హైదరాబాద్ నగరమేయర్గా ఎన్నికె నగరాభివృద్ధికోసం రాబోయే ముష్టివీండ్ర అవసరాలకునుగుణంగా ‘మాస్టర్ ప్లాన్’ తయారుచేసిన దార్ఘ్యానికుడు. ‘డక్స్‌స్టార్’ అనే ఆంగ్లవారపత్రికను స్థాపించి సంపాదకుడిగా విలువైన సంపాదకీయాలు, వ్యాసాలను రచించాడు. హైదరాబాద్ చరిత్రను తెలుసుకోవడానికి ఈయన రచనలు ప్రామాణిక ఆధారాలుగా నిలబడుతాయి. అంతేకాదు హైదరాబాద్ నగరాన్ని ఛాయాచిత్రాల్లో వెయ్యేజేల్లో బంధించి ‘పిక్చర్ రియల్ హైదరాబాద్’ అనే అద్భుతమైన గ్రంథాన్ని చరిత్రకు దృశ్యరూపంగా మనకు అందించాడు.

తన మిత్రుడు భాగ్యరెడ్డివర్రుతో కలిసి దళితుల అభ్యస్తుతి కోసం కృషిచేశాడు. 1948లో ఉర్దూలో ‘హైదరాబాద్-కి తీన్ సాలా సియాసి జదు జిహాద్’ పేరుతో హైదరాబాద్ లోని రాజకీయాద్యమాలపై గ్రంథాన్ని రాశాడు. భారత ప్రభుత్వంచే ‘భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమ చరిత్ర’ రానే సంఘుంలో ప్రేయనల్ సభ్యుడిగా నియమితుడయ్యాడు.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- రు పారం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పారంలోని విషయాన్ని డాఫించండి.
- రు పారం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గేత గేయండి.
- రు వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న పదవిజ్ఞానం’ పట్టికలో చూసి లేదా నిఘంటువులో చూసి తెలుసుకొండి.

ఆయన అనేక బహిరంగ సభలు నిర్వహించాడు. సామాజిక స్వచ్ఛత గురించి చెప్పి, తన జాతి జనులను ఏకతాటి పై నడువగలిగాడు. ఆయన చేపట్టిన పనులలోకిల్లా మరపురానిది దేవదాసి, ముర్లీ, వేశ్యాసంప్రదాయాలను అధ్యకోవడం. ఆడ, మగ పీటలను దేవునికి వదిలివేయడాన్ని తీవ్రంగా నిరసించాడు. తాగుడును మానిపించాడు - ఈ విధంగా సామాజిక బాధ్యతను నెరవేర్చడానికి తన జీవితాన్నంతా ధారపోనే మహాస్నత వ్యక్తులు కొండరే ఉంటారు. ఆ కొండరిలోనూ ముందు వరుసలో ఉండే భాగ్యరెడ్డివర్రు గురించి తెలుసుకోవడం ఎంతో అవసరం కదా!

I

తన జాతి జనుల బాగుకోసం చిన్నప్పటి నుండే అంకితమయిన భాగ్యరెడ్డి వర్క 1888లో పుట్టినాడు. ఆయన చిన్నప్పడు చదువుకున్న చదువే ఆయన జీవిత గమనాన్ని నిర్దేశించింది. అంటరాని వర్గాలు అప్పటికి అనుభవిస్తున్న అవస్థల నుంచి గట్టిక్కించడానికి ఆయన అంకిత భావంతో పని చేశాడు. తాను చదివిన చదువు వల్ల కులవ్యవస్థ అంటే ఏమిటో దాని నిజస్వరూపం ఎటువంటిదో అవగతమంచంది. ఇందుకు ధర్మశాస్త్రాలను, చరిత్రను బాగా చదివినాడు. వాటి వల్ల అంటరాని వర్గాల కడగండ్లను అర్థం చేసుకోవడానికి వాటిని నిరూలించి వారిలో సామాజిక వికాసం కలిగించడానికి ఆయనకు దారి దౌరికినట్టయింది.

అత్యంత ముఖ్యమయిన ఈ పనికి సంబంధించి ఆచరణ, ఆలోచనలో ఆయన ఘర్తి స్వేచ్ఛను అనుభవించాడు. స్వతంత్రంగా పని చేశాడు. ప్రభుత్వపక్షం నుంచి సైతం ఆయనకు అండ దౌరికింది.

అణగారిన కులాల నాయకులతో కూడా ఈ క్రమంలో పరిచయం పెరిగింది. క్రమ క్రమంగా వారి సుంచి సహకారం, సైతిక మద్దతు కూడగట్టుకున్నాడు. గొప్ప మనుషులలో, సంస్కృతులలో ఉండే చిత్తశుద్ధిని అలవర్షుకుని ఆయన అంటరాని వర్గాల ఉన్నతి కోసం సంస్కరణ మొదలు పెట్టాడు.

బక్కవేళ హిందూమతం, హిందువులు తమ చరిత్రను లిఖిత బద్ధం చేయాలనుకుంటే సంస్కర్తగా భాగ్యరెడ్డిమర్చు పేరు మొదటిస్థానంలో ఉంటుంది. అణగారినవర్గాల వికాసానికి ఆయన తన సమస్తాన్ని అర్పించాడు. తన తెలివితేటలను అందుకోసమే వెచ్చించాడు. ఏమీ ఆశించకుండా, తమకోసం ఎప్పటికీ పనిచేసే ఆయనను చూసి అంటరాని వర్గాలన్నీ ఆయనను తిరుగులేని నాయకునిగా ఒప్పుకున్నాయి. చిత్తశుద్ధి, నిజాయితీ, పట్టుదలతో పనిచేసే వర్గ ఆచిరకాలంలోనే వారి నమ్మకాన్ని చూరగొనగలిగాడు. తమ దుస్థితికి కారణం తమ అజ్ఞానం, ఉదాసీనతేనన్న ఎరుకను తన అనుచరులలో కలిగేటట్టు చేయగలిగాడు.

II

మనుషులంతా పుట్టుకతో సమానమని, ఎవరూ ఎక్కువ, ఎవరూ తక్కువ కాదన్న సత్యాన్ని తెలుసుకునేటట్టు చేశాడు. అయితే లోలోపల జీర్ణించుకుపోయిన మూర్ఖనమ్మకాలు అజ్ఞానాన్ని తొలగించడం అంతగా సులువుకాదన్నది తెలిసిందే. అయితే కొద్ది కొద్దిగానే అయినప్పటికీ ఆయన నిరంతర శ్రద్ధ వల్ల అంటరాని వర్గాలు చదువుపై చూపు పెట్టడం సాధ్యమైంది. ఇందువల్ల కొన్ని సాంఘిక దురాచారాలు మటుమాయం కావడం జరిగింది.

ఆయన అనేక బహిరంగ సభలు నిర్వహించాడు. సామాజిక స్ఫుర్తత గురించి చెప్పి తన జాతి జనులను ఏకతాదీపై నడుపగలిగాడు. ఆయన చేపట్టిన పనులలో కెల్లా మరుపురానిది దేవదాసి, ముర్లి, వేశ్య సంప్రదాయాలను అడ్డుకోవడం. పసివాళ్ళయిన ఆడ, మగ పిల్లలను దేవునికి వదిలి వేయడాన్ని తీవ్రంగా నిరసించాడు. తాగుడు వలన కుటుంబాలు ఎట్లా గుల్లగా మారిపోతాయో కుల పెద్దలకు ఆ మహమ్మారి గురించి చెప్పి వారిని మానిపించగలిగినాడు. నిరంతరం తన కార్యాచరణకు దొరికే సహకారంవలన ఆయన కొన్ని కుటుంబాలను ఈ దురాచారాలనుంచి బయటపడేలా చేశాడు.

ప్రతి ఏటా జరిగే మత సాంఘికసభలకు ఆయన హోజరయ్యేవారు. ప్రజాభిప్రాయాన్ని కూడగట్టే ప్రముఖులపై ఆయన ప్రభావం ఎంతగానో ఉండేది. ఆంధ్రమహాసభ, ఆదిహిందూ మహాసభ, అఖిలభారత అంటరానివర్గాల సభ వంటి సంస్థలు జాతీయ స్థాయిలో నిర్వహించిన అనేక సభలలో ఆయన చురుకుగా పాల్గొన్నాడు. ఆయన పాల్గొన్న ప్రతి సభలో తన జాతి జనులు ఎదుర్కొంటున్న దుర్భర పరిస్థితులపై వివరంగా చెప్పేవాడు. ఆయన జన జీవితంలో కాలు పెట్టినదాదిగా మొత్తం 3,348 ఉపన్యాసాలు ఇచ్చినట్టు తేలింది. ఆయన అణగారిన వర్గాలలో ఛైతన్యాన్ని తేవదానికి కృషి చేసినాడు.

అలోచించండి-చెప్పండి

- ◆ కుల వ్యవస్థ వలన సమాజంలో ఏం జరుగుతున్నది?
- ◆ చిత్తశుద్ధి, నిజాయితీ అంటే మీకు ఏమి ఆధ్రమయింది?
- ◆ అజ్ఞానం, ఉదాసీనత వలన సప్పలేమిటి? చర్చించండి.

అలోచించండి-చెప్పండి

- ◆ మూర్ఖ నమ్మకాలు అంటే మీకేం ఆధ్రమయ్యాంది?
- ◆ వర్గ తన జాతి జనుల్లో ఏ విధమైన మార్పును తీసుకురాగలిగాడు?
- ◆ మంచివక్త అని ఎవరిని అనవచ్చు?

1925లో నాయమూర్తి రాయబాల ముకుంద్ అధ్యక్షత పహించిన ఒక సభలో ప్రౌదరాబాద్ సంస్థానంలో గల ఆదిహిందువుల ప్రతినిధిలంతా ఆయనను తమ మార్గదర్శకునిగా ఎన్నుకున్నారు. ఇది ఏ సామాజిక వర్గపు నాయకునికైనా గర్వకారణమవుతుంది. ఆయన 1925లో ఆదిహిందువుల ఆటల ప్రదర్శన నిర్వహించి, ఆదిహిందూ యువతీయువకులు సప్రద యువతీ యువకులతో సమంగా రాణిస్తూరని నిరూపించాడు.

III

ఆదిహిందువుల మేలుకోసం వర్ష నిరంతరం చేపట్టిన కార్యాచరణ ఎంతో మంది ప్రముఖుల మనసులను చూరగాని వారు ఆదిహిందువులకు దగ్గరయ్యేలా చేసింది. భాగ్యరెడ్డి వర్ష నిరంతర కార్యాచరణ సభల పలన ఆదిహిందూ సమాజం జాగరూకమయ్యాంది. ఆదిహిందువులు సాంతకాళ్ళ మీద నిలబడాలంటే చదువు ఒక్కటే మార్గమని వర్ష బలమయిన నమ్మకం. ఈ విషయంలో ఆయన ప్రభుత్వంతో సంప్రదింపులు జరిపి తన బాధ్యతను గుర్తించేలా చేశాడు.

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ♦ చదువుకోవడం వల్ల సమాజం ఏవిధంగా ఛైతన్యవంతమవుతుంది?
- ♦ నాయకత్వ పటిమను ఏవిధంగా అంచనా వేయవచ్చు?

కృష్ణ, పోరాటం ఫలితంగా ప్రభుత్వం ఆదిహిందువుల కోసం ఎన్నో పారశాలలు నెలకొల్పింది. 1931 జనాభా లెక్కల సేకరణ సందర్భంగా వర్ష ఎంతగానో శ్రమపడి అంటరాని వర్గాలను ఆదిహిందువులుగా నమోదు చేయించాడు. ఇది ఆయన నాయకత్వ పటిమకు మచ్చుతునక. హిందూ సమాజం మొత్తంగా ఆయనకు రుణపడి ఉండాలి. ఆ చర్యతో హిందూ సమాజాన్ని ఆయన చీలికలు, పేలికలు కాకుండా రక్షించగలిగాడు.

ఇవి చేయండి

అవగాహన - ప్రతిస్పందన

I4L9Y2

1. నిమ్న వర్గాలలో భాగ్యరెడ్డి వర్ష తెచ్చిన మార్గులు చెప్పండి.
2. భాగ్యరెడ్డి వర్ష, అంబేద్కర్ల మధ్య పోలికలను తెలుపండి.
3. కింది పేరా చదువండి. ప్రశ్నలకు జవాబులు రాయండి.

మహారాష్ట్రలో పుట్టిన జ్యోతిబాహ్వాలె బహుజనుల అభీవృద్ధికి విశేషకృషి చేశాడు. దౌరల దోషించి దౌర్జన్యాలను వైర్యంతో ఎదుర్కొన్నాడు. పేదలందరికీ విద్య అందుబాటులోకి రావాలని ఉద్యమాలు చేశాడు. సత్యశోధక

సమాజం ఏర్పాటు చేశాడు. బి.యస్.వెంకటరావు పైదరాబాద్‌లోని ఘన్సమండిలో పుట్టాడు. పైదరాబాదు అంబెడ్కర్‌గా ప్రసిద్ధి చెందాడు. పైదరాబాదులో అంబెడ్కర్జీనికి పాదులు తీసి, దారులు వేశాడు. సమరోత్సవంతో దళిత ఉద్యమాలను నడిపిన ధీశాలి. పైదరాబాద్‌లో దేవదాసీ దురాచార నిర్మాలనకు, దళితులలో విద్యాభివృద్ధికి కృషి చేశాడు. 1926లో ఆదిహిందూ మహోసుఖును స్థాపించాడు.

సరైన జవాబు గుర్తించి కుండలీకరణం(బ్రాకెట్)లో రాయండి.

- అ) జ్యోతిబాపూలె స్థాపించిన సమాజం పేరు ఏమిటి? ( )
- అ) సత్యశోధక ఆ) సమసమాజం ఇ) నవసమాజం ( )
- ఆ) పేదలందరికీ అందుబాటులోనికి రావలిసింది. ( )
- అ) డబ్బు ఆ) చదువు ఇ) న్యాయం ( )
- ఇ) దేవదాసీ దురాచార నిర్మాలనకు కృషిచేసింది. ( )
- అ) జ్యోతిబాపూలె ఆ) అంబెడ్కర్ ఇ) బి.ఎస్.వెంకటరావు ( )
- ఈ) ఆదిహిందూ మహోసుఖును స్థాపించిన సంవత్సరం. ( )
- ఆ) 1936 ఆ) 1926 ఇ) 1916 ( )

మ్యక్కికరణ - సృజనాత్మకత

1. కింది ప్రశ్నలకు ఐదేసి వాక్యాలలో జవాబులు రాయండి.

- అ) చదువుకుంటే కలిగే లాభాలను తెలుపండి.
అ) అనమానతలు తొలగి సమానత్వం రావాలంటే ఏం జరగాలి?
ఇ) అంకితభూవంతో పని చేయడం అంటే ఏమిటి?
ఈ) వ్యసనాల వలన ఎట్లాంటి నష్టాలు కలుగుతాయి?

2. కింది ప్రశ్నలకు పది వాక్యాలలో జవాబులు రాయండి.

- అ) మీ చుట్టూ ఉన్న సమాజంలో నెలకొన్న మూడునమ్కాలను పారదోలడానికి మీరు ఏం చేయగలరు? (లేదా)

ఆ) భాగ్యరెడ్డివర్కు ఆదిహిందువులకోసం చేసిన కృషిని వివరించండి.

3. కింది అంశాన్ని గురించి సృజనాత్మకంగా / ప్రశంసిస్తూ రాయండి.

- అ) భాగ్యరెడ్డివర్కు గురించి తెలుసుకున్నారు కదా! ఇట్లాగే సమాజం కోసం పాటుపడిన వాళ్లలో ఎవరి గురించేనా ‘అభినందన’ వ్యాసం రాయండి.

పదజాలం

1. కింది పదాలకు పర్యాయ పదాలను రాయండి.

- అ) అండ = _____
- అ) ఉన్నతి = _____
- ఇ) స్వేచ్ఛ = _____
- ఈ) వికాసం = _____

2. కింది పదాలను ఉపయోగిస్తూ సాంతవక్యాలు రాయండి.

- అ) ఏకతాటిపై = _____
- అ) మచ్చుతునక = _____
- ఇ) మహమృది = _____
- ఈ) నిరంతరం = _____

3. కింది పదాలను / పదబంధాలను వివరించి రాయండి.

- అ) అంకితం కావడం = _____
- అ) నైతిక మద్దతు = _____
- ఇ) చిత్రపద్ధి = _____
- ఈ) సాంఘిక దురాచారాలు = _____
- ఊ) సాంతకాళ్ళపై నిలబడడం = _____

వ్యాకరణాంశాలు

ప్రత్యక్ష కథనం

* కింది వాక్యాలను పరిశీలించండి.

- అ) “అక్క! ఆ చెరువు జూడు.”
- అ) “నేను రాణా తమ్ముడు.”
- ఇ) “పిల్లలూ! రేపు బీర్పురు జాతరకు వెళుతున్నాను.”
- ఈ) “మేమూ వస్తాం సర్.”

పై వాక్యాలను పరిశీలించారు గదా!

పై వాక్యాలు నేను, మేము మొదలైన వారు చెబుతున్నట్లుగా ఉన్నాయి కదా!

జట్టు ఉత్తమపురుషులోని వాక్యాలు సాధారణంగా ప్రత్యక్షంగా చెపుతున్నట్లు ఉంటాయి. కాబట్టి ఇవి “ప్రత్యక్ష” కథనంలో ఉన్న వాక్యాలు. - ప్రత్యక్ష కథనానికి ఉద్ధరణ చివ్వేలు (“ ”) ఉండాలి.

కింది ఉదాహరణలను పరిశీలించండి.

- అ) “మనుషులంతా పుట్టుకతో సమానం, ఎవరూ ఎక్కువకాదు, ఎవరూ తక్కువ కాదు” అన్నాడు భాగ్యరెడ్డి వర్ణ.
- ఆ) రుద్రమదేవితో తల్లి నారాంబ “నువ్వు నేను మామూలు స్త్రీలం కాదు. నువ్వు పట్టమహిషి, నేను భావి చక్రవర్తిని, మనకు కండ్పు మటుకే ఉండాలి కానీ కన్నీళ్ళు ఉండకూడదు” అన్నది.

పై ఉదాహరణలను పరిశీలిస్తే ప్రత్యక్ష కథనంలో రాసేటప్పుడు కింది నియమాలను గుర్తుంచుకోవాలని తెలుస్తున్నది.

- ◆ ఒకరు చెప్పిన మాటలు / వాక్యాలను చెప్పింది చెప్పినట్లే రాయాలి.
- ◆ ఆ మాటలకు / వాక్యాలకు ఉద్ధరణ చివ్వేలు ఉండాలి.
- ◆ ప్రథమపురుషులో ఉన్న పదాలు (అనగా తమను, తమ, తాను, తాము వంటి పదాలు) ఉత్తమ పురుషులోనికి నేను, మేముగా మారుతాయి.

వరోక్ష కథనం

* కింది వాక్యాలు చదువండి.

- అ) హర్షవర్ధన్ తాను రానని హర్షిణితో అన్నాడు.
- ఆ) ప్రధానోపాధ్యాయుడు చెప్పినట్లు చేస్తామని పిల్లలు అన్నారు.
- ఇ) తనను క్షమించమని రాజు తన మిత్రునితో అన్నాడు.

పైనున్న వాక్యాలు చదివారు కదా!

ఇవి సూటిగా వాళ్ళ చెప్పున్నట్లుకాకుండా! ఇంకొకళ్ళు చెప్పున్నట్లున్నాయి కదా!

ఇలాంటి వాక్యాలను “వరోక్ష కథనం”లో ఉన్న వాక్యాలు అంటారు.

వీటిలో ఉద్ధరణ చివ్వేలు ఉపయోగించవలసిన అవసరం లేదు.

కింది వాక్యాలను చదువండి. ఏం మార్పు జరిగిందో చెప్పండి.

అ) “నేను నా దేశాన్ని ప్రేమిస్తున్నాను” అన్నాడు శ్రీనివాస్. (ప్రత్యక్ష కథనం)

ఆ) తాను తన దేశాన్ని ప్రేమిస్తున్నానని శ్రీనివాస్ అన్నాడు. (పరోక్ష కథనం)

మొదటి వాక్యంలో శ్రీనివాస్ మాటలకు ఉధరణ చిహ్నాలు పెట్టారు.

రెండవ వాక్యంలో శ్రీనివాస్ మాటలను ఇంకోకరు చెప్పినట్లు రాశారు.

ఇందుకోసం ఉధరణ చిహ్నాలు తీసేసి “అని” చేర్చి వాక్యం రాశారు.

మొదటిది ప్రత్యక్ష కథనం. రెండవది పరోక్ష కథనం.

పై ఉదాహరణల పరిశీలన ద్వారా పరోక్ష కథన వాక్యాలు రాసేటప్పుడు కింది నియమాలను గుర్తుంచుకోవాలని తెలుస్తున్నది.

పరోక్ష కథనంలో ఉధరణ చిహ్నాలు తొలగించి “అని” చేరుస్తారు.

ఉత్తమ పురుష పదాలు నేను, మేము, నా, మా వంటివి. ప్రథమ పురుష పదాలుగా తాను, తాము, తన తమ లుగా మారుతాయి.

పారంలోని పరోక్ష కథన వాక్యాలను గుర్తించండి. వాటిని ప్రత్యక్ష కథన వాక్యాలుగా మార్చండి.

ప్రాజెక్టు పని

- బడుగువర్గాల కోసం కృషిచేసిన జ్యోతిభాష్యాలె, అంబేధ్కర్, సావిత్రీభాయాష్యాలె జీవితాల్లోని ఏదైనా ముఖ్యమైన ఘట్టాన్ని మీ మాటల్లో రాయండి. నివేదిక రాసి తరగతిలో చదివి వినిపించండి.

మంచి సమాజం మనిషి శరీరం వంటిది.

అందుకే శరీరమైనా, సమాజమైనా - అందులో

ఏ ఒక్క భాగానికి బాధ కలిగినా, నివారణకు

అందరూ నడుం బిగించాలి.

- వినోభావే

పదుపుడి - తెలుసుకోడి

తెలంగాణ గర్వించదగ్గ పరిశోధకుడు

‘శాసనాల శాస్త్రి - బి.ఎన్.శాస్త్రి’

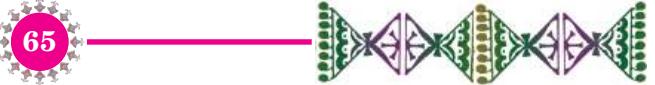
కొందరు ఏ హని వేసినా దీంట్లో నాకేం లాభం? అని ఆలోచిస్తుంటారు. ‘నాదంతా దామకోవాల’నుకొనేవారు కొండరైతే, దొరికినంత దోషుకోవాలనుకొనేవారు మరికొందరు. కాని నిస్సావ్యధంగా నిజాయితీగా తన సంపదను, జ్ఞానసంపదను సమాజాభీవృద్ధికి సమర్పణచేసే త్యాగధనులు కొందరే. అలాంటివారిలో బి.ఎన్.శాస్త్రి ముందువరుసలో నిలుస్తాడు.

బి.ఎన్.శాస్త్రి పూర్తిపేరు భిన్నారి నరసింహశాస్త్రి. పుట్టింది యాదాది భువనగిరి జిల్లా ఇంద్రపాలనగరం (తుమ్మలగూడం). స్వస్థలం వలిగొండ. కవి, రచయిత, విమర్శకుడు, సంపాదకుడు, చారిత్రక పరిశోధకునిగా బహుముఖ ప్రజ్ఞను ప్రదర్శించాడు. ఎన్ని రంగాలలో కృషిచేసినా వారి పేరు వినగానే చరిత్ర పరిశోధకుడే కళ్ళముందు మెదులుతాడు. ఏదెండ్ల వయసులో ఉన్నప్పుడు వాళ్ళ ఊరి గుడిదగ్గర చెందాట ఆడుతున్నాడు. చెందు కోనేరులో పడ్డది. తేవడానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ రాయిపై ఏవో అక్కరాలు కనిపించినాయి. అవేమిటో తెలుసుకోవాలనుకున్నాడు. ఆ కోరిక, పట్టుదలే అతడిని తరువాతి కాలంలో పరిశోధకుడిగా నిలిపాయి.

తొమ్మిదోతరగతిలోనే ‘సంధ్యారాగం’ నవల రాశాడు. తపోభంగం, పాపాయి పతకం (గేయకావ్యాలు), రాధ జీవనం, తీరని కోరిక, వాకాటక మహాదేవి వంటి నవలలు, నిర్వంధవిద్య, అపోహ వంటి నాటకాలు, పులిజాల వెంకటరంగారావు జీవితచరిత్ర, కాశీఖండము - దాని ప్రాతస్నము (సాహిత్య విమర్శ) వంటి రచనలు చేశాడు. ఇవన్నీ ఒక ఎత్తైతే అంద్రుదేశచరిత్ర - సంస్కృతి (3 భాగాలు), భారతదేశచరిత్ర-సంస్కృతి (21 సంపుటాలు) మరొకవెత్తు. వీటితోపాటు నల్గొండ, ఆదిలాబాద్, మహబూబ్‌నగర జిల్లాల సర్వస్వాలను, రెడ్డిరాజ్య, బ్రాహ్మణరాజ్య సర్వస్వాలను ప్రకటించాడు. 12 శాసన సంపుటాలను ప్రకటించాడు. వేల గ్రామాలు తిరిగి వందలకొద్ది శాసనాలను వెలికితీసి ‘శాసనాల శాస్త్రి’గా కీర్తి పొందాడు. నిష్పక్షపాతంగా, ప్రామాణిక చరిత్రను జాతికందించాడు.

పట్టుదలకు పర్యాయపదం బి.ఎన్.శాస్త్రి. ఎం.ఎ. చదివిన తరువాత శాసనాలపై పరిశోధన చేయాలనుకున్నాడు. కాని పుట్టపర్చి శ్రీనివాసాచార్యులు ‘తెలుగు చదివినోడికి శాసనాలేందెలుస్తుయు’ని ఎక్కిరించాడు. దీన్ని సవాలుగా తీసుకొని ‘శాసన సాహిత్యంలో తెలుగుభాషా వికాసం’ అన్న విషయంపై పిహాచ్.డి. చేశాడు. దీనికోసం పాళి, ప్రాకృత భాషలు, విధిధ శాసన లిపులను నేర్చుకొన్నాడు. ఈ పరిశోధనలో భాగంగా ఆదికవి నన్నయ కాదు నన్నోడుడు అని నిరూపించాడు. అయితే ఈ విషయాన్ని జీర్ణించుకోలేని విశ్వవిద్యాలయ ఆచార్యులు పరిశోధనగ్రంథంలో ఆ భాగాన్ని తీసేసేనే పిహాచ్.డి. పట్టానిస్తామన్నారు. కాని ఆత్మాభిమానియైన శాస్త్రి తాను సప్రమాణంగా నిరూపించిన దాన్ని తీసివేయడానికి ఒప్పుకోక పిహాచ్.డి.నే వదులుకున్నాడు. ఇదీ ఆయన పరిశోధన నిబద్ధత. విష్ణుకుండినుల రాజధాని గుంటూరుపొతం కాదని సల్గొండప్రాతం అని తేల్చిచెప్పాడు. నిద్రాహరాలు మాని ఆరోగ్యాన్ని లెక్కచేయకుండా చరిత్ర రచన కోసం కృషి చేశాడు. తన మూసీ పత్రిక ద్వారా ఎన్నో చారిత్రక, సాంస్కృతిక, సాహిత్య పరిశోధనలకు తలుపులు తెరిచాడు. ఎందరో కవి, రచయితలను ప్రోత్సహించాడు. తన పుస్తకాలద్వారా వచ్చే డబ్బును బీద విద్యార్థుల సహాయానికి వాడాడు. పరిశోధనలో, పుస్తకాల ముద్రణలో తన ఆస్తిని పోగట్టుకొని అప్పులపాలయ్యాడు. కాని జాతికి తరగ�ని చారిత్రక సంపదను సంపాదించిపెట్టాడు. కుల, మత, వయాభేదాలు పాటించని నిష్పత్తి.

నిజాంవిమోచనోద్యమంలో పాల్గొన్న బి.ఎన్.శాస్త్రికి తెలంగాణ అంబే అమితమైన ప్రేమ. ఎన్నో సంస్కలు, విశ్వవిద్యాలయాలు చేయాల్సిన చారిత్రక పరిశోధనను ఒక్కచేతిమీదుగా చేశాడు అదీ ఎవరినీ (ఆర్థికంగా) యాచించకుండా. ఇతనే ఒక మహాసంస్థ. దేశంలో ఇలాంటి పరిశోధకులు చాలా అరుదు. అందుకే బి.ఎన్.శాస్త్రి తెలంగాణ గర్వించదగ్గ మహాపరిశోధకుడు.

శతక మధురము

చదువండి - ఆలోచించి చెప్పండి.

నల్లగొంగడిదెచ్చి చల్లనద్దినగాని
మల్లెపూల విధంబు తెల్లంబడునె
వేపాకు పసరెంతనేపు గాచిన గాని
తేనెతో సమముగ తియ్యంబడునె
వెళ్లిపాయలు దెచ్చి వే గంధమునఁ గూర్చు
పరిమళించునె మొల్ల విరులవలెను
కుక్కతోకకు రాతిగుండు గట్టిన గాని
వంకబోయిన కొన చక్కనసునె
కొంటెలను సజ్జనులతోను గూర్చితేమి
ఆత్మపరిపుఢ్లలై భక్తులొదురెట్లు
చక్రధర! ధర్మధరిధామ! సార్వభౌమ!
నరహరీ! భక్తజనకల్ప! నాగతల్ప!
- నరహరి శతకము. కాకుత్సం శేషప్పకవి

ప్రశ్నలు:

- ఈ పద్యం ఎవరు రాశారు? ఏ శతకంలో ఉన్నది?
- ఈ పద్యం ద్వారా మీరేమి గ్రహించారు?
- ఇట్లాంటి పద్యాలు మీకింకా ఏమి తెలుసు?
- ఏటిని ఎందుకు నేర్చుకోవాలి?

పాఠం ఉద్దేశం

సమాజహితాన్ని కోరి కవులు శతక రచనలు చేశారు. సమాజంలోని పరిస్థితులను తెలుపుతూ మానవులలో నైతిక, ఆధ్యాత్మిక విలువలను పెంపొందించుటకు శతక కవులు కృషిచేశారు. అట్లాంటి వివిధ శతక పద్యాల్లోని విలువలను తెలియజేయడమే ఈ పార్యభాగ ఉద్దేశం.

పార్యభాగ వివరాలు

ఈ పారం శతక ప్రత్యేయకు చెందినది. శతకాలలోని పద్యాలను ‘ముక్తకాలు’ అంటారు. ముక్తక పద్యం దేనికదే స్వతంత్ర భావంతో ఉంటుంది. శతకాల్లో మకుటం సాధారణంగా పద్యపాదం చివర ఉంటుంది. అయితే మకుట రహితంగా కూడా కొన్ని శతకాలు ఉన్నాయి. ఈ పార్యభాగంలో సర్వేష్వర, శ్రీకాళహస్తీశ్వర, మల్లభూషాలీయ, దాశరథి, నరసింహ, విశ్వనాథీశ్వర, లోంక రామేశ్వర, వేంగోపాల శతకాల పద్యాలు ఉన్నాయి.

కవి పరిచయం

(ఊహచిత్రం)
(13వ శతాబ్దం)

1. **సర్వేష్వర శతకం :** యథావాక్యుల అన్నమయ్య 13వ శతాబ్దికి చెందినవాడు. ఇతని దైవి ధారాళమైనది. సర్వేష్వర శతకానికి శతక సాహిత్యంలో గొప్ప ప్రాచుర్యమున్నది.

(ఊహచిత్రం)
(16వ శతాబ్దం)

(ఊహచిత్రం)
(17వ శతాబ్దం)

2. **శ్రీకాళహస్తీశ్వర శతకం :** ధూర్జలి శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్థానంలోని ఆష్టదిగ్గజాల్లో ఒకడు. 16వ శతాబ్దికి చెందిన ఈయన శ్రీకాళహస్తీ మాహోత్సమనే ప్రబంధం రాశాడు. కృష్ణదేవరాయల ఆస్థానంలో ఉండి కూడా “రాజుల్ మత్తులు, వారి నేవ నరకప్రాయం” అని చెప్పిన ధీశాలి.

3. **మల్లభూషాలీయం :** ఎలకూచి బాలసరస్వతి నాగర్కరూల్ జిల్లా జటప్రోలు సంస్థానాధీశుడైన సురభి మాధవరాయల ఆస్థానకవి. తెలుగులో మొదటి త్రైర్థికావ్యమైన రాఘువ యూదవ పాండవీయంను రాశాడు. భర్తుహారి సంస్కృతంలో రాసిన సుభాషిత ప్రిశతిని తెలుగులో అనువదించిన తొలికవి. ఈయన రచన పాండిత్య స్ఫోరకంగా ధారాళంగా ఉంటుంది.

-
(17వ శతాబ్దం)
-
(18వ శతాబ్దం)
-
(1934-2011)
-
(1934-2000)
-
**(14-01-1920
03-04-2010)**
4. **దాశరథి శతకం :** రామదాసుగా పేరుపొందిన కంచర్ల గోపన్న ఖమ్మం జిల్లా నేలకొండపల్లివాసి. భద్రాచలంలో శ్రీరామాలయాన్ని నిర్మించిన భక్తాగేసరుడు. భద్రాచల శ్రీరామచంద్రస్వామి పేరున 'దాశరథి శతకాన్ని' రాశాడు. ఈ స్వామిపై ఎన్నో కీర్తనలను రచించిన వాగ్గేయకారుడు. అందమైన శబ్దాలంకారాలు ఈయన కవిత్వంలో జాలువారాయి.
  5. **నరసింహ శతకం :** కాకుళ్లం శేషప్ప కవి జగిత్యాల జిల్లా ధర్మపురి నివాసి. నరహరి, నృకేసరి శతకాలతోపాటు ధర్మపురి రామాయణమనే యుక్కగానం రాశాడు. ఈతని రచనల్లో భక్తి తత్త్వరతతోపాటు తాత్క్విక చింతన, సామాజికస్వామి కనిపిస్తుంది. తెలంగాణ ప్రాంతంలోని జానపదులు కూడా నరసింహశతక పద్యాలను అలవోకగా పాడుకుంటారు.
  6. **విష్ణుధేష్వర శతకం :** గుమ్మన్నగారి లక్ష్మీనరసింహశర్మ సిద్ధిపేట జిల్లా పోతారెడ్డిపేట గ్రామంలో జన్మించాడు. మూడు వందలకుపైగా అష్టావధానాలు చేసి 'అవధాని శతాంక', 'ఆపుకవితాకేసరి' అన్న బిరుదులను పొందాడు. హిందోళ రాగంలో ఈయన పద్యపరన విన్యాసం ప్రత్యేకమైనది. కవితా కళ్యాణి, అవధాన సరస్వతి, వాగీశ్వరీ స్తుతి, ఆద్యమాతృక, పద్యోద్యానము మొదలైనవి ఈయన రచనలు.
  7. **శ్రీలోంకరామేష్వర శతకం :** నంబి శ్రీధరరావు నిజామాబాద్ జిల్లా భీముగల్లు (వేముగల్లు) నివాసి. శ్రీమన్నింబాచల మాహాత్ముము, శ్రీమన్నింబగిరి నరసింహ శతకం ఈయన రచనలు. 'కవిరాజ' బిరుదును పొందాడు.
  8. **వేణుగోపాల శతకం :** గదిగె భీమకవి రంగారెడ్డి జిల్లా షౌభార్డ మండలం నాగరకుంట గ్రామంలో జన్మించాడు. వీధిబడి వరకు విద్యాభ్యాసం చేసిన ఈయనకు పద్యరచనలో షైవ్యం అబ్బడం విశేషం. వేణుగోపాల శతకంలోని పద్యాలు సరళశైలిలో సుబోధకంగా ఉంటాయి.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- రు పారం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పారంలోని విషయాన్ని ఊహించండి.
- రు పారం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గీత గీయండి.
- రు వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న 'పదవిజ్ఞానం' పట్టికలో చూసి లేదా నిఘుంటుపులో చూసి తెలుసుకొండి.

మానవుల ప్రవర్తన ఎట్లా ఉండాలి? ప్రజలు ఎవరిని ఆశ్రయించాలి? స్నేహితులు ఎట్లా ఉంటారు? భగవంతుని గుణ గణాలు, భక్తులతో ఎట్లా ఉండాలి? కీర్తిమంతులు ఎవరు? మనుషుల్లోని రాక్షసగుణాలు ఏవి? అని తెలుపుతూ వివిధ శతకక్రతలు రాసిన పద్మాలను పాతం చదివి తెలుసుకొండి. వీటి ఆవ్యక్తతను అర్థం చేసుకొండి. ఆచరించే ప్రయత్నం చేయండి.

I

❖ మ. భవదీయార్ఘన సేయుచోఁ బ్రథమ పుష్పంబెన్న సత్యంబు, రెండవ పుష్పంబు దయాగుణం, బతివిశిష్టం బేకనిష్టో సమాత్మవ సంపత్తి తృతీయ పుష్పముది భాస్వద్ధుక్తి సంయుక్తి యోగవిధానం ఐవి లేని పూజల మదింగైకోవు సర్వేశ్వరా. 1

❖ శా. ఊరూరం జనులెల్ల భిక్షుమిడరో, యుండంగుహల్లల్లవో చీరానీకము వీధులందొరకదో, శీతామృత స్వచ్ఛవాః పూరం బేరుల బారదో, తపసులం బ్రోవంగ నీ వోపవో చేరం బోపుదురేల రాజుల జనుల్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా! 2

❖ మ. సిరి లేకైన విభూషితుండె యయి భాసిల్లున్ బుధుండోదలన్ గురుపాదానతి కేలనీగి చెవులందున్నిన్న వక్రంబునన్ స్థిర సత్క్యోక్తి భుజంబులన్నిజయమున్ చిత్రంబునన్ సన్ననో హర సౌజన్యము గల్గినన్ సురభిమల్లా! నీతివాచస్పతీ! 3

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ♦ దైవాన్ని పూజించే విధానాలు ఎట్లా ఉండాలి? ఎందుకు?
- ♦ ప్రజలు రాజులను ఆశ్రయించ వచ్చునా? ఎందుకు?
- ♦ సిరిలేకున్నా పండితుడు ఏయే గుణాలవల్ల శోభిస్తాడు?

❖ ఉ. భండనభీముఁ దార్తజన బాంధవుఁ దుజ్యుల బాణతూణ కో
దండ కళాప్రచండ భుజతాండవ కీర్తికి రామమూర్తికిన్
రెండవ సాటి దైవమిక లేండనుచున్ గడగట్టి భేరికా
దాండ డడాండడాండ నినదంబులజాండము నిండ మత్తవే
దండము నెక్కి చాటెదను దాశరథీ! కరుణా పయోనిధీ!!

4

❖ సీ. హరిదాసులను నిందలాడకుండినఁ జాలుఁ
సకల గ్రంథమ్ములు చదివినట్లు
ఖిక్కమియ్యంగఁ దప్పింపకుండినఁ జాలుఁ
జేముట్టి దానంబు చేసినట్లు
మించి సజ్జనుల వంచింపకుండినఁ జాలుఁ
నింపుగా బహుమాన మిచ్చినట్లు
దేవాగ్రహముల్ దీయకుండినఁ జాలుఁ
గనకకంబపుగుళ్ళు గట్టినట్లు

తే.గి. ఒకరి వర్షాశనము ముంచకున్నఁ జాలుఁ
బేరు కీర్తిగ సత్రముల్ పెట్టినట్లు
భూపణవికాస! శ్రీధర్మపురి నివాస!
దుష్టసంహోర! నరసింహ! దురితదూర!

5

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ రాముని గొప్పదనాన్ని ఏ విధంగా చాటిచెప్పవచ్చు?
- ◆ సత్రపుర్తన వల్ల పొందే ఘలితాలు ఏమిటి?
- ◆ మోసం ఎందుకు చేయకూడదు?

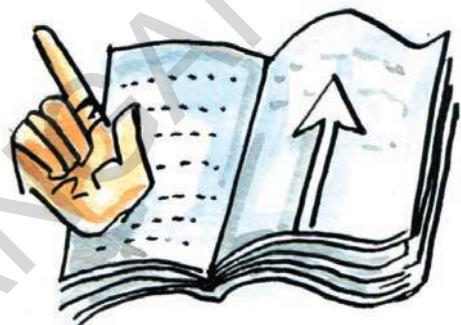

III

❖మ. ఘనుడవ్వాడగు, వేడు త్యాగమయ దీక్షంబూని సర్వంసహజన దైన్యస్థితి బోసడంచి సకలాశాపేశలానంద జీవన సంరంభము పెంచి, దేశజననీ ప్రాశస్త్యమున్ పంచునో అనిదంపూర్వ యశ్శియ యాతడగు నన్నా! విశ్వాధేశ్వరా!

6

❖శా. పొత్తంబై కడునేర్చుతో హితము నుద్దోధించు మిత్రుండు, సంవిత్తంబై యొక కార్యసాధనమునన్ వెల్గిందు మిత్రుండు, స్వయత్తంబైన కృపాణమై యరుల నాహరించు మిత్రుండు, ప్రోచ్చత్తంబై సుఖమిచ్చు మిత్రుడు దగన్ శీలాంకరామేశ్వరా!

7

❖సీ. కలనైన సత్యంబు బలుకనొల్లనివాడు
మాయమాటల సామ్య దీయువాడు
కులగర్వమున పేద కొంపలార్చేడివాడు
లంచంబులకు వెల బెంచువాడు
చెడు ప్రవర్తనలందు జెలగి తిరుగువాడు
వరుసవావికి సీళ్ళు వదులువాడు
ముచ్చటాడుచు కొంప ముంచజూచెడివాడు
కన్నవారల గెంటుచన్నవాడు

గీ. పుడమిలో నరరూపుడై పుట్టియున్న
రాక్షసుడు గాక వేరొన రామచంద్ర!
కృపనిధి! ధరనాగరకుంటపోరి!
వేణుగోపాలకృష్ణ! మద్యేల్పు శౌరి

8

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ కవి ధృష్టిలో నిజమైన ఘనుడెవరు?
- ◆ మిత్రుని సహయం ఎన్ని విధాలుగా ఉంటుంది?
- ◆ నరరూప రాక్షసులంటే ఎవరు?

తాత్పర్యాలు

- 1) సర్వేశ్వరా! నీ పూజ చేసేటప్పుడు మొదటి పుష్పం సత్యం. రెండవ పుష్పం దయ. మూడో పుష్పం మిక్కిలి విశిష్టమైన ఏకాగ్రత. ఇది భక్తియోగ విధానం. ఈ మూడు పుష్పాలు లేని పూజలను నీవు అంగీకరించవుకదా!
- 2) శ్రీకాళహస్తీశ్వరా! తినడానికి అడిగితే ఎవరయినా ఇంత భిక్షం పెడతారు. నివసించడానికి గుహలున్నాయి. వస్త్రాలు వీధుల్లో దొరుకుతాయి. తాగడానికి నదుల్లో చల్లని అమృతంవంటి స్వచ్ఛమైననీరు దొరుకుతుంది. తాపసులను కాపాడటానికి నీవున్నావు. అయినా ఈ ప్రజలు రాజులను ఎందుకు ఆశ్రయిస్తారో తెలియదు.
- 3) నీతిలో బృహస్పతి అంతటి వాడవయిన ఓ సురభిమల్లా! తలవంచి గురువు పాదాలకు నమస్కరించేవాడు, దానగుణం కలిగినవాడు, చెప్పే విషయాన్ని శ్రద్ధగా వినేవాడు. సత్యవ్రతుడైనవాడు, భజబలంతో విజయాలను పొందేవాడు, మనస్సునిండా మంచితనం కలవాడయిన పండితుడు సంపదలు లేకున్న ప్రకాశిస్తాడు.
- 4) దశరథుని కుమారా! దయానముద్రునివైన ఓ శ్రీరామా! నీవు యుద్ధరంగంలో శత్రుభయంకరుడవు, దుఃఖాలు పొందేవారి పాలిట బంధువువు, కాంతిమంతమైన బాణాలు, అమ్ములపాది, కోదండమును కలిగి, ప్రచండ భజతాండవంతో ధనుర్విద్యాకళలో కీర్తి పొందిన నీకు సాచివచే దైవం మరొకరులేరని, మదించిన ఏనుగు నెక్కి థంకా ప్రోగిస్తూ భూమండలమంతా వినబడేటట్లు చాటుతాను!
- 5) అలంకారాలచేత శోభిల్లేవాడా! ధర్మపురిక్షేత్రంలో వెలసినవాడా! దుష్టులను సంహరించేవాడా! పాపాలను దూరంచేసేవాడా! నరసింహీ! విష్ణుభక్తులను నిందించకుండా ఉంటేచాలు, అనేక గ్రంథాలను చదివినట్టే భిక్షమిచేహారిని ఆపకుంటేచాలు, అది దానము చేసినట్టే. సజ్జనులను మోసం చేయకుండా ఉంటేచాలు, గొప్ప బహుమతినిచ్చినట్టే. దేవతా మాన్యములను ఆక్రమించకుండా ఉంటేచాలు, బంగారు ధ్వజస్తంభంతో కూడిన గుడికట్టించినట్టే. ఇంకొకరి ‘వర్షాశనాన్ని’ (ఒక ఏడాదికి సరిపడే భోజనాన్ని) ముంచకుంటేచాలు, తన పేరుతో సత్రాలు కట్టించినట్టే అవుతుంది.
- 6) విశ్వాశేశ్వరా! త్యాగంతో కూడిన దీక్షనుపూని, జనులందరి దీనస్థితిని రూపుమాపి, అందరికి సుకుమారమైన, అనందకర జీవితసుభాన్ని పంచి, మాతృదేశపు గొప్పతనాన్ని ఎవరయితే విశదపరుస్తారో వారే గొప్ప వారవుతారు. అపూర్వమైన కీర్తిమంతులవుతారు.
- 7) ఓ లొంక రామేశ్వరా! మిత్రుడు పుస్తకంమాదిరిగా మిక్కిలినేర్పుతో మంచిని బోధిస్తాడు. కార్య సఫలతలో విలువైన ధనంవలె ఉపకరిస్తాడు. శత్రువాశనంలో స్వాధీనమైన కత్తివలె సహాయపడుతాడు. నిండు మనస్సు సుభాన్నిస్తాడు.
- 8) దయకు నిధివంటివాడా! నాగరకుంట పురమునందు కొలువైనవాడా! వేణుగోపాలకృష్ణా! నా దైవమా! శౌరీ! కలలో కూడా సత్యాన్ని పలకడానికి ఇష్టపడనివాడు, మాయమాటలు చెప్పి ఇతరుల సామ్య అపహరించేవాడు, కులగర్వంతోటి పేదవాండ్ర ఇండ్లను నాశనం చేసేవాడు, లంచాలకు విలువను పెంచేవాడు, చెడు ప్రవర్తనతో తిరిగివాడు, వావివరుసలను పాటించనివాడు, నవ్వుతూ ముచ్చటాడుతూనే ఎదుటివాడిని నాశనం చేయాలనుకునేవాడు, తల్లిదండ్రులను ఇంటినుంచి వెళ్ళగొట్టేవాడు ఈ భూమిమీద మానవరాపంలో ఉన్న రాక్షసుడే.

I ఇని చేయండి

అవగాహన - ప్రతిస్పందన

C5I7G6

1. శతక ప్రక్రియ శతాబ్దిల తరబడి కొనసాగుతూ ఉన్నది. పారంలోని శతక పద్మాల భావాలు నేటి కాలానికి కూడా తోడ్పుడుతాయని భావిస్తున్నారా? ఎందుకు? చర్చించండి.
2. కింది భావమున్న పద్మపాదాలను పారంలో గుర్తించండి.
  - మిత్రుడు యుధ్ఘరంగంలో కత్తివలె ఉపయోగపడుతాడు.
  - రాముని మించిన దైవం లేడని చాటుతాను.
3. విద్యాన్ కలువకుంట కృష్ణమాచార్య రాసిన కింది పద్మాన్ని చదువండి. భావాన్ని సొంతమాటల్లో రాయండి. పద్మానికి తగిన శీర్షికను పెట్టండి.

అనుభవమ్మున నేర్చిన యట్టి చదువు
 తండ్రివలె కాపునిచ్చును తాను ముందు
 పడిన కష్టాలచే గుణపారమయ్యా
 తగిన ప్రేరణ - కాపాడు తల్లివోలె

భావం : _____
 _____
 _____
 _____

శీర్షిక : _____

మృక్కికరణ - సృజనాత్మకత

1. కింది ప్రశ్నలకు ఐదేసి వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

అ) మీ దృష్టిలో అపూర్వ కీర్తిమంతుడంటే ఎట్లా ఉండాలి?

- అ) త్యాగి లక్ష్మణాలెట్లూ ఉంటాయి?
- ఇ) మిత్రుడు పుస్తకంవలె మంచి దారి చూపుతాడని ఎట్లూ చెప్పగలరు?
- ఈ) పూజకు సత్యం, దయ, ఏకాగ్రత అనే పుష్ట్యాలు అవసరమని పొరంలో తెలుసుకున్నారు కదా! మరి చదువు విషయంలో ఏవేవి అవసరమనుకుంటున్నారు?

2. కింది ప్రశ్నకు పది వాక్యాల్లో జవాబు రాయండి.

- అ) శతక పద్యాలలోని నీతులు నిత్యజీవితంలో ఎట్లూ ఉపయోగపడుతాయో విశ్లేషించి రాయండి.

3. కింది అంశాన్ని గురించి స్పృజనాత్మకంగా / ప్రశంసిస్తూ రాయండి.

- అ) ఈ పొరం ఆధారంగా మనం అలవర్షుకోవాల్సిన మంచి గుణాలు, అలవర్షుకోకూడని గుణాలను వివరిస్తూ మిత్రునికి ఒక లేఖ రాయండి.

(లేదా)

- ఆ) ఏదైనా ఒక పద్యభావం ఆధారంగా నీతికథ రాసి ప్రదర్శించండి.

భాషాంశాలు

పదజాలం

1. కింది పదాలతో సాంతవాక్యాలు రాయండి.

- అ) భాసిల్లు =
- అ) ఉద్యోగించు =
- ఇ) దైన్యస్థితి =
- ఈ) నరరూపరాక్షసుడు =

2. కింది వాక్యాలలోని పర్యాయ పదాలు గుర్తించండి. రాయండి.

- అ) అడవిలో ఏనుగుల గుంపు ఉన్నది. ఆ గుంపుకు ఒక గజము నాయకత్వం వహిస్తున్నది. ఆ కరి తన గుంపులోని నాగములను రక్షిస్తుంది.
- అ) స్నేహితులతో నిజాయితీగా ఉండాలి. ఆ నిజాయితీ ఎందరో మిత్రులను సంపాదిస్తుంది. ఆ నెచ్చెలులే మనకు నిజమైన సంపద.

ಇ) ರಾಜುಲ ವೀರತ್ವನಿಕಿ ಚಿಹ್ನಾಂ ಕೃಪಾಣಂ. ವಾರು ಕತ್ತಿಸಾಮುಲ್‌ ನೈಪುಣ್ಯನಿಕಿ ಎಕ್ಕುವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮಿಸ್ತಾರು. ಆ ಅಸಿತ್ತೇನೇ ರಾಜುಲು ಶತ್ರುವುಲಪೈ ವಿಜಯಂ ಸಾಧಿಸ್ತಾರು.

ಶಃ) ಬಂಗಾರಂ ಅಂಟೆ ಅಂದರಿಕೆ ಇಷ್ಟಂ. ಅಂದುಕೆ ಕನಕಂ ಕೊನಡಾನಿಕಿ ಅಂದರೂ ಅಸ್ತಕಿ ಚೂಪುತಾರು. ಆ ಸ್ವರ್ವಂತೋ ಸ್ವರ್ವಕಾರುಲ ದಗ್ಗರಕು ವೆಚ್ಚಿ ತಮಕು ನಬ್ಜಿನ ಪಸಿಡಿ ಆಭರಣಾಲನು ತಯಾರು ಚೇಯಿಂಚುಕುಂಟಾರು.

3. ಕಿಂದಿ ವಾಕ್ಯಾಲಲೋನಿ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತುಲನು ಗುರ್ತಿಂಚಂಡಿ. ವೇರು ಚೇಸಿ ರಾಯಂಡಿ.

ಅ) ತೂರುವು ದೆಸ ಎರ್ರಬಡಿಂದಿ. ದಕ್ಕಿಣ ದಿಕ್ಕೆಪೆನ್ನು ನೇನು ಒಕ್ಕಾಸಿಗಾ ಅಟು ತಿರಿಗಾನು.

ಆ) ಸಮುದ್ರಂಲೋನಿ ಕೆರಟಾಲು ಉದ್ದೇಶ್ತನ ಲೇಸ್ತುನ್ನಾಯಿ. ಆ ಸಮಯಂಲೋ ಸಂದ್ರಂ ಭಯಾನ್ನಿ ಕಲಿಗಿಸ್ತುಂದಿ.

ಇ) ರಾಯಡು ತಲುಚುಕುಂಟೆ ಅನ್ನೀ ಸಾಧ್ಯಂ. ರಾಜು ಮನಸುನು ಪಸಿಗಟ್ಟಂ ಕಷ್ಟಂ.

ವ್ಯಾಕರಣಂಶಾಲು

1. ಕಿಂದಿ ವಾಕ್ಯಾಲು ಚದಿವಿ ಸಂಧಿ ಪದಾಲು ಗುರ್ತಿಂಬಿ, ವಿದರ್ದಿಸಿ ಸಂಧುಲ ಪೇರ್ಪು ರಾಯಂಡಿ.

ಅ) ಸೀತನು ಅಂದರೂ ಬುದ್ಧಿಮಂತುರಾಲು ಅಂಟಾರು.

ಆ) ಅಚ್ಚೇಟ ಆ ಗುಲಾಬಿ ಮೊಕ್ಕಕು ಎನ್ನಿ ಪೂಲು ಪೂಬಿನಾಯೋ!

ಇ) ರೋಗಿಕಿ ವೈದ್ಯುಡು ದಿವ್ಯಾಷಧಂ ಇಚ್ಛಾಡು.

ಶಃ) ಎವರೆಸ್ಟು ನಧಿರೋಹಿಂಚಿನ ಪೂರ್ಣ ಸಾಹಸವಂತುರಾಲು.

ಡ) ಸಮಾಜಂ ಅಭಿಪೃಷ್ಠಿ ಚೆಂದಾಲಂಟೆ ಸಮೈಕ್ಯತ ಅವಸರಂ.

ಡಃ) ವಿದ್ಯಾವಂತುಲೇ ಎಕ್ಕಾಲಂಲೋನೈನಾ ಕೀರ್ತಿಂಚಬಡತಾರು.

2. ಕಿಂದಿ ಪದ್ಯಪಾದಾನಿಕಿ ಗಣವಿಭಜನ ಚೇಸಿ ಗುರು ಲಘುವುಲನು ಗುರ್ತಿಂಬಿ ಏ ಪದ್ಯಪಾದಮೋ ತೆಲುವಂಡಿ.

ಅ) ಭಂಡನಭೀಮುಂ ದಾರ್ತಜನ ಬಾಂಧವುಂ ದುಜ್ಞಲ ಬಾಣತೂಳ ಕ್ರಿ

ಅಂತವೆಲದಿ

* ಕಿಂದಿ ಪದ್ಯಪಾದಾಲನು ಗಮನಿಂಚಂಡಿ.

ಅ) | ನ | ಹೊ | ಹೊ | ಸಲ | ಸಲ |
ಬ್ರಿತುಕ | ವಚ್ಚ | ಗಾಕ | ಇಹುಬಂಧ | ನಮುಲೈನ

ಅ) ಹೊ | ಹೊ | ಹೊ | ಹೊ | ಹೊ |
ವಚ್ಚ | ಗಾಕ | ಲೇಮಿ | ವಚ್ಚ | ಗಾ | ಕ

ఇ) జీవ | న | హ | సల | సల |
 ధనము లైనం జ్ఞదు గాక పడుఁగాక

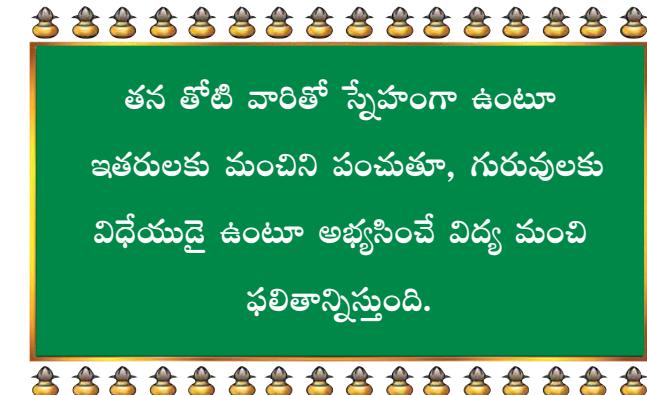
శ) హ | న | హ | హ | న |
 మాట | దిరుగ | లెరు | మాన | ధనులు

1. పై పద్యంలో 4 పాదాలున్నాయి.
  2. ప్రతి పాదానికి ఐదు గణాలు ఉన్నాయి.
  3. 1, 3 పాదాల్లో వరుసగా మూడు సూర్యగణాలు, రెండు ఇంద్రగణాలు ఉన్నాయి.
  4. 2, 4 పాదాల్లో ఐదు సూర్యగణాలు ఉన్నాయి.
  5. ప్రతి పాదంలో 4వ గణంలోని మొదటి అక్షరం యతి చెల్లింది.
  6. ప్రాసనిమయం పాటించలేదు.
- * ఇట్లాంటి లక్ష్మణాలున్న పద్యాన్ని ‘ఆటవెలది’ పద్యం అని అంటారు.
- ◆ కింది పద్యపాదాన్ని గణ విభజన చేసి ఏ పద్యపాదమో గుర్తించండి.
- “వటుని కాళ్ళు గడుగ వరహేమఫుటమున”.

ప్రాజెక్టు పని

- ◆ 6 నుండి 10వ తరగతి వరకు చదువుకొన్న శతకాల వివరాలు కింది పట్టికలో రాయండి. నివేదిక రాసి ప్రదర్శించండి. వాటిలో ఎన్న పద్యాలు మీరు కంఠస్థం చేశారో తెలుపండి.

క్ర.సం	శతకం పేరు	కవి పేరు	కాలం	కంఠస్థంగా ఉన్న పద్యాల సంఖ్య

జూన్ 2, 2014 రోజు తెలంగాణలోని వివిధ దినపత్రికల్లో వచ్చిన సంపాదకీయ శీర్షికలు చదువండి.
వాటి గురించి ఆలోచించి చెప్పండి.

ఎన్నో వేబిన ఉదయం -

పొద్దుపొదుపు -

తెలంగాణకు నవవసంతం -

స్వగతాంజలి -

లక్ష్మిదీ -

నవతెలంగాణ -

ప్రశ్నలు:

- పైనున్న సంపాదకీయ శీర్షికలు ఏ విషయాన్ని తెలుపుతున్నాయి?
- ఆ వార్తకున్న ప్రాధాన్యమేమిటి?
- మీరప్పుడైనా సంపాదకీయాలు చదివారా? సంపాదకీయమంటే ఏమిటి?
- సంపాదకీయాల ద్వారా ఆయా పత్రికల గూర్చి మనం ఏం తెలుసుకోవచ్చు?

పారం ఉద్దేశం

దిన పత్రికల్లోని సంపాదకీయాలు, వ్యాఖ్యలు సమాజ చైతన్యానికి తోడ్పుడుతాయి. కాబట్టి విద్యార్థుల్లో సంపాదకీయ వ్యాసాలు వ్యాఖ్యల పట్ల అభిరుచిని కలిగిప్పు ఆస్తిని పెంపాందింపజేయడం, సాధారణ వార్తలకు, సంపాదకీయాలకు మధ్య ఉండే తేడాను, వాటి ప్రాధాన్యాన్ని అర్థం చేసుకొనేందుకు ఉద్దేశించినదే ఈ పారం.

పార్యభాగ వివరాలు

ఈ పారం సంపాదకీయ ప్రక్రియకు చెందినది. సమకాలీన సంఘటనలలో ముఖ్యమైన వాటిని తీసుకొని పత్రికల్లో వ్యాఖ్యాన రూపంతో పూర్వాపరాలను పరామర్శిస్తూ సాగే రచన సంపాదకీయ వ్యాసం. తక్కువ మాటల్లో పారకులను ఆకట్టుకుంటూ, ఆలోచింప చేయగలగడం మంచి సంపాదకీయ లక్షణం. ఇవి తత్త్వాలానికి సంబంధించినవే అయినా ఒక్కొక్క సందర్భంలో విభిన్న కాలాలకూ అనువర్తింపజేసుకోవచ్చు.

తెలంగాణ రాష్ట్ర అవతరణ సందర్భంగా 2వ జూన్, 2014 నాడు “నమస్తే తెలంగాణ” దినపత్రికలో వెలువడిన సంపాదకీయవ్యాసం ఇది.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- రు పారం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పారంలోని విషయాన్ని ఊహించండి.
- రు పారం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గీత గీయండి.
- రు వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న ‘పదవిజ్ఞానం’ పట్టికలో చూసి లేదా నిఘంటువులో చూసి తెలుసుకొండి.

ప్రవేశిక

‘సంపాదకీయం’ సమకాలీన ప్రపంచంలో జరిగిన స్థానిక, జాతీయ, అంతర్జాతీయ స్థాయి సంఘటనలను గాని, దాని పరిణామాలనుగాని, అద్భుత విశేషాలనుగాని వివరిస్తుంది. జాతిపిత మహత్వాగాంధీ మృతి చెందినప్పుడు అంతర్జాతీయ స్థాయిలో పత్రికలన్నీ సంతాపం తెలియజేస్తూ గాంధీ గొప్పతనాన్ని కీర్తిస్తూ ప్రత్యేక సంపాదకీయాలు రాశాయి. అదే విధంగా మన భారతీయ క్రీడాకారులు, శాస్త్రవేత్తలు ఆయా రంగాల్లో అద్భుత విజయాలు ఆవిష్కరించినప్పుడు (ఆనాటి) దినపత్రికలన్నీ వారిని ప్రశంసిస్తూ సంపాదకీయాలు రాశాయి. అట్లాగే 1969 నుండి 2 జూన్, 2014 వరకు సాగిన తెలంగాణ రాష్ట్ర ఉద్యమం సఫలమై, తెలంగాణ సకల జనుల స్వపుం సొకారమైన వేళ, భారతదేశ పటంపై 29వ రాష్ట్రంగా ‘తెలంగాణ’ అవతరించింది. ఈ సందర్భంగా పత్రికలన్నీ పతాక శీర్షికలతో ఈ వార్తను ప్రచురించి, ప్రత్యేక సంపాదకీయాలు రాశాయి. అట్లాంటి సంపాదకీయాల్లో ఒకటి ప్రస్తుత పార్యాంశం. తెలంగాణ ఉద్యమ మహాప్రసాదానంలోని మైలురాళ్ళను మనకు పరిచయం చేస్తున్నది వ్యాసం.

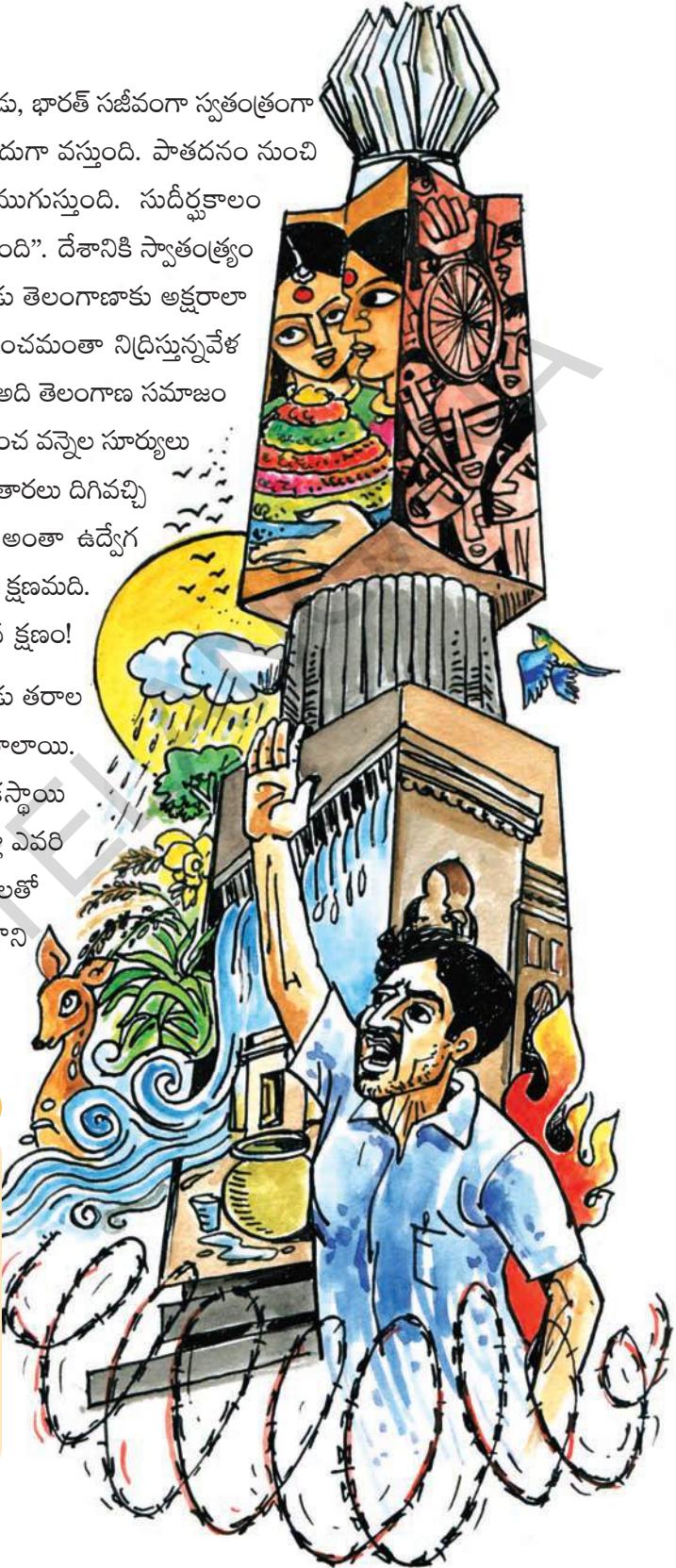

“అర్థరాత్రి వేళ ప్రపంచమంతా నిదిస్తున్నప్పుడు, భారత్ సజీవంగా స్వతంత్రంగా మేల్కొంటుంది. క్షణం వస్తుంది. చరిత్రలో అరుదుగా వస్తుంది. పాతదనం నుంచి కొత్తదనంలోకి అడుగుపెడుతం. ఒక శకం ముగుస్తుంది. సుదీర్ఘకాలం అణచివేయబడిన జాతి ఆత్మ తన గొంతు వినిపిస్తుంది”. దేశానికి స్వతంత్రం వచ్చినప్పుడు నెప్రూ చెప్పిన ఈ మాటలు ఇప్పుడు తెలంగాణాకు అశ్వరాలా సరిపోతాయి. జూన్ ఒకటవ తేదీ అర్థరాత్రి ప్రపంచమంతా నిదిస్తున్నవేళ తెలంగాణజాతి తన స్వతంత్ర్య ప్రకటన చేసింది. అది తెలంగాణ సమాజం చేసిన సమాజి ప్రకటన. అర్థరాత్రి వేళ ఆకాశంలో పంచ వస్తేల సూర్యులు పలకరించినట్టు... ఇంద్రధనస్ని విరగబూసినట్టు, తారలు దిగివచ్చి తెలంగాణ సంబురాల్లో తారాడినట్టు తెలంగాణ అంతా ఉద్వేగ భరితం. తెలంగాణ పోరాటం గమ్యాన్ని ముద్దాడిన క్షణమధి. జాతి చరిత్రలో అరుదైన క్షణం... అత్యధ్యతమైన క్షణం!

తెలంగాణ రాష్ట్రం ఆవిర్భవించిన వేళ మూడు తరాల బిడ్డల కండ్ల నుంచి భావోద్వేగంతో బాష్పాలు రాలాయి. 1969 ఉద్యమం మలిదశ పోరాటం, పతాకస్తాయి ఘట్టాలు... లారీలు, తూటాలు... గాయాలు ఇట్లా ఎవరి జ్ఞాపకాలు, అనుభూతులు వారివి. ఆనందోత్సాహాలలో పాటు పోరాటజ్ఞాపకాలు కూడా ముసురుకొని వృదయాలను ఆశ్రంగా మార్చాయి.

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ “సుదీర్ఘకాలం అణచివేయబడిన జాతి ఆత్మ తన గొంతు వినిపిస్తుంది”. ఈ మాటలన్నది ఏ సందర్భంలో? ఎవరన్నారు?
- ◆ ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్ర పోరాటంలోని ఏయో ఘట్టాలు ఈ ప్రాంత ప్రజల వృదయాలను ఆశ్రంగా మార్చాయి?

II

తెలంగాణలోని ప్రతి అడుగుగూ ఉద్యమ చరిత్రతో ముడిపడి పవిత్రమైన పవిత్ర స్థలమేనాయే! సచివాలయంలో నల్లపోచమ్మను మాయం చేసి ‘బజవాడ దుర్గను పెట్టినపుడు తెలంగాణ ఉద్యోగులు పోరాటానికి దిగారు. దీంతో మళ్ళీ నల్లపోచమ్మ వెలిసింది. ఇప్పుడా గుడిలోనే తొలి ముఖ్యమంత్రిగా కేసీఆర్ హాజలు జేయడం! ఉద్యమం చివరి దశలో పరేడ్ ట్రోండ్లో సభ పెట్టుకోవడానికి అనుమతి లభించలేదు. ఇప్పుడా మైదానంలోనే తెలంగాణ ముఖ్యమంత్రి గౌరవ వందనం స్వీకరించారు. మైదానాంశాలు వీధుల్లో ఆంక్షల్ని ధిక్కరిస్తూ తిరిగిన రోజులున్నాయి. ఇప్పుడా వీధుల్లోనే ‘జై తెలంగాణ’ నినాదాల్స్తో ఉద్యమకారులు రాచరీవితో తిరుగాడుతున్నారు. ఉన్నానియాక్యాంపస్లో ఎన్ని ఉద్దిక్త ఘట్టాలని! క్యాంపస్లో వీధులను లారీలతో కొడుతుంచే చూడలేక, దేశ విదేశాలలోని తెలంగాణా బిడ్డలంతా తల్లిడిల్లిపోయిన క్షణాలెన్నో! ఉద్యమం ప్రతి మలుపులో తెలంగాణ బిడ్డలు గన్సపార్క్ అమరపీరుల స్తూపం దగ్గర కలుసుకొని చర్చించుకునేటోళ్ళు. వలస పాలకుల ఆంక్షల మధ్య లారీదెబ్బలకు జడువక ముళ్ళ తీగలను ఛేదించుకొని అమరపీరుల స్తూపం దగ్గరకు ఉరకడం చాలా మందికి అనుభవమే! జూన్ రెండు ప్రవేశ ఘడియల్లో అనేక మంది అక్కడ చేరి చెప్పిగిల్లిన కనులతో అమరపీరులకు వర్షించండి.

అలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ ‘జై తెలంగాణ’ నినాదం బలపడడానికి దారితీసిన సంఘటనలేవి? వాటి పర్యవసానాలేవి?
- ◆ ఉద్యమ కాలంలో మైదానాంశాలు వీధులు, మైదానాల ప్రత్యేకతలు ఏమిటి?
- ◆ “గన్సపార్క్ అమరపీరుల స్తూపంతో ముడిపడిన సంఘటనలెన్నో...” ఆ సంఘటనలను గురించి వర్షించండి.

పిల్లలను లారీలతో కొడుతుంచే చూడలేక, దేశ విదేశాలలోని తెలంగాణా బిడ్డలంతా తల్లిడిల్లిపోయిన క్షణాలెన్నో! ఉద్యమం ప్రతి మలుపులో తెలంగాణ బిడ్డలు గన్సపార్క్ అమరపీరుల స్తూపం దగ్గర కలుసుకొని చర్చించుకునేటోళ్ళు. వలస పాలకుల ఆంక్షల మధ్య లారీదెబ్బలకు జడువక ముళ్ళ తీగలను ఛేదించుకొని అమరపీరుల స్తూపం దగ్గరకు ఉరకడం చాలా మందికి అనుభవమే! జూన్ రెండు ప్రవేశ ఘడియల్లో అనేక మంది అక్కడ చేరి చెప్పిగిల్లిన కనులతో అమరపీరులకు నివాళులు అర్పించారు.

III

స్వియరాష్టం సిద్ధించింది గనుక, ఇక జాతి సర్వతోముఖాభివృద్ధికోసం పాటుపడవలసి ఉంది. వలస పాలనలో అణివేతకు గురైన తెలంగాణ భాష, సంస్కృతులకు మళ్ళీ ప్రాణం పోయాలె. ఉత్సవమైన తెలంగాణ జీవన విధానాన్ని పునరుద్ధరించుకోవాలె. తెలంగాణా అస్తిత్వాన్ని సమున్నతంగా నిలబెట్టే కృషి ఏ ఒక్క రంగానికో పరిమితమైంది కాదు. ఇదొక సమష్టి యజ్ఞం. పరాయి పాలనలో తెలంగాణ సమాజం ఎంతో క్షోభము, సంక్లోభాన్ని అనుభవించింది. సామాజిక జీవనం చిద్రమైంది. సామాజిక సంబంధాలు తెగిపోయాయి. తెలంగాణ సమాజం ఇప్పుడు ప్రశాంతతను, పచ్చని బతుకును కోరుతున్నది. ఈ పునర్నిర్మాణం అంత సులభమైంది కాదు. శక్తియుక్తుల్నీ, కూడగట్టుకుని నిర్దిష్ట కార్యాచరణతో ముందుకు సాగితేనే ఈ విషాదం నుంచి బయట పడగలం. జనానికి తక్షణం కావల్సింది కడుపు నిండా తిండి. కంటి నిండా నిద్ర. రేపటి గురించి బగులు లేని జీవితం. ఇవేమీ చంద్రుడిని తెచ్చివ్యమని కోరడంకాదు. కనీస అవసరాలు తీరడం, గౌరవమైన బ్రతుకు ప్రజల ప్రాథమిక హక్కు. కేసీఆర్ ఎన్నికల ముందు ప్రకటించిన ప్రణాళిక. అధికారం చేపట్టగానే ఇచ్చిన తొలి ప్రసంగం ఈ ఆశయ సాధనకు అనుగుణంగానే ఉండడం హర్షణీయం! స్వీతంత్యం వచ్చిన తొలి దశాబ్దాలలో అనేక సంక్లేష పథకాలు అమలు అయ్యేవి. పరాయి పాలనలో నిధుల మళ్ళీంపు పాలనా పరమైన విషక్తవల్ల అపి తెలంగాణకు

అందలేదు. అందువల్ల మూడు తరాల అణచివేతలో మగ్గిన సమాజాన్ని మళ్ళీ సంక్లేషించి పథకాల రూపంలో ఆడుకోవడం తప్పనిసరి. రుణాలమాఫీ, రెండు పడకగదుల ఇల్లు మొదలైనవన్నీ సంక్లేషించి విధానానికి అనుగుణమైన హామీలు. తెలంగాణకు నీటిపారుదల రంగంలో జరిగిన అన్యాయాన్ని చక్కదిద్దుడం ఒక బృహత్తార్థం. కేసీఆర్ మొదటిరోజే ప్రకటించినట్లు పరిపాలనారంగంలో సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టడం కూడా అవసరమే. తెలంగాణ ఒకప్పుడు దేశంగా ఉండేది. స్వీయ పరిపాలన మనకు కొత్తకాదు. అపారమైన వసరులున్నాయి. ప్రజలు కష్టించే తత్వంగలవారు. బుద్ధిబలానికి కొదవలేదు.

ఇందుకుతోడు మూడు తరాల పాటు స్వేచ్ఛ స్వీతంత్రాలకోసం పోరాడిన జాతికి వాటి విలువ తెలిసి ఉంటుంది. అందువల్ల తెలంగాణ భవిష్యత్తుపై సందేహానికి తాపులేదు. స్వతంత్ర తెలంగాణ అభివృద్ధి బాటలో పయనిస్తుంది. ప్రపంచానికి ఆదర్శంగా నిలుస్తుంది.

అలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ తెలంగాణ పునర్వ్యాపానంలో ఎట్లాంటి చర్యలు వెంటనే చేపట్టాలని సంపాదకుడు భావిస్తున్నాడు? దీన్ని మీరు సమర్థిస్తారా?
- ◆ నవ తెలంగాణ నిర్మాణంలో ప్రభుత్వ వ్యాపోలు ఏమిటి?
- ◆ తెలంగాణ రాష్ట్ర పునర్వ్యాపానంలో మీరెట్లాంటి పాత్ర పోషిస్తారు?

I ఇవి చేయండి

అవగాహన - ప్రతిస్పందన

W2J1W4

1. తెలంగాణ రాష్ట్ర ఆవిధానానికి కృషిచేసిన వారిని అభినందించడానికి మీ పారశాలలో సమావేశం నిర్వహిస్తున్నారు. ఇందుకోసం ఏదైనా ఒక అంశం గురించి మాట్లాడాలి. మీరైతే కింది అంశాలలో దేని గురించి మాట్లాడుతారు?
  - అ) రాష్ట్రసాధనలో కవులు, కళాకారుల పాత్ర.
  - అ) ఉద్యోగులు, ఉపాధ్యాయులు, విద్యార్థుల పాత్ర.
  - ఇ) ప్రజాప్రతినిధులు, రాజకీయ నాయకుల పాత్ర.
  - ఈ) సకలజనుల పాత్ర.

2. కింది పేరా చదువండి. ప్రశ్నలకు జవాబులు రాయండి.

1926 మే 19న గోలకొండ పత్రిక ప్రారంభమైంది. నేడు ఉన్న సదుపాయాలు నాడు పత్రికా నిర్వహణకు ఏమాత్రం లేకుండె. సంపాదకుడే అన్ని పనులు నిర్వహించుకొనేవాడు. విలేఖరిష్టని, వ్యాసరచయితలపని, గుమాస్తాపని, ప్రాఫీరీడర్ పని ఇట్లా దాదాపు అన్ని పనులను ఒకక్రే చేయవలసివచ్చేది. ఈ పరిస్థితుల్లో గోలకొండ పత్రిక ఎన్నో ఆటుపోట్లను ఎదుర్కొన్నది. బంధుమిత్రుల సహకారంతో సురవరం ప్రతాపరెడ్లి పట్టుదలతో పత్రిక నిర్వహించాడు. 1939 ఆగస్టు 21వ తేదీ నుండి గోలకొండ పత్రికకు సంపాదకుడిగా ప్రతాపరెడ్లి నియమితుడయ్యాడు. గోలకొండ పత్రిక ప్రతాపరెడ్లి ప్రతిభకు అద్దం పట్టింది. తెలంగాణ ప్రజానీకాన్ని జాగృతపరిచింది. ఆయన రాసిన వ్యాసాలు, విమర్శలు, సంపాదకీయాలు వెయ్యికిపైగా ఉంటాయి. పత్రికలో చర్చావేదికను నిర్వహించి సత్యాలను నిగ్రహించే అవకాశాలను విమర్శకులకు కలిగించేవాడు. వ్యక్తి స్వాతంత్యం, పోరహక్కులు, ప్రాంతీయ భాషలకు, పత్రికా స్వాతంత్యానికి గడ్డరోజులున్నప్పటికీ కూడా నిజాం ప్రభుత్వం ఆంక్కలనెదుర్కొంటూ గోలకొండ పత్రిక తెలంగాణ ప్రజల్లో కొత్త భావాలను, ఆలోచనలను, చైతన్యాన్ని రగిల్చింది.

- అ) గోలకొండ పత్రిక సంపాదకుడెవరు?
- అ) నాటి పత్రికాసంపాదకులు ఏమే పనులు చేసేవారు?
- ఇ) ప్రతాపరెడ్లి గోలకొండపత్రిక ద్వారా ఏం చేశాడు?
- ఈ) గోలకొండ పత్రికవల్ల తెలంగాణ ప్రజలకు కలిగిన ప్రయోజనమేమిటి?
- ఉ) పై పేరాకు పేరు పెట్టండి.

మృక్కికరణ - సృజనాత్మకత

1. కింది ప్రశ్నలకు ఐదేసి వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

- అ) తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటును జాతి చరిత్రలో ఒక అద్భుతమైన ఘట్టంగా ఎందుకు అనుకుంటున్నారు?
- అ) తెలంగాణ రాష్ట్ర పునర్నిర్మాణంలో మీరు ఎట్లాంటి పాత్ర పోషిస్తారు?
- ఇ) సంపాదకీయాలు పత్రికల్లో ఎందుకు రాస్తారు?
- ఈ) పత్రికల్లోని సంపాదకీయాలకు, సాధారణ వార్తాంశాలకు మధ్యనున్న భేదాలేవి?

2. కింది ప్రశ్నకు పది వాక్యాల్లో జవాబు రాయండి.

అ) ‘సంపాదకీయాలు సమకాలీన అంశాలను ప్రతిఖింబిస్తాయి’. - దీనిని సమర్థిస్తూ రాయండి.

3. కింది అంశాన్ని గురించి సృజనాత్మకంగా / ప్రశంసిస్తూ రాయండి.

అ) ఈ మధ్యకాలంలో చోటు చేసుకున్న ఏదైనా ఒక ప్రధాన సామాజికాంశం / సంఘటనల ఆధారంగా సంపాదకీయవ్యాసం రాయండి. మీ తరగతిలో ప్రదర్శించండి.

భాషాంశాలు

పదజాలం

1. కింది పదాలు ఉపయోగించి సొంతవాక్యాలు రాయండి.

అ) ముసురుకొను = _____

అ) ప్రాణంపోయు = _____

ఇ) గొంతు వినిపించు = _____

ఈ) యజ్ఞం = _____

2. కింది పదాలకు పర్యాయ పదాలు రాసి, వాటితో వాక్యాలు రాయండి.

ఉదా: తారలు = చుక్కలు, నక్కత్రాలు

ఆకాశంలో నక్కత్రాలు మల్లెలు విరబూసినట్లుగా ఎంతో అద్భుతంగా ఉన్నాయి.

అ) జ్ఞాపకం = _____

అ) పోరాటం = _____

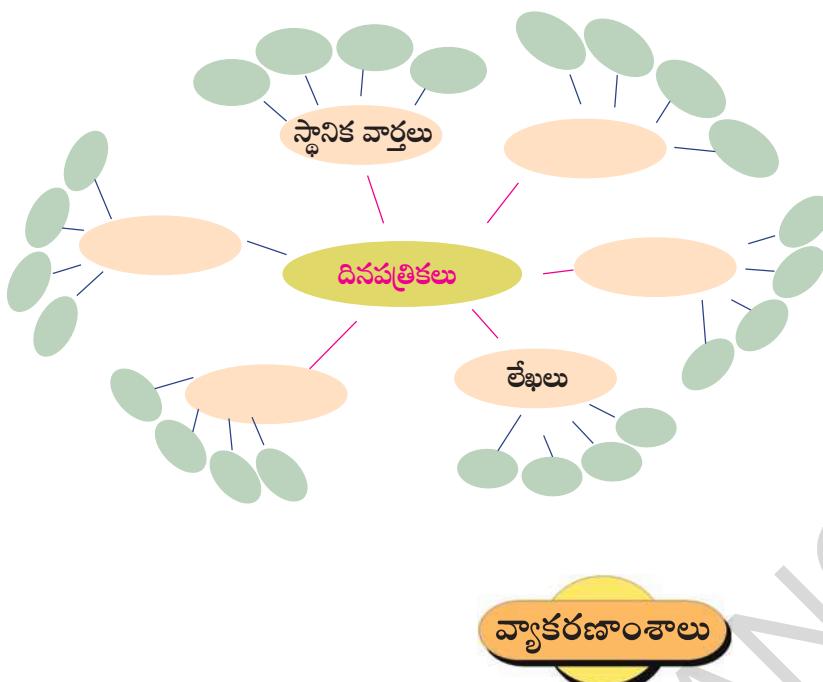
ఇ) విషాదం = _____

ఈ) సంస్కరణ = _____

3. దిన పత్రికలకు సంబంధించిన పదజాలం ఆధారంగా భావనా చిత్రాన్ని గీయండి.

ఈ అంశానికి చెందిన ప్రధాన విషయాలను వర్ణికరించుకొని దానికి నంబంధించిన ఉపభావనలను / కీలకమైన వాచిని పొందుపరుస్తూ గీసే చిత్రాన్ని భావనా చిత్రం అంటారు.

(Conceptual Understanding)

1. కింది ప్రత్యేక కథన వాక్యాలను పరోక్ష కథనంలోకి మార్చండి.

- అ) రాజకీయపార్టీల వారు “జనానికి తక్కణం కావల్సింది కడుపునిండా తిండి, కంటినిండా నిద్ర” అని ఎన్నికల ప్రణాళికలో ప్రకటించారు.
- అ) “సుదీర్ఘకాలం అణచివేయబడిన జాతి ఆత్మ తన గొంతు వినిపిస్తుంది” అని నెప్పుండి అన్నాడు.

2. కింది పరోక్ష కథన వాక్యాలను ప్రత్యేక కథనంలోకి మార్చండి.

- అ) పరిపాలనారంగంలో సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టడం అవసరమని ముఖ్యమంత్రి ప్రకటించాడు.
- అ) సమాజాన్ని సంక్లేషమపడకాల రూపంలో ఆదుకోవడం తప్పనిసరని మేధావులు నిర్ణయించారు.
- ఇ) తెలుగులోనే రాయండని, తెలుగే మాట్లాడండని టి.వి. ఛానల్లో ప్రసారం చేశారు.

3. కింది పదాలను విడదీసి, సంఘలను గుర్తించి, సూత్రాలను రాయండి.

- అ) ప్రపంచమంత్రా _____ + _____ = _____
- అ) అత్యాద్యుతం _____ + _____ = _____
- ఇ) సచివాలయం _____ + _____ = _____

4. కింది పదాలకు విగ్రహవాక్యాలు రాసి, సమాపొల పేర్లు రాయండి.

- అ) బృహత్తార్థం _____, _____
- అ) శక్తియుక్తులు _____, _____
- ఇ) సంక్లేషపథకాలు _____, _____

అతిశయోక్తి అలంకారం

* కింది ఉదాహరణను పరిశీలించండి.

ఉదా: హిమాలయ శిఖరాలు ఆకాశాన్ని తాకుతున్నాయి.

హిమాలయ పర్వతాలు చాలా ఎత్తుగా ఉంటాయి. కానీ అవి నిజంగా ఆకాశాన్ని తాకవు. కానీ వాటిని ఎక్కువచేసి చెప్పడంవల్ల ‘ఆకాశాన్ని తాకుతున్నాయి’ అని అంటున్నాము.

- ◆ ఏదైనా ఒక వస్తువును గాని, విషయాన్ని గాని ఉన్నదాని కంటే ఎక్కువ చేసి చెప్పడం ‘అతిశయోక్తి’ అలంకారం.

* కింది లక్ష్యాలను పరిశీలించండి. అలంకారం గుర్తించండి.

(కింది పద్యం సీతాదేవి, అశోకవనంలో హనుమంతుని విరాఘ్రాప దర్జన సందర్భంలోనిది)

- అ) క.ం. చుక్కలు తల పూవులుగా

నక్కజముగ మేను పెంచి యంబరవీధిన్
వెక్కసమై చూపట్టిన
నక్కోమలి ముదము నొండె నాత్సిషిలోన్. - మొల్ల రామాయణం

- అ) మా ఊర్లో సముద్రమంత చెరువు ఉన్నది.

- ఇ) అభిరాం తాటి చెట్టంత పొడవు ఉన్నాడు.

స్వభావోక్తి అలంకారం

* కింది ఉదాహరణను పరిశీలించండి.

శివాజీ ఎప్రబడిన కన్నులతో అదిరిపడే పై పెదవితో ఘనహుంకారముతో కదలాడే కనుబోమ్మ ముడితో గర్జిస్తూ “గౌరవించదగిన, పుజించదగిన స్త్రీని బంధించి అవమానిస్తావా?” అని సోన్నదేవుని మందలించాడు.

పై వాక్యంలో కన్నులు ఎప్రబడటం, పై పెదవి అదరడం, గట్టిగా హుంకరించడం, కనుబోమ్మ ముడి కదలాడటం కోపంగా ఉన్నప్పుడు కలిగే స్వభావాలు. ఇట్లా ఏదైనా విషయాన్ని ఉన్నది ఉన్నట్లుగా వర్ణించడం కూడా ఒక అలంకారమే. దీన్ని ‘స్వభావోక్తి’ అలంకారం అంటారు.

స్వభావోక్తు అలంకారం : విషయాన్ని ఉన్నది ఉన్నట్లుగా వర్ణించడమే ‘స్వభావోక్తు అలంకారం’.

“జింకలు బిత్తర చూపులు చూస్తా చెవులు నిగిడ్డి చెంగు చెంగున గెంతుతున్నాయి.”

పై వాక్యంలోని అలంకారాన్ని గుర్తించండి.

ప్రాజెక్టు పని

- ♦ వివిధ దిన పత్రికల ఆధారంగా 5 సంపాదకీయ వ్యాసాలు సేకరించండి. చదివి అర్థం చేసుకొండి. కీలకాంశాలను గుర్తించండి. పట్టీకలో నమోదు చేయండి. నివేదిక రాసి ప్రదర్శించండి.

క్ర.సం	తేదీ	పత్రిక	సంపాదకీయ శీర్షిక	విషయం

మీకు తెలుసా?

1969 - ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్ర ఉద్ఘాటనా మందిరం : తెలంగాణ ప్రాంతానికి ఇచ్చిన కొన్ని రక్కణలు, పరతులు ప్రాతిపదికపై అంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడింది. పెద్దమనుషుల ఒప్పందం కుదుర్చుకొనబడింది. ప్రభుత్వానికి తగు సిఫార్సులు చేసేటందుకు ఒక ప్రాంతీయ సంఘం ఉండేది. పెద్దమనుషుల ఒప్పందం తు.చ. తప్పకుండ అమలవుతుందని కేంద్ర ప్రభుత్వంవారు హామీ ఇచ్చారు. కాని విఫలమయ్యారు. ప్రజల నమ్మకానికి ద్రోహం జరిగింది. ప్రజల్లో పెద్దపెట్టున అసంతృప్తి చెలరేగింది. తెలంగాణ ప్రజలు ముక్క కంఠంతో ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్రాన్ని కోరుకున్నారు. స్వల్ప వ్యవధిలోనే ఇది స్వచ్ఛందమైన, ఉద్ధృతమైన ప్రజోద్ఘమంగా మారింది. గ్రామం మొదలుకొని నగరం వరకు అన్ని రంగాలకు చెందిన యువకులు, మహిళలు, ఉద్యోగులు, ఉపాధ్యాయులు అందరు ఉద్ఘమంలో పాల్గొన్నారు. నాలీ పత్రికలైన ‘జై తెలంగాణ’, ‘తెలుగుగడ్డ’, ‘తెలుగువాటి’ కూడ వీటికి తమ మద్దతును ప్రకటించాయి. ఈ సందర్భంలోనే తెలంగాణ ప్రజాసమితి, తెలంగాణ విమోచనోద్యమ సమితి వంటి సంస్థలు ఆవిర్భవించాయి.

సత్యాన్ని త్రికరణశుద్ధిగా నమ్మితే విజయం తథ్యం.
నెమ్ముదిగానైనా సరే మనం జయించక తప్పదు.

- స్వామి వివేకానంద

జీవన భష్యం

- డా॥ సి.నారాయణ రెడ్డి

చదువండి - ఆలోచించి చెప్పండి.

పరులకోసం పాటుపడని
నరునిబతుకు దేనికని?
మూగనేలకు నీరందివ్వని
వాగుపరుగు దేనికని?
జల్లుకు నిలవని ఎండకు ఆగని
చిల్లులగొడుగు దేనికని?
పదపదమంటూ పదములేగాని
కదలని అడుగు దేనికని?
-

సినారె

ప్రశ్నలు:

- పరులకోసం పాటుపడటం అంటే ఏమిటి?
- కవి ప్రశ్నలోని ఆంతర్యం ఏమిటి?
- దీనిని రాసిందెవరు?

పారం ఉద్దేశం

మనిషి దేన్ని గురించి నిరుత్సాహపడకూడదు. దేవైనా ప్రయత్నం ద్వారా సాధించవచ్చు. దుఃఖాన్ని తట్టుకుంటూ కష్టాలను ఎదుర్కొంటూ తనంతటతాను ఎదుగుతూ ఇతరుల కోసం పాటుపడుతూ జీవించే మనిషి సమాజంలో గౌరవం పొందుతాడని చెప్పడం, తెలుగులో గజల్ ప్రక్రియను పరిచయం చేయడం ఈ పారం ఉద్దేశం.

పార్యుభాగ విపరాలు

ఈ పారం 'గజల్' ప్రక్రియకు చెందినది. గజల్లో పల్లవిని "మత్తా" అని, చివరి చరణాన్ని "మక్కా" అని, కవి నామముడను "తఖల్లున్" అని అంటారు. పల్లవి చివర ఉన్న పదం, ప్రతి చరణం చివర అంత్యప్రాసను రూపొందిస్తుంది.

సరస భావన, చమత్కార భేలన, ఇంపూ, కుదింపూ గజల్ జీవగుణాలు.

ప్రస్తుత పార్యుభాగం “డాక్టర్ సి.నారాయణరెడ్డి సమ్మిగ్ర సాహిత్యం” ఆరవ సంపటిలోని “తెలుగు గజక్కు” లోనిది.

కవి పరిచయం

రాజన్న సిరిసిల్ల జిల్లా హనుమాజీవేట గ్రామంలో జన్మించిన ఆచార్య సింగిరెడ్డి నారాయణ రెడ్డి ప్రముఖకవి. గౌప్య వక్త. సాహితీపరిశోధకుడు, బహుభాషావేత్త, ప్రయోగశీలి.

నాగార్జున సాగరం, కర్మార వసంతరాయలు, మధ్యతరగతి మందహసం, ద్విపదులు, ప్రపంచపదులు మొదలైన 70కి ప్రైగా కావ్యాలు రాశాడు. సినిమా పాటలకు సాహితీ గుబాళింపులను అట్టిన రసహృదయుడు సినారె. “ఆధునికాంధ్ర కవిత్వము - సంప్రదాయములు - ప్రయోగములు” అన్న వీరి ప్రామాణిక సిద్ధాంత గ్రంథం ఎందరో పరిశోధకులకు మార్గదర్శకం.

29-07-1931

12-06-2017

ఉస్కానియా విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగుశాఖలో ఆచార్యుడుగా అధికార భాషా సంఘం అధ్యక్షుడుగా అంబేద్కర్ సార్వత్రిక విశ్వవిద్యాలయానికి తెలుగు విశ్వవిద్యాలయానికి ఉపకులపతి (వైస్ ఛాన్సీలర్)గా పని చేశాడు. రాజ్యసభ సభ్యులుగా. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు అధ్యక్షులుగా నేవలందించాడు. భారత ప్రభుత్వం వారిచే “పద్మభూషణ్” పురస్కారంతో సత్కరించబడ్డాడు. ‘విశ్వాంభర’ కావ్యానికి జాతీయస్థాయిలో అత్యున్నత సాహితీ పురస్కారమైన “జ్ఞానపీత అవార్డు”ను అందుకున్నాడు. శబ్దశక్తి, అర్థయుక్తి సినారె కలానికి, గణానికి ఉన్న ప్రత్యేకత.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- ఇం పారం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పారంలోని విషయాన్ని ఊహించండి.
- ఇం పారం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గీత గీయండి.
- ఇం వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న 'పదవిజ్ఞానం' పట్టికలో చూసి లేదా నిఘంటుపులో చూసి తెలుసుకొండి.

ఏ ఆటంకాలు లేకుండా సాఫీగా జరిగే ప్రయాణానికి ప్రత్యేకమైన గుర్తింపు ఉండదు.

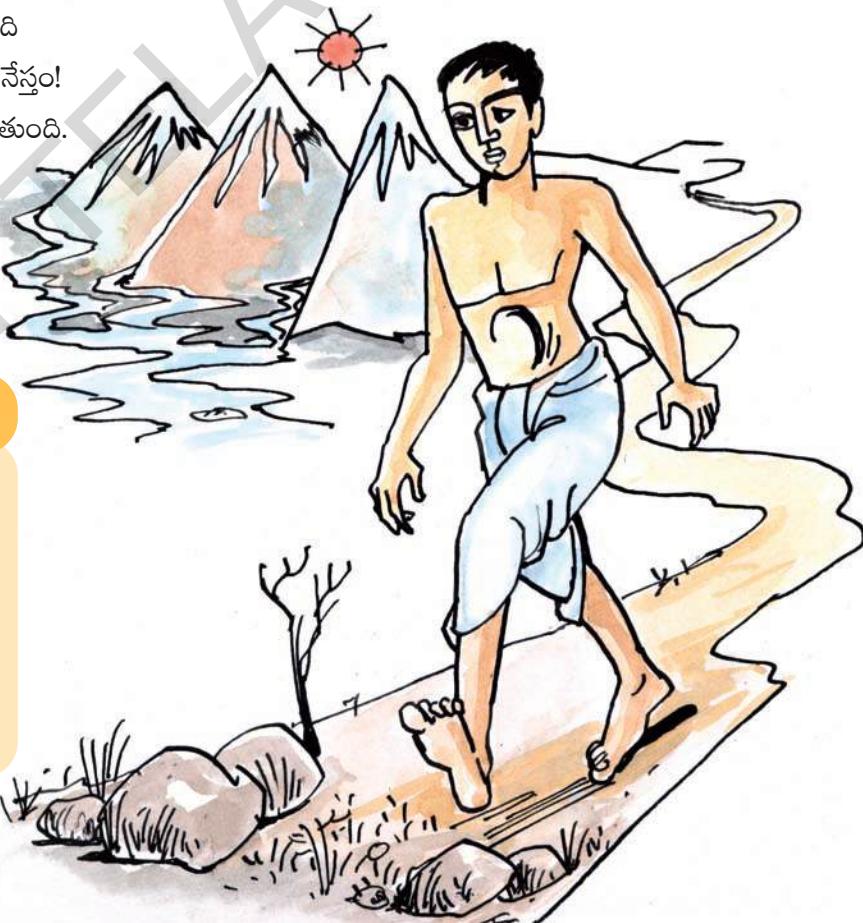
అనేక రకాల అవరోధాలను, ఆటపోట్లను అనుభవిస్తూ విజయాన్ని సాధించడంలోనే ఆనందం, సంతృప్తితోపాటు నిజమైన గుర్తింపు లభిస్తుంది. ఆటువంటి అనేక జీవన విలువలను ఉద్ఘోధించే మానవ వికాస భావ్యాన్ని విందాం.

I

మబ్బుకు మనసే కరిగితే అది సీరవుతుంది
మనసుకు మబ్బే ముసిరితే కన్నీరవుతుంది
వంకలు దొంకలు కలవనీ జడిపించకు నేస్తం!
జంకని అడుగులు కదిలితే అది దారవుతుంది.

ఆలోచించడి - చెప్పండి

- ♦ ‘మనసుకు మబ్బుముసరడం’
అనడంలో ఆంతర్యమేమిటి?
- ♦ ‘జంకని అడుగులు కదిలితే అది దారవుతుందనడాన్ని మీరెట్లూ
సమ్మిస్తారు?’

ఎడారి దిబ్బలు దున్నితే ఘలమేముందనకు ఇసుక గుండెలు పగిలితే అది పైరవుతుంది మనిషి మృగమూ ఒకటనీ అనుకుంటే వ్యర్థం మనుషులు పదుగురు కూడితే ఒక ఊరవుతుంది ఎంతటి ఎత్తుల కెదిగినా ఉంటుంది పరీక్ష హిమగిరి శిరసే మాడితే అది యేరవుతుంది బిరుదులు పొందే వ్యాప్తికీ విలువేమి “సినారె” చెరగని త్యాగం మిగిలితే ఒక పేరవుతుంది.

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ మనిషి మృగమూ ఒకటేనా? కాదా? చర్చించండి.
- ◆ హిమగిరి శిరసు మాడటం అంటే మీకేమర్ధమయింది?
- ◆ ‘చెరగని త్యాగం మిగిలితే ఒక పేరవుతుందనడాన్ని మీరు సమర్థిస్తారా? ఎట్లా?

సారాంశం

నీటితో నిండిన మబ్బులు తేమతో బరువెక్కితే వర్షమై అవి భూమి మీద కురుస్తాయి. అలాగే మనుషుకు ఆందోళనలు, బాధలు, చింతలు అనే దిగులుమబ్బులు కమ్ముకుంటే దుఃఖస్థితి వస్తుంది. అది కన్నీరుగా మారుతుంది.

ఒక లక్ష్మీన్ని సాధించడానికి బయలుదేరినపుడు అడుగడుగునా ఎన్నో కష్టాలు, అడ్డంకులు ఎదురవుతాయని లోకం భయపెడుతుంది. కానీ ఆ మాటలకు భయపడకుండా నిరుత్సాహపడకుండా ముందుకు నడిస్తేనే విజయం లభిస్తుంది. ఆ స్వార్థాన్ని నలుగురు అనుసరించే దారిగా మారుతుంది.

బీడుపడి, పనికిరాకుండా ఉన్న నేలలో ఏ పంటలూ పండవని ఏ ప్రయత్నాలూ చేయకుండానే నిరాశపడవద్దు. కష్టపడి ఆ నేలను దున్నితే, విశ్వాసంతో విత్తనాలు నాటితే మంచి పంటలు పండుతాయి.

నలుగురు మనుషులు కలిసి పరస్పర సహకారంతో జీవించడమే ఉత్తమ సాంఘిక జీవనం. సాటి మనుషుల పట్ల సానుకూల దృక్పథాన్ని ఏర్పరచుకోవాలి. అప్పుడే అందరు కలిసి అనందంగా జీవించగలుగుతారు. అటువంచీ మనుషులు కలిస్తేనే ఒక ఊరు ఏర్పడుతుంది.

ఎంత సామర్థమున్నా, అధికారం, సంపదలు ఉన్నా ఎన్నోవిజయాలు సాధించినా ఇక నాకు ఏ కష్టాలూ బాధలూ రావని ధీమాగా ఉండలేం. విధి ఎప్పుడు ఏ కష్టాలు కలిగిస్తుందో సమస్యల పరీక్షలు పెడుతుందో ఎవరూ

ఊరీంచలేరు. దాని శక్తిముందు ఎవరైనా తలవంచవలసిందే. ఉన్నతమైన హిమాలయ పర్వతశిఖరం కూడా ఎండ వేడికి కరిగిపోయి నదిగా ప్రవహించవలసిందే! అలాగే ఎంతటి మనిషి గర్వమైనా నీరుకారిపోవలసిందే.

మనపేరు ప్రవంచానికంతా తెలిసేలా ప్రభ్యాతి పొందామని, ప్రతిష్టాత్మక బిరుదులు, సత్కారాలు పొందామని అనుకోవడంలో నిజమైనవిలువ, గుర్తింపు లేదు. మానవాళికి పనికిప్పచే గౌప్యపని, చెరగని త్యాగం చేస్తేనే ఆ మనిషిపేరు చరిత్రలో శాశ్వతంగా నిలిచిపోతుంది.

ఇవి చేయండి

అపగాహన - ప్రతిస్పందన

U6Y2Q8

1. కింది అంశాన్ని గురించి చర్చించండి.

అ) “జీవనభాష్యం” అనే శీర్షిక ఈ గజలకు ఎలా సరిపోయిందో చెప్పండి.

2. పాతం వదివి ప్రాస పదాలను గుర్తించండి. రాయండి.

ప్రాస పదాలు

--

3. కింది అపరిచిత గేయ పాదాలను చదువండి.

భీతి లేక మనిషి ఎచట శిరమునెత్తి నిలుచునో
తనివి తీర జనులకెల్ల జ్ఞానసుధలు దొరుకునో
అడ్డగోడ లేని సమసమాజమెచట నుండునో
హృదంతరాళ జనితమా సత్యమెచట వరలునో

ఆ స్వతంత్ర స్వర్గసీమ నిర్మింపగ తరలి రమ్ము
లెమ్ము లెమ్ము లెమ్ము లెమ్ము సోదరా!

* గేయం చదివి కింది ప్రశ్నలకు జవాబులు రాయండి.

అ) ‘శిరమునెత్తి నిలుచునో’ అంటే మీకేమి అర్థమైంది?

జ. _____

అ) జ్ఞానసుధలు ఎట్లా ఉండాలని గేయంలో ఉన్నది?

జ. _____

ఇ) సమసమాజం ఎట్లా ఏర్పడుతుంది?

జ. _____

ఈ) సత్యం విలసిల్లడం అంటే ఏమిటి?

జ. _____

ఉ) ‘స్వర్గసీమ’ అనడంలో అంతరాధం ఏమిటి?

జ. _____

వ్యక్తికరణ - సృజనాత్మకత

1. కింది ప్రశ్నలకు ఐదేసి వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

అ) “చెరగని త్యాగం మిగిలితే ఒక పేరవుతుంది” అంటే త్యాగం చేసేవారి, మంచిపనులు చేసే వారి పేర్లు చరిత్రలో శాశ్వతంగా నిలుస్తాయి అని అర్థం. అందుకోసం ఎట్లాంటి మంచిపనులు చేయాలి?

అ) “ఎదారి దిబ్బలు దున్నితే ఫలమేముందనకు” అనే వాక్యం ద్వారా విద్యార్థులకు ‘సినారె’ ఇచ్చే సందేశం ఏమై ఉండవచ్చు?

ఇ) ‘మనుషులు పదుగురు కూడితే ఒక ఊరవుతుంది’ అని ‘సినారె’ ఎందుకు అని ఉంటాడు?

2. కింది ప్రశ్నలలో ఒకదానికి పది వాక్యాల్లో జవాబు రాయండి.

అ) ‘జీవనభావ్యం’ అందించే సందేశాన్ని వివరించండి.

3. కింది అంశాన్ని గురించి సృజనాత్మకంగా / ప్రశంసిస్తూ రాయండి.

‘జీవన భావ్యం’ గజల్లోని అంత్య ప్రాసల ఆధారంగా సొంతంగా ఒక వచన కవితను రాయండి.

----- నీరవుతుంది.

----- దారవుతుంది.

----- పైరవుతుంది.

----- ఊరవుతుంది.

----- ఏరవుతుంది.

----- పేరవుతుంది.

(లేదా) ఆచార్య సి. నారాయణరెడ్డి గారు ఒకవేళ

ఏం తెలుసుకోవాలనుకొంటున్నారో ప్రశ్నలు రాయండి.

భాషాంశాలు

పదజాలం

1. కింది పదాలకు పర్యాయ పదాలు రాయండి.

అ) మబ్బు : _____

ఆ) గుండె : _____

ఇ) శిరను : _____

2. కింది పదాలను ఉపయోగించి సొంత వాక్యాలు రాయండి.

అ) వ్యాప్తి : _____

ఆ) జంకని అడుగులు : _____

ఇ) ఎడారి దిబ్బులు : _____

ఈ) చెరగని త్యాగం : _____

వ్యక్తరణాంశాలు

1. కింది పదాలు కలిపి, సంధిని గుర్తించి రాయండి.

అ) నీరు + అవుతుంది = _____ + _____, _____

ఆ) ఎత్తులకు + ఎదిగిన = _____ + _____, _____

ఇ) పేరు + అవుతుంది = _____ + _____, _____

2. కింది పంక్తులలోని సమాస పదాలు గుర్తించి, విగ్రహవాక్యాలు రాసి, అవి ఏ సమాసాలో తెలియజేయండి.

అ) ఎడారి దిబ్బులు దున్నితే ఫలమేముందనకు.

_____

అ) ఇసుక గుండెలు పగిలితే అది పైరవుతుంది.

_____

3. కింది వాచిని చదివి ఏ అలంకారాలో గుర్తించండి.

అ) నీకు వంద వందనాలు

జా॥ _____

ఆ) తెలుగు జాతికి అభ్యదయం

నవ భారతికే నవోదయం

జా॥ _____

ఇ) రాజు రివాజులు బూజు పట్టగల్

జా॥ _____

ఈ) అజ్ఞానాంధకారం తొలిగితే మంచిది

జా॥ _____

ప్రాజెక్టు పని

- ♦ డా॥ సి.నారాయణరెడ్డి రాసిన ఏషైనా రెండు గేయాలు / గజల్లను సేకరించండి. నివేదిక రాసి ప్రదర్శించండి.

మనిషిలో ఏ గుణం సన్మగిల్లినా మానవత్వం
మృతి చెందకుండా ఉంటే చాలు.
ఆ మానవత్వమే మనిషిని మహానీయుడిని
చేస్తుంది.

10

గోలకొండ పట్టణము

- ఆదిరాజు వీరభద్రరావు

చిత్రాన్ని చూడండి - ఆలోచించి చెప్పండి.

ప్రశ్నలు:

1. మై చిత్రంలో ఏం కనిపిస్తున్నది?
2. జెండా ఎగురవేస్తున్నవారు ఎవరు?
3. జెండాను ఎక్కడ ఎగురవేశారు? ఎందుకు?
4. గోలకొండ కోటు ప్రత్యేకతలు మీకేమైనా తెలుసా?

పారం ఉద్దేశం

తెలంగాణలో చారిత్రక కట్టడాలకు కొదువ లేదు. వీటిలో గోలకొండ ఘనమైన చారిత్రకప్రాధాన్యం సంతరించుకొన్నది. ఈ పట్టణం యొక్క ప్రాశస్యం... నాటి కోటల నిర్మాణం... మంచినీటి వసతుల కల్పన... అధ్యుత సాంకేతిక నిర్మాణాలు... పట్టణంలో జరిగిన ప్రపంచస్థాయి వర్తక, వ్యాపారాలు... ఆహారపుటలవాట్లు, కోటలో జరిగిన కార్యకలాపాలు, స్థాపించిన పరిప్రమలు, గోలకొండ పట్టణ ప్రాముఖ్యతతోపాటు 1940లనాటి తెలంగాణ వచన రచనా తైలిని తెలుపడమే ఈ పారం ఉద్దేశం.

పార్శ్వభాగ వివరాలు

ఈ పారం వ్యాసప్రక్రియకు చెందినది. వ్యాసం అంటే వివరించి చెప్పడం. చరిత్రను తెలిపే వ్యాసాన్ని చారిత్రక వ్యాసం అంటారు.
తెలంగాణ ప్రాంతంలోని కోటల నిర్మాణ వైభవాన్ని, విశీషితను
తెలుపుతూ రాసిన వ్యాసమే ఈ పారం.

ఈ వ్యాసం ఆదిరాజు వీరభద్రరావు రాసిన
'మన తెలంగాణము' అనే వ్యాససంపుటి లోనిది.

రచయిత పరిచయం

16-11-1890

28-09-1973

చరిత్ర, సాహిత్య పరిశోధకుడిగా ప్రభ్యాతిగాంచిన ఆదిరాజు వీరభద్రరావు ఖమ్మంజిల్లా మధిర తాలూకాలో జన్మించి హైదరాబాదులో స్థిరపడ్డాడు. చరిత్ర రచనాకళలో ప్రామాణికస్థాయిని అందుకున్న ఈయన ప్రాచీనాంధ్ర నగరములు, లలిత కథావళి, రత్నప్రభ, జీవిత చరితావళి, జీవిత చరిత్రలు, నవ్వుల పువ్వులు, మితాయిచెట్టు, పితాబ్భాన్ అనే రచనలు చేశాడు. సంగ్రహంధ్ర విజ్ఞానకోశంలో యాజ్ఞవ్యాసాలు రాశాడు. హైదరాబాద్ రేడియోలో తొలి ప్రసంగం చేసినవాడిగా చరిత్రకొన్నాడు. గ్రీకు పురాణకథలు ఇంకా మరెన్నో వ్యాసాలు అముద్రితంగా ఉన్నాయి. చాదర్ఫూట్ హైస్కూల్ హైదరాబాద్లో ప్రధాన తెలుగుపండితుడిగా పనిచేశాడు. 'లడ్జుణరాయ పరిశోధక మండలి'కి కార్యదర్శిగా వ్యవహరించాడు. తన పాండిత్యం, పరిశోధనలతో 'తెలంగాణ భీమ్మడి'గా పేరు తెచ్చుకున్నాడు.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- ర పారం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పారంలోని విషయాన్ని ఊహించండి.
- ర పారం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గీత గీయండి.
- ర వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న 'పదవిజ్ఞానం' పట్టికలో చూసి లేదా నిఘంటుపులో చూసి తెలుసుకొండి.

ఏ జాతీకైనా, ఏ ప్రాంతానికైనా తమ చరిత్రను మరచిపోవడమంత దురదృష్టం మరొకబీ ఉండదు. తెలంగాణలోనే ఎంతో విశిష్టతను సంతరించుకొన్న గోలకొండ పట్టణ వైభవాన్ని, నాచి అద్భుత నిర్మాణాలను వర్ణించడానికి మాటలు చాలవు. చిరస్మరణీయమైన ఈ కట్టడంలోని సాంకేతిక వైపుణ్యాన్ని ఎందరో చరిత్రకారులు అభివర్ణించే ప్రయత్నం చేశారు. గోలకొండ వైభవాన్ని కళ్ళతో చూడవలసిందేకాని మాటల్లో చెప్పడం సాధ్యం కాదు. ఆదిరాజు వీరభద్ర రావు ఆ ప్రయత్నం చేశాడు. ఆయన మాటల్లోనే గోలకొండ పట్టణ విశేషాలను, ఆనాచి పరిధిషులను ఈ పాతం చదివి తెలుసుకొండి. ప్రత్యుంగా చూసిన అనుభూతిని పొందండి.

I

పట్టణమనగా గోలకొండపట్టణమనియే దక్కిణాపథమున ప్రసిద్ధి. గోలకొండ దుర్గమనగా ఒక్క కోట గాదు. మూడు కోటలు. ఈ మూడు కోటలును ఒక దానిని చుట్టుకొని మరియుకటి కట్టబడినది. మొదటి రెండవ కోటల ప్రాకారముల మధ్యమునే గోలకొండపట్టణ ముఖ్య భాగము వెలసియుండెను. దుర్గమనకు సుమారు ఏడు మైళ్ళ కైవారము, ఎనుబదివీదు బురుజులు, ఎనిమిది దర్వాజాలు ఉండెను. సుమారు నాలుగు మైళ్ళ వైశాల్యముండెను.

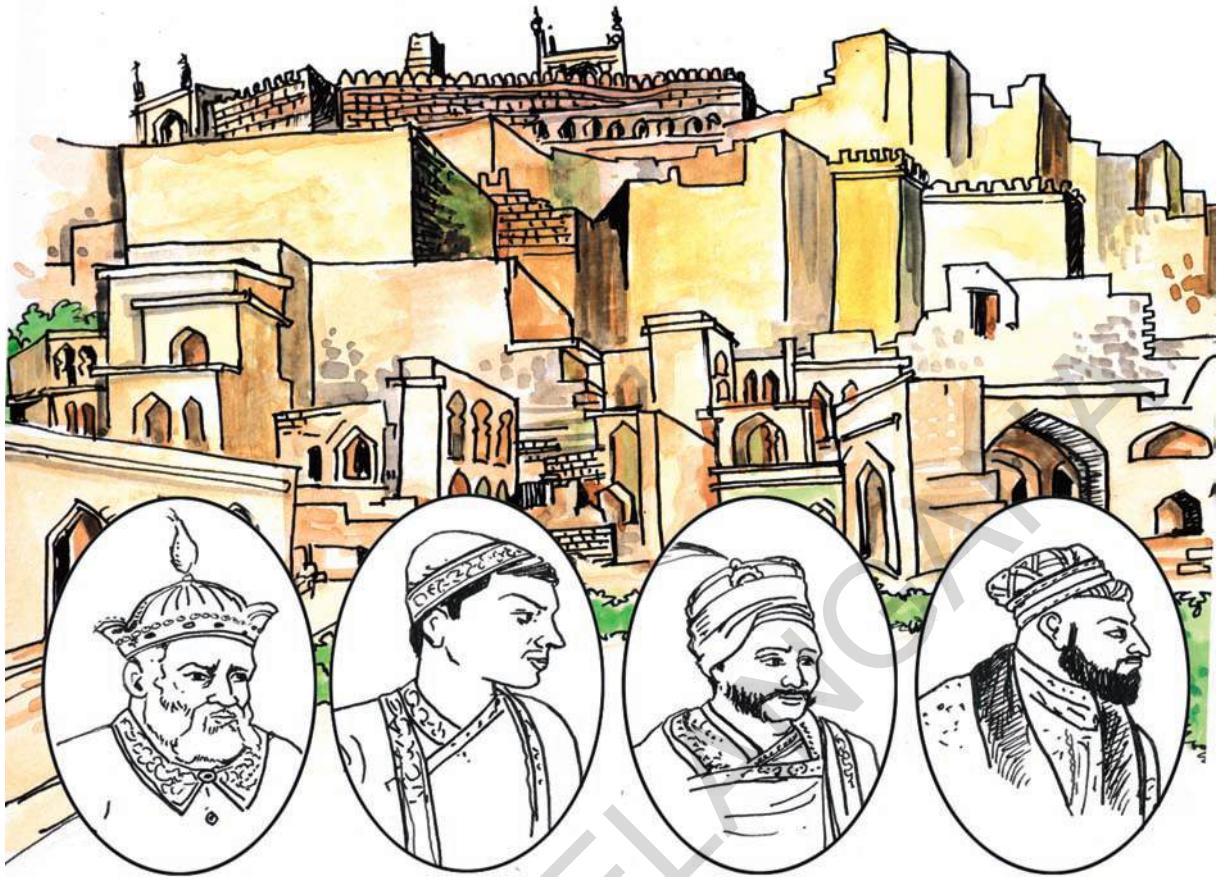
గోలకొండ పట్టణ నిర్మాణ పథకమునకు కర్త ఆజంభాన్ అను ఇంజనీరు అని తెలియుచున్నది. ఈతడే పట్టణము యొక్క రూపరేఖలను దిద్దినవాడు. పట్టణమును పెక్కు భాగములుగా విభజించిరి. ఆ భాగములను మొహల్లాలు అనుచుండిరి. ఈ మొహల్లాల పేర్లు తెలుపు రికార్డులు లేవు. వివరములు బాగుగా దెలియదు. ఐను, హక్కీకమాన్, దికాబ్బాగ్, కటోరాహావుజు, మీరుజుమ్లా మొహల్లా, మాదన్ మొహల్లా అను పేర్లు కొన్ని తెలియుచున్నవి. మీరుజుమ్లా, మాదన్ ను నివసించు మందిరాలుండుటచే ఆ ప్రాంతములకు వారి పేర్లే యుంచబడినవి.

గోలకొండ పట్టణములో ఏనుగులు, ఒంటెలు, గుణ్ణలు, అధికసంబ్యులో నుండి పట్టణములో సందడిగా సంచరించుచుండెను. కావున వీధులు విశాలములయి యుండి యుండునని మనము గ్రహించవలెను. రాజభవనాలు పడమటి దిశయిందుండెను. తూర్పు, దక్కిణ, ఉత్తర ప్రాంతములందు, ప్రజా సముదాయము నివసించుచుండెను. ఉత్తర ప్రాంతము మాత్రము అధిక జనసుమ్మరము గలిగి యుండెను.

గోలకొండ పట్టణమునకు పెంపు, సౌంపులు కలిగించుటలో మొదటివాడగు కులీ కుతుబ్షా, నాల్గవవాడగు ఇబ్రాహీం కుతుబ్షా (1550-1580) ఐదవవాడగు మహమ్మదు కులీ కుతుబ్షా, ఏదవవాడగు అబ్దుల్లా కుతుబ్షా చాల శ్రద్ధ వహించిరి.

ఇబ్రాహీం కుతుబ్షా సరదార్లను, భాగ్యవంతులను కోటలోపల మేడలు కట్టవలసినదిగా ఆజ్ఞాపించెను. ఈ విధముగా పట్టణము అలంకార భూయిష్ఠముగా నుండుటకు అందరును ఉత్సాహముతో పాటుబడిరి. కచ్చేరి భవనములు, ఉద్యోగస్థుల భవనములు, దేవాలయములు, మనీదులు, ధర్మశాలలు, భిక్షాగృహములు, రమేయద్వానములు, పారశాలలు, స్నాన మందిరములు మన్మసుగునవి నిర్మితములయ్యెను. ఇబ్రాహీంకుతుబ్షా పండించు భిక్షాగృహములు నిర్మించెను. ఈ పన్నెందును

పన్నెండుగురు ఇమాములకు అంకితము చేయబడెను. నగీనాబాగ్ ఒక అందాల కుప్పుయగు రమ్యాద్యానమణి. పొహిమహలులు అను రాజ హర్షములు ఆనాటి ఇంజనీర్ల ప్రతిభకు ప్రకాశవంతములగు ఉదాహరణములు. “దిల్కుషా” భవనము మనోహరమైన మందిరరాజము. ఈ మందిరమునందే పారశీకదేశపు రాయబారికిని, అతని అనుచరవర్గమునకు బన ఏర్పాటు చేయబడెను. యుద్ధభటులకు ప్రత్యేకముగా రెండు బారకాసులుండెను. రెండు ప్రాకారముల మధ్య నొకచీయు, పర్వత శిఖరమునందు మరొకటియు బారకాసులు ఉండుచుండెను. గోలకొండ పట్టణములో ఉద్యానవన నిర్మాణము నందు విలక్షణమయి, ఆకర్షణీయమైనట్టివి మిద్దెలమీద తోటలు (Roof gardens) భవనముల పైభాగమున ఎంతో సైపుణ్యముతో రూపురేఖలు దిద్ది, తీర్పి, రమ్యాద్యానములను మనోహరముగ నిర్మించినారు. ఈ ఉద్యాన వనమునకు నీటిని సప్పయిచేయు విధానము అందులో నీటి కాలువలు, జలపాతములు అచ్చేరువు గొల్పుచుండెను.

అలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ ఆజంభాను ఎవరు? ఆయన గొప్పతనం ఏమిటి?
- ◆ పట్టణం అలంకార భూయిష్టంగా ఉండడం అంటే ఏమిటి?
- ◆ గోలకొండ కోట ఎందుకు అచ్చేరువు గొల్పుతున్నది?

ఈ అంతరాళ నందనవనము బాచిలోనియాలో అత్యంత ప్రాచీన కాలంలో నుండెను. భారత భూమిలో ఏక్కడ్యుశ్యముగా గోలకొండ పట్టణములోనే యుండెను. మజ్జు బురుజుకు వాయవ్యదిశయందు దొడ్డబాల్ఫోవా (Balaboa) వృక్షమైకటియుండెను. దీని స్వంధపు కైవారము 80 అడుగులుండెను. ఆ చెట్టు యొక్క పాదమునందలి తొణ్ణలో ఒక గుండ్రనిబల్ల, దానిచుట్టు నాలుగు కుర్చీలు వేసికొని నలుగురు కూర్చుండి

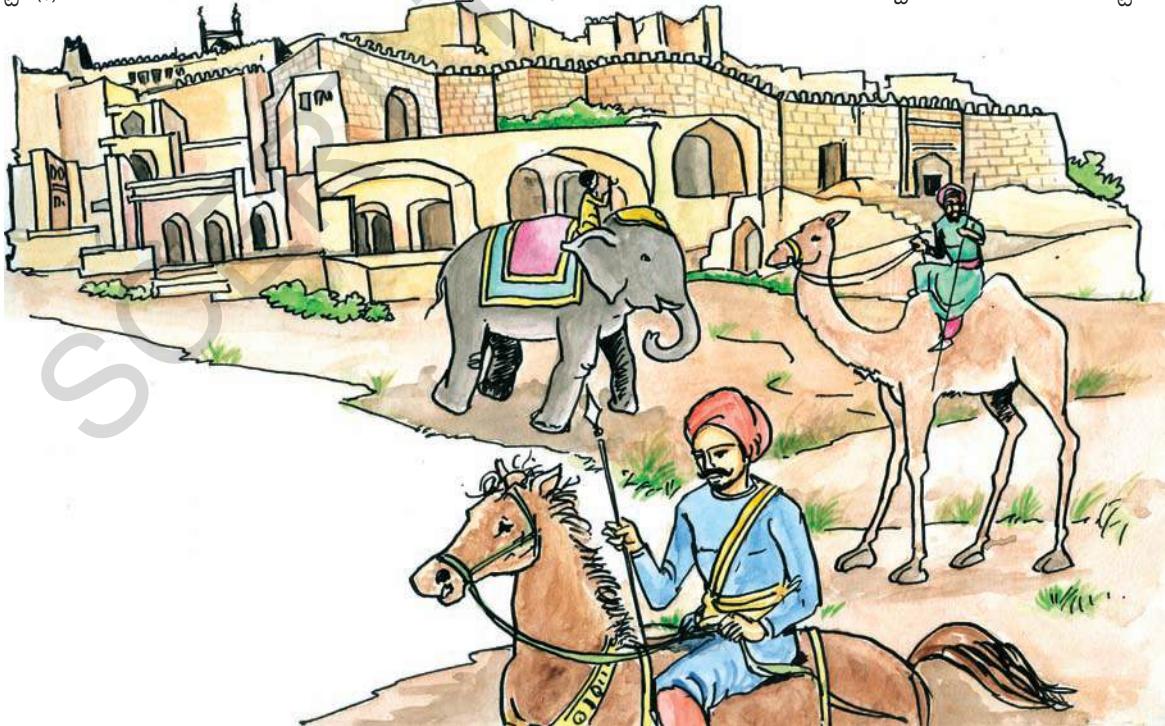

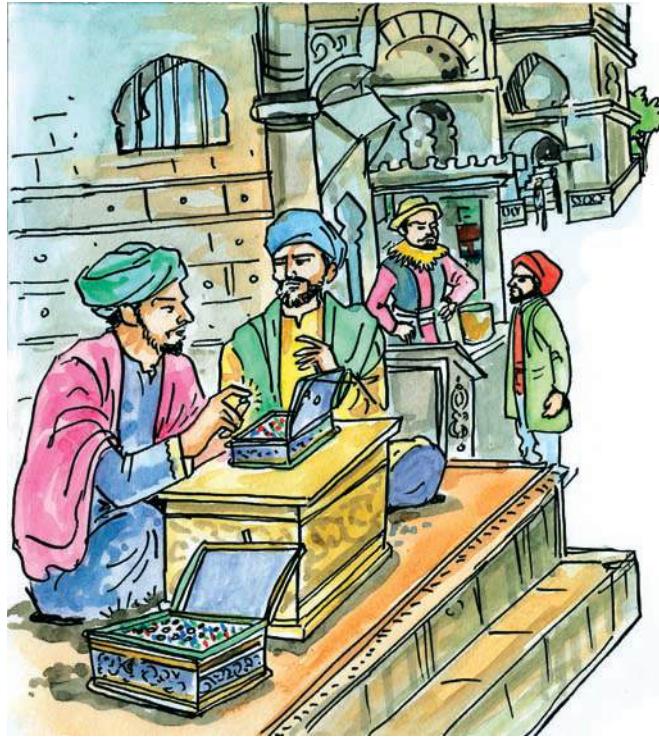
ఉపాహారము పుచ్చుకొనుటకు వీలగునంత విశాల ప్రదేశముండెను. ఆ తొణ్ణు గదిలోనికి గాలి, వెలుతురుగూడ చక్కగా ప్రసరించుచుండెను. ఈ చెట్టును సుల్తాన్ అబ్బుల్లా కుతుబ్‌షా ఆఫ్రీకా నుండి తెప్పించినాడట. కటోరా హవుజు అనునది ఒక జలాశయము. ఈ కటోరా హవుజు ప్రాంతము వేసవి కాలములో గొప్పవారికి విహారభూమిగా నుండెను.

II

ప్రాదరాబాదునగరము నిర్మాణమై క్రమాభీవృద్ధి చెందుచుండుటచే, గోలకొండ ప్రాధాన్యము తగ్గుచుండెను. అందుచే గోలకొండలోని వర్తకులు, సర్దారులు, సామాన్యజనము గోలకొండను వదలి ప్రాదరాబాదులో నివసింపసాగిరి. ప్రాదరాబాదులో దొరికిన రికార్డునుబట్టి ఒక చరిత్రకారుడు ఊహించి గోలకొండపట్టణములో రఘురఘి నలుబధివేల యింద్లు ఉండియుండుననియు, రెండు లక్షల ప్రజలు నివసించుండి యుందురనియు లెక్కతేల్చినాడు. ఈ ప్రజల సాకర్యార్థము మహమ్మదు కులీ కుతుబ్‌షా 78 లక్షల హోనులు వెచ్చించినాడు. పట్టణములోని జనమునకు పాసీయజలము లభించుటకు మంచి ఏర్పాటు చేయబడెను. దుర్గమున కొండదూరములో ఎత్తుప్రదేశమున దుర్గతటాకము నిర్మింపబడెను. ఆ దుర్గతటాకము నుండి, భూమిలోనుండి మట్టిగొట్టముల ద్వారా నీటిని ప్రవహింపజేసి కటోరా హవుజును నింపుచుండిరి. కటోరా హవుజు నుండి నీరు మట్టిగొట్టములద్వారా పట్టణములోని పలు ప్రాంతములకు సప్లయి అగుచుండెను. నీటిని నిలువచేయుటకు పెక్కు హవుజులు నిర్మితములయ్యెను. కొన్ని హవుజులు జనానా వారికి నియమితములయియుండెను.

రాజుగారి హర్షమును చేరపలెనంటే పన్నెందు ద్వారములు దాటవలసి యుండెను. ఉప్పువుల యొక్కయు, పెద్ద అధికారుల యొక్కయు మందిరములన్నియు చాలవరకు లోపలికోటలో నుండుచుండెను. గొప్పవారికి గోలకొండ యిందును భాగానగరము నందును మందిరము లుండుచుండెను. పట్టణములోని బజార్లలో చిల్లర వస్తువులు, తినుబండారములు విలాసపస్తువులు, నగలు, నాణములు విరివిగా అమ్మబడుచుండెను. గోలకొండ పట్టణములో వణిక్షుంగవులు విదేశములతో వర్తకము చేయుచు కుబేరసములయి యుండిరి. అప్పుడీ పట్టణములో దౌరకనివస్తువే లేకుండెను. వజ్రాలకు గోలకొండ పుట్టినిల్సేగదా! భారతభూమి నలుమూలల నుండి వర్కము సాగుచుండెను. విదేశముల నుండి వచ్చేడి సరుకులు మచిలీపట్టణము

బియ్యము, జొన్నలు, గోధుమలు, చందనము, సీసము, తగరము, కస్తూరి, షైనాపట్టుగుడ్లు, కర్మారము, గాజుసామానులు, సువాసనద్రవ్యములు మొదలగునవి దిగుమతి అగుచుండెను. కొన్ని వస్తువులు ధరలు విపరించుకొనుచున్నాయి.

1. గోధుమలు	పుట్టి 1-కి	4 హోనులు
2. బియ్యము	పుట్టి 1-కి	1½ హోనులు
3. మిరియాలు	పుట్టి 1-కి	25 హోనులు
4. చందనపు చెక్క	పుట్టి 1-కి	12 హోనులు
5. సీసము	పుట్టి 1-కి	12 హోనులు
6. తగరము	పుట్టి 1-కి	80 హోనులు
7. లవంగాలు	40 శేర్ల మఱమునకు	10 హోనులు
8. వెన్న	12 శేర్ల మఱమునకు	10 పణములు
9. పట్టునూలు	మఱము 1-కి	45 హోనులు
10. కస్తూరి	శేరు 1-కి	12 హోనులు
11. పచ్చకర్మారము	శేరు 1-కి	20 హోనులు
12. ఎద్దు	ఒక్కడికి	2 హోనులు
13. మేక	ఒక్కడికి	2 పణములు
14. కోళ్ళు	60 కి	1 హోను
15. గుడ్లు	80 కి	1 పణము

(బందరు) నుండి నేరుగా గోలకొండకు వచ్చుచుండెను. విదేశ వ్యాపారము చేయువారిలో డబ్బివారు ప్రధానులుగా నుండి రి. ఈ వర్తకమునకు గోలకొండ వట్టణము కేంద్రముగా నుండి తెలంగాణము నంతకును ప్రాకుచుండెను. ఇబ్రాహీం కులీకుతుబుషా కాలములో తెలంగాణము ఈజిష్టువలె ప్రపంచపు అంగడిగానుండెను. తుర్కిస్థాన్, అర్బియా, పారశీకము మొదలగు దేశాలనుండి వర్తకులు వచ్చుచుండి రి. కోశల్యముగల శిల్పులు, చిత్రకారులు ఉండిరి.

వ ట్టుణములోనికి సరుకంతయు బంజారాదర్వాజా ద్వారానే వచ్చుచుండును. బంజారాలనబడు లంబాడిలు ధాన్యము, ఉప్పు మొదలగునవి తెచ్చుచుండుటచే ప్రవేశద్వారమునకు బంజారా దర్వాజా అను పేరువచ్చినది.

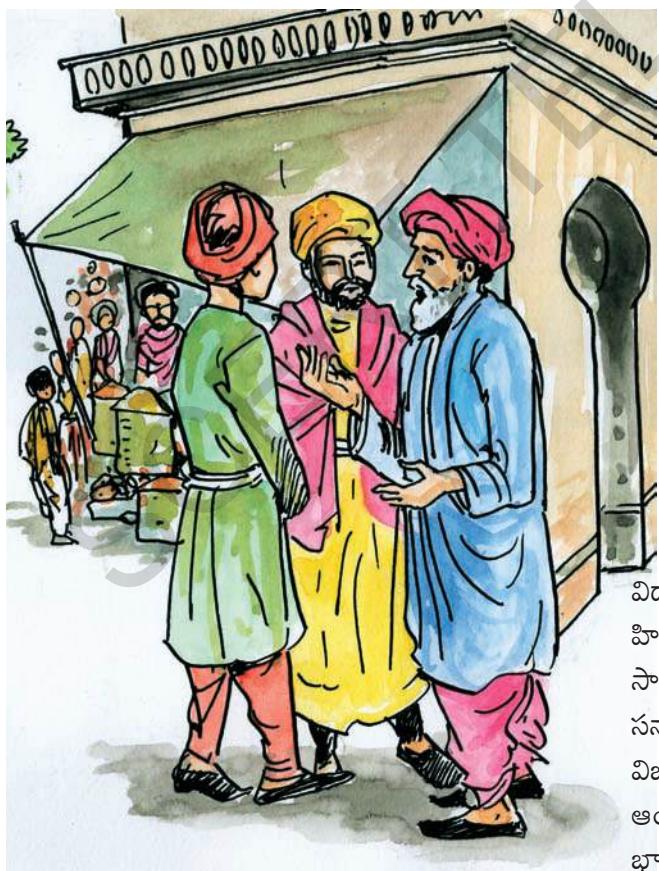

ఈ విధముగా 300 సంవత్సరముల క్రిందట ధర లుండెను. “హోను” అనునది ఒక బంగారు నాణెము. దీనిని పెగోడా అనికూడ అందురు. ఒక్కాక్కు హోను 4 రూపాయల విలువను కలిగియుండెను. “పణము” అనునది హోనులో పదహారవ భాగము. పెగోడాలలో ఆర్థ, పాప పెగోడాలుకూడా ఉండెను. ఇవిగాక పైసలు, గవ్వలు క్రయ విక్రయాదులయందు ప్రచారములోనుండెను. పైరన్ వస్తొలు, బందరు కలంకారీ చీరలు ఎక్కువగా అమ్ముడుబోవుండెను. రంగుల కర్ణాగారము డచ్చివారు నడుపుచుండిరి. ఉన్ని పరిశ్రమ, ఇనుము పరిశ్రమ సాగుచుండెను. ఈ ఇనుము కర్ణాగారమునందే ఆయుధములు, ఫిరంగులు నిర్మించుచుండిరి. కూరగాయలు, మాంసము అమ్ము దుకాణములుండెను. కానీ అవి అంతపెద్దవికావు. కోటిటలెలుపల పెద్ద మార్కెట్లుండెను.

గోలకొండ పట్టణములోనికి రాకపోకల విషయములో చాల జాగ్రత్త వహించుచుండిరి. క్రొత్తవాడు వచ్చినచో వానికి ప్రవేశము చాల దుర్దభము. వానికి దారోగా యొద్దినుండి అనుమతి పత్రమైనా యుండవలెను. లేదా రాజోద్యోగులలో ఎవ్వని పరిచయమయినా యుండవలయును. క్రొత్తవాడు రాగానే వానివద్ద ఉప్పుగాని, పొగాకుగాని ఉన్నదేమోనని వశ్య, బట్టలు బాగా తడవిచూచెదరు. ఈ రెండు వస్తువులవల్ల రాజుగారికి ఎక్కువగా దెవిన్యూ వసూలగుచుండెను. వానికి ఒక్కాక్కసారి రెండు మూడు రోజులవరకు ప్రవేశము లభింపకపోవచ్చును. అనుమతినిచ్చు దారోగా లేడనియో, మరేవేవో సాకులు గల్పించి, ద్వారారక్షకులు వాని నుండి లాభము బొందుటకు ప్రయత్నించుచుందురు.

గోలకొండ పట్టణములో గొప్ప అధికారులు కూడ వర్తకము చేయుచుండిరి. మీరుజుమ్మా యను మంత్రి కొన్ని వజ్రపుగనులకు సొంతదారుడయి వజ్రాల వ్యాపారమున మిగుల ధనము గడించుచుండెను. అతనివద్ద ఇరువయి మణిగుల తూకముగల వజ్రాలుండెను. అక్కన్న సేనాని కొన్ని ఓడలకు సొంతదారుడయి ఓడలవ్యాపారము చేయుచుండెను.

అలోచించండి - చెప్పండి

- ♦ గోలకొండ వదిలి సామాన్యజనం పైదరాబాదుకు ఎందుకు వెళ్లి ఉంటారు?
- ♦ గోలకొండ పట్టణంలో వర్తక వాణిజ్యాలు ఎట్లా సాగాయి?
- ♦ గోలకొండ పట్టణంలోకి రాకపోకల విషయంలో ఎందుకు జాగ్రత్తలు తీసుకునేవారు?

III

గోలకొండ పాదుపొలలో ఇబ్రాహీం కుతుబుపొ విద్యాప్రియుడు. ఈతని ఆస్తినములో కవులు, పండితులు హిందువులలో, మహ్మదీయులలో ఉండిరి. విద్యాగోప్పి సదా సాగుచుండెను. పాదుపొ వారు పండితులను బాగుగా సన్మానించుచుండిరి. ఇబ్రాహీం కుతుబుపొ చాలాకాలము విజయనగరమునందు రాజాదరణమున పెరిగినవాడగుటచే ఆంధ్ర భాషా మాధుర్యమును గ్రోలినవాడు. ఆంధ్ర భాషయందు అభివృణుముగలిగి, ఆంధ్ర కవులను

సత్కరించుచుండెను. అద్భుతి గంగాధరకవి ‘తపతీ సంవరణోపాఖ్యాన’ కావ్యమును రచించి ఈ పాదుషాకు అంకిత మిచ్చియున్నాడు. ఇబ్రాహీంపాదుషా మహాబాబునగరు జిల్లలో నివశించుచుండిన అసూరి మరింగంటి సింగరాచార్య మహాకవికి ‘మత్తగంధేభసితచత్ర ముత్తమాశ్వ హోటకాంబర చతురంతయాన యహ్రహోరములును ఇచ్చి సత్కరించినాడు. సుల్తాన్ ఇబ్రాహీం పాదుషా సేనానియగు అమీర్ఖాన్ మొట్టమొదటి అష్టతెసుగు కబ్బమగు “యయాతిచరిత్ర”కు కృతిభర్తయిఱి, ఆ కావ్యమును రచించిన పొన్నగంటి తెలగనార్యుని సత్కరించినాడు. ఏదవ పాదుషాయగు అబ్బల్లా పాదుషా బ్రాహ్మణాభక్తి కలవాడు. ఇతని చుట్టును ఎల్లప్పుడు బ్రాహ్మణులు పరివేష్టించి యుండివారు. ఈ బ్రాహ్మణుల సలవో ప్రకారము రాజుగారు నడచుకొనుచుండిరి. ఇతడు విజ్ఞాన శాస్త్రములు, లలితకళలు, వాజ్యాయము వృద్ధిచేయుటకు ప్రయత్నించెను. అందుచే దేశదేశాల్లోని విద్యాంసులు ఈతని ఆస్థానమునకు వచ్చుచుండిరి.

లోపలి కోట్లలో ఉత్తర భాగమనందు జింకల వనము ఒకబి యుండెను. ఈ జింకల గుంపును ఎవరునూ కొట్టగూడదు. బాధింపగూడదు అని రాజాజ్ఞ యుండెను.

పట్టణములో ద్రాక్షలోటలు పెక్కు ఉండెను. ద్రాక్షలు జనవరి, ఫిబ్రవరి, మార్చి, ఏప్రిల్ నెలలలో పక్కమునకు వచ్చును. ద్రాక్షలకు మంచిగా దోహదము చేయుదురు. ఈ ద్రాక్షపుండ్ర నుండి ద్రాక్షసవము తయారుచేసి త్రాగుచుండిరి. అశేష జనమునకు తాటి కల్లు ప్రీతికరమయిన పానీయముగా నుండెను.

గోలకొండ పట్టణములో 1589 ప్రాంతములో మహామారీ పీడ సంభవించెను. లెక్కలేనంతమంది మరణించిరి. చివరకు కొందరు సాధువులు పీర్ల పంజాలు, తాబాతులు పట్టుకొని భజనలతో ఊరేగిరి. తత్తులితముగా ఆ మహామారి పీడవదలెను. తత్ జ్ఞాపక చిహ్నముగా కృతజ్ఞతా సూచకముగా మహామృదు కులీకుతుహో పాదుషావారు 1591 సంవత్సరమున హైద్రాబాదులో తాబాతు ఆకారమున చారుమినారు నిర్మాణము గావించిరి.

ఉప్పువులు బజారులయందు బోవుట చాల పటాటోపముగా నుండుచుండెను. ఒక ఉప్పువు బయలుదేరితే ముందు ఒకటో, రెండో ఏనుగులు పోవును. వీటిమీద ధ్వజములు పట్టుకొని ముగ్గురు భట్టులు కూర్చుందురు. తరువాత ఆప్స్త శస్త్రాదులను ధరించిన ఏబడి, ఆరువదిమంది భట్టులు అశ్వారూఢులై పోవుదురు. వీరి వెనుక గుట్టల మీద కూర్చుండి బాకాలాదుచు, సన్నాయిలు బాడుచు కొందరు బయలుదేరుదురు. వీరి వెనుక ఉప్పువు అశ్వారూఢుడయి వచ్చును. ఈతని కంగరక్కకులుగా ముప్పది, నలుబది మంది పదాతివర్ధముండును. కొందరు ఉప్పువులకు సురటీలు విసురుచుందురు. ఒకడు గొడుగు పట్టును. ఇంకొకడు పుక్కాపట్టుకొని వచ్చుచుండును. ఒకడు కావడిలో జలపూర్ణ కుంభములను పట్టుకొని వచ్చును. తరువాత ఒక పల్లకిని నలుగురు మౌనుకొని వచ్చుచుందురు. భుజాలు మార్చుకొనడానికి ఇద్దరు బోయాలు విడిగానుందురు. వీరందరి చివర ఒకటో, రెండో ఒంటెలు బయలుదేరును. ఒంటెలమీద కూర్చుండి భట్టులు తప్పెటలు వాయించుచుందురు. నవాబుగారికి ఇష్టమయినప్పుడు గుట్టముదిగి పల్లకిలో పరుండెదరు. పల్లకికి వెండిపూత పూయబడి యుండును. పల్లకి దండెలకు వెండిపొన్న లుండును. పల్లకిలో పరుండినప్పుడు ఉప్పువు చేతిలో పుప్పగుచ్ఛమును పట్టుకొని యుండును. తాంబాల చర్యణము చేయుచునో, పుక్కా పీల్చుచునో కనుపట్టుచుండును.

గోలకొండ పట్టణములో నేరస్తులను శిక్షించు విధానము మిగుల కరినముగా నుండెను. వారిని జైలులో బెట్టు పద్ధతియే లేకుండెను. వెంటనే విచారణ చేయుటయు, దోషియైనచో శిక్షించుటయు, నిర్దోషియైనచో విడిచిపెట్టుటయు జరుగుచుండెను.

గోలకొండ పట్టణములో జనాభావత్తిడి అధికమయ్యెను. నీటి వసతి కూడ చాలదయ్యెను. అందుచే పాదుషాలు, గొప్పవారు, కొందరు వరకులు హైద్రాబాదులో నివసింపసాగిరి. అయినను ముఖ్యమయిన ప్రభుత్వ కార్యాలయములు, ధనాగారము, సేనాసిబ్బంది గోలకొండ పట్టణములోనే యుండుచుండెను. యుద్ధభీతి కలిగినప్పుడు రాజులు, రాణులు మొదలగువారు గోలకొండ దుర్గములో తలదాచుకొనుచుండిరి. గోలకొండనుండి హైద్రాబాదు రాజధానిగా ఎప్పుడు మార్జబడినదో సరిగా తెలియదు. కాని పదునారవ శతాబ్దము చివరనిది జరిగియుండవచ్చనని చరిత్రకారు లూహించుచున్నారు.

గోలకొండ పట్టణములోని పురుషులు, స్త్రీలు సరిసమానమైన అవయవశ్వార్థి గలిగియుండిరి. మనోజ్ఞమైన ముఖమిలాసములతో ఒప్పుచుండిరి. ఉప్పువులు, నేనానులు గంభీర సుందరాకారము గలిగియుండి ఆకర్షణీయముగా నుండిరి. ఉప్పువులు మితిలేని భాగ్యవంతులు. రాజు మొదలుకొని బీదవరకు ఆటపాటలతో వినోదించుచు, భోగలాలస్త్రై యుండిరి.

రెండు వందల ఏబడి సంవత్సరములు సకలసంపదైభవములతో విరాజిస్తి, ప్రపంచమును మిరుమిట్టు గొలిపిన గోలకొండ పట్టణమును 1687వ సంవత్సరమున జెరంగజేబు చక్రవర్తి మోసముగా జయించి, సర్వాశసనము గావించెను. అంతటితో గోలకొండ పట్టణపు అందచందములు, వైభవములు, లీవి పరిసమాప్తి జెందెను.

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ♦ గోలకొండ పాదఘాలు జీవకారుణ్యం గలవారని, ప్రకృతి ప్రేమికులని ఎట్లా చెప్పగలవు?
- ♦ పట్టణాల్లో జనాభా ఎందుకు పెరుగుతుంది?

ఇవి చేయండి

అపగాహన - ప్రతిస్పందన

1. గోలకొండ పట్టణము పారం ఆధారంగా నాటి చరిత్ర, సంస్కృతికి సంబంధించిన అంశాలు ఎట్లా ఉండేవని భావిస్తున్నారు? చర్చించండి.
2. కింద ఇచ్చిన పదాలు ఏయే పేరాల్లో ఉన్నాయో గుర్తించి, పట్టికలో వివరించి రాయండి.

పేరా	పేరా సంఖ్య	దేని గురించి వివరించబడింది.
నగీనాబాగ్		
దిల్కుపైభవనము		
బారకాసులు		
బాల్మీఖా		
వణిక్షుంగవులు		
బంజారాదర్వజ్ఞా		
హాసులు		
మత్తగంధేభం		
కేళాకూళులు		
అంతరాళ నందనవనము		
ధనాగారం		

3. కింది పేరా ఐదువండి. పట్టిక రాయండి.

భారతదేశంలోని ప్రసిద్ధి చెందిన కోటల్లో దేవరకొండ కోట ఒకటి. రేవర్ల నాయకరాజుల పరిపాలనలో ఈ కోట ఎంతో గొప్పగా విరాజిస్తీనది. రెండవ మాదా నాయకుడు ఈ కోటను నిర్మించాడు. ఎత్తైన ఏడు కొండలను కలుపుతూ ఈ దుర్గాన్ని అత్యద్యుతంగా నిర్మించాడు. ఐదువందల ఎకరాలపైగా విస్తరించి ఈ కోటలో పంటభూములు, కాలువలు, ధాన్యగారాలు, సెలయేళ్ళు, సైనిక శిబిరాలు, గుర్రపుశాలలు, ఆలయాలు ఉన్నాయి. ఈ కోటకు 360 బురుజులు ఉన్నాయి. 9 ప్రధానద్వారాలు, 23 పెద్దబావులు, 53 దిగుడు భావులు, 6 కోనేర్లు ఉన్నాయి. అత్యంత కళాకృతమైన సింహద్వారాలు ఉన్నాయి. మన పార్శ్వపుస్తకాల మొదటిపేజీలో కనిపించే విశిష్టమైన ‘పూర్వకుంభ’ చిహ్నం ఇక్కడే లభించింది. ఈ కోటయొక్క విశేషం ఏమిటంటే ఏ శత్రురాజు దీన్ని ఆక్రమించుకోలేకపోయాడు. నాయకరాజుల కాలంలో ఇది స్వయంప్రతిపత్తిగల దుర్దంగా వెలిగింది. దీనికి దగ్గరలో కల రాచకొండ సమీపంలోని నాగసముద్రం చెరువులను ఈ రాజులే తవ్వించారు.

నిర్మించినవారు	కోటలో ఏమేమి ఉన్నవి?	కోటకు సంబంధించిన విశేషాలు	నాయకరాజుల పాలనా ప్రత్యేకత

II. వ్యక్తికరణ - స్వసామృతం

1. కింది ప్రశ్నలకు ఐదేసి వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

- అ) “గోలకొండ పాదుషాలు సాహిత్య పోషకులు” అనడానికి ఉదాహరణలు తెలుపండి.
- అ) నాటి తెలంగాణలో కూడా తెలుగు భాష ఉచ్చస్థితిలో ఉందని ఎట్లా చెప్పగలరు?
- ఇ) “తెలంగాణము ఈజిప్టువలె ప్రపంచపు అంగది” అనడానికి కారణాలు రాయండి.
- ఈ) ఈనాడు పట్టణాలలో జనాభా అధికమవడం వలన కలిగే జిబ్బందులు ఏమిటి?

2. కింది ప్రశ్నకు పది వాక్యాల్లో జవాబు రాయండి.

- అ) గోలకొండ పట్టణము విశిష్టతను తెలుపండి.

3. కింది అంశాన్ని గురించి స్వసామృతంగా / ప్రశంసిస్తూ రాయండి.

- అ) ఏదైనా ఒక పట్టణం లేదా ఊరి చారిత్రక / సాంస్కృతిక విశేషాలతో వ్యాసం రాయండి.

పదజాలం

1. కింది వాచిని సాంతవక్యాల్లో ప్రయోగించండి.

- అ) పుట్టినిల్లు : _____
- ఆ) పాటుపడడం : _____
- ఇ) పీడవదలడం : _____
- ఈ) తలదాచుకోవడం: _____

2. కింది పదాలను వివరించి రాయండి.

- అ) పట్టాటోపము : _____
- ఆ) అగ్రహరం : _____
- ఇ) బంజారాదర్వాజా : _____
- ఈ) ధర్మశాల : _____

వ్యక్తరణాంశాలు

1. కింది వాక్యాల్లోని సంధి పదాలను విడదీసి అవి ఏ సంఘలో రాయండి.

అ) పండుగ దినాలలో దేవాలయాలు భక్తులతో కిటకిటలాడుతాయి.

$$\text{_____} + \text{_____} = \text{_____}$$

ఆ) మధురలోని రమ్యాద్యానములు చూపరుల మనస్సులను ఆకట్టుకుంటాయి.

$$\text{_____} + \text{_____} = \text{_____}$$

ఇ) ఛత్రపతి శివాజీ అశ్వారూఢుడు అయి శత్రువులను సంహరించాడు.

$$\text{_____} + \text{_____} = \text{_____}$$

ఈ) రాజుజ్జు లేనిదే ఏ కార్యక్రమాలు జరుపరు.

$$\text{_____} + \text{_____} = \text{_____}$$

బహుప్రీపిం సమాసం

* కింది సమాసపదాలను వాటి విగ్రహవాక్యాలను పరిశీలించండి.

అ) ఆజానుబాహుడు	- జానుపుల వరకు బాహువులు కలవాడు.
ఆ) ముక్కుంబి	- మూడు కన్నలు కలవాడు.
ఇ) గరుడ వాహనుడు	- గరుడుడు వాహనముగా కలవాడు.
ఈ) చతుర్ముఖుడు	- నాలుగు ముఖాలు కలవాడు.
ఉ) పద్మాంశు	- పద్మం వంటి కన్నలు కలది.

పై పదాలలో మొదటి పదానికి గాని రెండవ పదానికి గాని ప్రాధాన్యం లేదు. రెండు పదాలు మరో పదం యొక్క అర్థాన్ని స్ఫురింపజేస్తున్నాయి. ఇలా మరో పదం యొక్క అర్థానికి ప్రాధాన్యం ఉన్న సమాసాన్ని “బహుప్రీపిం” సమాసం అంటారు.

ఉదా: ‘చక్రపాణి’ అనే సమాస పదంలో ‘చక్రము’ అనే పదానికి ప్రాధాన్యం లేదు. ‘పాణి’ (చేయి) అనే పదానికి కూడా ప్రాధాన్యం లేదు. చక్రము పాణియందు కలిగిన వానికి ప్రాధాన్యం ఉన్నది. ఇట్లూ సమాసంలో పదాల ద్వారా వచ్చే మరో పదము యొక్క అర్థానికి ప్రాధాన్యం ఉన్నది కాబట్టి ఇది బహుప్రీపిం సమాసం.

**అన్యపదార్థ ప్రాధాన్యం
బహుప్రీపిం.**

2. కింది సమాస పదాలకు విగ్రహ వాక్యాలు రాశి, సమాసాలను రాయండి.

ఉదా: యయాతిచరిత్ర - యయాతి యొక్క చరిత్ర - షష్ఠి తత్పురుష సమాసం

సమాసపదం	విగ్రహవాక్యం	సమాసంపేరు
అ) బ్రాహ్మణభక్తి	_____	_____
ఆ) సీలవేణి	_____	_____
ఇ) పుష్పగుచ్ఛము	_____	_____
ఈ) గోలకొండ పట్టణము	_____	_____
ఉ) గరళకంరుడు	_____	_____
ఊ) సుందరాకారములు	_____	_____
ఊఊ) దయాంతరంగుడు	_____	_____
ఊఊ) అందచందములు	_____	_____

3. కింది వాక్యాలను వ్యవహరభాషలోనికి మార్చండి.

ఉదా: పట్టణము అలంకారముగా నుండుటకు అందరును ఉత్సాహముతో పాటుపడిరి.

పట్టణం అలంకారంగా ఉండడానికి అందరూ ఉత్సాహంతో పాటుపడ్డారు.

- అ) ఈ మందిరము నందే పొరశీకపు రాయబారికిని, అతని అనుచరవర్గమునకును బస ఏర్పాటు చేసిరి.
-
- అ) నీటి కాలువలు, జలాశయములు, జలపాతములు అచ్చెరువు గొల్పుచుండెను.
-
- ఇ) పెద్ద అధికారుల యొక్కయు మందిరములన్నియు లోపలి కోటలో నుండుచుండెను.
-
- ఈ) వజ్రములకు గోలకొండ పుట్టినిల్లే గదా!
-
- ఉ) పట్టణములోనికి సరుకంతయు బంజారాదర్వాజా ద్వారానే వచ్చుచుండును.
-

ప్రాజెక్టు ఘని

- ◆ మీ జిల్లాలోని వివిధ కోటల చిత్రాలు తేదా మీరు చూసిన కోట / ప్రాచీన గుడి / కట్టడం ఆధారంగా నివేదిక రాయండి. ప్రదర్శించండి.

మీకు తెలుసా?

గోల్గొండ కోటను బందరాళ్ళతో కట్టారు. గోల్గొండ కైవారము నాలుగు మైళ్ళను ఏంచి ఉంటది. దీనికి ఎనిమిది బురుజాలన్నవి. ఈ బురుజాలన్నియు శతఫల్లుల స్థావరములు. మొగలు సైన్యం సర్వశక్తియుక్తులను కూడదిన్నికూని తొమ్మిది నెలలు శ్రమించి ఒక్క బురుజాను మాత్రమే కూల్చగలిగిరి. ఐతే ఆ బురుజా స్థానమును ఒక్క రాత్రిలో మరొక బురుజాను కుట్టిపొచ్చా సైనికాధికారులు కట్టగలిగిరి. గోల్గొండ కోటలో కొండశిఖరమున బాలహిస్సారు' అను ప్రాసాదమున్నది. దానికి పోవు మార్గమునకు, కోట ప్రాకారమునకు అమర్చిన ద్వారముకడ ఒక రాతి గుండున్నది. ఆ రాతిపై నిలచి చప్పట్లు కొట్టిన ఆ శబ్దము బాలహిస్సారులోనికి స్వప్తంగ వినిపించును. అట్లు ప్రతిధ్వనించు ఏర్పాటును నిర్మాణములోనే కల్పించిరి. ఇవి అన్నియు మానవుని ప్రజ్జ వలన నెలకొన్న అమర్పులు.

- మూలం : కె.వి.భూపాల్రావు రాసిన 'మహామంత్రి మాదన్న కథ' లోనిది.

పరిత్ర స్వదేశభీమానాన్ని నేర్చే
చక్కనేన సాధనం

పదుపండి-తెలుసుకొండి

జానవర కళారూపం 'ఒగ్గు కథ'

తెలంగాణలోనే పుట్టి ఇక్కడే పెరిగిన అపురూప జానవర కళారూపం ఒగ్గుకథ. ఆయా కళారూపాలలో ఉపయోగించే ఒక వాయిద్యాన్ని ఆ కళకు శీర్షికగా పెట్టడం అరుదు. ఆ లక్షణం ఒగ్గుకథకు ఉన్నది. ఒగ్గు అంటే శివుని చేతిలోని ధమరుకం అని అర్థం. ఈ పదం కేవలం తెలంగాణ ప్రాంతంలోనే వినిపిస్తుంది. ఇది అచ్చమైన దేశపదం. ఒగ్గుకథల్ని తెలంగాణ ప్రాంతంలోని గొల్ల, కుర్రులు తమ కులపురాణంగా భావిస్తారు. కుర్రులు ఈ కథలను ఎక్కువ ప్రచారం చేశారు. తరువాత కాలంలో ఇతర కులాల వాణ్ణు కూడా ఈ కళారూపాన్ని నేర్చుకొని ప్రచారం చేశారు. బీరపు, ముల్లయ్య కథలు మొదటి నుంచి ఉన్నాయి. ఆ తరువాత ఇతర కథలు పుట్టుకొచ్చాయి.

ఒగ్గు కళారూపం చూస్తుంటే ఒక నాటకం చూసిన అనుభాతి, ఒక నాటుకళను వీక్షించినంత ఆనందం, ఒక ప్రవచనం విన్నంత సంతృప్తి, ఒక సంగీత కవేరిలో దొరికేంత రసాస్వాదన లభిస్తుంది. ఒగ్గుకథా ప్రదర్శనకు ఉపయోగపడే వాయిద్యాల్లో ముఖ్యమైనది, తప్పకుండా ఉండాల్సింది ఒగ్గు. పలు సన్నిఖేశాల్లో తాళానికి అనుగుణంగా సంఘటనలకు అనుకూలంగా వాయిస్తుంటారు. ఒగ్గుడోలు అన్ని వాయిద్యాల్లోకల్లా పెద్దది, ముఖ్యమైనది. దోలు మోతతోనే కథా ప్రారంభమపుతుంది. గంభీరమైన ధ్వనిచేస్తూ ప్రతి సన్నిఖేశంలో తప్పక మోగే వాయిద్యం దోలు. కథా గమనంలో కొన్ని సన్నిఖేశాల్లో ఉద్దేశం కలిగించడానికి దోలని మెళ్ళో వేసుకుని సృత్యం చేస్తారు. పళ్ళతో చిగించి పట్టుకుని తాండవం చేస్తారు. గుండ్రంగా ఆవేశంతో తిరుగుతారు. వీపుకు తగిలించుకుని విన్యాసంగా వాయిస్తారు. తాళాలు అరచేతికి రెండింతలు పెడ్దగా ఉండి ప్రతీరాగానికి లయని అందిస్తూ శ్రావ్యంగ మోగే వాయిద్యం. వీటికి తోడుగా చిన్నతాళాలను కూడా ఉపయోగిస్తారు. కాళ్ళకు గజ్జెలు, భుజంపై రుమాలు, చేతిలో చిన్న కర్రని కథానడకకు ఉపయోగించుకుంటారు.

జతివృత్తం దగ్గర నుంచి కథనం వరకు ప్రత్యేకమైన తైలిలో నిర్మాణం పొదిన ప్రక్రియ ఒగ్గుకథ. కథను ఉపన్యాస ధోరణిలో లేక నాటక రూపంలోనే లేక సంగీత రూపకుంలోనో లేదా పద్యాల రూపంలోనో చెప్పటం ఆయా కళారూపాల స్వభావం. ఇన్ని విభాగాలను తనలో పలికించడం ఒగ్గుకథ ప్రత్యేకత. ఒక ప్రధాన కథకుడు ఒక సహాయకుడు ముగ్గురు వంతగాళ్ళు ఉంటే చాలు ఒగ్గు కథ అలవోకగా సాగిపోతుంది.

ఒగ్గుకథ నాటక ప్రక్రియకాదు. అయినా నాటక సన్నిఖేశాలు అనేకం ఉన్నాయి. సంప్రదాయ వేషధారణ కానీ పాత్రాలో చిత్రించి వేషధారణ ఉండడు. కథకులు కథను చెబుతూ వెంటనే తమను తాము పాత్రలుగా మలుచుకుంటారు. గాంభీర్యాపదర్శనలో, లాలిత్య పోషణలో ఇతర నాటక కళాకారులకు విమాత్రం తక్కువ కాకుండా నటిస్తారు. ముఖకవళికలు కదపటంలో, చేతులతో నాటక ముద్రల్ని ప్రదర్శిస్తారు.

ఒగ్గుకథా నిర్వహణలో శబ్దం పొత్ర కీలకమైంది. సంభాషణలు, ధ్వన్యనుకరణలు, రాగాలు అన్ని శబ్దంలైనే ఆధారపడి ప్రవర్తిల్లతాయి. సంభాషణలు స్త్రీ, పురుష పొత్రలకు అనుగుణంగ మలుచుకుంటారు. కొన్ని స్త్రీ పొత్రలు ఏడ్చే సందర్శనలో కళాకారులు కూడా ఏడుస్తారు. క్రోతల్లో ఏడిపిస్తారు. కొన్ని కొన్నిచోట్ల ధ్వన్యనుకరణ చేస్తుంటారు. గొర్రెలాగ అరవం, గొర్రూకపర్చు చేసే వివిధమైన ధ్వనిని అనుకరిస్తూ క్రోతల్ని నవ్విస్తూ ఉంటారు.

ఒగ్గుకళాకారులు ఆశ రచనా నైపుణ్యం కూడా కలిగి ఉంటారు. యతి, ప్రాసలు తప్పకుండ మాత్రా ఛండస్సులో కథా సందర్భానికి తగిన విధంగ పొటలు అల్లుతారు. మూలకథకు ఏమాత్రం భంగం కలగకుండ వీటిని జొప్పిస్తారు. ప్రార్థనాగేతంలో మొదట గంగని తలవటం ప్రత్యేకమైనది. దేశీయత ఉట్టిపదెటట్టగా గంగ గొప్పతనాన్ని చెప్పడం, జనాల్ని మంత్ర ముగ్గుల్ని చేసేరాగాలాపన, విస్తరణం కలిగించే ఆశర్యం, పొదుపు కథలు, జాతీయాలు, సామెతలు, అన్యదేశాలు కథలో సహజంగా ప్రవర్తిల్లతాయి.

మిద్దెరాములు, చుక్కసత్తయ్య లాంటి ఒగ్గు కళాకారులు ప్రపంచపు జానవర కళాయవనికమై ఒగ్గుకథా రూపాన్ని స్థిరంగ నిలిపారు. ఈ కళారూపాన్ని భావితరాలకు అందిద్దాం.

- 'సమస్తే తెలంగాణ' సౌజన్యంతో

చదువండి - ఆలోచించి చెప్పండి.

క. తనకోపమే తనశత్రువు
 తనశాంతమే తనకురక్క దయ చుట్టంబో
 దనసంతోషమే స్వర్గము
 తనదుఃఖమే నరకమంద్రు తథ్యము సుమతీ.

ప్రశ్నలు:

- ఈ పద్ధంలో శత్రువుగా దేనిని పేర్కొన్నాడు? ఎందుకు?
- శాంతి రక్కగా ఉంటుందనడంలో కవి ఉద్దేశమేమిటి?
- సంతోషాన్ని స్వర్గంగా కవి ఎందుకు భావిస్తున్నాడు?
- కోపంవల్ల కలిగే అనర్థాలను గురించిన సంఘటనలు మీకేమైనా తెలుసా? చెప్పండి.

పాఠం నేపథ్యం / ఉద్దేశం

వేదవిభజన చేసి, పంచమవేదంగా మహాభారతాన్ని రచించి, అష్టాదశ(18) పురాణాలను రచించిన బ్రహ్మజ్ఞాని వేదవ్యాసుడు. పరమపవిత్రం, పరమేశ్వరునికి ప్రీతిపాత్రం అయిన కాశిలో వ్యాసుడు తన పదివేలమంది శిష్యులతో కొంతకాలం నివసించాడు. బ్రాహ్మణుహార్తంలో నిద్రలేచి, ప్రాతర్మాధ్యాహ్నిక విధులను పూర్తిగావించి శిష్యులతో కాశీనగరంలో భిక్షాలునం చేసేవాడు. శిష్యులు, తానూ వేరువేరుగా తెచ్చిన భిక్షలో సగం అతిథి అభ్యాగతులకు సమర్పించి, మిగిలింది భుజించేవారు. ఒకరోజున కాశీ విశ్వనాథునికి వ్యాసుడిని పరీక్షించాలన్న సంకల్పం కలిగింది. ఆ సందర్భంగా జరిగిన సంఘటనే ఈ పాఠం.

అకలి ఎంత వారినైనా విచక్షణ కోల్పోయేలా చేస్తుంది. ఇది మంచిది కాదని తెలియజెప్పడమే ఈ పాఠం ఉద్దేశం.

పార్వతీ విపరాలు

ఈ పారం కావ్యప్రక్రియకు చెందినది. కావ్యం వర్షనా ప్రధానమైనది.

ఈది శ్రీనాథ కవిసార్వతోముడు రచించిన ‘కాశేఖండము’ సప్తమాశ్వాసం లోనిది.

కవి పరిచయం

తెలుగు సాహిత్యంలో పేరెన్నికగన్న కవి శ్రీనాథుడు. ఈయన తల్లిదండ్రులు మారయ, భీమాంబ. కొండవీటిని పరిపాలించిన పెదకోమటి వేమారెడ్డి ఆస్థానంలో విద్యాధికారి. విజయనగర ప్రాధుదేవరాయల ఆస్థానంలో గౌడచిండిమభట్టును తనవాదనా పట్టిమతో ఓడించి కనకాభిషేకాన్ని, ‘కవిసార్వతోమ’ బిరుదును పొందాడు.

(ఊహాచిత్రం)
(1380-1470)

మరుత్తరాట్టురిత్ర, శాలివాహన సప్తశతి, పండితారాధ్య చరిత్ర, శృంగారమైషధం, భీమభండం, కాశేఖండం, మారవిలాసం, ధనంజయవిజయం, క్రీదాభిరామం, శివరాత్రిమాహాత్మ్యం, పల్నాలీ వీరచరిత్ర, నందనందన చరిత్ర శ్రీనాథుని రచనలు. చమత్కూరానికి, లోకానుశీలనకు, రసజ్ఞతకు, జీవితవిధానానికి అద్దంపట్టే చాటువులు చాలా చెప్పాడు.

ఉద్దండ లీల, ఉథయ వాక్సోధి, రసాభ్యచితబంధం, సూక్తి వైచిత్రి తన కవితాలక్ష్మణాలని చెప్పుకున్న శ్రీనాథుడు సీసపద్మ రచనలో మేటి.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- రు పారం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పారంలోని విషయాన్ని ఊహించండి.
- రు పారం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గీత గీయండి.
- రు వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న ‘పదవిజ్ఞానం’ పట్టికలో చూసి లేదా నిఘుంటుపులో చూసి తెలుసుకొండి.

ప్రచేషిక

ఈనాడు ‘భిక్ష’ అనే మాట కేవలం ‘అడుక్కుతినదం’ అనే అల్పార్థానికి పరిమితమైంది కాని, ఒకప్పుడు ‘భిక్ష’ అనేది పరమపవిత్రమైన ప్రతం. శివుడు ఆదిభిక్షువుగా ప్రసిద్ధి. గురువులు శిష్యులకు ‘జ్ఞానభిక్ష’ పెట్టేవాళ్ళు. బుధుడు భిక్షాధర్మంతోనే జీవనం సాగించేవాడు; బౌద్ధులందరికి అదే జీవనసూత్రంగా ఉండేది. గురుకులంలో చదువుకునే రాజకుమారులైనా భిక్షాటనంతో విద్యార్థిజీవనం గడిపేవారు. భిక్షపెట్టేవాళ్ళు కూడా అది మహాపుణ్యకార్యంగా భావించి, తమ ఇంటికి వచ్చిన వారికి నమస్కరించి, పూజించి, భిక్ష సమర్పించేవాళ్ళు. భిక్షాధర్మంతో చరించిన వేదవ్యాసమహర్షి కాశీనగరంలో పొందిన అనుభవమేమిటో ఈ పారం చదివి తెలుసుకొండి.

I

తే.గీ. నెట్టుకొని కాయ బీషండ పట్టపగలు
తాను శిష్యులు నిల్లిల్లు దప్పకుండం
గాశికా విప్రగృహ వాటికల నొనర్ను
నభిల విద్యాగురుండు భిక్షాటనంబు.

1

తే.గీ. వండుచున్నారుమను నొక్క వనజనేత్ర
తిరిగి రమ్మును నొక్క లేండీంగెబోండి
దేవకార్యంబు నేండనుఁ దెఱవ యోర్తు
ద్వాస్కవాటంబుఁ దెఱవదు వనిత యొకతె

2

సీ. ముంగిట గోమయంబున గోముఖము దీర్ఘి
కడలు నాల్గుగ ప్రముగ్గుకణ్ణ వెట్టి,
యతిథి సచ్చే నిల్చి యధ్యపాద్యము లిచ్చి
పుష్పగంధంబులఁ బూజనేసి,
ప్రక్కాలితంబైన పసిండి చట్టువమున
నన్నంబుమీఁద నెయ్యిభిఫురించి,
ఫలపాయసాపూప బహుపదార్థములతో
భక్తివిశ్వాస తాత్పర్యగరిమఁ

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ ప్రాచీనకాలంలో భిక్షాటనాన్ని పవిత్రకార్యంగా ఎందుకు భావించేవారు?
- ◆ భిక్ష సమర్పించేటప్పుడు నాటికి నేటికి ఉన్న తేడాలేమిటి?

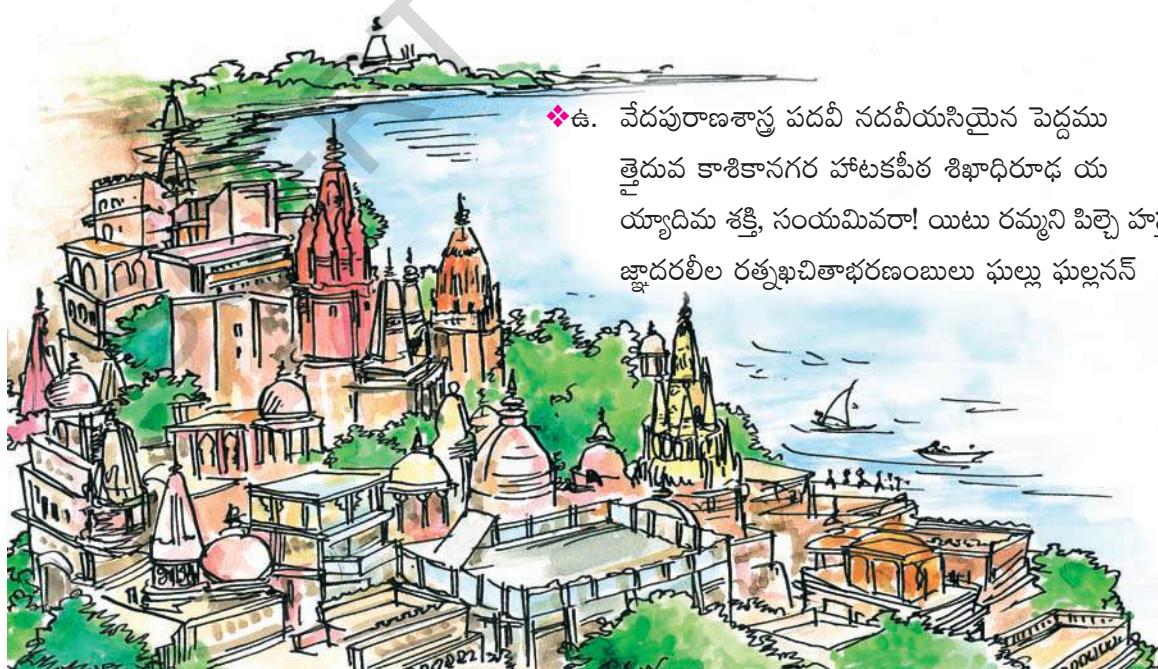
తే.గీ. బెట్టుదురు మాధుకరభిక్ష భిక్షుకులకుఁ
గంకణంబులతో సూడిగములు రాయఁ
గప్రుకరముల బ్రాహ్మణాంగనలు కాశి
నన్నపూర్ణ భవాని కట్టనుఁగుఁ జెలులు

3

- క. ఆ పరమపురంద్రులయం
దే పుణ్యాంగనయు భిక్ష యిదదయ్యెం గటూ!
రేపాడి మేలుకని యే
నే పాపాత్మని ముఖంబు నీక్కించితినో? 4
- ట. గ. ఉపవసింతుముగాక నేండుడిగి మడింగి
యస్తమించుచు నున్నవాఁ డహిమఖానుఁ
డెల్లి పారణకైన లేదెట్లు మనకు?
మాధుకరభిక్ష బ్రాహ్మణమందిరముల 5
- II
- వ. అని యా రాత్రి గడపి మఱునాఁడు మధ్యాహ్నకాలంబున శిమ్ములుం దాను వేఱువేఱు విప్రభవన వాటికల
భిక్షాటనంబొనర్చుంబోయి, తొలునాఁటియట్ల ముక్కంటిమాయ నే మచ్చెకంటియు వంటకంబు పెట్టుకున్న గటకటంబడి
భిక్షాపాత్రంబు సట్టనడుపీథిం ఒగులవైచి కోపావేశంబున - 6
- ట. గ. ధనము లేకుండెదరు మూఁడు తరములందు
మూఁడు తరములఁ జెడుఁగాక మోక్కలజ్ఞి
విద్యయును మూఁడు తరముల వెడలవలయుఁ
బంచజనులకుఁగాశికాపట్టుణమున 7
- వ. అని పారాశర్యాండు క్షుత్పీపాసా పరవశుండై శపియింపండలంచు నవసరంబున నొక్క విప్రభవనంబు వాంకిటం
బార్వుతి ప్రాక్కుతపేషంబున 8

ఉ. వేదపురాణశాస్త్ర పదవీ నదవీయసిద్ధున పెద్దము
త్రైదువ కాశికానగర హాటకపీర శిఖాధిరూఢ య
య్యాదిమ శక్తి, సంయమివరా! యటు రమ్మని పిల్చు హస్తసం
జ్ఞాదరలీల రత్నాఖితాభరణంబులు ఘుల్లు ఘుల్లనన్ 9

❖ శా. ఆకంతంబగ నిష్ట మాధుకర భిక్షాన్వంబు భక్తింపంగా
లేకున్నం గడు నంగలార్ఘ్యదవు మేలే? లెన్న! శాంతుండవే!
నీకంటేన్ మతిహీనులే కటకటా! నీవార ముష్టింపచుల్
శాకాహారులుఁ గందఫోళులు, శిలోంఛప్రక్రముల్ తాపసుల్!

10

తే.గీ. ఓ మునీశ్వర! వినవయ్య యున్న యూరుఁ
గన్నతల్లియు నొక్క రూపన్న రీతి
యటు విశేషించి శివుని యర్థాంగలక్ష్మి
కాశి; యివ్వేలీమీఁద నాగ్రహము దగునె?

11

వ. ఇట్టి కాశికానగరంబమీద భిక్ష లేకుండుట కారణంబగా నీయంత వాడు కటకటంబడి శపియింపందలంచునే?
విశేషించి యాఁకొన్నవాఁడవు గావున నీ యవసరంబున నిన్ను పోచ్చు గుండాడుట మము బోంటి గృహిణులకు
మెచ్చుగాదు. మా యించీకిం గుడువ రమ్ము! కుడిచి కూర్చున్న పిమ్మటం గొన్నిమాటలు నీతో నాడంగలననిన
నమ్మహాసాధ్వంగని, పారాశర్యండిట్లులనియె -

12

అలోచించండి - చెప్పండి

- ♦ భిక్ష దౌరకని వ్యాసుడు కోపగించాడు కదా! దీనిపైన మీ అభిప్రాయమేమిటి?
- ♦ ‘ఆకలి మనిషిని విచక్షణ కోల్పోయేటట్లు చేస్తుంది’ దీన్ని గురించి మాట్లాడండి.
- ♦ ఉన్న ఊరు కన్నతల్లితో సమానమని ఎందుకు అంటారు?

III

తే.గీ. అస్తమింపగఁజేసినాఁ డహిమకరుడు
శిష్యులేఁగాక యయుతంబు చిగురుబోఁడి!

ప్రతము తప్పి భుజింపంగ వలను గాదు
నేఁడు నిన్నటి మఱునాఁడు నిక్కువంబు

13

❖చ. అనవుడు నల్ల నవ్వి కమలానన యట్టను, లెస్సగాక, యో
మునివర! నీవు శిష్యగణముంగొని చయ్యన రమ్ము విశ్వనా
ధుని కృపవేర్చి నెందఱతిధుల్ చనుదెంచినఁ గామధేసువుం
బనిగొనునట్లు పెట్టుదు సపారములైన యభీష్మితాన్నముల్

14

వ. అనిన నట్లకాక మహోప్రసాదంబని వేదవ్యాసుండు
శిష్యులంగూర్చుకొని భాగీరథికిం జని యుష్మర్షంబాచరించి
యేతెంచిన -

15

తే.గీ. గొడుగు పాగల గిలకలు గులకరింప
నిందుబింబాస్య యెదురుగా నేగుదెంచి
ఛాత్రసహితంబుగాఁ బరాశరతసూజు
బంతి సాగించె భుక్తి శాలాంతరమున

16

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ భోజనానికి ఆహారానించిన గృహిణితో
వ్యాసుడు పలికిన మాటలను బట్టి
మీకేమి అర్థమయింది?
- ◆ ఈ పారం ఆధారంగా నాటి గురుశిష్య
సంబంధాల గురించి వివరించండి.

తాత్పర్యాలు

1. సమస్త విద్యలకు గురుదైన వ్యాసమహర్షి శిష్యులతో కూడి పట్టపగలు, మండుటెండలో కాశీనగరంలోని బ్రాహ్మణవీధిలో భిక్షకోసం ఇల్లిల్లూ తిరుగసాగాడు.
2. ఒక ఇల్లలు “వండుతున్నాం” అన్నది; మరొక స్త్రీ “మళ్ళీ రండి” అన్నది; ఇంకొకామె ఈరోజు ప్రతం (దేవకార్యం) అని చెపుతుంది; వేరొకామె అసలు తలుపులే తెరవడం లేదు.
3. కాశీనగరంలోని గృహిణులు అన్నపూర్ణభవానికి ప్రియమైన చెలులుగా పేరుగాంచారు. వాళ్ళు భిక్షార్థమై వచ్చిన వారికి వాకిట్లో ఆపువేడతో చక్కగా అలికి, నాలుగంచులూ కలిసేటట్లు ముగ్గుపెట్టి, వచ్చిన అతిథిని దాని మధ్యలో నిలబెట్టి, కాళ్ళకూ చేతులకూ నీళ్ళిచ్చి, పూవులతో గంధంతో వారిని అర్చించి, శుభ్రంగా కడిగిన బంగారుగిరిపెతో అన్నం మీద నెయ్యి అభిఘురించి(వేసి), పండ్లు, పరమాన్నం, పిండివంటలు చేర్చి), భక్తి విశ్వాసాలు ఉప్పిపడుతుండగా కంకణాలు, గాజులూ పరస్పరం ఒరుసు కొంటుండగా తమ అందమైన చేతులతో భిక్షుకులకు భిక్ష సమర్పిస్తారు.

4. “అటువంటి పుణ్యస్తోలున్న ఈ నేలలో ఒక్కరైనా భిక్ష సమర్పించడం లేదంటే ఆశ్చర్యంగా ఉన్నది. ఈరోజు ఉదయమే లేచి, ఏ పాపిష్టివాని ముఖం చూశానో” అనుకున్నాడు వ్యాసుడు.
5. “సరే, ఇక భిక్షాటనం మని ఈ రోజుకు ఉపవాసమే చేస్తాం. సూర్యుడు అస్తమిస్తున్నాడు. రేపైనా మనకు ఈ బ్రాహ్మణవాటికలో ఉపవాసాంతభోజనానికి సరిపడ భిక్ష దొరకకపోదు.”
6. అని వ్యాసుడు శిష్యులతో ఆ రాత్రి మరంలో గడిపి, మరునాడు యథావిధిగా మధ్యాహ్న సమయానికి శిష్యులు, తాను వేరువేరుగా విప్రవాటికల్లో భిక్షాటనం చేయసాగారు. కాని మొదటి రోజులాగానే విశ్వాధుని మాయవల్ల ఏ ఇల్లాలూ భిక్ష పెట్టలేదు. దాంతో బాధపడి కోపంతో భిక్షాపాత్రను ముక్కలు ముక్కలయ్యేటట్లు నట్టనడి వీధిలో విసిరికొట్టి ఆవేశంతో -
7. “ఈ కాలీ పట్టణంలో నివసించేవారికి మూడు తరాల దాకా ధనం, విద్య, మోక్షం లేకుండుగాక!”
8. అని ఆకలిదపులచే బాధపడుతున్న వ్యాసుడు శపించబోయిన సమయంలో ఒక బ్రాహ్మణమందిరపు వాకిట పార్వతీదేవి సామాన్య స్త్రీ వేషంలో వచ్చింది.
9. వేదపురాణ శాస్త్రాలు నిర్దేశించే జ్ఞాన స్వరూపిణి ఆ ముత్తెదువ. కాలీనగరం అనే స్వరపీర శిఖరాన్ని అధిరోహించి ఉన్న ఆదిశక్తి - చేతికి ధరించిన రత్నకంకణాలు ఘల్లు ఘల్లుమనేట్లు ఆదరంతో చెయ్యి ఊపుతూ “ఓ సంయమీంద్రా! ఇటురా” అని పిలిచింది.
10. “గొంతుదాకా తినడానికి మాధుకర భిక్షదొరకలేదని ఇంతగా చిందులువేస్తున్నాపు కదా! ఇది నీకు మంచిదా? బాగున్నది. నిజంగా నీవు శాంతస్వభావుడవా? ఫిడికెదు వరిగింజలతో కాలం వెళ్ళబుచ్చేవారు, శాకాహారంతో, దుంపలతో సరిపెట్టుకొనేవాళ్ళు, రోళ్ళవద్ద చెదిరిపడ్డ బియ్యం ఏరుకొని జీవనం సాగించే మునులు నీకంటే తెలివితక్కుపువాళ్ళా?
11. ఓ మునివైష్ణవో! ‘ఉన్నషోరు కన్నతల్లితో సమానం’ అనే నీతి నీకు తెలియదా? అంతకంటే విశేషించి శివుని అర్ధాంగలక్ష్మీయైన ఈ కాలీనగరిమీద నీవింత కోపం చూపించడం తగునా?” అని మందలించింది పార్వతీదేవి.
12. “కేవలం భిక్ష దొరకలేదనే నెవంతో బాధపడి నీలాంటి ఉత్తముడు విశిష్టమైన కాలీనగరాన్ని శపించాలనుకుంటాడా? చాలా ఆకలితో ఉన్నాపు. కాబట్టి ఈ సమయంలో నిన్ను ఎక్కువగా బాధపెట్టడం మావంటి గృహిణులకు మంచిదికాదు. మాయింటికి భోజనానికి రా! తిని కూర్చున్న తర్వాత నీతో కొన్ని మాటలు మాటలూడుతా” అన్న ఆ మహాసాధ్వని చూసి, వ్యాసుడిట్లా అన్నాడు -
13. “తల్లి! సూర్యుడస్తమిస్తున్నాడు. నేనే కాదు, నాతోపాటు ఎంతోమంది శిష్యులూ ఉన్నారు. శిష్యులతో కలసి భుజించాలనే నా వ్రతం విడిచిపెట్టి మీ ఇంట నేనొక్కడినే భుజించలేను. ఈరోజు నిన్నటికి మరునాడేకదా!” (అంటే నిన్నటిలాగే ఈరోజు కూడా ఉపవాసం తప్పదని అంతరాథం)

14. అని వేదవ్యాసుడు పలుకగా కొంచెం నవ్వి పద్మముఖియైన ఆ ఇల్లాలు “సరే! మునీంద్రా! విశ్వనాథుని దయవల్ల ఎంతమంది అతిథులు వచ్చినా కామధేసువువలె కోరిన పదార్థాలన్నీ అనంతంగా నేను ఏర్పాటు చేయగలను. నీ శిష్యగణాన్ని తీసుకొని వెంటనే రా!” అన్నది.
15. అనగా, “సరే! మహోప్రసాదం” అని, వేదవ్యాసుడు శిష్యులను తీసుకొని గంగానదికి వెళ్ళి, స్నాన, ఆచమనాదులు పూర్తి గావించుకొని రాగా-
16. వారి గౌడుగు పావుకోళ్ళు (గౌడుగు ఆకారంలోని బుడిపెలున్న పావుకోళ్ళు) గిలకలు మోగుతుండగా చంద్రముఖి అయిన ఆ ఇల్లాలు వాళ్ళకు ఎదురువెళ్ళి ఆహ్వానించింది. శిష్యులతో వ్యాసుడు భోజనశాలలో కూర్చున్నాడు. అప్పుడామే వడ్డన సాగించింది.

ఇవి చేయండి

I. అవగాహన - ప్రతిస్పందన

R9D5U5

1. కింది పద్యం చదువండి. శ్రీనాథుడు తన గురించి తాను ఏమని చెప్పుకొన్నాడో తెలుపండి.

సీ॥ వచియింతు వేములవాడ భీమన భంగి
సుద్రండలీల నొక్కొక్కొమూటు
భాషింతు నన్నయభట్టు మార్గంబున
సుభయవాక్మోధి నొక్కొక్కొమూటు
వాక్రత్తు తిక్కుయజ్ఞ ప్రకారము రసా
భ్యచిత బంధమున నొక్కొక్కొమూటు
పరిధవింతు ప్రబంధపరమేశ్వరుని తేవ
సూక్ష్మివైచిత్రి నొక్కొక్కొమూటు

తే॥గీ॥ నైషధాది మహోప్రబంధములు పెక్కు
చెప్పినాడవు మాకు నాశ్రితుడ వనఫు
జపుడు చెప్పుడొడంగిన యా ప్రబంధ
మంకితమునేయు వీరభద్రయ్యపేర (కాఢీ 1-18)

2. ‘అన్ని దానాల్సోకీ అన్నదానం మిన్న’ అనే అంశంపై తరగతిలో చర్చించండి.
3. ‘ఆకంతంబుగ.....శిలోంఘప్రకముల్ తాపసులీ!’ పద్యాన్ని పాదభంగం లేకుండా పూరించి, భావాన్ని రాయండి.

వ్యక్తికరణ - సృజనాత్మకత

1. కింది ప్రశ్నలకు ఐదేసి వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

- అ) పారం ఆధారంగా వ్యాసుడు ప్రపర్తించిన తీరుపై మీ అభిప్రాయం రాయండి.
- అ) “నేడు నిన్నటికి మఱునాఁడు నిక్కుపంబు” అను మాటలు ఎవరు ఎవరితో, ఏ సందర్భంలో అన్నారు? వీలి అంతరాద్ధమేమిటో వివరించండి.
- ఇ) ఆకలి వల్ల వ్యాసుడు కాశీనగరాన్ని శపించాలనుకున్నాడు కదా! ‘ఆకలి మనిషి విచక్షణను నశింపజేస్తుంది’ అనే దాని గురించి రాయండి.

2. కింది ప్రశ్నకు పది వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

- అ) భిక్ష పారంలోని కథను సంక్లిష్టంగా రాయండి.
(లేదా)

- అ) కోపంవల్ల కలిగే దుష్పరిణామాలను గురించి రాయండి.

3. కింది అంశాలను గురించి సృజనాత్మకంగా / ప్రశంసిస్తూ రాయండి.

- అ) భిక్ష, రక్ష, పరీక్ష, సమీక్ష, వివక్ష..... వంటి పదాలతో ఒక చక్కని భావాన్ని ప్రకటించే కవిత రాయండి.

భాషాంశాలు

పదజాలం

1. కింది వాక్యాల్లో గీతగీసిన పదాలకు పర్యాయపదాలు రాయండి.

- అ) ద్వాఃకవాటంబు దెఱవదు వనిత యొకతె.
- అ) ప్రక్కాశితంబైన పసిండి చట్టవము.
- ఇ) పారాశర్యండు క్షత్రిపాసా పరవశండై శపియింపందలంచెను.
- ఈ) ఇప్పీటీమీద నాగ్రహము తగునె?
- ఉ) అస్తుమింపగ జేసినాడు అహిమకరుడు.

2. కింది పదాలకు అర్థాలను రాయండి.

- అ) ద్వాఃకవాటము   ఆ) వీళ్లించు   ఇ) అంగన
ఈ) మచ్చెకంటి   ఉ) భుక్తిశాల

3. కింది వాక్యాల్లో నానార్థాలు వచ్చే పదాలను గుర్తించండి.

- అ) వీడు ఏ వీడువాడోగాని దుష్టర్యములను వీడుచున్నాడు.
ఆ) రాజు ఆకాశంలోని రాజును చూసి సంతోషించాడు.

4. కింది ప్రకృతి పదాలకు సరైన వికృతి పదాలను ఎంపిక చేయండి.

- అ) విద్యు ( )
క) విదియ   చ) విజ్ఞ   ట) విద్దై   త) విద్య
ఆ) భిక్షు ( )
క) బత్తము   చ) బచ్చ   ట) బిచ్చ   త) బిచ్చము
ఇ) యూత్ర ( )
క) యతర   చ) జాతర   ట) జైత్ర   త) యతనము
ఈ) మత్స్యము ( )
క) మచ్చీ   చ) మత్తియము   ట) మచ్చెము   త) మత్తము
ఊ) రత్నము ( )
క) రతనము   చ) రచ్చ   ట) రచ్చము   త) రత్తము
ఊఊ) పంక్తి ( )
క) పంతులు   చ) పత్తి   ట) బంతి   త) పంకు

వ్యాకరణంశాలు

1. కింద గీత గీసిన పదాల్లోని సంఘలను గుర్తించి సంధిపేరు రాయండి.

- అ) పుణ్యంగనయు భిక్ష యిడదయ్యే!
ఆ) కారి; యీవీబీ మీద నాగ్రహము దగునె.
ఇ) ఓ మునీశ్వర! వినవయ్య.

2. పాఠంలోని తేటగేతి పద్యాన్ని గుర్తించి లక్షణాలతో సమన్వయం చేయండి.

సీసపద్యం

* కింది తరగతులలో తేటగేతి, ఆటవెలది పద్యాలు తెలుసుకున్నారు కదా! ఇప్పుడు సీసపద్య' లక్ష్మణాలను పరిశీలిద్దాం.

కింది ఉదాహరణలను పరిశీలించండి.

ఉదా:	ర ప ప కాకతీ జంద్ర	సల ప యులకంచు జంద్ర	ర ప ప గుంట మ్రో జంద్ర	సల ప గిననాడు జంద్ర
	నగ ప కర్కు రా జంద్ర	నగ ప జులకు త జంద్ర	న త్తరలు సూర్య	హ పుట్టె సూర్య
	త ప ప కాష్యు నాయకుం	ర ప ప నాయకుం	ర ప ప దేపుసూ	సల ప పిననాడు
	సల ప వరరాజు	సల ప లకు గుండె	హ పుట్టె	న కొనియె

సీసపద్య లక్ష్మణం :

- ◆ ఇందులో నాలుగు పాదాలుంటాయి.
- ◆ ప్రతిపాదంలో ఆరు జంద్రగణాలు, రెండు సూర్యగణాలు వరుసగా ఉంటాయి.
- ◆ పద్యపాదం రెండు సమభాగాలుగా ఉంటుంది.
- ◆ రెండు భాగాల్లోను మూడో గణంలోని మొదటి అక్షరం యతి లేదా ప్రాస యతి.
- ◆ ప్రాసనియమం లేదు.
- ◆ తేటగేతి లేదా ఆటవెలది దీనికి చివరగా ఉంటుంది.

పై పద్యపాదాల్లో -

- ◆ ఒక్కొక్కటి రెండు భాగాలుగా ఉన్నాయి.
- ◆ రెండు భాగాల్లో కలిపి ఎనిమిది గణాలున్నాయి. (ఆరు జంద్రగణాలు + రెండు సూర్యగణాలు)
- ◆ యతి, ప్రాస యతలు (కా-గ; ర-ర) (ప-పు; హ-హ) ఉన్నాయి.
- ◆ ప్రాసనియమం లేదు. వీటిని బట్టి ఇది సీసపద్యం అని గుర్తించవచ్చు.

3. పారంలోని సీసపద్యానికి గణవిభజన చేసి లక్ష్మణాలను అన్వయించండి.

ప్రాజెక్టు పని

- ◆ శ్రీనాథుడు రచించిన ఏవైనా 5 పద్యాలు సేకరించండి. (లేదా) కాళీపట్టణ విశేషాలు తెలుసుకొని రాయండి. నివేదిక రాసి వినిపించండి.

మేధావి ఎన్నికష్టాలుపడ్డా, శుభమైన నడవడిని,
జీవనాన్ని పడలడు. దానివల్లనే ఆతమ ప్రతిష్ఠను,
ఉత్తమ గతులనూ పొందుతాడు.
- మహారతం ఉద్యోగపర్వం

చదువండి - ఆలోచించి చెప్పండి.

పుస్తకాలకు రెక్కలుండవు. కాని వాటిని చదివితే మనకు రెక్కలు మొలిచినట్లుగా ఉంటుంది. ఆ రెక్కలు జ్ఞానాన్ని, అలోచనాశక్తిని, సృజనాత్మకతా ఔషధజ్ఞాన్ని, లోకపరిశీలనా దృష్టిని, జిజ్ఞాసను, ఉత్సాహాన్ని అందిస్తాయి. మంచిపుస్తకం ఉత్తమమిత్రునితో సమానం. శరీరానికి వ్యాయామం ఎట్లాంటి శక్తినిస్తుందో మంచిపుస్తకం చదువడంవల్ల మనసుకు అలాంటి ఉత్సేజిం కలుగుతుంది. ఏది మంచిపుస్తకం, ఏ పుస్తకాన్ని చదువాలనే ఎంపికలో పుస్తక పరిచయవాక్యాలు మార్గదర్శనం చేస్తాయి.

ప్రశ్నలు:

1. పుస్తకాలు చదువడంవల్ల కలిగే ప్రయోజనాలు ఏవి?
2. ఎటువంటి పుస్తకాలను చదువాలి?
3. ‘ఏదైనా పుస్తకాన్ని చదువాలి’ అనే ఆసక్తిని కలిగించే అంశమేది?
4. మీరు చదివిన కొన్ని పుస్తకాలపేర్లు చెప్పండి.

పాఠం ఉద్దేశం

ముందుమాటవల్ల పుస్తకంపై ప్రాథమిక అవగాహన ఎలా కలుగుతుందో పుస్తకాన్ని చదువాలనే ఆసక్తి, ఆతురత ఎట్లా ఏర్పడుతాయో తెలియజేస్తూ దాని స్వరూపస్వభావాలను పరిచయం చేయడమే ఈ పాఠం ఉద్దేశం.

పార్యభాగ వివరాలు

ఈ పారం ‘పీరిక’ ప్రక్రియకు చెందినది. ఒక పుస్తకం ఆశయాన్ని, అంతస్సారాన్ని, తాత్త్వికతను, రచయిత దృక్పథాన్ని, ప్రచురణకర్త వ్యయప్రయాసాలను తెలియజేసేదే పీరిక. ఒక గ్రంథ నేపథ్యాన్ని, లక్ష్మీలను పరిచయం చేస్తూ ఆ గ్రంథ రచయితగాని, మరొకరుగాని, విమర్శకుడుగాని రానే విశ్లేషణాత్మక పరిచయవాక్యాలను పీరిక అంటారు. దీనికే ముందుమాట, భూమిక, ప్రస్తావన, తొలిపలుకు, మున్సుడి, అముఖం మొదలైన పేర్లన్నే ఉన్నాయి. నేపచల బుక్ట్రైప్స్ ప్రచరించిన ‘నెల్లారి కేశవస్వామి ఉత్తమ కథలు’ సంపటికి గూడూరి సీతారాం రాసిన పీరిక ప్రస్తుత పాఠ్యాంశం.

రచయిత పరిచయం

18-07-1936

25-09-2011

రాజన్న సిరిసిల్ల జిల్లా దగ్గరగల హనుమాజీపేట గ్రామంలో గూడూరి సీతారాం జన్మించాడు. 1953 నుండి 1965 వరకు సుమారు 80 కథలవరకు రాశాడు. పీబీలో కొన్ని కథలు మాత్రమే దొరుకుతున్నాయి. తెలంగాణ కథా సాహిత్యంలో పేదకులాల జీవితాలను, అట్టడుగు వర్ణాల భాషను అక్షరబద్ధం చేసిన రచయిత. స్వితంత్ర్యానంతర తెలంగాణ తొలితరం కథలకు దిక్షావిగా నిలబడటమే గాకుండా 1953లో తెలంగాణ రచయితల సంఘానికి కార్యదర్శిగా పనిచేశాడు. పలు గ్రంథాలకు సంపాదకుడిగా వ్యవహరించాడు. ‘మారాజు, లచ్చి, పిచ్చోడు, రాజమ్మ రాజీరికం’ ఈయన ప్రసిద్ధ కథలు. తెలంగాణ భాషను, యానను ఒలికించడం ఈయన కలానికున్న ప్రత్యేకత.

విద్యార్థులకు సూచనలు

- రై పారం ప్రారంభంలోని ప్రవేశిక చదువండి. పారంలోని విషయాన్ని ఊహించండి.
- రై పారం చదువండి. అర్థంకాని పదాల కింద గీత గీయండి.
- రై వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర ఉన్న ‘పదవిజ్ఞానం’ పట్టికలో చూసి లేదా నిషుంటువులో చూసి తెలుసుకొండి.

కథలు ఒకప్పుడు మానసికానందాన్ని, వైతిక విలువలను చెప్పడానికి పరిమితమై ఉందేవి. 20వ శతాబ్దింలో ఆధునిక కథానిక సాహితీరంగ ప్రవేశం చేయడంతో కథ స్వరూప స్వభావాల్లో స్వప్తమైన మార్పులు చోటుచేసుకున్నాయి. కథానిక సామాజిక బాధ్యతను తలకెత్తుకున్నది. మానవ మనస్తత్తుాన్ని, సంఘర్షణను. భిన్న సంస్కృతులను తన జీవలక్ష్ణాలుగా చేసుకున్నది. తెలుగు కథానిక అంతర్జాతీయ వేదికల మీద గర్వంగా తలెత్తుకొని నిలబడింది. అటువంటి గొప్ప కథానికా రచయితల్లో నెల్లారి కేశవస్వామి ఒకరు.

విశీషించే వస్తు, శిల్ప వైపుణ్యంతో మహాన్నతమైన కథలు రాసిన నెల్లారి కేశవస్వామి భారతీయ కథాసాహిత్యంలో సుప్రసిద్ధులైన ప్రేమచంద్, కిషన్ చందర్లతో పోల్చుదగినవాడు. ఆయన ఉత్తమ కథల గురించి కొంతైనా తెలుసుకోవడం ఎంతైనా ఆవసరం.

I

నెల్లారి కేశవస్వామితో నా స్నేహం 1950ల నాటిది. నేను హైదరాబాదీలోని నిజాం కాలేజీలో డిగ్రీ చదువుతున్న కాలంలో పల్లా దుర్గయ్య, మహేకవి దాశరథి కృష్ణమాచార్య, దాశరథి రంగాచార్య, వట్టికోటు ఆళ్ళారుస్వామి, బిరుదురాజు రామరాజు, జ్ఞానపీర అవార్డు గ్రహీత, డా॥ సి.నారాయణ రెడ్డి, డి. రామలింగం, నెల్లారి కేశవస్వామి, నా చిన్ననాటి స్నేహితుడు జి. సురమౌళి, మరికొందరం తరచూ నారాయణగూడలో కలుసుకునే వాళ్ళం. సాహిత్య చర్చలు సాగుతుందేవి. నేను ఆ కాలంలోనే విరివిగా కథలురాయడం ప్రారంభించాను. తెలుగు స్వతంత్ర, ఆంధ్రప్రభ వారపత్రిక, తెలుగుదేశం, సుజాత, పల్లెటూరు, ప్రజామాత వారపత్రిక, ప్రవంతి మాసపత్రికలలో కథలు అచ్చవుతుందేవి. నెల్లారి కేశవస్వామి, డి.రామలింగం, జి.సురమౌళి, దాశరథి రంగాచార్య, నేను కథలు రాస్తుంటే మిగతావాళ్ళు కవిత్వం రాస్తుండే వాళ్ళు. మేము అప్పటి మా కథల అచ్చప్రతులను కాపాడుకోలేక పోయాము. అప్పుడు ఆ ధ్యాన కూడా ఉండేది కాదు.

నా కథల్లగే నెల్లారి కేశవస్వామి కథలు ఎన్నో దొరకకుండా పోయాయి. అదృష్టమేమంటే ఆయన 1969లో, 1981లో కొన్ని కథలనైనా సంపుటాలుగా వెలువరించడం వల్ల తెలుగు సాహిత్యానికి దక్కాయి.

1902 నుండి ప్రారంభమై తెలంగాణ కథ సామాజిక పరిణామాలను చిత్రిస్తూ వస్తున్నది. బండారు అచ్చమాంబ తొలి కథకురాలని చరిత్ర స్వప్తం చేసింది. అప్పటి తెలంగాణ కథ పుట్టుక నుండి సామాజిక చైతన్యంతోనే కొనసాగుతూ వచ్చింది. సమాజపరిశీలన, విశ్లేషణ, మానసికచిత్రణ, సామాజిక పరిణామాలు, వ్యాఢల్సమాజం, ప్రజాస్వామిక స్వేచ్ఛావాయువులు, తెలంగాణ పలుకుబడులు, గ్రామీణ కులవృత్తులు, సంస్కృతి, గ్రామీణజీవితం, ఉర్రూమీడియం పోయి తెలుగుమీడియం రావడం, ప్రజాస్వామిక ఉద్యమాలు, రాజకీయ పరిణామాలు మొదలైనవి తెలంగాణ కథలో పలు కోణాల్లో చిత్రించబడ్డాయి. 1918లో స్థాపించబడి, దేశంలోనే మిక్కిలి ప్రసిద్ధి గాంచిన ఉస్కానియా యూనివర్సిటీ ఇందుకు భూమికనందించింది.

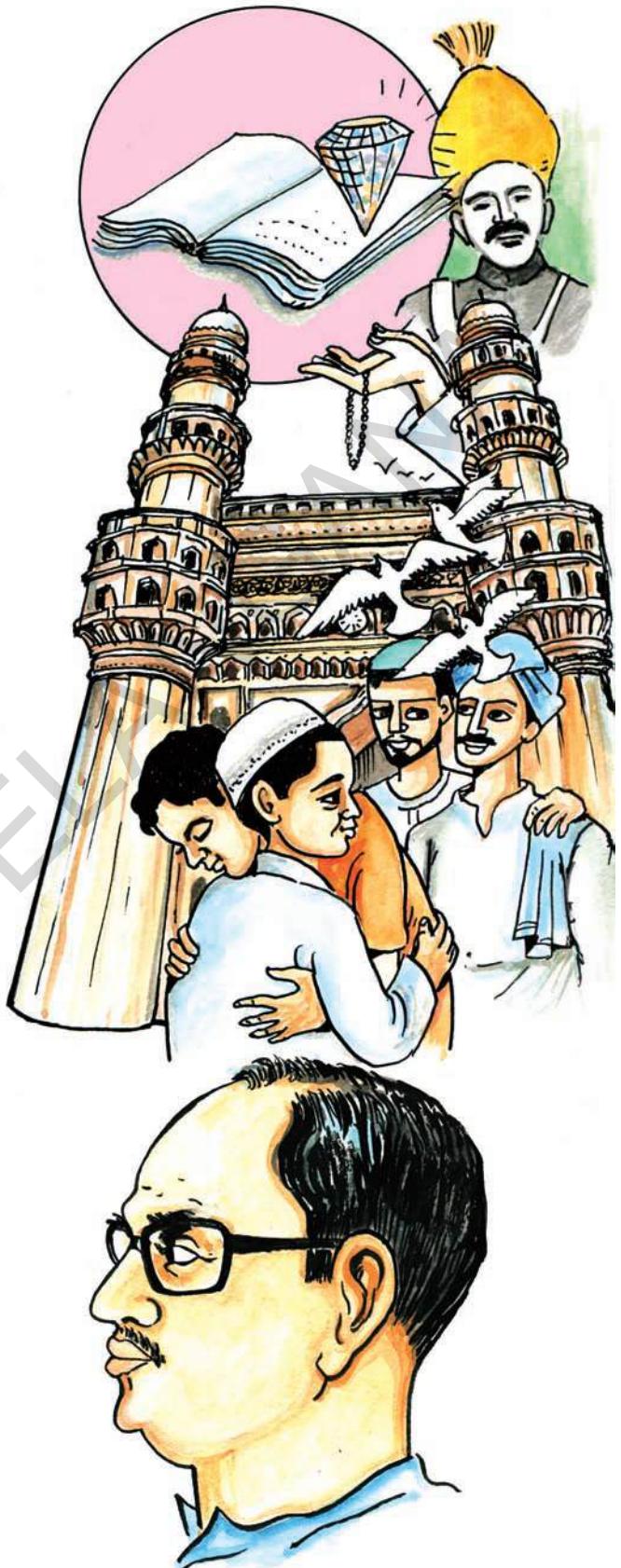

ప్రౌదరాబాద్ రాజ్యం స్వాతంత్ర్యానికి పూర్వం ఒక ప్రత్యేకదేశంగా, రాజ్యంగా సాంతకర్నీని, సైన్యాన్ని కలిగివుండిన, ఐక్యరాజ్య సమితిలోని సభ్యదేశం. ప్రౌదరాబాద్ రాజ్యం బ్రిటీష్‌చిండియాలోని అతి పెద్దరాజ్యం. అంత పెద్దరాజ్యం ఇండియాలో మరొకటి లేదు. తెలంగాణ, కర్నాటక, మహరాష్ట్ర, ప్రాంతాలతో ప్రౌదరాబాద్ రాజ్యం కొనసాగింది.

ప్రౌదరాబాద్ రాజ్యంలో నిజమాంధ్ర మహాసభ, కమ్యూనిస్టులు, స్టేట్ కాంగ్రెస్, ప్రజాసామిక హక్కుల కోసం, స్వాతంత్ర్యంకోసు ఉద్ఘమించారు. 1946-1951 మధ్య తెలంగాణ రైతాంగ పోరాటం జరిగింది. ఈ సాయథ రైతాంగ పోరాటంలో నాలుగువేల మంది చనిపోయారు. మరోవైపు రజాకార్లు విజ్యంభీంచి రైతాంగ పోరాటంపై దాడులు చేశారు. రజాకార్లకు కాశీంరజ్య నాయకత్వం వహించాడు. 1944-51 మధ్య ప్రౌదరాబాద్ రాజ్యంలోని అంతర్యద్ధం, సామాజిక సంక్లోభంవల్ల ఇండియన్ యూనియన్ సైన్యాలు ప్రౌదరాబాద్ రాజ్యంపై దండెత్తి రజాకార్లను, ఉద్యమకారులను, కమ్యూనిస్టులను అణిచివేశారు. 13 సెప్టెంబర్, 1948న ప్రౌదరాబాద్ రాజ్యంలోకి ఇండియన్ యూనియన్ సైన్యాలు ప్రవేశించాయి.

17 సెప్టెంబర్, 1948న నిజాం రాజు లొంగిపోయినట్టు ప్రకటించడం, ప్రౌదరాబాద్ రాజ్యం ఇండియన్ యూనియన్లో విలీనమైనట్టు సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్ ప్రకటించడం, ఒప్పందాలు కుదుర్కుపడం జరిగింది. ప్రౌదరాబాద్ రాజ్యం నుండి కొందరు ముస్లింలు పాకిస్తాన్కు వెళ్ళిపోవాలని భావించారు. కొందరు వెళ్ళిపోయారు. ఈ చారిత్రక, సామాజిక పరిణామాలను సంకుభిత సమాజాన్ని, మానసిక సంఘర్షణను కథల రూపంలో నిర్మిస్తం చేసిన కథకుడు నెల్లూరి కేశవస్వామి.

ప్రైదరాబాద్లో పుట్టిన నెల్లారి కేశవస్వామి నిజాం కాలేజీలో 'ప్రి డిగ్రీ' చదివి ఉస్కానియా విశ్వవిద్యాలయంలో ఇంజనీర్స్‌గా పట్టబట్టద్దుడై ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ పబ్లిక్ వర్స్ డిపార్ట్మెంటు నీటిపారుదల శాఖలో ఇంజనీర్స్‌గా పనిచేసి రిటైర్యారు. కేశవస్వామి ప్రైదరాబాద్ నగరంలో నివసిస్తా, అక్కడి జీవితాలను, సంస్కృతిని తెలుగులో చిత్రించిన రచయిత.

ఆలోచించండి - చెప్పండి

- ♦ కథలకు, కవిత్వానికి గల భేదం ఏమిటి? మీకు ఏవంటే ఇష్టం? ఎందుకు?
- ♦ నాటి ప్రైదరాబాదు రాజ్యంలో హక్కులకోసం, స్వాతంత్ర్యంకోసం ప్రజలు ఎందుకు ఉద్యమించి ఉండవచ్చు?
- ♦ ప్రైదరాబాదు నగర జీవితాన్ని, సంస్కృతిని తెలుగులో చిత్రించడం అంటే మీకేమి అర్థమైంది?

ఇండియన్ యూనియన్‌లోని జాతీయొద్యమ కాలంలో ప్రైదరాబాద్ రాజ్యంలో ఏం జరుగుతూ వచ్చిందో నెల్లారి కేశవస్వామి కథల ద్వారా మనకు కొంతైనా తెలుస్తుంది. ప్రైదరాబాద్ రాజ్యం గురించి తమిళంలో, మరాతీలో వచ్చినంత సాహిత్యం తెలుగులో రాలేదు. తమిళం, మరాతీలో వచ్చిన ప్రైదరాబాద్ రాజ్యం గురించిన కథలు, నవలలు కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ ద్వారా పలుభాషల్లోకి అనువదించబడ్డాయి. అలా తెలుగులోకి వచ్చాయి. కేశవస్వామి కథలు తెలుగులో రాయబడిన కథలు. తెలుగు సాహిత్యంలో ఈ కథలకు విశిష్టస్థానం వుంది.

II

అంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో ఉత్తరాంధ్ర, కోస్తూంధ్ర, రాయలసీమ, తెలంగాణ అనే ప్రాంతీయ విభాగాలున్నాయి. నెల్లారి కేశవస్వామి తెలంగాణ ప్రాంతానికి చెందిన తెలుగు రచయిత. ప్రైదరాబాద్లో నివసించి ప్రైదరాబాద్లోని జీవభాషను కథల్లో చిత్రించిన రచయిత. ఆయన చాలా కథలు రాశారు. ప్రస్తుతం వాటిలో కొన్ని మాత్రమే లభిస్తున్నాయి. వీరి తొలి కథల సంపుటి పోసిబోమ్మ' ఆగస్టు 1969లో వెలువడింది. మరో తెలంగాణ సుప్రసిద్ధరచయిత కి.శే.భాస్కరరఘు కృష్ణారావుగారికి ఈ కథల సంపుటి అంకితం ఇవ్వబడింది. ఈ సంపుటిలోని కథలు రచయిత ప్రారంభదశను తెలపడంతో పాటు క్రమంగా చక్కని రచయితగా ఎదిగిన క్రమాన్ని కూడా స్వప్తం చేస్తాయి.

కేశవస్వామి రెండవ కథానంకలనం “చార్మినార్ కథలు”. ఇవి కేవలం ఊహాజనిత కథలు కావు. సామాజిక పరిణామాలకు సాహిత్య రూపం ఇచ్చిన సామాజిక చరిత్ర రచన అని చెప్పవచ్చు. చార్మినార్ కథలు ప్రైదరాబాద్ రాజ్యం చరిత్రను, సంస్కృతిని, మానవ సంబంధాలను, ఇక్కడి ముస్లింల జీవితాలను అపూర్వంగా చిత్రించాయి. ఇందులో ‘విముక్తి’, ‘రూపామాపా’, ‘షరీఫా’, ‘ప్రతీకారం’, ‘అదృష్టం’, ‘యుగాంతం’, ‘వంశాంకురం’, ‘కేవలం మనములం’ ‘అఖిరికానుక’, ‘భర్తసా’ అనే శీర్షికలతో రాసిన 11 కథలున్నాయి.

చార్మినార్ కథల్లోని నవాబులు, దేవిణీలు, మహబూబ్ కి మెహిందీ, కోరీలు, దివాన్ఫాన్లు, జనానా భానాలు, బేగం సాహెబాలు, దుల్లాన్ పాషాలు, పాన్దాన్, పరాటా కీమా, దాల్చా, నమాజులు, పరదాల వెనుక జీవితంలోని సంస్కృతి, సంఘటనలు లక్ష్మీ అవధీ, ధిలీలలోని ముస్లిం రాజుల, రాజ్యాల, ప్రజల జీవితాలను, అవిభక్త ఇండియాలోని పాకిస్తాన్, బంగాల్ ప్రాంతాల సంస్కృతిని, మధ్య ఆసియా ముస్లిం దేశాల సంస్కృతిని గుర్తుకు తెస్తాయి. ఈ కథలు అంతర్జాతీయ సంస్కృతి, జీవన విధానం ప్రైదరాబాద్ రాజ్యంలో నిర్దిష్టంగా ఎలా వుండేదో తెలుపుతాయి. 11వ శతాబ్దం

నుండి ఇండియాలో సాగిన ముస్లింల వలసలు, రాజ్యాలు, అవి తెచ్చిన పరిపాలనా విధానాలు, జీవన విధానం, సంస్కృతి భారతీయ సంస్కృతిపై, జీవన విధానంపై చెరగని ముద్ద వేసాయి. భారతీయ సంస్కృతిలో, జీవితంలో అంతర్జాగ్రహితాయి. అవి హిందూ ప్రజల జీవితంలోకి కూడా ప్రవేశిస్తా, రెండు మతాల మధ్య ఆలోచనల్లో, సంస్కృతిలో, జీవితంలో ఆదాన ప్రదానాలు జరిగాయి. అలా ఒక నూతన సమన్వయ సంస్కృతి విస్తరించింది. అలా విస్తరించడంలో భాగంగా ప్రౌదరాబాద్ నగరం కాస్ట్యూపాలిటన్ నగరంగా ఎదిగింది. ఆ నేపథ్యాన్ని, ఆ జీవితాలను కేశవస్వామి తన కథల్లో చిత్రించారు.

‘యుగాంతం’ కథ ప్రత్యేకంగా చెప్పాలిన కథ. ఇండియా రెండు దేశాలుగా విడిపోయి పాకిస్తాన్ ఏర్పడిన నాటి పరిస్థితులు, సంక్షీభాలు, హత్యాకాండ గురించి భీష్మ సహాని ‘తమన్’ నవలలో చిత్రించారు. అది దూరదర్శన్లో టీవీ సీరియల్గా ప్రసారప్పొనప్పుడు పెద్ద ఎత్తున చర్చ సాగింది. అలాంటి పరిస్థితులే ప్రౌదరాబాద్ రాజ్యంలో 1946-50ల మధ్య ఎలా కొనసాగాయో చాలా మందికి తెలియదు. ప్రౌదరాబాద్రాష్ట చరిత్ర ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడ్డంతో మూలకు నెట్టివేయబడింది. ఒక సామాజిక వ్యవస్థ, రాజరిక వ్యవస్థ అంతమవుతూ ఒక నూతనదశలోకి సమాజం, మానవ సంబంధాలు మారుతున్న పరిణామాలను చిత్రించడం వల్ల కథకు ‘యుగాంతం’ అనే పేరు సార్థకతను చేకూర్చింది.

‘యుగాంతం’ నిజంగానే ఒక యుగాంతాన్ని చిత్రించిన గొప్ప కథ. ప్రౌదరాబాద్ రాజ్యంలోని ప్రత్యేక పరిణామాలను, సామాజిక చరిత్రను ఈ కథ ఒక చారిత్రక డాక్యుమెంటులూ మనముందుంచుతుంది. ఈ ఒక్క కథ రాసి మరేమీ రాయకపోయినపుటీకి నెల్లారి కేశవస్వామి భారతదేశం గర్వించడగిన గొప్ప కథకుల్లో ఒకడుగా కీర్తించబడేవాడు.

చార్మినార్ కథల సంపుటి వెలువడిన నేపథ్యం నెల్లారు కేశవస్వామిని రచయితగా హిమాలయాల ఉన్నత శిఖరాలపై నిలుపుతుంది. కొన్ని అసాంఘిక శక్తులు ప్రౌదరాబాద్ ఓల్డ్ సిటీలో హిందూ, ముస్లిం సంఘర్షణల పేరిట అపార్థాలు స్ఫుషించి మారణకాండను జరిపారు. హిందూ, ముస్లిం మధ్య అసలు నేరస్తులు, వారి రాజకీయ లక్ష్యాలు తెలియక అనుమాన బీజాలు పెరిగాయి.

ఆ సంక్షుభిత వాతావరణంలో హిందూ, ముస్లింల సభ్యుత కోసం ఎందరో ప్రజాస్వామికవాయలు నడుం బిగించారు. రచయితగా, లోహియా సోషలిస్టుగా నెల్లారు కేశవస్వామి ఈ సంఘటనల పట్ల చలించిపోయి అశాంతిగా గడిపిన నిద్రలేని రాత్రులెన్నో... తాను ఈ సమాజంలో తిరిగి హిందూ, ముస్లిం సభ్యుత కోసం ఏమి చేయలేనా? రాజకీయాల కోసం మానవ సంబంధాలు, మమతలు, మతాలు, కులాతీత, మతాతీత స్నేహాలు, ఆత్మియతలు బలికావల్మిందేనా అని... అలా కావడానికి వీల్లేదని, తాను జీవించిన, తాను అనుభవించిన స్నేహం, ఆత్మియత, కులాతీత, మతాతీత మమతలు, ఓల్డ్ సిటీ జీవితాన్ని చార్మినార్ కథలుగా వెలువరించారాయన. ఇలా ఒక సామాజిక శాస్త్రవేత్తగా షైతన్యశీలిగా తన వంతు కర్తవ్యాన్ని కేశవస్వామి నెరవేరుస్తా రాసిన కథలివి. చార్మినార్ కథలు కేవలం కథలు కావు. వాస్తవ జీవితాల, సామాజిక పరిణామాల సామాజిక చరిత్రను నికిపుం చేసుకున్న చారిత్రాత్మక కథలు. ముఖ్యంగా నిజాం రాజ్య యుగాంత పరిణామాలను చిత్రించిన కథలు. ఈ కథల్లో నెల్లారి కేశవస్వామి హృదయం వుంది.

అలోచించండి - చెప్పండి

- ◆ అపార్థాలు ఎందుకు వస్తాయి?
- ◆ ‘చార్మినార్’ కథలను ఎందుకు చదువాలి?
- ◆ రెండు మతాల మధ్య ఆలోచనలు, సంస్కృతిలో ఆదానప్రదానాలు జరగడం అంటే ఏమిటి?

III

అందులో భాగంగా చూసినప్పుడు కేశవస్వామి రాసిన ‘రూహీ ఆపా’ కథ మహాన్నతమైన మానవీయ సంబంధాలను, మనిషిలోని సున్నితమైన హృదయాన్ని కులమతాలకు అతీతంగా స్పందించే మనిషిని చిత్రించిన కథ. ముజ్హాల జీవితాల్లో ఆనందించే, జీవితమంతా హృదయంలో దాచుకునే సంతోష సన్నివేశాలు ‘రూహీ ఆపా’లో చిత్రించారు కేశవస్వామి. రెండు కథల పాత్రలకు అవే పేర్లు ఉంచడంలో రచయిత ఒక స్ఫోర్మేను దృష్టితోనే రాశాడని చెప్పకనే తెలుస్తున్నది.

ఒక రోజు రమణి పాట వినడానికి నవాబుగారు వస్తున్నారని అమ్మ తయారుకమ్మని చెపుతుంది. ఏదో అనుమానం పొడసూపితే అలాంటిదేమీ లేదని తల్లి హోమీ ఇస్తుంది. నవాబు ముందు ఒక గజల్ అందుకుంది. అది విన్నంతసేపు నవాబుగారు కళ్ళు మూసుకునే వున్నారు. నవాబుగారు నెలకు వెయ్యి రూపాయలు భరణం ఇస్తారని వారానికోసారో, నెలకోసారో వారి దేవిడీకి (భవంతికి) మధ్యాహ్నం పూట వెళ్ళి గంటో రెండు గంటలో పాటలు వినిపించి రావాలని ముజ్హాలు పూర్తిగా మానివేయాలని, కావాలంబే రేడియోలో ప్రోగ్రాం ఇవ్వోచ్చని చెప్పినట్టు తల్లి చెపుతుంది. ఆనాటి నుంచి రమణి రోజు వారి కార్యక్రమం మారిపోయింది. ఒకరోజు నవాబు నీకి పేరు బాగాలేదని ‘రూహీ’ అని పేరుతో పిలుస్తానని కోరుతాడు.

రెండేళ్ళ తర్వాత అతని కొడుకు రూహీకి ఎదురవుతాడు. నవాబు వూరుకు వెళ్ళిన సమయంలో చిన్న నవాబు సలీం రూహీని ఆహ్వానిస్తాడు. రూహీ పరిపరి విధాలుగా పోతుంది. సలీం ఆమెని తమ రహస్య గదిలోకి తీసుకెళ్తాడు. అక్కడ ఒక పరదా వేసిన ఫోటో చూపిస్తాడు. ఆ ఫోటో అచ్చం రూహీ (రమణి) లాగే వుంటుంది. రూహీ ఆ ఫోటో చూసి ఆశ్చర్యపోతుంది. మా అక్క అని సలీం చెపుతాడు. నిన్ను అక్క అని పిలవాలని వుండని రూహీఅపా అని పిలుస్తాడు. రూహీఅపాను నవాబు ఎందుకంత ఇష్టపడి వాత్సల్యం చూపాడో మనకు తెలుస్తుంది. ఆమె నవాబు కూతురా? అని పారకులకు సందేహం కలుగుతుంది. సొంత కూతురులా నవాబు, నవాబు కొడుకు ఒక ముజ్హాల రమణిని గౌరవించిన తీరును చిత్రించడం ద్వారా ముస్లిం నవాబుల్లో కొనసాగిన హృదయ సంస్కరాన్ని రచయిత ఒడిసి పట్టడు.

ఇందులోని ‘ఫరీఫా’, ‘ప్రతీకారం’, ‘అద్విష్టం’, ‘వంశాంకురం’, ‘కేవలం మనుషులం’, ‘భరోసా’, ‘ఆఖరి కానుక’ మొదలగు కథలు విశిష్టమైనవి. దేనికవే ప్రత్యేకమైనవి. ‘వంశాంకురం’ కథలో ముస్లిం పెళ్ళి సంబంధాలెలా వుంటాయో, కొడుకు పుట్టులనే ఆశ ఆడపిల్లల జీవితాలను ఎలా అతలాకుతలం చేసి ఆత్మహత్యకు పురికొల్పుతాయో హృదయవిదారకంగా చిత్రించింది.

‘కేవలం మనుషులం’ కథలో హున్నేస్ మిర్రా, మహాబూబ్రాయ్ సక్కినా దశాబ్దాల స్నేహితులు. వారి కుటుంబాలు స్నేహంగా కలిసి వుంటాయి. మతాల సరిహద్దులను చెరిపివేసిన స్నేహం గురించిన చక్కని కథ.

‘భరోసా’ కథ నమ్మిన పేదలను సట్టేట ఎలా ముంచుతారో భరోసాను భగ్నం చేసిన యథార్థ కథ. ‘ఆఖరి కానుక’ కథ రోజురోజుకు పేదరికంలోకి ఈడ్వ్యబడుతున్న ముస్లిం కుటుంబాలు అరబ్బు దేశాల పేక్కలకు తమ కూతుళ్ళను ఇచ్చి పెళ్ళి చేసి తద్వారా కాస్త ఆర్థిక సౌలభ్యం పొందాలనుకునే దుస్థితిని తెలియజేస్తుంది.

జలా వాసిలో, విశిష్టమైన వస్తు, శిల్ప వైపుణ్యంతో మహాన్నతమైన కథలు రాసిన నెల్లారి కేశవస్వామిని భారతీయ సాహిత్యంలో పోల్చువలసి వస్తే ఉర్దూ, హిందీల్లో రాసిన సుప్రసిద్ధ రచయితలు ప్రేంచంద్, కిషన్చందర్ల కోవకుచెందిన

రచయిత. అలనాడు హైదరాబాద్ రాజ్యంలోని గోల్గొండ గనుల్లో లభించిన ప్రపంచ ప్రభ్యాతి గాంచిన కొపిసూర్, జాకోబ్ వజ్రాల వంటివే స్వర్గియ నెల్లారి కేశవస్వామి కథలు.

ఆలోచించండి-చెప్పండి

- ♦ హృదయ సంస్కరం అంటే ఏమిటి? కొన్ని ఉదాహరణలు చెప్పండి.
- ♦ ‘స్నేహం మతాల సరిహద్దులను చెరిపివేస్తుంది?’ - సమర్థించండి.
- ♦ పేదల కష్టాలు ఎట్లా ఉంటాయి? పేదల జీవితాల్లో మార్పులు రావడానికి ఏం చేస్తే బాగుంటుంది?

I ఇఖి చేయండి

అవగాహన - ప్రతిస్పందన

L6M7N5

1. కపులు, రచయితలు రాసిన పుస్తకాలను అందరికీ పరిచయం చేయడానికి పుస్తకావిష్కరణ వంటి కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తారు. ఇటువంటి కార్యక్రమాలలో ఏమేం చేస్తారో చెప్పండి.
2. నేటి సమాజానికి ఎటువంటి రచయితల అవసరం ఉందో చెప్పండి.
3. పారం ఆధారంగా కింది పట్టికను పూరించండి.

పేరా	దేని గురించి వివరించబడింది.
1) ఇండియన్ యూనియన్‌లోని	.....విశిష్ట స్థానం ఉంది.
2) యుగాంతం కథ	..... సార్థకతను చేకూర్చింది.
3) ఆ సంక్షుభిత	..... హృదయం ఉంది.
4) భరోసాకథ	..... తెలియజేస్తుంది.

వ్యక్తికరణ - సృజనాత్మకత

1. కింది ప్రశ్నలకు ఐదేసి వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

- ‘ఒక భాషలోని సాహిత్యం చదవడం ద్వారా నాటి పరిస్థితులను అర్థం చేసుకోవచ్చు’ దీనిపై మీ అభిప్రాయం చెప్పండి.
- తెలంగాణ పలుకుబడులంబే ఏమిటి? కొన్ని ఉదాహరణలు రాయండి.
- “తెలంగాణ కథ పుట్టుక నుండి సామాజిక చైతన్యంతోనే కొనసాగుతూ వచ్చింది” అనే వాక్యం ద్వారా మీకేమర్ధమయిందో తెలుపండి.

2. కింది ప్రశ్నకు పది వాక్యాల్లో జవాబులు రాయండి.

- మెతుకును చూసి అన్నం ఉడికిందో లేదో చెప్పివచ్చు. అట్టే ‘పుస్తక పరిచయ వ్యాసాన్ని లేదా సమీక్షను చదివితే కూడా ఆ పుస్తకం గురించి ఆమూలాగ్రంగా అర్థం చేసుకోవచ్చు’ ఎట్లాగో రాయండి.

(లేదా)

- కేశవస్వామి కథల గురించి గూడూరి సీతారాం రాసిన వ్యాసం ఆధారంగా కేశవస్వామి రచనల గురించి రాయండి.

3. కింది అంశాన్ని గురించి సృజనాత్మకంగా / ప్రశంసిస్తూ రాయండి.

- మీ పారశాల గ్రంథాలయంలోని ఏదైనా ఒక కథల పుస్తకం తీసుకొని చదువండి. దీనికి పుస్తక పరిచయం (పీరిక) రాయండి.

భాషాంశాలు

పదజాలం

1. గీత గీసిన పదాలకు అర్థాలను రాయండి.

- రాజు ధ్యాన అంతా క్రికెట్ ఆటవైనే ఉన్నది. _____
- ప్రజ్జ, మనోజ్జ ఇద్దరూ సఖ్యత తో మెలుగుతారు. _____
- ఫల్లుణ్ హస్తవాసి చాలా మంచిది. _____

ఈ) తెలంగాణలో యాదగిరి లక్ష్మీ సరసింహస్వామి దేవాలయం ప్రభ్యాతి చెందింది.

డ) హర్వం జమీందారుల దేవిదీలలో చర్చగోపులు జరిగేవి.

2. కింది పదాలను వివరించి రాయండి.

- అ) హృదయసంస్కరం : _____
- ఆ) సామాజిక పరిణామం : _____
- ఇ) భారతీయ సంస్కృతి : _____
- ఈ) అతలాకుతలం : _____

వ్యక్తరణాంశాలు

1. కింది పదాలకు విగ్రహవాక్యాలురాసి, సమాసాలు గుర్తించండి.

- అ) దశకంతుడు = _____, _____
- ఆ) పీతాంబరుడు = _____, _____
- ఇ) అరవిందానన = _____, _____
- ఈ) మృగనేత్ర = _____, _____
- డ) చంచలాక్షి = _____, _____
- ఊ) మానధనులు = _____, _____
- బు) రాజవదన = _____, _____
- బుఱ) నీరజభవుడు = _____, _____

2. కింది ప్రత్యుష వాక్యాలను పరోక్ష వాక్యాలుగా మార్చండి.

- అ) “హైదరాబాదు రాజ్యం ఇండియన్ యూనియన్లో విలీనమైంది” అని సర్దార్ వల్లభభాయ్ పటేల్ ప్రకటించాడు.
- ఆ) “తెలుగు కథాసాహిత్యంలో రఘుణీయమైన పోకడలు కల్పించిన ప్రసిద్ధ కథకుల్లో ఒకరు నెల్లారి కేశవస్వామి” అని గూడూరి సీతారాం అన్నాడు.
- ఇ) “చార్మినార్ అనే పేరును బట్టే ఈ కథల విశిష్టత వ్యక్తమవుతుంది” అని డి. రామలింగం పేర్కొన్నాడు.

3. కింది కర్తరి వాక్యాలను కర్పుణి వాక్యాలుగా మార్చండి.

- అ) పాకిస్తాన్ ఏర్పడిన నాటి పరిస్థితుల గురించి భీష్మసహాని ‘తమన్’ నవలలో చిత్రించాడు.
- ఆ) హైదరాబాద్ రాష్ట్ర చరిత్రను ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడిన తరువాత మూలకు నెట్టివేశారు.
- ఇ) నెల్లారి కేశవస్వామిని భారతదేశం గ్రించదగిన గౌప్య కథకుల్లో ఒకడిగా కీర్తించారు.

శ్లేషాలంకారం

* కింది వాక్యాలను పరిశీలించండి.

అ) మిమ్ముమాధవుడు రక్షించుగాక!

అర్థం 1. మిమ్ము మాధవుడు (విష్ణువు) రక్షించుగాక!

2. మిమ్ము ఉమాధవుడు (శివుడు) రక్షించుగాక!

అ) మానవ జీవనం సుకుమారం.

అర్థం 1. మా నవ (ఆధునిక) జీవనం సుకుమారమైంది.

2. మానవ (మనిషి) జీవనం సుకుమారమైంది.

పై అర్థాలను గమనించినారు కదా! ఒకే శబ్దం రెండు వేరేరు అర్థాలనందిస్తున్నది. (విభిన్న అర్థాలు ఆశ్రయించి ఉన్నాయి.) ఇట్లా విభిన్న అర్థాలను కలిగి ఉండే పదాలుంటే దానీని ‘శ్లేషాలంకారం’ అని అంటారు.

లక్షణం : నానార్థాలను కలిగి ఉండే అలంకారం శ్లేష.

4. కింది లక్ష్మీలో ఉన్న అలంకారాన్ని గుర్తించి సమన్వయం చేయండి.

అ) రాజు కువలయానందకరుడు.

అ) నీవేల వచ్చెదవు.

5. కింది వాక్యాల్లోని అలంకారాలను గుర్తించండి.

అ) మావిదాకులు తెచ్చివ్వండి.

అ) వాడి కత్తి తీసుకోండి.

ఇ) ఆమె లత పక్కన నిలుచున్నది.

ప్రాజెక్టు పని

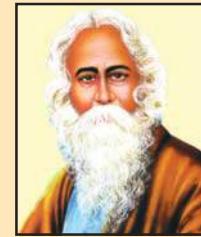
- ♦ వార్తా పత్రికలు లేదా మ్యాగజైన్లలో వచ్చిన పుస్తకం పరిచయాలను / సమీక్షలను సేకరించండి. నివేదిక రాసి తరగతిలో ప్రదర్శించండి.

మంచిపుస్తకం మంచిమనసుకు మరోపేరు
సాంతపుస్తకం మంచిమనిషికి మరోతోడు

విశ్వకవి 'గీతాంజలి'

సాహిత్య స్మాజనలో అంతర్జాతీయ కీర్తినందుకొన్న మహాకవి రహీల్దర్నాథ్ రాగుర్. కవిగా రచయితగా తత్త్వవేత్తగా సంగీతజ్ఞుడిగా చిత్రకారుడిగా బహుముఖ ప్రజ్ఞను ప్రదర్శించాడు. రహీల్దనిపేరు వినగానే చప్పున న్నురించేవి 'జనగణమన' గీతం, 'గీతాంజలి'. 'జనగణమన' గీతం భారత జాతీయగీతంగా గుర్తింపబడింది. బంగాదేర్ జాతీయగీతం కూడా ఇతని లేఖని నుండి వెలువడినదే. ఇలా రెండు జాతీయగీతాలనందించిన కవిగా అపూర్వ చరిత్రను స్పష్టించాడు. 'శాంతినికేతన్' పేరున ఆదర్శవిద్యాలయాన్ని స్థాపించి 'గురుదేవుడు'గా కీర్తింపబడ్డాడు. ఈ సంస్థద్వారా సంస్కరయుక్తమైన విద్యనందించాడు.

కవిగా ఇతనికి ప్రపంచవ్యాప్త గుర్తింపును తెచ్చిన రచన 'గీతాంజలి'. 1913లో దీనికి 'నోబెల్ సాహిత్య పురస్కారం' దక్కింది. నోబెల్ బహుమతిని అందుకున్న తొలి భారతీయుడిగా రాగుర్ అరుదైన గౌరవాన్ని పొందాడు. 'గీతాంజలి' భారతీయ భాషల్లోకి మాత్రమేకాక ఎన్నో విదేశీ భాషలలోకి అనువదింపబడింది. ఒక్క తెలుగు భాషలోనే దాదాపు 50 దాకా అనువాదాలొచ్చాయంటే దీని గొప్పదనమేమిటో ఊహించవచ్చు. తాత్కృత్, సామాజిక అంశాలను స్పృశిస్తూ సాగిన ఈ రచన పాతకుని వ్యాదయాన్ని కదిలిస్తుంది.

'గీతాంజలి'లోని రెండు అనువాద కవితా ఖండికలను ఇప్పుడు చూద్దాం.

1. ఎక్కడ మనసు నిర్ఝయంగా ఉంటుందో
ఎక్కడ మనుషులు తలెత్తి తిరుగుతారో
ఎక్కడ జ్ఞానం విరివిగా వెలుస్తుందో
సంసారపు గోడలమధ్య ఎక్కడ భాగాల కింద ప్రపంచం విడిపోలేదో
ఎక్కడ సత్యాంతరాళంలోంచి పలుకులు బైలు వెడలతాయో
ఎక్కడ అలసటనెరగని క్రమ తన బాహువల్మి పరిపూర్ణతమైన జాస్తుందో
ఎక్కడ నిర్మివమైన ఆచారపుటెడారిలో స్వచ్ఛమైన బుద్ధిప్రవాహం ఇంకిపోకుండా ఉంటుందో
ఎక్కడ మనసు నిరంతరం వికసించే భావాలలోకీ, కార్యాలలోకీ నీచే నడపబడుతుందో
ఆ స్వేచ్ఛ స్వర్గానికి, తండ్రీ! నా దేశాన్ని మేల్కొలుపు.
2. నా వ్యాదయంలోని పేదరికాన్ని సమూలంగా తొలగించు ప్రభూ - ఇదే నా ప్రార్థన.
నా సుఖధుఃఖాలను తేలికగా భరించ గలిగే శక్తిని నాకు ప్రసాదించు.
సేవలోనే నా ప్రేమను ఘలింపజేసుకొనే శక్తిని అందజేయి.
పేదలను కాదనకుండా, అధికారదర్శనికి దాసోహమనకుండా ఉండే శక్తిని ప్రసాదించు.
దైనందిన అల్పవిషయాలకు అతీతంగా బుద్ధిని నిలుపుకోగల శక్తిని ప్రసాదించు.
నీ అభీష్టానికి ప్రేమతో నా శక్తిని అర్పించుకోగలిగే శక్తి నివ్వు.

- చలం

- డా॥ జె. భాగ్యలక్ష్మి

ఉపవాచకం

మన ఇతిహసం

రామాయణం

(వాల్మీకి రామాయణానికి సంక్షిప్త వచనరూపం)

రామాయణాన్ని ఎందుకు చదువాలంటే...

మానవ జీవితాన్ని సంస్కరించగల మహాకావ్యం రామాయణం. మానవ హృదయాల నుండి ఎప్పటికీ చెరగని కథ. ‘అమృతాన్నల అనురాగం, పుత్రుల అభిమానం - అనుదమ్ముల అనుబంధం, భార్యాభూతుల సంబంధం - గురుభక్తి, శిష్యానురక్తి - స్నేహభలం, ధర్మబలం - వినయంతో ఒదగడం, వివేకంతో ఎదగడం -జీవకారుణ్యభావన, ప్రకృతిలాలన’ - ఇలా జీవిత పార్శ్వాలనెన్నింటినో పట్టి చూపిస్తుంది రామాయణం. రామాయణాన్ని చదవడమంటే జీవితాన్ని చదవడమే. రామాయణం పారాయణ గ్రంథంకాదు, ఆచరణ ప్రధాన గ్రంథం. ఉత్తమ ధర్మాలను ఆచరిస్తే మనిషి మనీషిగా ఎలా ఎదగగలడో నేర్చుతుంది. చిన్న చిన్న పాత్రల ద్వారా సమున్మత సందేశాన్నందిస్తుంది. “రామో విగ్రహవాన్ధర్మః సత్యధర్మ పరాక్రమః” అన్న మహాతోత్కాని మారీచుని నోటిసుండి మహర్షి పలికించాడు. రామునివంటి ఆదర్శమూర్తి, రామాయణం వంటి ఆదర్శకావ్యం ‘సభూతో సభవిష్యతి!’ మనిషి ఉన్నంతకాలం రామాయణం ఉంటుంది.

ప్రపంచ సాహిత్యంలోనే ఆదికావ్యం రామాయణం. వాల్మీకి మహర్షి దీనిని రచించి ‘ఆదికవి’గా కీర్తిపొందాడు. ‘రామాయణం, పౌలస్త్యవధ, సీతాయాశ్వరితం మహాత్త’ అనే మూడు వేద్ధు దీనికున్నాయి. ఆరు కాండల (విభాగం) తో, ఇరవై నాలుగు వేల శైల్కాలతో, సంస్కృత భాషలో సాగిన రచన ఇది. తరువాతి కాలంలో ఎన్నో రామాయణాలు వచ్చాయి. మన దేశంలోనే కాదు ప్రపంచంలోని పలుదేశాల్లో ఈ రామాయణ కథ మనకు కనిపిస్తుంది. వారి వారి ప్రతిభసనుసరించి వాల్మీకి కథకు జోడింపులు చేసిన కపులూ ఉన్నారు. అవే నిజం అన్నంతగా ప్రచారం పొందాయి కొన్ని సంఘటనలు.

వాల్మీకి రామాయణ కథను సంక్షిప్తంగా అందించే ప్రయత్నం ఇది. సమున్మత సమాజాన్ని నిర్మించడమే లక్ష్యంగా ముందు తరాలవారికి స్థాపి కోసం చేసిన రచన ఇది.

బాలకాండం

శ్రీమన్‌నూరాయణుని నిరంతరం స్వరించే నారదమహర్షి ఒకనాడు మునిగ్రేష్మదైన వాల్మీకి ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. నారదుడు తపస్సి, వాళ్ళతురుల్లో శ్రేష్ఠుడు. వాల్మీకి జిజ్ఞాసతో నారదుల వారినడిగాడు (జిజ్ఞాసనికి మూలం). “ఓ మహర్షి! అన్ని మంచి గుణాలు కలవాడు, ఎలాంటి ఆపదలు చుట్టుముట్టినా తొణకనివాడు, ధర్మంతెలిసినవాడు, ఆశ్రయించినవారిని ఆదుకునేవాడు, మాటతప్పనివాడు, సకల ప్రాణాలకు మేలుచేసేవాడు, వీరుడు, ధీరుడు, అసూయలేనివాడు, అందముస్వవాడు... ఇలాంటి శుభలక్షణాలు కలవాడు ఎవరైనా ఈ లోకంలో ఉన్నాడా?” అని ప్రశ్నించాడు. నారదుడు చిరునవ్వతో సమాధానమిచ్చాడు. “మహామునీ! ఇన్ని లక్షణాలు ఒకే వ్యక్తిలో కుదురుకోవడం సాధారణంగా జరగదు. కానీ, నీవు తెలిపిన విశిష్ట గుణాలన్నీ మూర్తిభవించినవాడు శ్రీరాము”డని తెలిపాడు. రామాయణగాథను సంక్షిప్తంగా వాల్మీకికి వినిపించాడు నారదుడు. ఆక్రమి నుంచి బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లిపోయాడు.

రామకథ వాల్మీకి మనసులో నాటుకుపోయింది. నారదుని మాటలు ఇంకా చెవిలో ఇల్లు కట్టుకుని పోరుతున్నాయి. గంగానది సమీపానగల తమసానదికి స్నానం చేయడానికి బయల్దేరాడు. భరద్వాజాది శిష్యులు వెంట నడుస్తున్నారు. తమసానది మంచివాని మనసువలె స్వచ్ఛంగా ఉంది.

స్నానానికి నదిలోకి దిగిన వాల్మీకి చుట్టూ ఉన్న ప్రకృతి అందాలకు పరవశిస్తున్నాడు. సమీపంలో ఒక కొమ్ముపైన క్రొంచ పక్కల జంటను చూశాడు. వాటి అనురాగం ముచ్చటగొలుపుతున్నది. వాటి మధురధ్వనులు వీసులవిందు చేస్తున్నాయి. ఇంతలో ఒక వేటగాడు క్రూరబూణంతో మగపట్టిని సేలకూల్చాడు. అది నెత్తురోడుతూ విలవిలఱాడుతూ ప్రాణాలను విడచింది. ఆ ఎడబాటును తట్టుకోలేని ఆడపక్కి తల్లడిల్లిపోయింది. హృదయ విదారకమైన ఈ దృశ్యాన్ని చూశాడు వాల్మీకి. కరుణారసం జాలువారింది. ధర్మావేశం కట్టలు తెంచుకుంది. వెంటనే నోటి వెంట అప్రయత్నంగా...

మానిషాద ప్రతిష్టాంతవు
మగమః శాశ్వతీః సమాః
యత్ క్రొంచమిథూనాదేకమ్
అవధీః కామమోహితమ్॥

(“ఓ కిరాతుడా! క్రొంచపక్కి జంటలో పరవశమైయున్న ఒక పక్కిని చంపిన నీవు శాశ్వతంగా అపకీర్తి పాలవుతావు”) అన్న మాటలు వచ్చాయి.

అన్నాతే అన్నాడు కానీ తరవాత అతనికే ఆశ్చర్యంవేసింది. ఈ మాటలు సమానాక్షరాలుగల నాలుగు పొదాలతో లయబద్ధంగా వచ్చాయి. ఇది ఛందోబద్ధమైన శ్లోకమేని నిర్ధారించుకున్నాడు. శోకం నుంచి శ్లోకం పుట్టింది. ఆశ్రమానికి తిరిగివచ్చారందరూ. కాని క్రొంచపక్కి దారుణ దృశ్యం మాత్రం వాల్మీకి మనసునుంచి వెనుదిరగడం లేదు. అదే ఆలోచన. అదే ఆవేదన. ఇంతలో సృష్టికర్త అయిన బ్రహ్మ వాల్మీకిని చూడడానికి ఆశ్రమానికివచ్చాడు. అతనికి శాస్త్రోక్త ఉపచారాలన్నీ చేశాడు వాల్మీకి. బ్రహ్మ

వాల్మీకిని కూర్చోమన్నాడు. బ్రహ్మ ఆసనంకన్నా కొంచెం తక్కువ ఎత్తుగల ఆసనంపైన కూర్చున్నాడు వాల్మీకి. ఇది పెద్దలపట్ల ప్రవర్తించవలసిన తీరు. బ్రహ్మ ఎదురుగా ఉన్న కొంచపక్షి బాధ వాల్మీకిని వదలడం లేదు. మనసులో ‘మానిషాద’ శ్లోకమే మళ్ళీ ధ్యానించింది. అన్నీ తెలిసిన బ్రహ్మ చిరునవ్వును చిందిస్తూ “ఓ! బుణ్ణిశ్వరా! నీవు పలికినది శ్లోకమే. అది నా సంకల్ప ప్రభావం. ఈ ఘంధస్ను (అనుష్టాప) లోనే శ్రీరామచరిత్రను రాయ” మని ఆదేశించాడు. నారదుడు స్ఫురణంగా వివరింపని రామకథా రహస్యాలు కూడా స్ఫురిస్తాయని అనుగ్రహించాడు. ఈ భూమండలంలో పర్వతాలు, నదులు ఉన్నంతకాలం రామాయణగాథను జనులు కీర్తిస్తూనే ఉంటారని ఆశేర్వదించాడు. బ్రహ్మ ఆదేశానుసారం రామాయణరచనకు శ్రీకారం చుట్టాడు వాల్మీకి మహర్షి.

అయోధ్యా నగరం :

సరయూనదీతీరంలో ‘కోసల’ అనే సుప్రసిద్ధ దేశమంది. అందులోనిదే ‘అయోధ్యా’ అనే మహానగరం. ‘అయోధ్యా’ అంటే యోధులకు జయించడానికిశక్కంకానిది. మనువు దీన్ని నిర్మించాడు. కోసల దేశాన్ని దశరథమహారాజు పరిపాలిస్తున్నాడు. అతడు సూర్యవంశం వాడు. మహావీరుడు. దేవతల పక్షాన రాక్షసులతో ఎన్నోమార్లు యుద్ధం చేసినవాడు. ధర్మపరాయణుడు. ప్రజలను కన్మిభిడ్డలవలె చూసుకునేవాడు. వసిష్ఠ, వామదేవులు అతని ప్రధానపురోహితులు. సుమంత్రుడు మొదలుగాగల ఎనిమిది మంది మంత్రులు. ఇతని పాలనలో కోసల దేశం భోగభాగ్యాలతో విలసిల్లింది. ప్రజలు ధర్మవర్తనులై సుఖసంతోషాలతో ఉన్నారు. (“యథారాజా తథా ప్రజాః - రాజు ఎలా ఉంటే ప్రజలూ అలాగే ఉంటారు.)

ఎన్ని ఉన్నా సంతాసం లేదన్న చింత దశరథుణ్ణి కుంగదీసింది. సంతాసప్రాణి కోసం అశ్వమేధయాగం చేయాలన్న ఆలోచన కలిగింది. వెంటనే పురోహితులు, గురువులతో సమావేశమయ్యాడు. మనసులోని మాట చెప్పాడు. వారు తథాస్తు అన్నారు. సరయూనదికి ఉత్తర తీరంలో యజ్ఞవేదిక సిద్ధమైంది. మంత్రి, సారథి అయిన సుమంత్రుడు ఈ యాగానికి బుణ్ణశ్వరంగ మహార్షి ఆశ్వోనిస్తే ఘలవంతమోతుందని సూచించాడు. బుణ్ణశ్వరంగుడు విభాండక మహార్షి కుమారుడు. నిష్ఠాగరిష్టుడు. అతడు ఎక్కడ ఉంటే ఆక్కడ వాసలు బాగా కురుస్తాయి. దశరథుని ఆజ్ఞమేరకు బుణ్ణశ్వరంగుణ్ణి సగౌరవంగా తోడ్చొనివచ్చారు. మూడు రోజులపాటు అశ్వమేధయాగం శాస్త్రోకంగా నిర్వహించారు.

తరవాత దశరథుడు బుణ్ణశ్వరంగునితో పుత్రప్రాణికోసం చేయవలసిన క్రతువును గురించి అడిగాడు. ఆ భారాన్ని బుణ్ణశ్వరంగునిపైనే ఉంచాడు. దశరథుని ఆభ్యర్థనను మన్మించిన బుణ్ణశ్వరంగుడు ‘పుత్రకామేష్టి’ అనే యాగాన్ని ప్రారంభించాడు. హవిస్సులందుకోవడానికి బ్రహ్మాదివేతలు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, మహర్షులు యజ్ఞశాలలో ప్రత్యక్షమయ్యారు.

అదే సమయంలో దేవతలందరూ బ్రహ్మాను చేరి తమగోడు వెళ్ళబోసుకున్నారు. రావణాసురుడు బ్రహ్మ వరప్రభావంచేత విప్రవీగుతూ తమను చిత్రమాసలకు గురిచేస్తున్నాడన్నారు. ముల్లోకాలను బాధించడమేగాక ఇంద్రుణ్ణిసైతం రాజ్యప్రభుణ్ణి చేయడానికి పూనకొన్నాడని తెలిపారు. అతని దుండగాలకు అంతేలేదన్నారు. బుఘుల, యక్కగంధర్వుల మాట అటుంచి అతని భయంతో సూర్యుడు, సముద్రుడు, వాయువు కూడా తమ సహజస్థితిని ప్రకటించలేకపోతున్నారని వాపోయారు. అతని పీడ విరగడయ్యే ఆలోచనను బ్రహ్మానే చెప్పమని వేడకున్నారు.

బ్రహ్మ దేవతలతో “రావణుడు గంధర్వు, యక్క, దేవ, దానవులచే మరణం లేకుండా నన్ను వరం కోరాడు. మానవుల పట్ల అతనికి మలకస్థావం. అందుకే వారి గురించి ప్రస్తావించలేదు. కనుక మానవుని చేతిలోనే రావణునికి మరణం ఉంద”ని అన్నాడు.

ఇంతలో శ్రీమహావిష్ణువు శంఖచక్రగదాధారి అయి వచ్చాడు. దేవతలు ఆ దేవదేవుణ్ణి అనేక విధాలుగా స్తుతించారు. వరగర్వంచేత కన్మామిన్నాగానక ప్రవర్తిస్తున్న రావణుణ్ణి సంహరించడానికి మానవడిగా అవతరించమని అభ్యర్థించారు. దశరథ మహారాజుగారి ముగ్గురు భార్యలకు నాలుగు రూపాలలో పుత్రుడవు కమ్మని ప్రాధీయపడ్డారు. అభయమిచ్చాడు ఆశ్రితవత్పులుడు. అందరి పూజలందుకొని అంతర్ధానమయ్యాడు.

దశరథుడు పుత్రకామేష్టి చేసినప్యుడు యజ్ఞకుండంనుంచి గొప్ప తేజస్వుతో కూడిన ఒక దివ్యపురుషుడు ఆవిర్భవించాడు. అతడు బ్రహ్మపంపగా వచ్చినవాడు. చేతిలో బంగారుపాత్ర వెండిమూతతో. అందులో దివ్యపాయసముంది. దాన్ని దశరథునకందించాడు. “ఈ పాయసం సంపదలనిస్తుంది ఆరోగ్యాన్ని పెంపొందిస్తుంది. అన్నిటినీ మించి సంతానాన్ని ప్రసాదిస్తుం” దన్నాడు. పేదవానికి పెన్నిధి దొరికినట్టంది దశరథునికి. అతని మనస్సు ఆనందతాండవం చేసింది.

దివ్యపాయసాన్ని తన భార్యలైన కౌసల్య, సుమిత్ర, కైకేయిలకు పంచాడు. సంపత్తరకాలం గడిచింది. చైత్రశుద్ధనవమినాడు కౌసల్యకు శ్రీరాముడు జన్మించాడు. దశమినాడు కైకేయికి భరతుడు, సుమిత్రకు లక్ష్మీ శత్రుఘ్నులు జన్మించారు. ఈ వార్త విన్న అయ్యాధ్య ఆనందసంద్రమైంది.

రామలక్ష్మీ భరత శత్రుఘ్నులు శుక్లపక్ష చంద్రునిలా పెరుగుతున్నారు. వేదశాస్త్రాలనభ్యసించారు. ధనుర్విద్యలో సైపుణ్యం సంపాదించారు. విజ్ఞానఫసులయ్యారు. సద్గుణాలకు ఆటపట్టినారు. (ఉత్తమ విద్యార్థులకు ఉండవలసిన లక్ష్మణాలివి.) రాముడు ఎప్పుడూ తల్లిదంప్రుల సేవలో నిమగ్నమయ్యేవాడు. చిన్ననాటి సుంచి అన్నసేవ మిన్నగా భావించేవాడు లక్ష్ములడు. ఇతడు రాముడికి బహీఃప్రాణం. భరతశత్రుఘ్నులు అన్యోన్యో ప్రేమాభిమానాలు కలవారు.

కాలచక్రం తిరుగుతున్నది. ఒకనాడు దశరథుడు తన మంత్రులు పురోహితులు మొదలైనవారితో సమావేశమయ్యాడు. తన కుమారుల వివాహ ప్రస్తావన చేస్తున్నాడు. సరిగ్గా అదే సమయంలో అక్కడ అడుగుపెట్టడు మహాతేజశ్శాలియైన విశ్వామిత్ర మహర్షి. సృష్టికి ప్రతిశ్శాఖ్యి చేయగల సమర్థుడతడు. దశరథుడు ఎదురేగి సాదరంగా స్వాగతించాడు. అతిథి మనకు దేవునితో సమానం. ఇది తెలిసిన దశరథుడు విశ్వామిత్రునకు సముచితరీతిన మర్యాదలు గావించాడు. వినయపూర్వకంగా చేతులు జోడించి విశ్వామిత్రుని రాకకు కారణాన్ని అడిగాడు. తనపైన కార్యభారం పెడితే నెరవేరుస్తానన్నాడు. దశరథుని వినయానికి మురిసిపోయాడు విశ్వామిత్రుడు. “పసిష్టుని ఉపదేశాలను పొందినవాడివి. నీవు ఇలాగే ప్రవర్తిస్తా” పని మెచ్చుకొన్నాడు.

విశ్వామిత్రుడు దశరథునితో తాను వచ్చిన పనిని తెలుపుతానన్నాడు. దానిని ఆచరించమన్నాడు. ఆడినమాట తప్పవద్దన్నాడు. అసలు విషయం చెప్పుడు. “ఓ రాజు! నేనొక యజ్ఞాన్ని సంకల్పించాను. కానీ మారీచ, సుబాహులనే రాక్షసులు ఆ యజ్ఞానికి విష్ణులు కలిగిస్తున్నారు. వారిని కోపించడానికి, శపించడానికి శక్తి ఉన్నా యజ్ఞదీక్షలో ఉన్నాను కాబట్టి అది నాకు తగినిపని (ఉచితానుచితాలు గ్రహించకుండా శక్తిని దుర్మినియోగపరచగూడడు.) అందుకు సత్యపూర్కముడు, శారుడు అయిన శ్రీరాముణ్ణి పదిధినాలపాటు నా వెంట పంపు. అతడే ఆ రాక్షసులను చంపగల సమర్థుడు. నా వెంట వచ్చి యాగసంరక్షణ చేయడంవల్ల శ్రీరామునికి అనేక శ్రేయస్సులు కలుగుతాయి. శ్రీరాముని పరాక్రమమెలాంటిదో నాకు బాగా తెలుసు. నాకే కాదు వసిష్టులవారికి, వామదేవాది మహర్షులకూ తెలుసు. వారంతా అంగీకరించిన తర్వాతే రాముణ్ణి నాతో పంప” మని అన్నాడు.

ఈ మాటలు వింటూంటే దశరథుని గుండెలో రాయివడ్డది. చేతులు జోడించి “మహర్షి! నా రాముడు పదహారేంద్రు కూడా నిండనివాడు. ధనుర్విద్య ఇంకా పూర్తికాలేదు. యుద్ధవిషయాలతో తగిన పరిచయం లేనివాడు. కనుక దయచేసి నా రాముణ్ణి కోరకండి. అంతగా కావాలంబే ధనుర్భాణపాణినై నేను మీ వెంటవస్తాను. మీ యాగాన్ని సంరక్షించే బాధ్యత నాది. ఇప్పు ఎట్లా ఉన్నా రాముణ్ణి పదలి నేను ఒక్క క్షణమైనా బతకలేను. మా నోముల పంట రాముడు. ఇంతకూ ఆ రాక్షసులు ఎవరి అండతో ఈ దుండగానికి ఒడిగట్టా” రని అడిగాడు.

విశ్వామిత్రుడు సమాధానమిస్తూ “పౌలస్త్యపుంశజుదైన విత్రపుడనే మని కుమారుడు రావణాసురుడు. అతడు కుబేరుని సోదరుడు. అనేక రాక్షస బలాలు కలవాడు. బ్రహ్మ ఇచ్చిన అసాధారణ పరాలవల్ల అతని గర్వం ఇబ్బాడిముబ్బుడైంది. ముల్లోకాలనూ అల్లకల్లోలం చేస్తున్నాడు. అటుపంటివాడికి యజ్ఞం భగ్యంచేయడమనేది అల్పంగా తోస్తున్నది. అందుకే ఇటుపంటి పనులలో

పాల్గొనడు. మారీచ, సుబాహులు ఇతనిచేత ప్రేరితులై యజ్ఞాలకు విఘ్నాలను కలిగిస్తున్నా”రనగానే దశరథుడు మరింత భయపడ్డాడు. “యుద్ధంలో యమునితో సమానులైన వారి నెడురోవడానికి నా చిన్నిపాపణ్ణి పంపను. నేను కూడా యుద్ధ విషయంలో అశక్తు”డనని పలికాడు.

దశరథుని మాటలకు విశ్వామిత్రుడు అగ్నిమీద గుగ్గిలమైనాడు. “ఇచ్చినమాట తప్పటం మీ ఇంటా వంటా లేదు. నీవందుకు సిద్ధపడితే రిక్తహస్తాలతో తిరిగి వెళతాను. మీరు సుఖంగా ఉండండి” అన్నాడు విశ్వామిత్రుడు. పరిస్థితి తీవ్రతను గమనించాడు వసిష్ఠమహర్షి ఇచ్చిన మాట నిలబెట్టుకోమని దశరథునికి హితువు పలికాడు. మాట నిలబెట్టుకోని వానికి ధర్మకార్యాలనాచరించిన ఘలం నశిస్తుందని పోచ్చరించాడు. వివిధాస్త్ర ప్రయోగదక్షుడైన విశ్వామిత్రుడి వెంట రాముణ్ణి పంపడంలో సంశయానికి తావుండగూడదన్నాడు. రాముణ్ణి పంపితే మేలు జరుగుతుందని సుతిమెత్తగా సూచించాడు.

వసిష్ఠుని హితువచనాలకు దశరథుడు తలొగ్గాడు. రామలక్ష్మణులను పిలిపించాడు. కౌసల్యతో కలిసి ఆశీర్వదించాడు. ప్రశాంతమైన మనస్సుతో విశ్వామిత్రుడికి అప్పగించాడు.

విశ్వామిత్రుని వెంట ధనుర్ధారి అయి రాముడు నడుస్తున్నాడు. లక్ష్మణుడు అనుసరిస్తున్నాడు. సరయూనదీ తీరం వెంబడి చాలా దూరం ప్రయాణించారు ముగ్గురూ. తరవాత రామలక్ష్మణులకు ‘బల’ ‘అతిబల’ విద్యలను పదేశించాడు విశ్వామిత్ర మహర్షి. వీటి ప్రభావంవల్ల అలసట, ఆకలిదప్పులుండవు. రూపకంతలు తగ్గవు. నిద్రలో ఉన్నా, ఏమరుపాటుతో ఉన్నా రాక్షసులేమీ చేయలేరు. ముల్లోకాల్లో ఎదురొచ్చి నిలచేవారుండరు.

రాముడు గురుసేవలో నిమగ్నుడయ్యాడు. విశ్వామిత్రుని పాదాలొత్తాడు. సేవలు చేశాడు. (గురుసేవ విశేష ఫలితాన్నిస్తుంది.) సరయూనదీ తీరంలోనే వాళ్ళ ఆ రాత్రి నిదించారు.

తెల్లవారుతోంది. విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులకు మేల్కొలుపు పలికాడు.

**కౌసల్యానుప్రజారామ పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తకే
ఉత్తిష్ఠ సరశార్ఘల కర్తవ్యం దైవమహిమకమ్.**

“కౌసల్యాదేవి సత్యంతానమైన ఓ రామా! తూర్పున ఉపఃకాంతులు ప్రసరిస్తున్నాయి. నిద్రలేచి నిత్యకర్మలను ఆచరించ”మన్నాడు. గురువాక్యం శిరసావహించాడు రాముడు, లక్ష్మణునితో కలసి. మళ్ళీ ప్రయాణం కౌసలసాగింది. సరయూగంగానదుల సంగమ ప్రదేశాన్ని చేరుకున్నారు. అక్కడి విశేషాలను గురుముఖతః తెలుసుకున్నారు. (జ్ఞానాన్ని పొందడంలో నిరంతరం ఆప్రమత్తులై ఉండడం ఉత్తమ విద్యార్థుల లక్షణం.)

ప్రయాణం సాగుతున్నది. ‘మలద’, ‘కరూప’ అనే జనపదాలకు చేరుకున్నారు. ఇంద్రుని అనుగ్రహ విశేషంచేత ఈ ప్రాంతాలు ధనధాన్యాలనమ్మద్దిని కలిగి ఉండేవి. కానీ ‘తాటక’ అనే యక్కిణి ఈ ప్రాంతాలకు వచ్చి విధ్వంసాన్ని సృష్టించింది. పుట్టుకత్తోనే వేయి ఏనుగుల బలం కలిగిన ఈమెను ఎవరూ ఎదిరించలేకపోతున్నారు. ‘అగ్నికి ఆజ్యంతోదైనట్లు’ ఈమెతోబాటు ఈమె కుమారుడు ‘మారీచుడు’ విరుచుకపడుతూ ఈ జనపదాలను అతలాకుతలం చేస్తున్నాడు. దుష్టరాలైన తాటకను వధించమని రామునితో

అన్నాడు విశ్వామిత్రుడు. ఒక్కషణం రాముడు మౌనముద్ర దాల్చాడు. రాముని భావం గ్రహించాడు విశ్వామిత్రుడు. “స్త్రీని ఎలా చంపాలనే సంశయం వద్దు. అధర్మపరాయణ అయిన తాటకను చంపితే దోషం రా”దని కర్తవ్యముపదేశించాడు. వెంటనే రాముడు దృఢనిశ్చయుడై అంజలి ఘటించాడు. “మీరు చెప్పినట్లుగా నడచుకొమ్మని మా నాస్నగారు నన్ను ఆదేశించారు. వారి ఆజ్ఞ నాకు శిరోధార్య”మని పిత్రువాక్య పరిపాలనాసక్తిని చాటాడు. అలాగే గురువు ఆజ్ఞను పాలించడం శిష్యునిగా తన కర్తవ్యమని భావించి తాటకవధకు ఉద్యుక్తడైనాడు.

విక్ష్యతాకారంతో విరుచుకుపడుతున్న తాటక చేతులను తన నిశిత బాణాలతో ఖండించాడు రాముడు. అయినా ఆవేశంతో మీదికి వస్తున్న తాటక ముక్కు చెపులను కోసివేశాడు లక్ష్మణుడు. తాటక ఆవేశం రెండింతలైంది. తాను కనబడకుండా వాళ్ళపై రాళ్ళ వానకురిపిస్తున్నది. ఇదంతా గమనిస్తున్నాడు విశ్వామిత్రుడు. సంధ్యాకాలం సమీపిస్తున్నది. ఈలోపే తాటకను పరలోకానికి పంపమని పురమాయించాడు. అసురసంధ్యాకాలంలో రాక్షసులు మహోబలాన్ని పొందుతారు. ఎదురోపుడం కష్టం. ఇక ఏ మాత్రం ఆలస్యం చేయకుండా రాముడు శబ్దివేధి బాణప్రయోగం చేశాడు. క్షణకాలంలో తాటక నేలపైబడి ప్రాణాలను వదిలింది. తాటక వధతో దుష్ట సంహరానికి పూనుకొన్నాడు రాముడు. ఇంద్రాది దేవతలు రాముణ్ణి స్తుతించారు. సంతుష్టుడైన విశ్వామిత్ర మహర్షి రామునికి ఎన్నో దివ్యాప్తాలను అనుగ్రహించాడు. (గురువు అనుగ్రహిస్తే ఇవ్వలేనిదేమిటి? శిష్యుడు పొందలేనిదేమిటి?)

రామలక్ష్మణ సహాతుడయి విశ్వామిత్రుడు ‘సిద్ధాత్రమం’ చేరుకున్నాడు. అదే ఆతని యజ్ఞభూమి. రామలక్ష్మణులు వినయంగా చేతులు జోడించి గురువుగారిని యజ్ఞదీక్షను స్థోకరించమని ప్రార్థించారు. మన్నించాడు మహర్షి యజ్ఞదీక్షితుడుయ్యాడు. మరునాడే యజ్ఞం ప్రారంభమైంది. ఆరు రోజులపాటు సాగే ఈ యజ్ఞ విషయంలో అత్యంత జాగరూకులై ఉండమని రామలక్ష్మణులకు సూచించారు మునులు. ఎదురోజులైంది. కంటేమీద కునుకులేకుండా యజ్ఞాన్ని కాపాడుతున్నారు రామలక్ష్మణులు. (కర్తవ్యాన్ని నెరవేర్చడంలో ఇంత నిష్ట ఉండాలి.) చివరిరోజు ఉన్నట్టుండి ఒక్కపోరిగా యజ్ఞకుండంనుండి జ్యోలులు ఎగసిపడ్డాయి. ఇది రాక్షసుల రాకకు సూచన.

మారీచ, సుబాహులు అనుచరులతో వచ్చారు. యజ్ఞవేదిక పరిసరాలు రక్తవర్షంతో తడిసి ముద్దుయ్యాయి. రాముడు ‘శీతేషువు’ అన్న మానవాప్తాన్ని మారీచుడిపైకి ప్రయోగించాడు. దాని దెబ్బకు మారీచుడు నూరు యోజనాల దూరం ఎగిరి సముద్రంలో పడిపోయాడు. స్ఫృహకోల్పోయి గిరగిరా తిరుగుతూ కొట్టుకపోతున్నాడు. మరు నిమిపంలో ‘అగ్నీయాప్తం’తో సుబాహుని వక్షస్తలాన్ని ప్రక్కలు చేశాడు. ‘హాయవ్యాప్తం’తో మిగతా రాక్షసుల భరతంపట్టాడు. రాక్షసబాధ తొలగింది. యజ్ఞం నిర్విష్టంగా జరిగింది. విశ్వామిత్రుడు సంతోషించాడు. (సమర్థులైన శిష్యులను చూసి ఏ గురువు సంతోషించడు?)

మరునాడు ఉదయాన్నే రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని ఎదుట వినయంతో నిలిచారు. ఇంకా ఏమి చేయాలో ఆజ్ఞాపించమన్నారు. విశ్వామిత్రుడు “ఓ రామా! మిథిలానగర ప్రభువు, పరమధార్మికుడైన జనక మహారాజు ఒక యజ్ఞాన్ని చేయ సంకల్పించాడు. మనం ఆక్కడికి వెళుదాం. అక్కడ అద్భుతమైన ఒక మహాధనుస్సుంది. నీవు చూడవచ్చు”నన్నాడు. సంసిద్ధులయ్యారు రామలక్ష్మణులు. మునిననుసరిస్తూ మిథిలావైపుగా ముందుకు సాగుతున్నారు.

అడుగులతోపాటు మాటలూ సాగుతున్నాయి. రాముని కోరిక మేరకు తమ వంశ పుట్టు పూర్వోత్తరాలను వివరించాడు విశ్వామిత్రుడు. ఆ రాత్రి శోణానది తీరంలో విత్రమించారు. మరునాడు పవిత్ర గంగానదిని దర్శించారు. స్నానాలాచరించి విధ్వంస ధర్మాలను నెరవేర్చారు. గంగావృత్తాంతాన్ని వినగోరుతున్నానని వినయంగా ఆడిగాడు రాముడు. వినిపించాడు విశ్వామిత్రుడు. (జిజ్ఞాసువులైన శిష్యులు, విజ్ఞాని అయిన గురువు - ఇక జ్ఞాన ప్రసారానికి అడ్డంటుందా?)

పాతాళంలో బూడిదకుప్పలై పడి ఉన్న తన వితరులైన సగర పుత్రులకు ఉత్తమగతులు కల్పించడానికి సంకల్పించాడు భగీరథుడు. అందుకు ఒకటే మార్గం ఉంది. సురగంగను వారి బూడిదకుప్పలైపై ప్రవహింపజేయడం. కాని ఆకాశంలోని గంగను పాతాళానికి దింపడం ఒక పట్టాన జరిగే పనేనా? అయినా దృఢసంకల్పానికి అసాధ్యమైనది లేదు. భగీరథుడు తీవ్రమైన

తపస్సుచేశాడు. బ్రహ్మాను, శివుణ్ణి మెప్పించాడు. ఎన్నో అడ్డంకులు ఎద్దురైనా సంకల్పం నుంచి పక్కకు తప్పుకోలేదు. గంగను పొతాళందాకా తీసుకువెళ్ళడంలో సఫల మనోరథుడయ్యాడు. (ఆందుకే పట్టుదల విషయంలో ‘భగీరథ ప్రయత్నం’ అన్న జాతీయం ఏర్పడింది.) భగీరథుని వంశంలోని వాడే రాముడు.

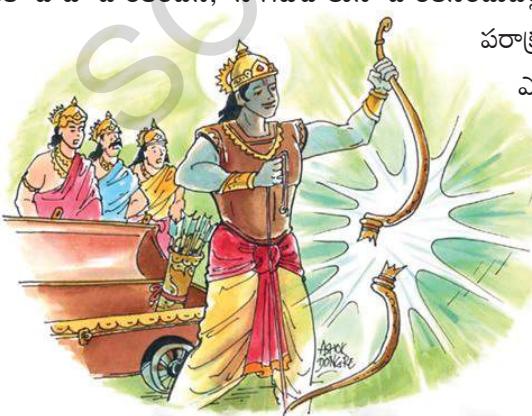
గంగావతరణాన్ని గురించి విశ్వామిత్రుడు రామునికి చెప్పడంలో ఒక ఆంతర్యమున్నది. తన పూర్వీకులు ఎంతగోపవారో తెలుసుకుని దానికనుగుణంగా నడవటం. పితరులపట్ల ఎంత భక్తి ప్రపత్తులుండాలో తెలుపడం. పట్టిన పని ఫలవంతమయ్యేవరకు పట్టుదల ఎలా ఉండాలో చెప్పటం. అయితే ఇవన్నీ నేరుగా చెప్పలేదు విశ్వామిత్రుడు. అయినా ఆంతర్యాన్ని గ్రహించాడు రాముడు. (ఇదే ఉత్తమ గురుజిష్ముల వ్యవహోరం.)

మిథిలానగర సమీపానికి చేరుకున్నారు విశ్వామిత్ర రాములక్ష్మణులు. అక్కడ ఒక ఆశ్రమాన్ని చూశాడు రాముడు. అది పాతదైనా అందంగా అగుపిస్తున్నది. కాని జనసంచారమే లేదు. “ఏమిటీ చిత్ర”మని అడిగాడు రాముడు. అది గౌతమ మహర్షి ఆశ్రమమని, ఆ కథనంతా వివరించాడు విశ్వామిత్రుడు. “మహాతపస్సంపన్మడైన గౌతమ మహర్షి తన భార్య అయిన అహల్యతో ఈ ఆశ్రమంలో ఉండేవాడు. ఒకొక సందర్భంలో అహల్య అపరాధం చేసిందని భావించి ఆగ్రహోదగ్రుడుయ్యాడు గౌతముడు. వేల సంవత్సరాలు అన్నపానాదులు లేక వాయువునే ఆహారంగా తీసుకుంటూ ఈ ఆశ్రమంలోనే బూడిదలో పడి ఉండమని ఆమెను శపించాడు. ఎవ్వరికి కనబడకుండా ఉంటావన్నాడు. రాముని రాకతో శాపవిముక్తి కలిగి నిజరూపాన్ని పొందుతా” వన్నాడు. “రామా! గౌతమాశ్రమంలో కాలుమోపి అహల్యకు శాపవిముక్తి కలిగించు” అని విశ్వామిత్రుడు ఆజ్ఞాపించాడు.

చుట్టూ బూడిద ఆవరించి ఉండి కలోరదీక్షలో ఉన్న అహల్య పొగకమ్ముకొన్న అగ్ని తేజస్సులూ ఉంది. ఆ మహాత్మురాలిని రాముడు చూశాడు. రాముడి దర్శనంతో ఆమెకు శాపవిముక్తి కలిగింది. అహల్య గౌతములు రాముణ్ణి యథావిధిగా గౌరవించారు. వారి సత్కారాలందుకొని రాముడు విశ్వామిత్రుని వెంట లక్ష్మణ సహితుడై మిథిలా నగరానికి బయలుదేరాడు.

మిథిలానగరంలో ప్రభువైన జనకుమహారాజు వీరిని సముచితంగా సమాదరించాడు. మిథిలలో అహల్య గౌతముల పెద్ద కుమారుడైన శతానందుడు రామదర్శనం చేసుకున్నాడు. తన తల్లినుఢరించినందులకు కృతజ్ఞతాంజలులు సమర్పించాడు. మహాతపశ్యాలియైన విశ్వామిత్రుని అనుగ్రహం పౌందగలగడం చాలా విశేషమని రాముణ్ణి మెచ్చుకున్నాడు. విశ్వామిత్ర మహర్షి అసాధారణ శక్తిసామర్థ్యాలను వివరించాడు శతానందుడు.

మరునాడు ప్రాతఃకాలంలో జనకుడు విశ్వామిత్ర రాములక్ష్మణులను ఆప్యానించాడు. కర్తవ్యపదేశం చేయవలసిందిగా విశ్వామిత్రుణ్ణి ప్రార్థించాడు. అప్పుడు ప్రత్యుత్తరమిస్తూ విశ్వామిత్రుడు “వీరు దశరథమహారాజు కుమారులు. జగత్ప్రసిద్ధులైన వీరులు. మీ దగ్గర ఉన్న ధనుస్సును చూడాలనుకుంటున్నారు. దాన్ని చూపించండి. శుభం జరుగుతుంది. వాళ్ళ ముచ్చుటా తీరుతుం” దన్నాడు. అప్పుడు జనకుడు తనదగ్గరును ‘శివధనుస్సు’ చరిత్రను వివరించాడు. యాగం కోసం భూమిని దున్నతుండగా ఒక పాప దొరికిందని, నాగచీచాలున దొరికినందువల్ల ఈమెకు ‘సీత’ అనే పేరు వచ్చిందనీ చెపుతూ ఆమెను గొప్ప పరాక్రమవంతుడికిప్పాలన్న తన అభిమతాన్ని వెలిపుచ్చాడు. శివధనుస్సును

ఎక్కుపెట్టగలవాడే సీతకు తగిన భర్త అన్నాడు. గతంలో ఎందరో రాజులు వచ్చి శివధనుస్సు ఎక్కుపెట్టడానికి విఫలప్రయత్నం చేశారని, ఎక్కుపెట్టడం మాట ఎలా ఉన్నా కనీసం కదలించలేకపోయారన్నాడు.

జదంతా విని శివధనుస్సును తెప్పించమన్నాడు విశ్వామిత్రుడు. సరేనన్నాడు జనకుడు. బలిష్టులు, దీర్ఘకాయులైన ఐదువేల మంది అతికష్టం మీద శివధనుస్సుతో కూడిన పేచికను తీసుకువచ్చారు.

విశ్వామిత్ర మహర్షి అనుమతితో ధనుస్సు మధ్యభాగాన్ని అవలీలగా పట్టుకున్నాడు రాముడు. ధనుర్విద్యయందు ఆరితేరిన రాముని చేయి సోకినంతనే ఆ ధనుస్సు వంగింది. వింబీనారిని సారించాడు. వేలకొలది సదస్యులు ఆశ్చర్యంలో మునిగిపోయారు. అల్లెతాడును ఆకర్షణంతంగా లాగాడు రాముడు. పిడుగుపాటులా భయంకరశబ్దాన్ని చేస్తూ విల్లు ఫెళ్ళున విరిగింది. విశ్వామిత్రుడు, జనకుడు, రామలక్ష్మణులు తప్ప మిగతావారంతా మూర్ఖవోయారు.

జీవినమాట ప్రకారం జనకుడు సీతారాముల వివాహం జరపడానికి సంసిద్ధుడయ్యాడు. దశరథమహారాజుకు వర్తమానం పంపాడు. అయోధ్యనుంచి అందరూ తరలివచ్చారు. జనకుడు తన కుమారైలైన సీత ఊర్మిళలను రామలక్ష్మణులకు, తన తమ్ముడు కుశధ్వజుని కుమారైలైన మాండవిని, భరతునకు, శ్రుతకీర్తిని శత్రుఘ్నునకు ఇచ్చి వివాహం జరిపించాడు. అంగరంగవైభవంగా జరిగాయి కల్యాణాలు.

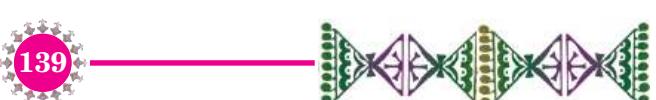

మరునాడు విశ్వామిత్ర మహర్షి కొత్త దంపతులను ఆశీర్వదించి, దశరథ జనకమహారాజులను వీడ్సౌని హిమాలయపర్వతానికి వెళ్ళాడు. తరవాత బంధుమిత్ర సమేతంగా దశరథుడు అయోధ్యకు బయలుదేరాడు.

దారిలో వీళ్ళకు పరశురాముడు ఎదురుగా వచ్చాడు. అతడు ప్రైశ్యయకాల రుద్రుడిలా ఉన్నాడు. గండ్రగొడ్డలిని, ధనుర్మణాలను ధరించాడు. ప్రజ్ఞార్థీ అగ్నిలా భయంకరంగా ఉన్నాడు. క్షత్రియులంటే ఇతనికి సరిపడదు. పూర్వం క్షత్రియుడైన కార్తవీర్యార్జునుడు ఇతని తండ్రి అయిన జమదగ్నిని చంపాడు. ఆప్పటి నుండి క్షత్రియ నిర్మాలనానికి కంకణం కట్టుకున్నాడు. ఇరవై ఒక్కసార్లు భూప్రదక్షిణం చేసి ఎంతోమంది క్షత్రియులను తన గండ్రగొడ్డలికి బలిచేశాడు.

పరశురాముడు శ్రీరామునితో తనదగ్గరున్న వైష్ణవ ధనుస్సునెక్కుపెట్టమని సవాలు విసిరాడు. సరేనని రాఘవుడు అవలీలగా ఎక్కుపెట్టాడు. ఓటమినంగీకరించిన పరశురాముడు తక్షణమే మహేంద్రపర్వతానికి వెళ్ళిపోయాడు.

దశరథుడు సపరివారంగా అయోధ్యకు చేరుకున్నాడు. భరతుడు శత్రుఘ్నునితో మేనమామ వెంట తాతగారించికి వెళ్ళాడు. రామలక్ష్మణులు తల్లిదండ్రుల నేపలో, గురువుల నేపలో తరిస్తూ అయోధ్యలోనే ఉండిపోయారు.

అయోధ్య కాండం

దశరథునికి పుత్రులమీద ఎంతో ప్రేమ. వారిని తన శరీరం నుండి పుట్టిన నాలుగు చేతులుగ భావించాడు. ఈ నలుగురు కుమారులలో భరత, శత్రువులు దేశాంతరంలో ఉండడంవల్ల బెంగపెట్టుకున్నాడు. వాళ్ళను మల్టీమళ్ళీ తలచుకుంటున్నాడు. దశరథునికి శ్రీరామునిమీద మక్కువ ఎక్కువ. దానికి కారణం శ్రీరాముడు సద్గుణరాశి కావడమే. రూపంలోనూ గుణంలోనూ త్రేప్పుడు. మహావీరుడు. మృదువుగా మాట్లాడతాడు. శరణస్వారిని కాపాడతాడు. కోపం, గర్వం లేనివాడు. సత్యం పలికేవాడు. పరుల సంపదను ఆశించనివాడు. దీనులను ఆదుకొనేవాడు. కాలాన్ని వృధాచేయకుండా జ్ఞానులతో, సజ్జనులతో వివిధ విషయాలను చర్చించేవాడు. వినయశీలి. తల్లిదండ్రులపట్లా, గురువులపట్లా నిశ్చలభక్తి కలవాడు. సోమరితనం, ఏమరుపాటు లేనివాడు, కళలలో ఆరితేరినవాడు, అసూయ, మాత్రుర్యం లేనివాడు. ప్రజలపట్ల వాత్సల్యం కలవాడు... ఇన్ని మంచిగుణాలకు పాదైన శ్రీరాముడంటే తల్లిదండ్రులకే కాదు, ప్రజలందరికీ పరమ శ్రీతి.

సకల గుణభిరాముడైన శ్రీరాముడు తమకు ప్రభువు కావాలని ప్రజల కోరిక - దీనికి తోడు “నేను జీవించి ఉన్నప్పుడే శ్రీరాముడు రాజైతే ఎంత బాగుంటుంది? నేనెంతగా సంతోషిస్తానో?” అని ఉవ్విళ్ళారుతున్నాడు దశరథుడు. మంత్రులతో ఆలోచించి శ్రీరాముళ్ళి యువరాజును చేయడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు. రాజ్యంలోని ప్రముఖులను, జానపదులను, సామంతరాజులను, ప్రజలను పిలిపించాడు. శ్రీరాముని యువరాజ పట్టాభిషేక విషయాన్ని వెల్లడించాడు. ఇది అందరకు నచ్చినట్టుతేనే అనుమతినివ్వమన్నాడు. దీనికన్నా ప్రజలకు మేలుకలిగించేది ఏదైనా ఉన్న ఆలోచించి చెప్పమన్నాడు. (ప్రజానురంజకపాలన అంటే ఇదే.) సభలోనివారంతా శ్రీరామ పట్టాభిషేకాన్నే సమర్థిస్తూ హర్షధ్వనాలు చేశారు.

రాజాజ్ఞమేరకు వసిష్ఠుడు మంత్రులను, అధికారులను యోవరాజ్యపట్టాభిషేకమహాత్మవానికి ఏర్పాట్లను చేయవలసిందని ఆదేశించాడు. దశరథుడు శ్రీరాముళ్ళి పిలిపించాడు. శ్రీరాముడు వచ్చి తండ్రికి పాదాభివందనం చేశాడు. దశరథుడు శ్రీరాముళ్ళి ఆక్షున జేర్పుకున్నాడు. బంగారు సిద్ధాంతమీద కూర్చోబెట్టాడు. చిరునవ్యలు చిందిస్తూ “రామ! నీ సుగుణాలతో ప్రజలను మెప్పించావు. కనుక నీవు యువరాజ పట్టాభిషేకం చేసుకోవాలి. నీ బాధ్యత పెరుగుతున్నది. మరింత వినయవంతుడివి కావాలి. జితేంద్రియదివి కావాలి...” అంటూ రాజధర్మాలను నూరిపోశాడు. తండ్రివద్ద సెలవుతీసుకొని తల్లి అయిన కౌసల్య దగ్గరికి వచ్చాడు శ్రీరాముడు. ఆమె ఆశీస్తులందుకున్నాడు. వసిష్ఠుని ఆదేశం మేరకు పట్టాభిషేకానికి అనుపుగా సీతారాములు ఉపవాస దీక్షను గైకొన్నారు.

శ్రీరామ పట్టాభిషేక మహాత్మవంకోసం ఆయోధ్య తననుతాను అలంకరించుకుంది. నగరమంతా ఆనందశోభ తాండవిస్తున్నది. ఇది చూసిన మంథర కళ్ళలో నిప్పులు పోసుకున్నది. కైకేయి అత్తవారించీకి వచ్చినప్పుడు వెంటవచ్చిన అరణపుదాసి మంథర. పరుగు పరుగున కైకేయి దగ్గరకి వెళ్ళి పట్టాభిషేక విషయం చెప్పింది. కైకేయి చాలా ఆనందించి, వార్త చెప్పినందుకు మంథరకు విలువైన బహుమానాన్నందించింది. నిశ్చేష్టరాలైంది మంథర. “దుఃఖించవలసిన సమయంలో ఎందుకు

సంతోషిస్తున్నా”వని నిలదీసింది కైకేయిని. “నాకు రాముడు, భరతుడు ఇష్టరూ సమానమే. రాముడు పట్టాభిషిక్తుడు అవుతున్నాడంటే అంతకన్నా నాకు ఆనందమేముంటుం”దన్నది కైకేయి.

కైకేయి మాటలు విని ముక్కున వేలేసుకుంది మంథర. “రాముడు రాజైతే కౌసల్య రాజమాత అవుతుంది. అప్పుడు మాతోపాటు నీవు కూడా ఆమెకు దాసివవుతావు. రామునికి నీ కొడుకు దాస్యం చేయాల్చివస్తుంది. రాముని సంతానానికి తరువాతి కాలంలో రాజ్యాధికారం వస్తుంది. కానీ భరతుని సంతానానికి రావడం శూన్యం. కనుక భరతునికి రాజ్యాధికారం దక్కేటట్లు, రాముడు ఆడవుల పాలయ్యేటట్లు చూడ”మని దుర్బోధ చేసింది. కైకేయి మనసు మారింది. (చెప్పుడు మాటలు చేటుకు కారణం.) తగిన ఉపాయాన్ని చెప్పమని మంథరను కోరింది కైకేయి. గతంలో దశరథుడు ఇచ్చిన రెండు వరాలను ఇప్పుడుపయోగించుకొమ్మని సూచించింది మంథర. ఈ సూచన మేరకు దశరథుని వలన వరాలు పొందడానికి కోపగృహంలోకి ప్రవేశించింది కైకేయి.

దశరథుడు శ్రీరామ పట్టాభిషేక వార్తను తెలపడానికి కైకేయివద్దకు వచ్చాడు. కటికనేలపై ఉన్నది కైకేయి. తీవ్రమైన అలకతో ఉన్నది. దశరథుడు ఒదార్ఘడానికి పూనుకున్నాడు. కానీ అతని ప్రయత్నమంతా బూడిదలో బోసిన పస్తీరెంది. ఏం చేయాలో పాలుపోలేదు. విషయమడిగాడు. అదే అడనుగా భావించింది కైకేయి. “నాకొక కోరిక ఉంది. దాన్ని మీరే తీర్చాలి. అలా తీర్చాన్నని మాట ఇవ్వాలన్నది. ప్రాణానికి ప్రాణమైన శ్రీరాముని మీద ఒట్టు పెట్టి సరేనన్నాడు దశరథుడు. ఇంకేం మనసులోని మాటను చెప్పేసింది. “గతంలో మీరిచ్చిన రెండు వరాలను ఇప్పుడు కోరుకుంటున్నాను. శ్రీరాముని కోసం ఏర్పాటుచేసిన సన్మాహితో భరతుడికి పట్టాభిషేకం చేయాలి. శ్రీరాముడు నారచీరెలు, జింకచర్యం ధరించి, జటాధారి అయి దండకారణ్యానికి వెళ్ళి తాపసవృత్తిలో పదునాల్లు సంవత్సరాలు ఉండాలి. శ్రీరాముడు ఇప్పుడే, నేను చూస్తుండగానే బయలుదేరాలి” అని కోరింది.

కైకేయి మాటలకు స్పృహకోల్పోయాడు దశరథుడు. కొంతసేపటికి తేరుకున్నాడు. తన్నకొని వస్తున్న దుఃఖంతో “కైకా! రాముడు నీకేం అపకారం చేశాడు? భరతుడికన్నా ఎక్కువగా నిన్ను సేవించాడు. అటువంటివాట్లి అడవుల పాల్జీయుని అడగడానికి నీకు నోరెలా వచ్చింది? నా రాముణ్ణి విడిచి నేను ఒక్క క్షణమైనా బతకలేను. చేతులు జోడిస్తున్నా. నీ పాదాలు పట్టుకొంటా... రాముణ్ణి మాత్రం నాకు దూరం చేయవద్ద”ని బతిమాలాడు. కైకేయి మారలేదు. (కలినశిల కన్నీటికి కరుగుతుందా?)

శ్రీరాముణ్ణి తోడ్డాన్ని రావలసిందిగా కైకేయి సుమంత్రుణ్ణి ఆజ్ఞాపించింది. రాజ్యాజ్ఞ కావాలన్నాడు సుమంత్రుడు. “శ్రీరాముణ్ణి చూడాలని ఉండి వెంటనే తీసుకుర”మ్మన్నాడు దశరథుడు. రాజ్యాజ్ఞను పాటించాడు సుమంత్రుడు. శ్రీరాముడు వచ్చి, దశరథుడికి, కైకేయికి పాదాభివందనాలు చేశాడు. దశరథునికి మాట రావడం లేదు కన్నీక్కు తప్ప. తండ్రి బాధకు కారణమేమిలో తెలియక సతమతమవుతున్నాడు దాశరథి. కైకేయిని అడిగాడు. “గతంలో నాకిచ్చిన రెండు వరాలను అడిగాను. నిన్ను దృష్టిలో ఉంచుకొని వాటిని ఉల్లంఘించేందుకు చూస్తున్నారు. వాటిని నువ్వు పాటిస్తానని ప్రమాణంచేస్తే చెపుతాను” అన్నది కైకేయి.

రాముడు క్షణం కూడా ఆలోచించలేదు “నా తండ్రి నాకు గురువు, పాలకుడు, హితుడు. ఆయన ఆదేశించాలే కాని విషాన్ని తాగడానికైనా, సముద్రంలో దూకడానికైనా సిద్ధమే. తండ్రి గారి కోరిక ఏమిటో చెపితే తప్పక పాటిస్తాను. రాముడు ఆడినమాట తప్ప”డని పలికాడు. (శ్రీరాముని పితృభక్తి, సత్యానురక్తి అలాంటివి.)

కైకేయి రెండు వరాలను గురించి చెప్పింది. రాముని ముఖంలో ఎలాంటి మార్పులేదు. సంతోషాలకు పొంగకపోవడం, బాధలకు కుంగకపోవడం స్థితప్రజ్ఞని లక్ష్మణం. “అమ్మా! నీవు చెప్పినట్లే చేస్తా. భరతుడంటే నాకు ప్రాణం. అతని పట్టాభిషేకాన్ని గూర్చి నాన్నగారు నాకు చెపితే కాదంటానా? ఆయన మాటలను పాటించకుండా ఉండగలనా? నాకు రాజ్యాకంక్ష లేదు. తండ్రికి సేవచేయడం, ఆయన ఆజ్ఞలను పాటించడంకన్నా మించిన ధర్మచరణం మానవులకు ఇంకొకటి లేనేలేదు. నాన్నగారు నన్ను స్వయంగా ఆదేశించకున్నా మీరు చెప్పారు కదా! అది చాలు. నేనెప్పుడే దండకారణ్యానికి బయలుదేరుతా”నన్నాడు శ్రీరాముడు.

శ్రీరాముని మాటలు విన్న దశరథుడు శోకభారంతో స్పృహకోల్పోయాడు. శ్రీరాముడు తండ్రి పాదాలకు ప్రణమిల్లాడు. కైకేయి పాదాలకు నమస్కరించాడు. అంతఃపురం నుండి బయటకు వచ్చాడు. లక్ష్మీఖనితో కలసి కౌసల్యామాతను దర్శించుకున్నాడు. తన అరణ్యవాస విషయం చెప్పాడు. ఆ మాటలు వింటూనే కౌసల్య గండ్రగొడ్డలిచేత నరికిన మద్దిచెట్టులా నేల మీద పడిపోయింది. అంతలేని ఆవేదనకు లోనైంది. వనవాసానికి వెళ్లవద్దని కౌసల్య లక్ష్మీఖనులు పరిపరివిధాల శ్రీరామునికి సచ్చజెప్పుజూశారు. కానీ శ్రీరాముడు తండ్రి మాటకే తల్గాగ్గాడు. వెళ్లక తప్పదన్నాడు. కైకేయిపట్ల తనకు ఏమాత్రం అనాదరభావం లేదన్నాడు. తన పట్టాభిషేకం ఆగిపోవడానికి కైకేయి కారణం కాదని, విధి ప్రేరణచే ఆమె అట్లా మాట్లాడిందని సమర్థించాడు. తనకు రాజ్యాఖైనా వనవాసమైనా సమానమేనని ప్రకటించాడు.

పుత్ర వ్యామోహంతో కౌసల్య శ్రీరాముని వెంట వనవాసానికి సిద్ధపడింది. కానీ భర్తను వదలిరావడం ధర్మంకాదన్నాడు శ్రీరాముడు. ఎలాగో మనసును స్తిమితపరచుకొని కౌసల్య శ్రీరాముణ్ణి దీవించింది. “రామ! సత్పురుషుల బాటలో నడువు. నీ ధర్మమే నీకురక్ష. సువ్వు చేసిన తల్లిదంట్రుల సేవ, నీ సత్య బలం నీకు రక్కగా ఉంటాయి. నీకు ఎలాంటి బాధలు కలుగకుండగాక” అని శుభాశీస్సులందించింది.

అక్కడి నుండి సీతామందిరానికి వెళ్లాడు శ్రీరాముడు. తన వనవాస విషయం చెప్పాడు. అయోధ్యలో ఎలా మనలుకోవాలో సీతకు తెలిపాడు. కానీ సీత రామునివెంటే వనవాసానికి వెళ్లడానికి నిశ్చయించుకుంది. ఆ మాటే శ్రీరామునితో చెప్పింది. “మీరు లేకుండా స్వర్గసుఖాలు లభించినా ఇష్టపడను. పతిని అనుసరించడమే సతికి ధర్మం, సుఖప్రదం, శుభప్రద”మని తెలిపింది. శ్రీరాముడు అంగీకరించక తప్పలేదు. తనను కూడా వెంట తీసుకెళ్లమని లక్ష్మీఖను శ్రీరాముణ్ణి ప్రాథేయపడ్డాడు. శ్రీరాముని సేవాభాగ్యం ముందు త్రిలోకాధిపత్యం కూడా చిన్నదేనని, సకలోపచారాలు చేసే అవకాశం తనకిమ్మని అభ్యర్థించాడు. సరేనన్నాడు శ్రీరాముడు. తల్లి అయిన సుమిత్రకు, ఆత్మియులకు ఈ విషయం తెలిపి వారి ఆమోదాన్ని పొందమన్నాడు.

సీతారాములక్ష్మీఖనులు దశరథుని దర్శించడానికి బయలుదేరారు. కాలినడకన వస్తున్న శ్రీరాముణ్ణి చూసి ప్రజలు బాపురుషున్నారు. లక్ష్మీఖనిలాగ తాముందరూ రాముని వెంట వెళ్లాలనుకొన్నారు. రాముడు ఉంటే చాలు అది అడవియైనా తమ పాలిటి అయోధ్యేనుకున్నారు. సీతారాములక్ష్మీఖనులు దశరథుని మందిరానికి చేరుకున్నారు. దశరథుడు రాణులందరినీ రప్పించాడు. అందరూ విలపిస్తున్నారు కైకేయి తప్ప. దశరథుని మందిరం కన్నీటిశాల అయింది.

కైకేయి స్వయంగా తెచ్చి ఇచ్ఛిన నార చీరలను సీతారాములక్ష్మీఖనులు ధరించారు. తల్లిదంట్రులకు నమస్కరించారు. సుమిత్ర లక్ష్మీఖనితో “నాయునా, శ్రీరాముణ్ణి నీ తండ్రి అయిన దశరథులవారిలాగా, సీతను సన్మగా భావించు. అడవిని అయోధ్య అనుకో. సుఖంగా వెళ్లి ర”మ్మని దీవించింది. సుమంత్రుడు రథాన్ని సిద్ధంచేశాడు. సీతారాములక్ష్మీఖనులు రథాన్ని ఎక్కారు. రథం వేగంగా ముందుకు సాగుతున్నది. శ్రీరాముణ్ణి విడవలేక కొండరు పొరులు ఆ రథానికి రెండువైపులా, వెనుక భాగంలో వేలాడారు. మంగళ వార్ధపోవతో మార్కోగ్గవలసిన అయోధ్య దుఃఖసంద్రమైంది. దశరథుడు తీవ్రమైన బాధతో కౌసల్యామందిరానికి వచ్చాడు. కౌసల్యాదేవి శోకమూర్తిలా ఉంది. సుమిత్రాదేవి ఆమెను ఓదార్థింది.

శ్రీరాముని రథాన్ని నీడలా అనుసరిస్తున్నారు ప్రజలు. అయోధ్యకు మళ్ళిపొండని వాళ్ళకు శ్రీరాముడు ఎంతగానో చెపుతున్నాడు. “మీరే అయోధ్యకు రండి లేదా మేము మీ వెంట రావడానికి అనుమతించండి” అని వేడుకుంటున్నారు ప్రజలు. రథం తమసానదీ శీరానికి చేరింది. ఆ రాత్రి అందరూ అక్కడే విడిది చేశారు. తెల్లవారుతున్నది. అలసటచేత పొరులందరూ గాఢనిద్రలో ఉన్నారు. ఇంకా వాళ్ళను శ్రమపెట్టడం శ్రీరామునికి ఇష్టంలేదు. అందుకని వాళ్ళ నిద్రలేచేలోపే అక్కడి సుండి వెళ్లాలని లక్ష్మీఖనితో అన్నాడు. సుమంత్రుని సారథ్యంలో సీతారాములక్ష్మీఖనులు అక్కడినుంచి బయలుదేరారు. నిద్రలేచిన పొరులు శ్రీరాముడు కనబడకపోవడంతో తికమకపడ్డారు. తమ మొద్దునిద్రను తామే నిందించుకున్నారు. చేసేదిలేక అయోధ్యకు తిరుగుముఖం పట్టారు.

రథం వేదశ్రుతి, గోమతీ, సనందికా నదులను దాటింది. కోసల దేశపు పొలిమేరలకు చేరుకుంది. అక్కడి సుండి అయోధ్యావైపుగా తిరిగి శ్రీరాముడు నమస్కరించాడు. ముందుకు సాగుతూ గంగాతీరానికి చేరుకున్నారు. ఆ తీరంలో శృంగిబేరపురమున్నది. ‘గుహండు’ ఆ ప్రదేశానికి రాజు. అతడు శ్రీరాముభక్తుడు. శ్రీరాముడు వచ్చాడన్న వార్త ఏని తనవారితో శ్రీరాముని దగ్గరకు బయల్దేరాడు. గుహండై చూసి రాముడు లక్ష్మీణుడితో పాటు ఎడురువెళ్ళి కలుసుకున్నాడు. ఆ రాత్రి గుహండి ఆతిధ్యం తీసుకున్నాడు.

మరునాడు శ్రీరాముని ఆదేశం మేరకు గుహండు నావను సిద్ధం చేశాడు. శ్రీరాముడు మరిపాలను తెప్పించాడు. వాటితో తనకు లక్ష్మీణునకు జడలను సిద్ధపరచాడు. రాములక్ష్మీణులు జటాధారులయ్యారు. సీతారాములక్ష్మీణులు పడవ ఎక్కారు. అవతలి తీరానికి తీసుకువెళ్ళాలని నావికులకు సూచించాడు గుహండు. శ్రీరాముడు సుమంతునికి, గుహండికి వెళ్ళడానికి అనుమతినిచ్చాడు. నావను ముందుకు సాగించవలసిందిగా నావికులను ఆదేశించాడు.

సది మధ్యలో నావ సాగుతున్నది. సీత గంగను ప్రార్థించింది. నావ డక్కిణ తీరానికి చేరింది. నావదిగిన శ్రీరాముడు సీతా లక్ష్మీణ నమేతుడై వనాలకు బయలుదేరాడు. శ్రీరాముని ఆదేశం మేరకు ముందు లక్ష్మీణుడు వెనక సీత, ఆమె వెనక శ్రీరాముడు నదుస్తున్నారు. సాయంకాలానికల్లా భరద్వాజాశ్రమానికి చేరారు. ఇది గంగా యమున సంగమ ప్రదేశంలో ఉంది. ముని వాళ్ళకు అతిధి నత్కూరాలు చేశాడు. వనవాసకాలాన్ని ఆ ప్రాంతంలోనే గడవమని కోరాడు. కాని రాముడు సుతిమెత్తగా తిరస్కరించాడు.

జనులకు అందుబాటులో ఉండని, ఆశ్రమవాసానికి అనువైన ప్రదేశమేదైనా సూచించమని శ్రీరాముడు కోరాడు. పది కోసల దూరంలో ‘చిత్రకూటం’ అనే పవిత్రమైన పర్వత ప్రదేశం ఉందని, మహార్షుల నివాసస్థానమైన అదే తగిన చోటని భరద్వాజుడన్నాడు. మహార్షి సూచనననుసరించి యమునానదిని దాటి చిత్రకూటం చేరుకున్నారు సీతారాములక్ష్మీణులు. అన్న ఆదేశం ప్రకారం అక్కడ నేరేడు కర్తలతో కుటీరాన్ని నిర్మించాడు లక్ష్మీణుడు. సశాస్త్రయంగా అందులోకి ప్రవేశించారు.

ఈ విషయాన్నంతా గూఢచారుల ద్వారా గుహండు తెలుసుకున్నాడు. గుహాని ద్వారా సుమంతుడు గ్రహించాడు. సుమంతుడు గుహండి దగ్గర సెలవు తీసుకొని అయోధ్యకు వెళ్ళాడు. దశరథుడు సుమంతుడి ద్వారా రాముని విషయాలను తెలుసుకున్నాడు. కౌసల్యాదశరథుల ఆవేదనకు అంతులేదు. దశరథుడు గతంలో తాను మునిబాలకుణ్ణి పొరపాటుగా చంపిన సంఘటనను, అతని తల్లిదండ్రులిచ్చిన శాపాన్ని గుర్తుచేసుకున్నాడు. అదే పుత్రవియోగానికి కారణమన్నాడు. శ్రీరాముని ఎడబాటుకు మను కకావికలమైంది, దశరథునికి. దుఃఖాగ్నికి తట్టుకోలేక గుండె చల్లబడింది. అర్థరాత్రి తరువాత దశరథుడు ప్రాణాలు విడిచాడు. అందరూ బాపురుమన్నారు.

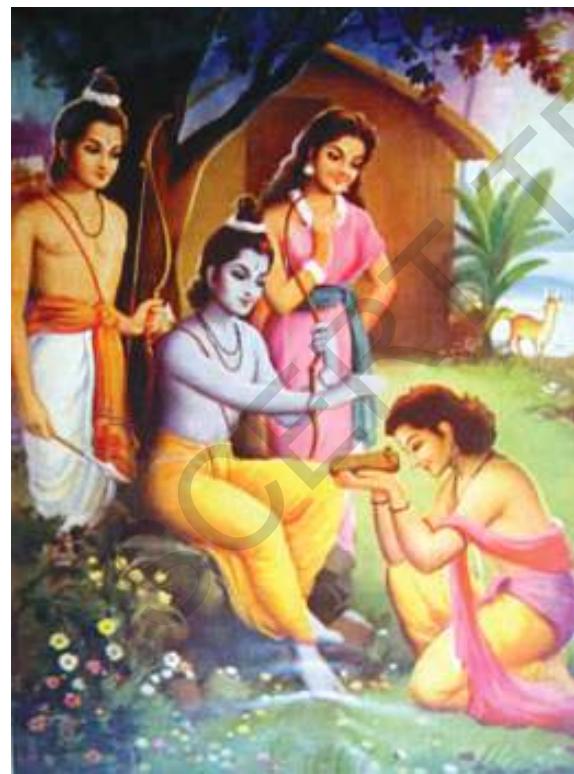

దశరథుని దేహాన్ని ఒక తైలద్రోణిలో భద్రపరచారు. వసిష్ఠుడి ఆజ్ఞమేరకు దూతులు భరత శత్రుఘ్నులను తీసుకురావడానికి వెళ్లారు. ఏడురోజులు ప్రయాణం చేసి ఎనిమిదవనాడు అయోధ్యకు చేరుకున్నారు భరత శత్రుఘ్నులు. తండ్రి మరణానికి తల్లడిల్లాడు భరతుడు. తండ్రి అంత్యక్రియలను భరతుడు నిర్వర్తించాడు.

శ్రీరామ వనవాస విషయంలో తల్లిని తప్పుబట్టాడు భరతుడు. మంథరు చంపడానికి ఉద్యుక్తుడైన శత్రుఘ్నుడు భరతుని మాట విని విరమించుకున్నాడు. మంత్రులు భరతుణ్ణి రాజ్యాధికారం చేపట్టమన్నారు. కాని భరతుడు అంగీకరించలేదు. “పెద్దవాడైన శ్రీరాముడే రాజు కావాలి. ఆయనకు బదులు నేను పదునాలుగు సంవత్సరాలు వనవాసం చేస్తాను. చతురంగ బలాలను సిద్ధపరచండి. నేను వెళ్లి శ్రీరాముణ్ణి అయోధ్యకు తీసుకువస్తాను” అని తెలిపాడు.

భరతుడు అయోధ్యావాసులతో కూడి బయలుదేరాడు. శృంగిబేరపురం చేరాడు. గుహలు భరతుని ఆంతర్యం తెలియక యుద్ధసన్నద్ధుడయాడు. తీరా విషయం తెలిశాక ఎదురువెళ్లి భరతుణ్ణి ఆహోనించాడు. గుహల్ని సహకారంతో భరద్వాజాశ్రమం చేరుకున్నాడు భరతుడు. మహార్షి సత్కారాలనంది చిత్రకూటం వైపు ప్రయాణించారందరు.

అడవిలో మృగాల అలజడి మొదలైంది. కారణమేమిటో చూడమన్నాడు లక్ష్మణునితో శ్రీరాముడు. వెంటనే లక్ష్మణుడు ఒక పెద్ద మద్ద చెట్టుక్కాడు. విషయం అర్థమైంది. చెట్టు దిగి శ్రీరాముని వద్దకు వచ్చాడు. “భరతుడు దుర్యాధితో సైన్యంగా వస్తున్నాడు. మన ధనుర్వాణాలను సిద్ధంచేసుకుండా” మన్నాడు లక్ష్మణుడు. శ్రీరాముడు లక్ష్మణుని ఆలోచనలో పొరపాటు ఉండని చెప్పాడు. భరతుడులాంచిచొడు కాదన్నాడు. “లక్ష్మణ! ఒకవేళ నీకు రాజ్యకాంక్ష ఉంటే చెప్పు భరతునికి చెప్పి ఆ రాజ్యాన్ని నీకే ఇప్పిస్తా” నన్నాడు. ఇంతలో భరతుడు పర్ణశాలకు చేరుకున్నాడు. శ్రీరాముణ్ణి చూడగానే దుఃఖాన్ని ఆపుకోలేకపోయాడు. శత్రుఘ్నుడు శ్రీరాముని పాదాల మీద బడ్డాడు. శ్రీరాముని కళ్ళ నుంచి అప్రథారలు కురిశాయి. కొంతనేపటికి తేరుకున్నాడు. భరతుణ్ణి కుశల ప్రత్యులు వేశాడు. ప్రసంగవశాత్తు రాజనీతి ధర్మాలను బోధించాడు. శ్రీరాముడు తండ్రి మరణవార్త విని విలపించాడు. శ్రీరాముణ్ణి అయోధ్యకు రమ్యని, రాజువుకమ్యని సవినయంగా ప్రార్థించాడు భరతుడు. కాని తండ్రిమాటే శిరోధార్యమని శ్రీరాముడు అంగీకరించలేదు. శ్రీరాముని నాస్తికవాదంతో ఒప్పింపజూచాడు జాబాలి. ఇతడు దశరథుని పురోహితుడు. కాని జాబాలి వాదాన్ని శ్రీరాముడు ఖండించాడు.

భరతుని అభ్యర్థన వేరకు శ్రీరాముడు పొదుకలను అనుగ్రహించాడు. అప్పుడు భరతుడు “అన్నా! ఈ పొదుకలమీదనే రాజ్యపాలనాభారాన్ని ఉంచుతాను. ఈ పదునాలుగు సంవత్సరాలు నేనుకూడా జటలను ధరించి, నారచీరలు కట్టి, వనవాస నియమాలతో, నగరం వెలుపల ఉంటాను. పదునాల్ప సంవత్సరం కాగానే నీ దర్శనం కాకుంటే ఆగ్నిప్రవేశం చేస్తా” నన్నాడు. సరేనన్నాడు శ్రీరాముడు. ఆదర్శ సోదరభావమంటే ఇది. భరతుడు నందిగ్రామం చేరుకొని, పొదుకలకు పట్టాభిషేకం చేశాడు.

శ్రీరాముడు సీతా లక్ష్మణ సమేతంగా అత్రిమహర్షి ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు. అతి అనసూయలు వీరికి సముచిత మర్యాదలు చేశారు. మహాపతిప్రత అయిన అనసూయాదేవి సీతకు దివ్యవస్త్రాభరణాలనిచ్చింది. మునీశ్వరుల ఆశీస్నులు తీసుకొని సీతా రామ లక్ష్మణులు దండకారణ్యంలోకి ప్రవేశించారు.

అరణ్య కాండం

దండకారణ్యం పవిత్ర ప్రదేశం. ప్రశాంత ప్రదేశం. అక్కడ మనుల ఆశ్రమాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. పట్టలు, మృగాలు - సకల ప్రాణులకు సురక్షితమైన ప్రాంతం అది. అక్కడ లోకమేం కోసం యజ్ఞయాగాలు జరుగుతున్నాయి. ఆశ్రమ సముదాయాన్ని చూడగానే అలైతాడును ధనుస్యనుండి వేరుచేశాడు శ్రీరాముడు. (అక్కడ వినయానికి తప్ప వీరత్వానికి అవకాశం లేదు. ఎక్కడ ఎట్లా ప్రవర్తించాలో తెలుసుకోవడమే ఉచితజ్ఞత. ఇది శ్రీరామునిలో సంపూర్ణంగా ఉంది.)

సీతా రామ లక్ష్మణులకు మహార్షులు సాదర స్నాగతం పలికారు. ఆ సముదాయంలోని ఒక పర్షాలలో విడిది విర్యాటుచేశారు. మరునాడు ఉదయం నిత్యోచిత కర్మలను ముగించుకొని మహార్షులకు వీడ్యోలు పలికి సీతారాములక్ష్మణులు ప్రయాణాన్ని కొనసాగించారు.

వనం మధ్యకు చేరుకున్నారు. ఇంతలో వికృతాకారంలో ఉన్న విరాధుడనే రాక్షసుడు అమాంతంగా సీతారాములక్ష్మణుల పైకి విరుచుకుపడ్డాడు. రాములక్ష్మణులను తన భుజాలపై వేసుకొని తీసుకుపోసాగాడు. సీత గగ్గోలు పెడుతున్నది. రాములక్ష్మణులు విరాధుని రెండు భుజాలను నరికివేశారు. నేలపై కుప్పకూలాడు విరాధుడు. ముష్మిఘూతాలతో, మోకాళ్ళతో దాడిచేశారు రాములక్ష్మణులు. ఎంతకూ చావని విరాధుణ్ణి గోతిలో పాతిపెట్టడానికి సంసిద్ధులయ్యారు. వెంటనే విరాధుడు తన పూర్వకథను వివరించాడు. తుంబురుడనే గంధర్వుడైన తాను కుబేరుని శాపంచే రాక్షసుడిగా మారిన విషయం తెలిపాడు. శ్రీరాముని వల్ల శాపవిష్టి కలుగుతుందన్న కుబేరుని మాటలను జ్ఞాపకం చేసుకున్నాడు. దగ్గరలోనే ఉన్న శరభంగ మహార్షి దర్శించుకొమ్మని, శుభం జరుగుతుందని శ్రీరామునికి చెప్పాడు. తనను గోతిలో పూడ్చుమన్నాడు. అలాగే చేశారు రాములక్ష్మణులు.

విరాధుని మాట ప్రకారం శరభంగ మహార్షి దర్శనానికి బయల్దేరారు. శరభంగుడు మహాతప్స్యు, దైవసౌక్షయాత్మరం పొందినవాడు. శ్రీరాముని చూసి శ్రీరామ దర్శనం కోసమే తాను వేచి ఉన్నానన్నాడు. తన తపఃఫలాన్నంతా శ్రీరామునికి ధారవోసాడు. (భవిష్యత్తులో శ్రీరాముడు చేయవలసిన రావణసంహరానికి ఇది కూడా తోడ్పడుతుంది. ఒక మహాకార్య సాధనలో ఎవరివంతు వారు సహకారమందించాల్సిందే.) అక్కడికి చేరువలోనే ఉన్న సుతీళ్ళ మహార్షి దర్శించమని శ్రీరామునికి సూచించాడు శరభంగమహార్షి సీతారాములక్ష్మణులు చూస్తుండగానే తన దేహాన్ని విడవి అగ్నితేజస్సుతో బ్రహ్మలోకం చేరాడు.

అక్కడి మనులందరూ శ్రీరాముని వద్దకు వచ్చి తమగోదును వెళ్ళబోసుకున్నారు. రాక్షసులు మనులపై చేసే అకృత్యాలను ఏకరుపుపెట్టారు. రాక్షసుల చేతిలో బలైన మనుల కళేబరాలను చూపించారు. రాక్షసుల బారి నుండి రక్షించమని ప్రార్థించారు. వారితో శ్రీరాముడు “మహాత్ములారా! మీరు నన్ను ప్రార్థించడం తగదు. ఆజ్ఞాపించాలి. మీ ఆజ్ఞలను నేను శిరసాపిసాస్తా”నన్నాడు. (అహంకరించకుండా తన బాధ్యతను గుర్తించడంలోనే గాప్పడనముంది.)

సీతారాములక్ష్మణులు సుతీళ్ళ మహార్షి ఆశ్రమం చేరుకున్నారు. శ్రీరామ దర్శనం కోసమే సుతీళ్ళ మహార్షి దేహం విడువకుండా ఉన్నాడు. తన తపశ్చక్కినంతా శ్రీరామునికి ధారాదత్తం చేశాడు. మరునాడు వారు మహార్షి అనుమతి తీసుకొని బయలుదేరారు.

దండకారణ్యంలోని మునుల ఆశ్రమాలను సందర్శిస్తాపోతున్నారు సీతారాములక్ష్మణులు. అక్కడక్కడ కొంతకాలం ఉంటున్నారు. ఇలా పది సంవత్సరాలు గడిచింది. మళ్ళీ సుతీక్ష్ణ మహార్షి వద్దకు వచ్చారు. అతనితో ఆగస్ట్ మహార్షిని దర్శించుకోవాలన్న తమ ఆకాంక్షను వెలిపుచ్చారు. సుతీక్ష్ణ మహార్షి మార్గాన్ని చెప్పాడు. తన ఆశ్రమానికి దక్కింగా నాల్గుయోజనాల దూరంలో ఆగస్ట్ సోదరుని ఆశ్రమం, అక్కడికి యోజనదూరంలో ఆగస్ట్ శ్రమం ఉండని తెలిపాడు. మహార్షివద్ద సెలవు తీసుకొని బయలుదేరారు సీతారాములక్ష్మణులు.

సాయంకాలానికి అగస్ట్ సోదరుని ఆశ్రమానికి చేరుకున్నారు. (ఇక్కడో విషయం చెప్పుకోవాలి. అగస్ట్ సోదరుని పేరేమో చెప్పబడలేదు. ఎక్కడ సందర్భం వచ్చినా ఆగస్ట్ భ్రాత (సోదరుడు) అనే చెప్పారు. అందుకే పేరు తెలియని వారిని ‘అగస్ట్ భ్రాత’ అంటుంటారు. ఈ పదబంధం జాతీయంగా స్థిరపడింది.) అగస్ట్ సోదరుని ఆతిథ్యంలో ఆరాత్రి గడిపారు సీతారాములక్ష్మణులు. ఉదయాన్నే అగస్ట్ శ్రమం వైపుగా అడుగులు వేశారు.

అగస్ట్ ద్వారా తపశ్చక్తి సంపన్నుడు. ఆకాశాన్ని తాకిన వింధ్య పర్వత గర్వాన్ని అణచినవాడు. ‘అగమ్ స్తంభయతీతి అగస్ట్యః’ పర్వతాన్ని స్తంఖింపజేసినవాడు కనుక అగస్ట్ దయాడు.

శ్రీరాముని రాకసు గమనించి అగస్ట్ ద్వారా శిష్యసమేతంగా ఎదురువెళ్ళాడు. అతిథిని గౌరవించే సంప్రదాయమాడి. శ్రీరాముడు సీతాలక్ష్మణ సమేతుడై మహార్షికి పాదాభివందనం చేశాడు. అగస్ట్ ద్వారా శ్రీరామునికి దివ్యధనుస్సు, అక్కడుతూఛీరాలు, అమోఘమైన ఖద్గాన్ని బహుకరించాడు. జయం కలుగుతుందని ఆశీర్వదించాడు. కష్టాలతో కూడిన వసవాసానికి సీత కోరిరావడం సాహసమని అభినందించాడు. ఆమెకుగల భర్త్వాలైమను మెచ్చుకున్నాడు.

శ్రీరాముడు తాము నివసించడానికి అనువైన ప్రాంతాన్ని సూచించమని అగస్ట్ జ్యేష్ఠించాడు. ఒక్క క్షణం ధ్యానమగ్నుడైనాడు మహార్షి తరువాత శ్రీరామునితో “ఇక్కడికి రెండు యోజనాల దూరంలో ‘పంచవటి’ అనే ప్రదేశం ఉంది. అక్కడ ఫలాలకు, జలానికి కొదువలేదు గోదావరినది తీరంలో ఉన్న ఆ ప్రాంతంలో జనసంచారం ఉండదు. ప్రశాంతంగా ఉంటుం”దని తెలిపాడు. అగస్ట్ ది దగ్గర సెలవు తీసుకొని పంచవటికి ప్రయాణమయ్యారు సీతారాములక్ష్మణులు.

దారిలో బిప్పమైన ఒక పెద్ద గద్దను చూశారు. పక్షిరూపంలో ఉండే రాక్షసుడేమోనుకున్నారు. “నువ్వేవరి”వని ఆడిగారు. తనపేరు ‘జటాయువు’ అనే దశరథుడి మిత్రుడిననీ చెప్పుకొన్నాడు. తన వంశచరిత్రనూ శక్తిసామర్థ్యాలను వివరించాడు జటాయువు. తన తండ్రికి ఆతీయుదైన జటాయువునకు సీతరక్షణ బాధ్యతను అప్పగించాడు శ్రీరాముడు. శ్రీరాముని ఆజ్ఞామేరకు పంచవటిలో పర్షణాల నిర్మాణం చేశాడు లక్ష్మణుడు.

పంచవటిలో జీవనం ప్రశాంతంగా గడుస్తున్నది. ఒకనాడు శ్రీరాముడు పురాణకథా ప్రసంగంలో ఉన్నాడు. ఇంతలో ‘శూర్పుణి’ అనే రాక్షసి అక్కడికి వచ్చింది. ఈమె రావణానురుడి చెల్లెలు. శ్రీరాముని సౌందర్యానికి ముగ్గురాలైంది. తనను చేపట్టమన్నది. తమ మధ్య అడ్డగా ఉన్న సీతాలక్ష్మణులను చంపితింటానన్నది. శ్రీరాముడు పరిహసంగా లక్ష్మణుని వద్దకు వెళ్ళమన్నాడు. లక్ష్మణుడు తాను అనుకు దాసుడనని తనతో ఉంటే శూర్పుణి కూడా దాస్యం చేయాల్సిపస్తుందని, అందుకే శ్రీరాముణ్ణి చేరడమే సబబిని సమాధానమిచ్చాడు. శ్రీరామునివైపు తిరిగింది శూర్పుణి. సీత ఉండడంవల్లే తనను నిరాకరిస్తున్నాడని అట్టుడికిపోయింది. సీతాదేవి అడ్డ తొలగించుకోవాలని ఆమెపై దాడికి దిగింది.

క్రూరులైన దుష్టులతో పరిహసం వనికిరాదు. అది ఎంతో ప్రమాదకరం. ఆలస్యం చేయకుండా శూర్పుణిను విరూపించేయమన్నాడు శ్రీరాముడు. అను ఆజ్ఞ అలస్యం - శూర్పుణి ముక్కు చెవులు తెగిపడ్డాయి లక్ష్మణుని కత్తిదెబ్బాకు. లబోదిబోమని మొత్తుకొంటూ సోదరుడైన ఖరుడి దగ్గరికి వెళ్ళింది శూర్పుణి. ఖరుడు పద్మాలుగుమంది యోధులను పంపాడు. వాళ్ళంతా శ్రీరాముని చేతిలో మట్టిగరచారు. ఇది చూసిన శూర్పుణి ఖరుని వద్దకు వెళ్ళి చెప్పింది. ఖరుడూపణులు పద్మాలుగువేల మంది రాక్షసులతో రామునిమీదకు దండత్తారు. మూడు గడియల్లో వాళ్ళందరినీ యమపురికి పంపించాడు శ్రీరాముడు.

ఈ వార్త అకంపనుడి ద్వారా వేగంగా లంకకుచేరింది. అకంపనుడు రావణాసురుడి గూఢచారుల్లో ఒకడు. ఈ విషయాన్ని సహించుకోలేని రావణుడు శ్రీరాముణ్ణి హతమారుస్తానని ఆవేశపడ్డాడు. అకంపనుడు, అసహోయశారుదైన శ్రీరాముణ్ణి వధించడం దేవాసురులకు కూడా సాధ్యంకాదని తేల్చేశాడు. కానీ అందుకు తగిన ఒక ఉపాయాన్ని చెప్పాడు. “శ్రీరాముని భార్య సీత అందాల రాశి. శ్రీరామునికి ప్రాణం. ఎలాగైనా అమెను అపహరిస్తే చాలు - ఆ ఎడబాటును తట్టుకోలేక రాముడు జీవితాన్ని చాలిస్తాడు” అని. ఇది రావణునికి ఎంతగానో నచ్చింది.

మరునాడుదయమే రథంమీద ఆకాశంలో ప్రయాణిస్తూ మారీచుడి ఆశ్రమానికి చేరుకున్నాడు. సీత అపహరణ విషయం తెలిపాడు. ఈ పనిలో తనకు సహాయపడుమన్నాడు. మారీచుడు మండిపడ్డాడు. “ఓ రాక్షసేంద్రా! ఈ ఆలోచన నీకెవడు చెప్పాడు? నిజంగా అతడు నీకు మిత్రుడి రూపంలో ఉన్న శత్రువు. శ్రీరాముడు సింహంవంచివాడు. సింహందగ్గరికి వెళ్ళడం ఎంత ప్రమాదం? పైగా ఇతరులకు హోని చేయాలనే ఆలోచన లేకుండా ప్రశాంతంగా ఉన్న రాముణ్ణి కవ్యించడం కొరివితో తల గోకోవ్రదమే. శాంతించి, ఈ ఆలోచన విరమించి సుఖించు”మని సదుపదేశం చేశాడు. రావణుని ఆవేశం తిరుగు ముఖం పట్టింది. రావణుడూ తిరుగుముఖం పట్టాడు లంకకు.

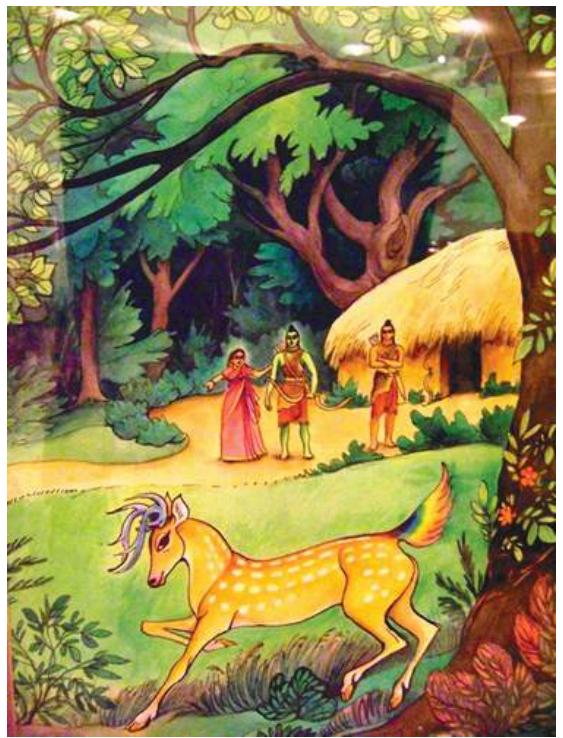
ఖరదూషణ త్రిశరులు, వద్దులుగు వేలమంది రాక్షసపీరులు రామునిధాచికి నిలువలేక యముడి ఇంటికి పోవడాన్ని భరించలేకపోయింది శూర్పుణి. లంకకు పరుగుదీసింది. మంత్రులతో కొలువుదీరిన రావణుని సభలోకి వెళ్ళింది. వికృతరూపంతో వచ్చిన చెల్లెలి దీనావస్తును చూసికూడా చలించలేదు రావణుడు. శూర్పుణి ఆవేశం కట్టులు తెంచుకుంది. రావణుడి మూర్ఖత్వాన్ని తిట్టిపోసింది. శ్రీరామునివల్ల లంకకు ముప్పువాచీల్లగలదని పోచ్చరించింది. “సొందర్యవతి అయిన సీతకు తగిన భర్తవు నీవే”నని రావణుడిలో కొత్త ఆశలను రేకెత్తించింది.

ఒకవైపు మారీచుడి మాటలు, మరొకవైపు శూర్పుణి పలుకులు లంకేశుని మనసును కుదిపేస్తున్నాయి. అయోమయంలో పడ్డాడు. సీతాపహరణంలోని మంచిచెడులను ఆలోచించాడు. శ్రీరాముని బలంతో తన బలాన్ని పోల్చుకున్నాడు. చివరకు సీతను అపహరించడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు.

రావణుడు మళ్ళీ మారీచునివద్దకు వెళ్ళాడు. సీతాపహరణకు బంగారులేగిగా మారి సహకరించమన్నాడు. ఆ ఆలోచనను విరమించుకోమని లంకేశునికి పరిపరివిధాల నచ్చజెప్పుజాశాడు మారీచుడు. విశ్వామిత్రుని యాగ సంరక్షణ సందర్భంలో రామబాణం రుచి ఏమిలో తాను తెలుసుకున్నానన్నాడు. మారీచుడి మాటలను పెడచెవిన పెట్టాడు రావణుడు. (మూర్ఖులకు హితబోధలు చెవికెక్కపు.)

“నేను చెప్పినట్లు చేయకుంటే నా చేతిలో నీకు చాపు తప్ప”దని పోచ్చరించాడు రావణుడు. ఆశ్రమానికి వెళ్తే శ్రీరాముడు చంపతాడు. వెళ్కుంటే రావణుడు చంపతాడు. ‘ముందు నుయ్య వెనక గొయ్య’లా ఉండి మారీచుని స్థితి. చివరకొక నిశ్చయానికి వచ్చాడు. రావణునితో “నీ చేతిలో చావడం కన్నా శ్రీరాముని చేతిలో చావడమే నయం. నా జస్త తరిస్తుం”దని తేల్చిచెప్పాడు.

మారీచుడు బంగారులేగిగా మారి శ్రీరాముని ఆశ్రమ ప్రాంతంలో తిరుగుతున్నాడు. పూలు కోయడానికి వచ్చిన సీతాదేవి ఆ జింకను చూసి ఆశ్చర్యపడింది. రామలక్ష్మణులను పిలిచింది. వారు ఆ మృగాన్ని చూశారు. లక్ష్మణుడు అది మాయామృగమేనని నిస్సంశయంగా పలికాడు. మారీచుడే ఈ రూపంలో వచ్చి ఉంటాడన్నాడు. వేటకు వేచే రాజులను మాయామృగరూపంలో చంపడం మారీచుడికి కొత్తదేవీ

కానదన్నాడు. ఇలాంటి లేడి ప్రపంచంలో ఉండదని అనుమానాన్ని వెలిబుచ్చాడు. సీత మాత్రం పట్టు వదలలేదు. తనకు అదెంతో సచ్చిందని, తీసుకురావాలని కోరింది. తెస్తే ఆశ్రమంలో క్రీడా మృగంగా ఉంటుందని, అయ్యాధ్యచేరాక అంతస్ఫురానికి అలంకారమౌతుందని ఆశించింది.

సీత ఇష్టాన్ని తోసివేయలేక ఆ మాయలేడిని చంపి అయినా సరే తేవడానికి సంసిద్ధుడయ్యాడు శ్రీరాముడు. సీతాదేవి రక్షణ విషయంలో జటాయువు సహాయంతో అప్రమత్తంగా ఉండమని లక్ష్మణుణ్ణి ఆదేశించాడు. మాయలేడిని పట్టుకోవడానికి బయల్దేరాడు.

మృగాన్ని ప్రాణంతో పట్టుకోవాలని శతవిధాల ప్రయత్నించాడు శ్రీరాముడు. అందినట్టే అంది అందకుండా పరుగుదీస్తున్నదా మృగం. ఇక లాభం లేదనుకొని బాణాన్ని సంధించాడు, ప్రయోగించాడు శ్రీరాముడు. బాణపు దెబ్బకు తాటి చెట్టంత ఎత్తు ఎగిరి భయంకరంగా అరుస్తూ పడిపోయాడు మారీచుడు నిజ స్వరూపంతో. రాముని కంఠధ్వనిని అనుకరిస్తూ “అయ్యా సీతా! అయ్యా లక్ష్మణ!” అని బిగ్గరగా అరుస్తూ ప్రాణాలు విడిచాడు. ఈ మాటలకు సీతాలక్ష్మణులు ఎంత కలవరపడతారోనని భయపడినాడు శ్రీరాముడు.

మారీచుని కంఠధ్వనిని రామునిదిగా భావించి సీత ఆందోళన చెందింది. శ్రీరాముడు ఏదో ఆపదలో చిక్కుకున్నాడని తలచింది. ఆదుకోవడానికి వెంటనే వెళ్ళమని లక్ష్మణుణ్ణి పురమాయించింది. లక్ష్మణుడు చలించలేదు. ఇది శ్రీరాముని స్వరం కాదన్నాడు. మారీచుడి మాయాజాలమన్నాడు. “అమ్మా! నీ రక్షణ భారం శ్రీరాముడు నాకప్పగించాడు. నిన్ను ఇలా ఒంటరిగా వదలివెళ్లలే” నని స్పష్టం చేశాడు. సీత ఆవేశం రెండింతలైంది. మనసులో ఏదో దుష్టులోచనతో ఇలా ప్రవర్తిస్తున్నావని నిష్పరోక్తులాడింది. చేసేదిలేక లక్ష్మణుడు బయలుదేరడానికి సంసిద్ధుడయ్యాడు. “అమ్మా! నీకు భ్రద్రమగుగాక. వనదేవతలు నిన్ను రక్కింతురుగాక. నాకు అపశకునాలు తోస్తున్నాయి. మళ్ళీ నువ్వు మా అన్నతో కలిసి ఉండగా చూసే భాగ్యం కలుగుతుందో, లేదో?” అని వాపోయాడు. సీత మౌసంగా ఉన్నది. అక్కడి నుంచి వెళ్ళడానికి ఏమాత్రం మనస్వరించకున్నా సీతకు నమస్వరించి శ్రీరాముడు వెళ్ళిన దిశగా నడిచాడు లక్ష్మణుడు.

లక్ష్మణుడు వెళ్ళడాన్ని గమనించాడు రావణుడు. అదే అదనుగా సన్నాసి వేషంలో సీత సమక్కానికి వచ్చాడు. యతి రూపంలో వచ్చిన రావణుణ్ణి ఆసనంమీద కూర్చుండబెట్టి సముచితంగా అతిథి మర్యాదలు చేసింది సీత. మధ్యమధ్యలో రామలక్ష్మణుల కోసం వాకిలిపైపు చూస్తున్న సీతకు నిరాకే మిగులుతున్నది. రావణుడు సీతను గురించిన వివరాలు ఆడిగాడు. తెలిపింది. సన్మాసి వివరాలను కోరింది. తాను రాక్షసరాజు లంకేశ్వరుడనని ప్రకటించాడు. తనను పతిగా స్వీకరించమని అడిగాడు. అలా చేస్తే అంతలేని భోగభాగ్యాలతో విలసిల్లుతావని ఆశ చూపాడు. ఆ మాటలకు సీత మండిపడింది. రావణుణ్ణి తృణీకరించి మాట్లాడింది. శ్రీరాముని పరాక్రమాన్ని ప్రస్తావించింది. “నన్ను అపహరించి నీ చావును నీవే కొనితెచ్చుకోకు” అని పోచ్చరించింది.

రావణుడి కన్నులు నిప్పులు చెరుగుతున్నాయి. సన్మాసి వేషాన్ని వదిలి పదితలలతో భయంకరమైన నిజస్వరూపంతో సీత ఎదుట నిలిచాడు. బలవంతంగా సీతను తన రథంలో లంకకు తరలిస్తున్నాడు. సీత ‘రామా! రామా!’ అంటూ ఆర్తనాదాలను చేస్తున్నది. ఆమె వేదన అరణ్యారోదనయింది.

అప్పుడప్పుడే నిదుకుపక్కమిస్తున్న జటాయువుకు సీతాదేవి ఆర్తనాదాలు వినబడ్డాయి. చూసే సరికల్లా సీతను అపహరించుకు పోతున్న రావణుడు కంటఱడ్డాడు. జటాయువు రావణుణ్ణి ఎదిరించాడు. ఇద్దరి మధ్య పోరు పోరాపోరీగా సాగింది. చివరకు రావణుడు ఖడ్డంతో జటాయువు రెక్కలను, కాళ్ళను నరికివేసాడు. నేలపై కూలాడు జటాయువు. రక్తంతో తడసి ముద్దయిన అతణ్ణి చూసి ఆత్మబంధువును పోగొట్టుకున్నట్టు సీత ఆక్రందించింది.

రావణుడు సీతాదేవిని తీసుకొని ఆకాశమార్గం పట్టాడు. దీనురాలైన సీత హీనుడైన రావణుణ్ణి పరి పరి విధాల దూషించింది. ఇంతలో ఒక పర్వత శిఖరంమీద ఐదుగురు వానరముఖ్యాలను సీత చూసింది. ఉత్తరీయపు కొంగులో తన అభరణాలను కొన్నింటిని మూటగట్టి వారి మధ్య పడేటట్లు వదలింది. ఒకవేళ అటువైపుగా శ్రీరాముడువప్పే తనను గురించి వానరులు అతనికి తెలియజేస్తారనే చిన్న ఆశ.

రావణుడు సీతతో లంకకు చేరాడు. తన అంతశ్శపురంలో సీతనుంచాడు. తన వైభవమంతా చూపించాడు. దాన్ని తృణప్రాయంగా భావించింది సీత. కనికరించమని కాళ్ళపైబడ్డాడు. నిరాకరించిందా మహాసాధ్యి భరించలేకపోయాడు దశకంతుడు. ఆవేశంతో, “మైఫిలీ! నీకు పన్నెండు నెలల గడువిస్తున్నాను. ఈలోపున సువ్యు దారికి రాకపోతే మరున్నడే ప్రాతఃకాల భోజనానికి వంటవాళ్ళు నిన్ను సిద్ధంచేస్తా” రని బెదిరించాడు. అక్కడి రాళ్ళసులతో, “ఈమెను అశోకవానానికి తీసుకుపొండి. వనం మధ్య ఒక రహస్య ప్రదేశంలో ఉంచి చుట్టూ కావలాగా ఉండండి ఎలాగో ఒకలాగ ఈమెను ఒప్పించండి” అని ఆజ్ఞాపించి రుసరుసలాడుతూ వెళ్ళాడు. ఆడపులుల మధ్య జింకలాగ రాళ్ళస్త్రీల మధ్య సీత బిక్కుబిక్కుఘంటూ కాలాన్ని గడుపుతున్నది.

మార్చిచుణ్ణి వధించి శ్రీరాముడు వెనుదిగించాడు. లక్ష్మణుడు ఎదురయ్యేసరికి నిశ్శేష్యుడయ్యాడు. సీతను ఒంటరిగా వదలి ఎందుకు వచ్చావని నిలదీశాడు. జరిగిన విషయాలు పూసగుచ్చినట్లు చెప్పాడు లక్ష్మణుడు. ఇద్దరూ ఆశ్రమానికి చేరుకున్నారు. సీతాదేవి జాడ కనిపించలేదు. వనమంతా వెతికారు. అమె జాడ కనిపించలేదు. జాడ చెప్పమని ప్రకృతిని ప్రార్థించాడు శ్రీరాముడు. ఆమె ఎదబాటును తట్టుకోలేక కన్నీరు మున్నీరుగా విలపించాడు. ఆవేదన ఆవేశంగా మారింది. లోకాలను ధ్వంసం చేయడానికి శ్రీరాముడు సిద్ధపడ్డాడు. లక్ష్మణుడు ఓదార్పు వాక్యాలతో అన్నను శాంతపరిచాడు.

అరణ్యంలో సీతను వెదుకుతూ వెళుతున్న రామలక్ష్మణులకు జటాయువు కనిపించాడు. రక్తంతో తడిసిన అతనిని గుర్తించలేదు శ్రీరాముడు. మీదు మిక్కిలి అతడు గద్దరూపంలో ఉన్న రాళ్ళసుడని సీతనతడే భ్రమించి ఉంటాడనీ భ్రమపడ్డాడు. బాణంతో చంపడానికి పూనుకున్నాడు. ఇంతలో జటాయువు జరిగిన విషయం చెప్పాడు. రావణుడు సీతను అపహరించాడని, ఎదిరించిన తనకీగతి పట్టించాడని వివరించాడు. అపహరణకు గురైన సీత, అవసానదశలో ఉన్న ఆత్మీయుడు - రాముని దుఃఖం రెండింతలైంది. తన తండ్రికి ఆత్మీయుడైన జటాయువు పట్ల పిత్తుబ్రక్తిని ప్రదర్శిస్తూ ఆతని శరీరాన్ని నిమిరాడు. జటాయువు కన్నుమూళాడు. శ్రీరాముడు జటాయువుకు దహన సంస్కరాలు చేశాడు. అతనికి ఉత్తమగతులు కలగాలని గోదావరిలో జలతర్పుణాలు చేశాడు.

రామలక్ష్మణులు దండకారణ్యంనుంచి క్రొంచారణ్యానికి చేరుకున్నారు. అక్కడి వనంలో భయంకరుడైన ఒక రాళ్ళస్త్రీ చూశారు. అతని తల, మెడ కనబడడంలేదు. కడుపు భాగంలో ముఖముంది. రొమ్ముమీద ఒకే కన్న ఉంది. యోజనం పొడవు వ్యాపించిన చేతులు. ఆ చేతులలో పక్కలను, మృగాలను పట్టితింటాడు. అతనిపేరు ‘కబంధుడు’. తన సమీపంలోకి వచ్చిన రామలక్ష్మణులను అమాంతంగా రెండు చేతులతో పట్టుకున్నాడు. అతని చేతుల్లో చికిత్స తప్పించుకోవడం ఎవరితరంకాదు. (అందుకే ‘కబంధ హస్తాలు’ అన్న జాతీయం పుట్టుకువచ్చింది.) కబంధుడు రామలక్ష్మణులను భ్రమించడానికి నోరుతెరచాడు. అస్వరమ్ములిద్దరూ తమ భద్రాలతో అనాయాసంగా వాడి భుజాలను నరకించారు. కబంధుడు కుప్పకూలాడు. రామలక్ష్మణుల గురించి తెలుసుకున్నాడు. తన గురించి చెప్పుకున్నాడు. శాపకారణంగా తనకీ వికృతరూపం ప్రాప్తించిందన్నాడు. శ్రీరాముడు కబంధునితో ‘మాకు రావణుని పేరు మాత్రమే తెలిసింది. అతని రూపం, ఉండేచోటు, శక్తిసామర్థ్యాలు తెలియవు. వాటిని చెప్పవలసిందనీ అడిగాడు. సమాధానంగా కబంధుడు “శ్రీరామ! నాకిప్పుడు దివ్యజ్ఞానంలేదు. నా శరీరాన్ని దహిస్తే నా నిజరూపం వస్తుంది. అప్పుడు చెప్పగల” నన్నాడు. కబంధుడి శరీరానికి అగ్నిసుంసార్పంచేశారు రామలక్ష్మణులు. ఆ జ్యోలల నుంచి దివ్యదేహంతో బయటికి వచ్చాడు కబంధుడు. సీతాదేవి దౌరికే ఉపాయాన్ని శ్రీరామునికి చెప్పాడు. ఇందుకు సుగ్రీవుడి మైత్రి బాగా తోడ్పడుతుందన్నాడు. వాలిసుగ్రీవుల కథను వివరించాడు. సుగ్రీవుణ్ణి చేరే దారిని చెప్పాడు. శ్రీరాముని అనుమతిని తీసుకొని కబంధుడు స్వర్గానికి వెళ్లాడు.

కబంధుడు సూచించిన మార్గంలో ప్రయాణిస్తూ పంపాసరస్సున్న ప్రాంతానికి చేరారు రామలక్ష్మణులు. ఆ తీరంలో ఉన్న శబరి ఆశ్రమానికి వెళ్లారు. శబరి తపస్సిద్ధరూలు, జ్ఞానవయోవ్యధరూలు. శ్రీరామదర్శనంతో ఆమె తనువు పులకించింది. పంపాతీరంలో దౌరికే పండ్చలు స్తోమికి సమర్పించింది. తన జన్మ ధన్యవాదానికి వెళ్లాడు. శ్రీరాముని అనుమతిని తీసుకొని తన దేహాన్ని అగ్నికి అహమతి చేసి అగ్నికాంతితో ఊర్ధ్వలోకాలకు వెళ్లింది.

అక్కడినుంచి బుప్పుమూక పర్వతానికి ప్రయాణమయ్యారు రామలక్ష్మణులు. దారిలో పంపాసరోవరాన్ని దర్శించారు.

కిశ్కింధా కాండం

వంపాసరోవర ప్రాంతం పరమ రమణీయంగా ఉంది. ప్రకృతి తన అందాలను ప్రదర్శిస్తున్నట్టుగా ఉంది. కానీ శ్రీరాముని మనసును ఏమాత్రం సంతోషపెట్టలేకపోయింది. పైగా సీత ఎడబాటు ఆవేదన అనే అగ్నికి ఆజ్యం పోసినట్టుగా శ్రీరాముని బాధను మరింతపెంచింది. లక్ష్మణుడు ఊరడించాడు. “అన్నా ఈ దైన్యాన్ని వదులు. అదే మనకు మేలుచేస్తుంది. చేసిన ప్రయత్నం విఫలమైనప్పుడు, సంపదలను పోగొట్టుకున్నప్పుడు అదైర్యపడకుండా ప్రయత్నంచేసే మంచి ఘలితముంటుంది. ఉత్సాహమే బలం. ఉత్సాహమున్నవానికి అసాధ్యమనేదిలేదు. వాళ్ళు ఎటువంటి కష్టాలువచ్చినా వెనకడుగువేయరు. మన ప్రయత్నాన్ని కొనసాగిద్దాం. వదినెగారు తప్పకుండా లభిస్తారు” అని దైర్యం చెప్పాడు.

బుయ్యమూక పర్వతం నుంచి రామలక్ష్మణులను చూశాడు సుగ్రీవుడు. గుండెలో రాయపడ్డట్టయింది. ఆ ఇద్దరు వీరులు తన అన్న అయిన వాలి పంపగా వచ్చారేమోని భయంతో వణకిపోతున్నాడు. ధనుర్మణాలు ధరించిన వాళ్ళెవరో మారువేషంలోవెళ్ళి కనుకోమని ఆంజనేయుణ్ణి ఆదేశించాడు.

సుగ్రీవుని ఆనతిమీద రామలక్ష్మణులున్న చోటికి ఒక్క గంతువేశాడు హనుమంతుడు. సన్మాని రూపంలో వారి డగ్గరికి వెళ్ళాడు. వారి రూపాన్ని పొగిదాడు. వారి పరిచయం అడిగాడు. రామలక్ష్మణులు మౌనముద్రనుదాల్చారు. హనుమంతుడు వారితో “వానరరాజు సుగ్రీవుడు ధర్మాత్ముడు, మహావీరుడు. అతణ్ణి ఆయన అన్న వాలి వంచించాడు. రక్షణకోసం జాగ్రత్తతో తిరుగుతున్నాడు. నేను సుగ్రీవుడి మంతిని. నన్ను ‘హనుమంతు’డంటారు. నేను వాయువుత్రణణి. ఎక్కడికైనా వెళ్ళిరాగల శక్తి గలవాళ్ళి. సుగ్రీవుడు పంపగా ఈ రూపంలో మీదగ్గరకి వచ్చాను. సుగ్రీవుడు మీతో స్నేహాన్ని కోరుతున్నాడు” అని చాకచక్కంగా మాట్లాడాడు. విషయాన్ని చెప్పేపథ్థతిలో ఎంతో నేర్చును ప్రదర్శించాడు. హనుమంతుని మాటతీరు శ్రీరాముణ్ణి ఆకట్టుకుంది. లక్ష్మణుడితో “ఇతడు వేదాలను, వ్యాకరణాన్ని క్షణణంగా చదివాడన్నది నిశ్చయం. లేకపోతే మాటల్లో ఇంత స్పష్టత ఉండదు. తడబాటు, తొందరపాటు లేకుండా, తప్పాలు పలకకుండా, సరైన స్ఫురంతో చెప్పదలచుకున్న విషయాన్ని మనసుకు హత్తుకునేటట్లు చెప్పాడు. ఈయన మాటల్లదే తిరుచూస్తే చంపదానికి కత్తి ఎత్తిన శత్రువుకు కూడా చేతులు రావు” అని మెచ్చుకున్నాడు. మాటకున్న శక్తి అటువంటిది.

హనుమంతుడితో లక్ష్మణుడినే మాటల్లాడమన్నాడు శ్రీరాముడు. హనుమంతుడి అభిప్రాయాలకు సమ్మతి తెలుపుతూ. తమ వృత్తాంతాన్ని వివరించాడు లక్ష్మణుడు. తమకు సుగ్రీవుడి సహాయం ఎంతో తగినదన్నాడు. సన్మాని రూపం వదలి రామలక్ష్మణులను భూజాలపై ఎక్కించుకొని బుయ్యమూక పర్వతానికి చేరుకున్నాడు హనుమ. అంతకు ముందే భయంతో మలయగిరికి చేరిన సుగ్రీవుడ్ని రామలక్ష్మణుల వద్దకు తీసుకువచ్చాడు ఆంజనేయుడు.

శ్రీరామ సుగ్రీవులు ఆగ్నిసాక్షిగా మిత్రులైనారు. సుగ్రీవుడు “రామ! ఈనాడు నీవు నాకు ప్రాణమిత్రుడివైనావు. ఇప్పటి నుంచి సుఖదుఃఖాలలో మనం ఒక్కబీగానే ఉందాం. వాలి భయం నన్ను వదలడంలేదు. నీ అభయం కావాలి” అని ప్రార్థించాడు.

శ్రీరాముడు మందహసాన్ని చిందిస్తూ “సుగ్రీవా! ఆపదలో ఆడుకునేవాడే గదా మిత్రుడు. నీ భార్యను అపహరించిన వాలిని తప్పక వదిస్తూ”నని మాటజాన్మాడు. సుగ్రీవుడి మనసుకుదుటపడింది.

శ్రీరామసుగ్రీవులు స్నేహపూర్వకంగా మాటల్లాడుకుంటున్నసుమయంలోనే సీతాదేవికి, వాలికి, రావణాసురునికి ఎడమకన్న ఒక్కసారిగా అదిరింది.

సుగ్రీవుడు గతంలో తాను నలుగురు మంత్రులతో కొండమీద ఉన్నప్పుడు ఒక రాక్షసుడు స్త్రీని బలవంతంగా తీసుకుపోవడం చూశామన్నాడు. ఆమె “రామా! లక్ష్మణా!” అని బిగ్గరగా అరవడం విన్నామన్నాడు. తమను చూసి ఒక నగల మూటను జారవిడచిందని చెప్పి, ఆ ఆభరణాలను తెచ్చి చూపించాడు. శ్రీరాముడు వాటిని చూసి కస్తీబీ సంద్రమయ్యాడు. లక్ష్మణుడు “అన్నా! ఈ కేయురాలను, కుండలాలను నేను గుర్తుపట్టలేను. కానీ కాలి అందెలు మాత్రం మా వదినెగారివే. ఆమెకు నిత్యం పాదాభివందనం చేయడంవల్ల నేను వీటిని గుర్తుపట్టా”నన్నాడు.

శ్రీరాముని శోకాన్ని పోగొట్టే ప్రయత్నం చేశాడు సుగ్రీవుడు. సీతాదేవిని తీసుకురావడంలో తాను తగిన ప్రయత్నం చేస్తేనన్నాడు. సపరివారంగా రావణాట్టి హతమార్యేందుకు తన శక్తియుక్తులన్నింటినీ వినియోగిస్తానన్నాడు. దుఃఖం అనర్థదాయకం కనుక ఎప్పుడూ దుఃఖించవడ్డన్నాడు. ఎల్లప్పుడూ దుఃఖించేవారికి సుఖముండదు. తేజస్సు జీణిస్తుంది. ఒకొక్కప్పుడు ప్రాణాలు నిలవడమే కష్టంగా ఉంటుంది. కనుక దుఃఖస్థితినుంచి బయట పడమని దైర్ఘ్యవచనాలను చెప్పాడు.

“ఓ! రామా! నిజమైన మిత్రుడు తన స్నేహితుడికోసం సంవదలను, సుఖాలను, చివరకు తన ప్రాణాలను కూడా విడవడానికి సిద్ధపడతాడు. ప్రాణమిత్రులమైన మనం స్నేహాధర్మాన్ని చక్కగా పొట్టిద్దా”మన్నాడు. శ్రీరాముడు అందుకు అంగీకరిస్తూ “ఉపకారం జరగడమే మిత్రునివల్ల ఫలం - ఆపకారం చేయడం శత్రువు లక్షణం. నీ భార్యనపహరించిన వాలిని ఈరోజే చంపుతా”నన్నాడు. వాలితో వైరమెందుకు వచ్చిందో తెలపమన్నాడు సుగ్రీవుట్టి. గతకథను శ్రీరాముని చెవిన వేశాడు సుగ్రీవుడు.

“మా అన్న వాలి మహాబలశాలి. పెద్దవాడు కనుక మా తండ్రి తరవాత కిమ్మింధకు రాజైనాడు. మాయావి అనే హాటికి మా అన్నతో వైరం. ఒకనాటి అర్ధరాత్రి మాయావి కిమ్మింధకు వచ్చి వాలిని యుద్ధానికి ఆప్యోనించాడు. మేమెంతగా వారించినా వాలితో పోరుకు సిద్ధమయ్యాడు. మమ్ములను చూడగానే మాయావి భయంతో వెనుదిరిగి పిక్కబలంచూపాడు. మేము వెంబడించాం. అతడు ఒక పెద్ద భూగ్రహంలోకి వెళ్ళాడు. వాలి ఆవేశంతో ఊగిపోతున్నాడు. నన్ను బిలద్వారం దగ్గరే ఉండమన్నాడు. మాయావిని చంపి వస్తానని వెళ్లాడు. సంవత్సరమైంది. అన్నజాడేలేదు. నా ఆశలు అడుగంటాయి. ఆందోళన ఎక్కువైంది. ఇంతలో నురుగుతోకూడిన రక్తం గుహలో నుంచి బయటకు వస్తున్నది. లోపల రాక్షసునివి, అన్నగారి అరుపులు వినిపిస్తన్నాయి. మాయావిచేతిలో మా అన్న చనిపోయాడనుకున్నాను. రాక్షసుడు బయటకు వస్తాడేమానని కొండంత బండతో బిలద్వారాన్ని మూసేశాను. మౌనంగా కిమ్మింధకు వచ్చాను. మంత్రులు నా ద్వారా సమాచారాన్ని రాబట్టారు. బలవంతంగా నన్ను రాజును చేశారు. కొంతకాలానికి వాలి వచ్చాడు. నన్ను రాజును చేయడం చూసి కనులైర్జేశాడు, నా కుమారులను చెరసాలలో బంధించాడు. ఎంత బతిమాలినా క్షమించలేదు. సరికదా నన్ను రాజ్యాభ్యష్టుట్టి చేయడమేకాడు. నా భార్య రుమను అపహరించాడు. ప్రాణభీతితో పరుగులుతీశాను. సమస్త భూమండలం తిరిగాను. చివరకు ఈ బుప్పుమూక పర్వతాన్ని చేరుకున్నాను. మతంగముని శాపం కారణంగా వాలి ఇక్కడకు రాలేదు. వాలి దుందుభి అనే రాక్షసుట్టి చంపి వినరివేసినప్పుడు ఆ రాక్షసుడి నోటిసుండి రక్త చిందువులు మతంగాప్రమం మీద పడ్డాయి. అందుకు కోపించిన ముని బుప్పుమూక పర్వతం మీద కాలుపెడితే వాలి మరణిస్తాడని శపించాడు” అంటూ సుగ్రీవుడు తన కథనంతా చెప్పాడు.

శ్రీరాముని బలమెలాంబిదో తెలుసుకోవాలనుకున్నాడు సుగ్రీవుడు. దానికి జవాబుగా శ్రీరాముడు కాలి బొటనవేలితో అక్కడ పడి ఉన్న దుండుభి అస్త్రిపంజరాన్ని పదియోజనాల దూరం పదేటట్లు చిమ్మివేశాడు. ఒకే బాణంతో ఏడు మద్దిచెట్లను చీల్చాడు. సంతోషించాడు సుగ్రీవుడు.

వాలి వధకు ఇక ఏ మాత్రం ఆలస్యం వద్దని శ్రీరాముణ్ణి తొందరపెట్టాడు. అందరూ కిప్పింధకు వెళ్ళారు. సుగ్రీవుడు భయంకరంగా గర్జిస్తా వాలిని యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. మహాబలశాలి అయిన వాలి క్షణాలలో అక్కడ వాలాడు. ఇద్దరి యుద్ధం అక్కడ భయానక వాతావరణాన్ని సృష్టించింది. వాలిసుగ్రీవులు ఒకే పోలికతో ఉన్నారు. అందుకే శ్రీరాముడు వాలిని స్వష్టంగా గుర్తించలేకపోయాడు. వాలి విజ్యంభణకు తట్టుకోలేకపోయాడు సుగ్రీవుడు. శ్రీరాముని కొరకు చూశాడు. కనిపించలేదు. గుండెగుఘేలుమంది. ప్రాణభయంతో బుష్టమూకానికి పరుగులుతీశాడు సుగ్రీవుడు. అక్కడకు వెళ్ళలేని వాలి సుగ్రీవుడితో ‘బతికావు పో’ అని మరలిపోయాడు.

లక్ష్మణ హనుమంతులతో కూడి శ్రీరాముడు సుగ్రీవుని దగ్గరికి వచ్చాడు. సుగ్రీవుడు సిగ్గుతో తల దించుకున్నాడు. “నీ సూచన పాటించినందుకు ఫలితమిదేనా?” అని ప్రశ్నించాడు. శ్రీరాముడు అసలు విషయం చెప్పాడు. సుగ్రీవుణ్ణి గుర్తించడానికి వీలుగా ‘నాగేసరపులత’ను మెడలో నేయమని లక్ష్మణుడికి చెప్పాడు. అన్న ఆజ్ఞను వెంటనే అమలుచేశాడు లక్ష్మణుడు. పూలతో నిండిన ఆ లతను ధరించి సుగ్రీవుడు తిరిగి యుద్ధానికి సన్మధమయ్యాడు.

కిప్పింధకు ప్రయాణమయ్యారందరూ. సుగ్రీవుడు వాలిని మళ్ళీ యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. వాలి అడుగుముందుకు వేశాడు. కానీ అతని భార్య తార అష్టపదింది. ఒకసారి ఓడిపోయి దెబ్బులు తీను సుగ్రీవుడు మళ్ళీ ఆహ్వానించడం వెనుక ఏదో ఆంతర్యం ఉండని అభిప్రాయపడింది. సుగ్రీవుడికి శ్రీరాముడు అండగా ఉన్నాడన్న విషయాన్ని ప్రస్తావించింది. యుద్ధానికి వెళ్ళడం క్షేమంకాదని వారించింది. తారమాటలను పెడచెవిన పెట్టాడు వాలి. యుద్ధదిశగా అడుగులు వేశాడు.

వాలిసుగ్రీవుల పోరు తీవ్రంగా సాగుతున్నది. రక్తం కారుతున్న పట్టించుకునే స్థితిలో లేరు వాళ్ళిర్దరూ. మెల్లమెల్లగా సుగ్రీవుని శక్తి సన్మగిల్లతున్నది. మాచీమాచీకి దిక్కులు చూస్తున్నాడు. అతని ఆంతర్యం అర్థమైంది శ్రీరామునికి. విషసర్పంతో సమానమైన బాణాన్ని అతడు వాలిమీదకు వదిలాడు. అది క్షణాలలో వాలి వక్షస్థలంలో నాటుకున్నది. వాలి నేలమీదికి వాలిపోయాడు. స్వపుకోల్పోయాడు. రక్తపుముడుగులో పడి ఉన్న వాలి కొంతసేపటికి తేరుకున్నాడు. రామలక్ష్మణులను చూశాడు. శ్రీరామునితో “ఉత్తముడని పేరుపొందిన నీవు ఇంత అధర్యంగా ఎందుకు ప్రవర్తించావు? నీకు నీ దేశానికి నేనెన్నదూ అపకారం చేయతలపెట్టలేదు. అలాంటప్పుడు నన్నెందుకు చంపవలసిపచ్చింది. నిన్ను ఎదిరించి యుద్ధమే చేయలేదు. వేరొకరితో పోరుతున్నప్పుడు ఎందుకు దొంగదెబ్బు తీశా”వని నిలదీశాడు. సీతాదేవి కొరకు సుగ్రీవుణ్ణి ఆశ్రయించడంకన్నా తనను కోరిణింటే బాగుండెదన్నాడు. ఒక్కరోజులో సీతాదేవిని తెచ్చి అప్పజెప్పే వాడనని పలికాడు. రావణుణ్ణి యుద్ధంలో బంధించి తెచ్చి ముందుంచే వాడినని తెలిపాడు.

శ్రీరాముడు వాలి అభిప్రాయాలను తోసేశాడు. తమ్ముడి భార్యను చెరపట్టడం వంటి అధర్యాలకు ఒడిగట్టినందువల్ల నేను నీకు మరణదండన విధించానన్నాడు శ్రీరాముడు. వానరుడివి కనుక చాటుగా ఉండి చంపడంలో తప్పులేదన్నాడు.

శ్రీరాముని మాటలు విన్న వాలి తన తప్పును తెలుసుకున్నాడు. మన్నించమని దోసిలొగ్గాడు. భర్త విషయం తెలుసుకున్న తార పరుగుపరుగున పచ్చింది. మరణవేదనతో కింద పడి ఉన్న వాలి దీనస్త్రితిని చూసింది. గుండె చెరువయ్యేటట్లు ఏడ్చింది. ప్రాయోవేశానికి సిద్ధపడిన తారను హనుమంతుడు ఓదార్చాడు. తార, అంగదుల బాధ్యతను సుగ్రీవునకు వాలి అప్పజెప్పాడు. తనమెడలోని దివ్యమైన సువర్ణమాలను సుగ్రీవునకిచ్చి వెంటనే ధరించమన్నాడు. లేకుంటే వాలి చనిపోయిన మరుక్షణమే ఆ మాలకున్న శక్తి నశిస్తుంది. కొడ్కున అంగదుడికి జీవితంలో ఎలా నడచుకోవాలో ఉపదేశించాడు. బాణం వల్ల కలుగుతున్న బాధ అంతకంతకూ అధికమై ప్రాణాలను వదిలాడు. వాలి జీవితాధ్యాయం ముగిసింది.

సుగ్రీవ హనుమదాడులు శ్రీరాముని దగ్గరికి వచ్చారు. హనుమంతుడు శ్రీరామునితో సుగ్రీవుని పట్టాభిషేక విషయం ప్రస్తావించాడు. దీనికోసం కిప్పింధకు రమ్యని ప్రార్థించాడు. తండ్రి ఆజ్ఞామేరకు పద్మాలుగు సంవత్సరాల వరకు ఏ గ్రామంలోగాని నగరంలోగాని తాను అడుగుపెట్టనని చెప్పి పితృవాక్య పరిపాలనను మరోమారు చాటుకున్నాడు శ్రీరాముడు. సుగ్రీవునికి శుభం పలికాడు. తాను ప్రసవణగిరి మీద ఉంటానన్నాడు. వర్షకాలం పోయాక సీతానేషణ ప్రయత్నం ప్రారంభించమని సుగ్రీవణ్ణి ఆదేశించాడు. సరేనన్నాడు సుగ్రీవుడు.

కిప్పింధకు రాజుగా సుగ్రీవుడు, యువరాజుగా అంగదుడు పట్టాభిషిక్తులయ్యారు. కాలం గడుస్తూన్నది. శరత్మాలం వచ్చింది. సీతానేషణ కార్యభారాన్ని సుగ్రీవుడికి గుర్తుచేశాడు హనుమంతుడు. తదనుగుణంగా సేనలను సమీకరించమని సేనాపతి అయిన ‘నీలుణ్ణి’ ఆజ్ఞాపించాడు సుగ్రీవుడు. ఇది శ్రీరామునికి తెలియదు. లక్ష్మీఖణ్ణి పిలిచి సుగ్రీవుని దగ్గరికి వెళ్ళమన్నాడు.

లక్ష్మీఖణ్ణుడు కిప్పింధకు పయనమయ్యాడు. సుగ్రీవుడు రాజభోగాలలో ఓలలాడుతున్నాడు. సీతాదేవి ఎడబాటువల్ల నిలువునా నీరవతున్న అన్నగారు, నిర్లక్ష్యంతో సుగ్రీవుడు - లక్ష్మీఖణ్ణునికి ఆగ్రహం కట్టలు తెంచుకుంది. బుసలు కొడుతున్నాడు. అతని ముందుకు రావడానికి ఎవరికి కాళ్ళాడడంలేదు. వానరులూ, మంత్రులేకాడు - సుగ్రీవుడి పరిస్థితి అంతే. మందిర ద్వారం దగ్గరికి వచ్చిన లక్ష్మీఖణ్ణితో మాట్లాడటానికి తార వెళ్ళింది. స్త్రీలపట్ల కోపం ప్రదర్శించగూడని శాంతించాడు లక్ష్మీఖణ్ణుడు. సుగ్రీవుడు సీతానేషణకు శ్రీకారం చుట్టూడని తార లక్ష్మీఖణ్ణునికి తెలిపింది. అంతఃపురంలో ఉన్న సుగ్రీవణ్ణి కలిశాడు లక్ష్మీఖణ్ణుడు. శ్రీరాముని దయవల్లనే తానీ స్థితిలో ఉన్నానని కృతజ్ఞత ప్రకటించాడు సుగ్రీవుడు. మహా పరాక్రమశాలి శ్రీరామునికి తన సహాయం నిమిత్తమాత్రమేనన్నాడు. తనవైపునుంచి ఏదైనా తప్పు జరిగితే మన్మించమన్నాడు. లక్ష్మీఖణ్ణుడు శాంతించాడు. తన అన్నగారి దగ్గరికి సుగ్రీవణ్ణి రమ్యన్నాడు.

సుగ్రీవుడు వివిధ ప్రాంతాలలోగల వానర వీరులను రావలసిందిగా చెప్పమని హనుమంతుణ్ణి ఆజ్ఞాపించాడు. పదిరోజుల్లోగా రాకపోతే వాళ్ళకు మరణదండన తప్పదని పోచ్చరించాడు. హనుమంతుడు ఈ వార్తను అన్ని దిక్కులకూ వేగంగా పంపాడు. ఘలితంగా కోట్లమంది వానరయోధులు కిప్పింధకు చేరుకుంటున్నారు. (సుగ్రీవుడిని ఆజ్ఞ అటువంటిది. దానికి తిరుగులేదు. అందుకే ‘సుగ్రీవాజ్ఞ’ అనేది జాతీయంగా స్థిరపడ్డది.)

శ్రీరామునితో సుగ్రీవుడు సమావేశమయ్యాడు. వానరుల రాకను గురించి తెలిపాడు. సీతజాడను తెలుసుకోవడం, రావణుడి నివాసాన్ని పసిగట్టడమే ప్రధానకర్తవ్యమన్నాడు శ్రీరాముడు. శ్రీరాముని సూచన మేరకు సీతానేషణకోసం వానర వీరులను నలుదిక్కులకు పంపాడు. తూర్పు దిక్కునకు ‘వినతుని’ నాయకత్వంలో సేనను పంపాడు. దక్షిణ దిక్కుకు అంగదుని నాయకత్వంలో

హనుమంతుడు, జాంబవంతుడు మొదలైన ప్రముఖులతో కూడిన సేనను పంపాడు. మేనమామ అయిన సుప్పేఖుని నాయకత్వంలో పడమరకు, శతబలి నాయకత్వంలో ఉత్తర దిశకు సేనను పంపాడు. ఒక్కొక్క దిక్కుకు ఏయే ప్రదేశాలగుండా వెళ్లాలో, అక్కడ ఏమేమి ఉంటాయో వివరంగా చెప్పాడు సుగ్రీవుడు. ఆ ప్రదేశాలకు సంబంధించిన అతని జ్ఞానం చూస్తే ముక్కున వేలేసుకుంటాం. నెలరోజుల్లో సమాచారం తెమ్మని సుగ్రీవాజ్ఞ. సీతానేషణను సఫలం చేయగల సమర్థుడు హనుమంతుడేనని సుగ్రీవుని నమ్మకం. హనుమంతుడూ అంతే విశ్వాసంతో ఉన్నాడు. శ్రీరాముని భావనకూడా అదే. అందుకే తనపేరు చెక్కబడిన ఉంగరాన్ని

హనుమంతుడికి ఇచ్చాడు శ్రీరాముడు. సీత దీన్ని చూస్తే హనుమును రామదూతగా నమ్ముతుండన్నాడు. హనుమంతుడు నమస్కరించి రామముద్రికను గ్రహించాడు. శ్రీరాముని పాదాలకు ప్రణమిశ్శి ప్రయాణమయ్యాడు.

సీతాన్యేషణకు బయలుదేరి నెలరోజులు కావస్తున్నది. తూర్పు, పడమర, ఉత్తర దిక్కులకు వెళ్ళినవాళ్ళు తీవ్రంగా వెదికి వెదికి రిక్తహస్తాలతో వెనుదిరిగారు. గడువు ముగిసేనాచికి ప్రసవణగిరిలో శ్రీరామునితో ఉన్న సుగ్రీవుడి దగ్గరికి చేరుకున్నారు. సీతజాడ కోసం చేసిన కృషి ఫలించలేదని విస్మయించుకున్నారు. హనుమంతుడు ఈ విషయంలో కృతకృత్యుదోతాడని ధీమా వ్యక్తంచేశారు. ఎందుకంబే రావణుడు సీతను తీసుకెళ్ళింది దక్షిణాంపై గే గదా.

అంగదుని నాయకత్వంలో దక్షిణం వైపుకు బయలుదేరిన హనుమంతుడు మొదలైనవాళ్ళు అఱువణువునా గాలిస్తున్నారు. సుగ్రీవుడిచ్చిన గడువు పూర్తయింది. ఏం చేయాలో తోచడం లేదు. తమ వాళ్ళు నిరాశ పడకుండా జాగ్రత్తపడ్డాడు అంగదుడు. విరక్తి పొందకుండా దైర్యోత్సాహలతో ముందుకు సాగితే విజయం పరిస్తుందని ప్రేరేపించాడు. అందరూ రెట్టించిన ఉత్సాహంతో ముందుకు కదిలారు.

హనుమదారులు ఒక పెద్ద గుహదగ్గరికి చేరుకున్నారు. అది ‘బుక్కబిలము’. ఒక రాక్షసుని అధీనంలో ఉంది. బాగా అలసిపోయిన వానరులను ఆకలిదప్పులు పట్టి పీడిస్తున్నాయి. గుహలోకి వెళ్ళారు. అంతా అయ్యామయంగా ఉంది. చివరకు స్వయంప్రభ అనే యోగిని అనుగ్రహంతో ఆకలిదప్పులను తీర్చుకున్నారు. ఆమెను ప్రార్థించి ఆమె తపః ప్రభావం వల్ల క్షణాలలో ఒక పెద్దసముద్రపు ఒడ్డుకు చేరుకున్నారు. ఆ సముద్రం ‘మహాదధి’. ఉవ్వేత్తున లేచే అలల అలజడి భయాన్ని కలిగిస్తున్నది.

సముద్రతీరంలో వానరులంతా సమావేశమయ్యారు. ఏం చెయ్యాలో తీవ్రంగా చర్చించుకుంటున్నారు. సీత జాడ కనిపెట్టుకుండా సుగ్రీవుని చేరరాదనుకున్నారు.

వీళ్ళ మాటల్లో ‘జటాయువు’ ప్రస్తావన వచ్చింది. అది విన్నాడు ‘సంపాతి’. ఇతడు పక్షిరాజు, జటాయువుకు అన్న. రెక్కలులేక పడి ఉన్నాడు. సంపాతి తన సోదరుడి మరణానికి ఎంతో విలపించాడు. లంకలో సీత ఉన్న పరిస్థితులను దివ్యదృష్టితో చూసి కళ్ళకుకట్టినట్లు వివరించాడు. లంకకు ఎలా వెళ్లాలో చెప్పేడు. ఇంతలో ఆశ్చర్యకరంగా సంపాతికి రెక్కలు మొలిచాయి. (పరోపకారపుణ్యం ఊరికిపోతుందా?) అందరూ ఆనందించారు. తన రెక్కల బలాన్ని తెలుసుకోవడానికి రిప్పున ఆకాశంలోకి ఎగిరాడు సంపాతి.

వానర వీరులు బలపరాక్రమాలను ప్రదర్శించడం ద్వారానే సీతాన్యేషణ సఫలమౌతుందన్న నిశ్చయానికి వచ్చారు. కాని వంద యోజనాలు వెళ్ళి రాగలవారెవ్వరని తర్మించుకుంటున్నారు. ఇటువంటి పరిస్థితులల్లో కార్యహాని కలగకుండా కాపాడగలవాడు హనుమంతుడ్కాక్షేణి నిగ్గదేల్చాడు జాంబవంతుడు. ఆ సమయంలో హనుమంతుడు ఒకచోట ఏకాంతంగా కూర్చుని ఉన్నాడు.

జాంబవంతుడు హనుమంతుణ్ణి చేరాడు. అతని శక్తియుక్తాలెంతటివో తెలుపుతూ ప్రేరేపించాడు. దీనికి వానరుల ప్రశంసలు తోడైనాయి. ఇంకేముంది? హనుమంతుడు రెట్టించిన ఉత్సాహంతో బలాన్ని పుంజుకున్నాడు. అద్భుతమైన తేజస్వతో వెలుగుతున్నాడు. వానరులతో “నేను మేరుపర్వతాన్ని అనాయాసంగా వేలమార్పు చుట్టగలిగాను భూమండలాన్ని సముద్రంలో ముంచగలను, గ్రహ నక్షత్రాలను అధిగమించగలను, పర్వతాలను నుగ్గ నుగ్గ చేయగలను. మహాసముద్రాలను అవలీలగా దాటగల”నని ఆత్మశక్తిని ప్రకటించాడు. (ప్రతివారిలో ఏదో ఒక శక్తి ఉంటుంది. సరైన ప్రేరణ దొరికితే అది వెలికి వస్తుంది.)

హనుమంతుని మాటలకు జాంబవంతుడు ఆనందించాడు. “నాయనా! నీ దైర్యోత్సాహలకు తగినట్లు మాటల్లాడావు. నీ మాటలు వానరుల మనసులో గూడుకట్టుకున్న దుఃఖాన్ని దూరం చేశాయి. అందరం నీ శుభాన్ని కోరుతున్నాం. బుమలు, వృద్ధవానరులు, గురువుల అనుగ్రహంతో ఈ సముద్రాన్ని లంఘించు. నీ రాకకోసం ఎదురుచూస్తుంటాం. మన వానరుల ప్రాణాలన్నీ నీపైనే ఆధారపడివున్నా”యని తెలిపాడు. తాను లంఘించే సమయంలో తన బలాన్ని భూమి భరించలేదని, మహాంప్రవర్వత శిఖరాలు అందుకు తగినవని హనుమంతుడు పలికి మహాంధగిరికి చేరాడు.

సుందర కాండం

మహాబలుడైన మారుతి సూర్యునికి, మహేంద్రునికి, వాయువుకు, బ్రహ్మకు, ఇతరదేవతలకు సమస్మరించాడు. తన శరీరాన్ని పెంచాడు. ఒళ్ళువిరిచాడు. ప్రశయకాల మేఘగ్రూహనలా మహానాదంచేశాడు. చేతులను నడుముమీద ఉంచాడు. పొదాలను దట్టించాడు. చెవులను రిక్కించాడు. తోకను విదల్చాడు. అంగదాది మహావీరులతో, “వాయువేగంతో సాగిపోయే రామబాణంలాగ లంకకు వెళ్తాను. అక్కడ సీతామాతను చూడలేకుంటే ఆదే వేగంతో స్వర్గానికి వెళ్తటం. అక్కడ కూడా సీతామాత దర్శనం కాకుంటే రావణుని బంధించి తీసుకువస్తా. ఏది ఏమైనా కార్యసఫలతతో తిరిగివస్తా”నని పలికాడు. ఒక్క ఉదుటున అంతరిక్షంలోకి ఎగిరాడు. శ్రీరామకార్యమునకు వెళుతున్న హనుమంతునికి సూర్యుడు తాపాన్ని కలిగించలేదు. వాయువు చల్లగా ప్రసరించాడు. దేవతలు, గంధర్వులు, మహర్షులు కీర్తించారు.

సముద్రముపై సాగిపోతున్న హనుమంతుణ్ణి చూసి సాగరుడు సహాయపడదలచాడు. తానింతవాడు కావడానికి ఇక్కాకు ప్రభవైన సగరుడేకారణమని సాగరుని అభిప్రాయం. ఆ ఇక్కాకు కులతిలకుడైన శ్రీరాముని కార్యంకోసం వెళుతున్న హనుమంతునికి శ్రవమ కలగకూడదనుకున్నాడు. సముద్రంలో ఉన్న మైనాకుణ్ణి బయటకు రమ్మన్నాడు. అతని బంగారు గిరిశిఖరాలమీద హనుమంతుడు ఒకింతసేపు విశ్రాంతి తీసుకోగలడని భావించాడు. మైనాకుడు సరేన్నాడు. ఒక్కసారిగా సముద్రంమధ్యమంచి పైకి లేవాడు. అకస్మాత్తుగా పైకి లేచిన మైనాకుణ్ణి తనకు ఆటంకంగా తలచాడు మారుతి. తన ఎదతో నెట్టివేశాడు. మైనాకుడు అబ్బారపడ్డాడు. మానవరూపంలో గిరిశిఖరం మీద నిలచాడు. సముద్రుని కోరికను తెలిపాడు. హనుమంతుడు మైనాకునితో “నీ ఆదరపూర్వకమైన మాటలకు తృప్తిపడ్డాను. ఆతిథ్యం అందుకున్నట్టే భావించు. సమయంలేదు. ఆగడానికి వీలులేదు” అని చెప్పి చేతితో అతణ్ణి తాకాడు. ఆతిథ్యం గ్రహించినట్లుగా తెలిపి ముందుకుసాగాడు.

హనుమంతుణ్ణి పరీజ్ఞించడానికి వచ్చిన ‘సురస’ అనే నాగమాత అతని సూక్ష్మబుద్ధిని, సమయస్వార్థాన్ని చూసి ఆనందించి ఆశీర్వదించింది. “సింహిక” అనే రాక్షసి హనుమంతుని మింగాలని చూసింది. కాని హనుమంతుడే తన వాడి అయిన గోళ్ళతో సింహికను చీల్చేశాడు.

ప్రతికాట పర్వతంమీదున్న లంకకు చేరాడు హనుమంతుడు. నూరు యోజనాలు ప్రయాణించినా అఱుమాత్రమైనా అలసిపోలేదు. శత్రుదుర్భేదమైన లంకను చూశాడు. అందులో ప్రవేశించడానికి రాత్రి సమయమే అనుకూలమసుకున్నాడు. అంతపరకు వేచి ఉన్నాడు. రాత్రికాగానే పిల్లి ప్రమాణంలోకి తన శరీరాన్ని కుదించుకుని లంకలోకి ప్రవేశించాడు. ఇంతలో లంకాద్వించ తప్పని అతన్ని చూసింది. “నీవెవరు? ఎందుకొచ్చా”వని నిలదీసింది. యథార్థం చెప్పుని గద్దించింది. తనను కాదని లంకలో ప్రవేశించడం సాధ్యంకాదన్నది. తన చేతిలో చావు తప్పదని హనుమంతుణ్ణి బెదిరించింది. హనుమంతుడు “లంకానగరం అందంగా ఉంటుందని విన్నాను. ఒకసారి చూసిపోవాలని వచ్చాను. చూశాక వచ్చిన దారినే వెళతా”నని చెప్పాడు. లంకిణి భయంకరంగా అరుస్తూ తన అరచేతితో హనుమంతుని బలంగా కొణ్ణింది. హనుమంతుడు మహానాదం చేస్తూ ఎడమచేతితో

లంకిణిపై ఒక్కదెబ్బవేశాడు. స్త్రీ అని గట్టిగా కొట్టలేదు. కాని ఆమాత్రం దెబ్బకే కూలబడిపోయింది లంకిణి. బ్రహ్మవరం జ్ఞాపకం చేసుకుంది. ఒక వానరుడు వచ్చి లంకిణిని జయించినప్పుడు రాక్షసులకు కీడుమూడుతుందని బ్రహ్మ చెప్పేదు. ఆ సమయం ఆసన్నమైందని హనుమంతునితో పలికింది. లంకలోకి వెళ్ళమని చెప్పింది.

హనుమంతుడు ముఖద్వారం గుండా లంకలోకి వెళ్ళలేదు. ప్రాకారంపై నుండి దూకి వెళ్ళాడు. అది కూడా ఎడమ పాదం ముందుబెట్టి. (శత్రువుల వద్దకు వెళ్ళే సంప్రదాయం ఇది.) లంకలో ప్రవేశించిన మారుతి చిత్రవిచిత్రాలైన ఇండ్రును చూశాడు. సంగీత మాధుర్యాన్ని చవిచూశాడు. వేదఫలోపను విన్నాడు. రకరకాల వాళ్ళను చూశాడు. సర్వాంగ సుందరమైన రావణుని భవనాన్ని చూశాడు. ఎక్కడా సీత జాడ కనిపించలేదు. మహాపార్వ్య, కుంభకర్ణ, విభీషణ, మహాదర, విరూపాక్ష, విద్యుజ్యోద్మల భవనాలన్నీ వెతికాడు.

రావణంతఃపురంలోకి వెళ్ళాడు. ఎందరో స్త్రీలు చెల్లా చెదరుగా పడుకొని నిద్రపోవడం చూశాడు. ప్రత్యేక శయ్యపై పవళించిన ఒక స్త్రీని చూశాడు. మహా సౌందర్యంతో వెలిగిపోతున్న ఆమె రావణుని భార్య మండ్చదరి. కాని హనుమంతుడు సీత అని త్రమించాడు. సీతను చూశాననుకొని గంతులు వేశాడు. కొర్కిసేపటికే తన ఆలోచన తప్పని గ్రహించాడు. శ్రీరాముని ఎడబాసి సీత ఇలా ఉండగలుగుతుందా? అని అనుకున్నాడు. ఆమె సీతకానేకాదని నిశ్చయించుకున్నాడు.

ఎక్కడా సీత జాడ తెలియకపోయేసరికి సీత మరణించిదేమోనని సందేహించాడు హనుమంతుడు. సీత జాడను కనిపెట్టలేకపోయన తాను ఏ ముఖం పెట్టుకుని తిరిగివెళ్ళాలని బాధపడ్డాడు. అయినా నిరుత్సాహపడగూడదని నిర్ణయించుకున్నాడు. ఇంత పరకు వెతకని ప్రాంతాలకు వెళ్ళాలని తీర్చాన్నించుకున్నాడు. ఎక్కడకు వెళ్ళినా నిరాశే కలుగుతున్నది. సీత కనబడలేదని చెపితే శ్రీరాముడు జీవించడు. అతడు లేక లక్ష్మణుడుండడు. వీరి మరణ వార్త విని భరత శత్రుఘ్యులుండరు. పుత్రుల మరణానికి తట్టుకోలేక కౌసల్య సుమిత్రా కైకేయి తనువులు చాలిస్తారు. ప్రియమిత్రుణ్ణి వీడి సుగ్రీవుడు బతకడు. దానితో రుమ, తార, అంగరుడు మిగులరు. ఇది చూసి వానరజాతి ఈ లోకాన్ని వీడుతుంది. ఇందరి మరణానికి కారణం కావడంకన్నా ప్రాయోపవేశంతో ప్రాణాలు వదలడమే మంచిదనిపించింది మారుతికి. కాని తర్మించి చూస్తే ఆత్మహత్యకన్నా బతికుండడమే ఎన్నో విధాల ఉత్తమునిపించింది. చచ్చి సాధించేదేమిటి? బతికితే సుభాలను, శుభాలను పొందవచ్చు, బతికి ఉన్నవాళ్ళు ఎన్నడైనా కలుసుకోవచ్చు. అందుకే ప్రాణాలను నిలుపుకోవాలని నిర్ణయించుకున్నాడు.

అప్పటివరకు వెతకని అశోకవనంలోకి వెళ్ళాలనుకున్నాడు హనుమంతుడు. సీతారాములక్ష్మణులకు, రుద్ర, ఇంద్ర, యమ, వాయుదేవులకు సూర్యచంద్ర మరుద్ధరణాలకు నమస్కరించాడు. అశోకవనంలోకి అడుగుపెట్టాడు. ఇంద్రుని నందనవనం లాగా ఉంది అశోకవనం.

అఱవణవునా వెదికాడు హనుమంతుడు. ఎత్తైన శింశుపావృక్షాన్ని ఎక్కాడు. దానికింద మలిన పాస్త్రాలను కట్టుకొని ఉన్న ఒక స్త్రీని చూశాడు. ఆమె చుట్టూ రాక్షసస్త్రీలున్నారు. ఆమె కృశించి ఉంది. దీనావస్తలో ఉంది. ఆమె సీతే అనిపించింది హనుమంతునికి. ఆమె ధరించిన ఆభరణాలను చూశాడు. రాముడు చెప్పిన వాటితో సరిపోలాయి. బుప్పుమూక పర్వతంమీద పడిన ఆభరణాలు ఆమె శరీరంపై కనిపించడంలేదు. వీటన్నిచీనీ దృష్టిలో పెట్టుకొని ఆమె సీతే అని ద్రువపరచుకున్నాడు. ఆ వృక్షంపైనే ఉండిపోయాడు.

సీతాదేవిని చూడగానే హనుమంతుని కన్నుల నుండి ఆనందాత్మవులు జారాయి. శ్రీరాముని స్వర్ంచుకొని నమస్కరించాడు.

వేకువజామయింది. వేదఫలోషులు వినబడుతున్నాయి. నిద్రలేచిన రావణుడు అశోకవనంపైపు అడుగులు వేస్తున్నాడు. సుగంధత్రైలాలతో తడిసి ఉన్న కాగడాలను ధరించిన స్త్రీలు ముందు నడుస్తున్నారు. రావణుని తేజస్సు చూసి ఆశ్చర్యచకితుడ్యాడు హనుమంతుడు. సీత దగ్గరికి వచ్చి రావణుడు నయానా భయానా సీత మనసుమార్చే ప్రయత్నం చేశాడు. కాని ఎలాంటి ప్రలోభాలకు తాను లొంగనని సీత తేల్చిచెప్పింది. శ్రీరాముని నుంచి తప్పించుకోవడం సాధ్యంకాదని పోచ్చరించింది. రావణునిలో

ఆవేశం పెల్లుబికింది. రెండు నెలల గడువు విధించాడు. ఎలాగైనా సీతను తన దారికి తెమ్మని రాక్షస స్త్రీలను ఆదేశించి తన భవనానికి చేరుకున్నాడు.

రాక్షస స్త్రీలు ఎన్నో రకాలుగా సీతకు నచ్చజేప్పే ప్రయత్నం చేశారు. ఆమె నిరాకరించింది. చివరకు సీతను చంపతామని భయపెట్టారు. ఈ దుఃఖితికి సీత ఎంతో విలపించింది. శ్రీరామునికి దూరమై బతకడంకన్నా శరీరాన్ని విడవడమే మేలన్నది.

ఈ మాటలను విని కొందరు రాక్షస స్త్రీలు రావణుడికీ ఈ విషయం చెప్పడానికి వెళ్లారు. ఇంకొందరు తక్షణమే సీతను బంధించగలమన్నారు. అంతవరకు నిదురించిన త్రిజట అప్పడే మేల్కొంది. త్రిజట విభీషణని కూతురు. రాక్షస స్త్రీలను అడవించింది. తనకు వచ్చిన కలను చెప్పింది. “వేయి హంసలతో కూడిన పల్లకిమీద లక్ష్మీఖండితో శ్రీరాముడు కూర్చునట్లు చూశాను. సముద్రం మధ్య ఒక తెల్లని పర్వతంమీద సీత కూర్చోవడం చూశాను. సూఫౌసిన శరీరంతో రావణుడు నేలమీద పడిఉండడం చూశాను. ఒక నల్లని స్త్రీ శరీరమంతా బురద హూసుకొని ఎరుని వస్తుములు కట్టి, రావణుని మొడకు తాడుకట్టి దక్కిణంవైపుగా ఈడ్చుకువెళ్లడం చూశాను. పరాహం మీద రావణుడు, మొనలమీద ఇంద్రజిత్తూ, ఒంటమీద కుంభకర్ణుడు దక్కిణదిశగా వెళ్లడం చూశాను. లంక చిన్నభిన్నం కావడం చూశాను” అన్నది. స్ఫుర్ణంలో విమానదర్శనం కావడాన్ని బట్టి సీత కోరిక సిద్ధిస్తుందని, రావణునికి వినాశం తప్పదని, శ్రీరామునికి జయం కలుగుతుందనీ చెప్పింది.

ప్రాణత్యాగానికి సిద్ధపడ్డ సీతకు శుభరకునాలు తోచాయి. చెట్టుపైన ఉన్న హనుమంతుడు సీతాదేవిని ఎలా కాపాడుకోవాలో అని మథనపడ్డాడు. రామకథాగానమే సరైన మార్గమని ఎంచుకున్నాడు. సీతాదేవికి వినపడేటట్లు రామకథను వర్ణించాడు. సీతాదేవి అన్నివైపులా చూసింది. చెట్టుమీదున్న హనుమంతుణ్ణి చూసి ఆశ్చర్యానికి లోనైంది. హనుమంతుడు చెట్టుదిగి నమస్కరించాడు. “అమ్మా నీవెవరు? ఒకవేళ సీతాదేవివే అయితే శుభమగుగాక. దయతో విషయాలు చెప్పు”మని ప్రార్థించాడు. తనను సీత’ అంటారని తెలిపిందా సాధ్య - తన వృత్తాంతమంతా వివరించింది.

తనను విడిపించమని మారుతితో చెప్పింది. అంతదాకా ఎందుకు? తన వీఘుమీద కూర్చుంటే తక్షణమే శ్రీరాముని సన్నిధికి చేరుస్తానన్నాడు హనుమంతుడు. ఇంత చిన్నవాడివి ఎలా తీసుకెళ్ళగలవని ప్రశ్నించింది సీత. హనుమంతుడు తన విశ్వరూపాన్ని ప్రదర్శించాడు. సంతోషించింది సీత. అయినా హనుమతో వెళ్లడానికి నిరాకరించింది. పరపురుషుని తాకనన్నది. శ్రీరాముడు రావణుణ్ణి సంహరించి తనను తీసుకుపోవడమే ఆయన స్థాయికి తగినదన్నది.

“అమ్మా! నా వెంట రావడం నీకు అంగీకారయోగ్యం కాకుంటే శ్రీరాముడు గుర్తించగల ఏదైనా ఆనవాలు ఇ”మ్మని అడిగాడు హనుమంతుడు. తమ అనుబంధానికి గుర్తుగా కాకానురుని కథ చెప్పింది. కొంగముడి విప్పి అందులోని దివ్యచూడామణిని హనుమంతునికిచ్చింది.

సీతాదేవి దర్శనంతో ప్రధాన కార్యం ముగిసింది హనుమంతునికి. రావణుడు, అతని సైన్యపు శక్తిసామర్థ్యాలను కూడా తెలుసుకోవాలనిపించింది. అందుకు అశోకవనాన్ని ధ్వంసం చేయడమే మార్గంగా భావించాడు. అనుకున్నంతా చేశాడు ఆ కపివీరుడు. రాక్షస స్త్రీలు పరుగుపరుగున వెళ్లి లంకేపునికిషిష్యం చెప్పారు. రావణుడు ఎనబైలే మంది రాక్షసులను పంపాడు. హనుమంతుడు వాళ్ళను మట్టుపెట్టాడు. తనపైకి వచ్చిన జంబుమాలిని, మంత్రిపుత్రులేదుగురిని రావణుడి సేనావతులైదుగురిని, ఆక్షకుమారుణ్ణి అంతమెందించాడు. చివరకు ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మప్రాణిన్ని ప్రయోగించి హనుమంతుణ్ణి బంధించాడు. బ్రహ్మవరంచేత అది హనుమంతునిమీద క్షణకాలమే పనిచేస్తుంది. అయినా తాను దానికి కట్టుబడి ఉన్నట్లు నటించాడు హనుమంతుడు. రావణుని ముందు ప్రవేశపెట్టారతన్ని. రావణుడడుగగా తాను రామదూతనని చెప్పాడు. శ్రీరాముని పరాక్రమమెలాంటిదో సభాముఖంగా చాటాడు. సహించలేని రావణుడు హనుమంతుణ్ణి చంపమని ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు. దూతను చంపడం భావ్యం కాదన్నాడు విభీషణుడు. ఇతర పద్ధతుల్లో దూతను దండించవచ్చునన్నాడు.

హనుమంతుని తోకకు నిప్పంచించి లంకంతా కలయ దిప్పమన్నాడు రావణుడు. బట్టలతో హనుమంతుని తోకను చుట్టారు. నూనెతో తడిపారు. తోకకు నిప్పాపెట్టి ఊరంతా ఊరేగిస్తున్నారు. హనుమంతుడు ఒక్కసారిగా ఆకాశంలోకి ఎగిరాడు. విభీషణుని భవనం తప్ప లంకకంతా నిప్పాపెట్టాడు. (అందుకే ‘సీతను’ చూసిరమ్మంటే (లంకను) కాల్పివచ్చాడని’ సామేత పుట్టింది.)లంకలో హోహోకారాలు మిన్నుముట్టాయి.

లంకను కాల్పాక హనుమంతుడు సముద్రంలో తోకను చల్లార్థకున్నాడు. తోకతోపాటు అయిన కోపంకూడా చల్లారింది. తాను తప్ప చేశానుకున్నాడు. కోపం ఎంతో అనర్థదాయకమనుకున్నాడు. లంకంతా కాలి సీతామాత కూడా కాలిపోయి ఉంటుందని భాధపడ్డాడు. వచ్చిన పనిని చేజేతులా పాడుచేసుకొన్నందుకు తనను తాను నిందించుకున్నాడు. కాని ఎక్కడో చిన్న ఆశ. తన తోకనే కాల్పని అగ్నిదేవుడు పరమ పూజ్యురాలైన సీతను దహిస్తాడా? అని దైర్యం తెచ్చుకున్నాడు. ఇంతలో సీత క్షేమంగా ఉందని చారణల ద్వారా తెలుసుకొని చాలా సంతోషించాడు. సీతమ్మ దగ్గరికి చేరి పాదాభివందనం చేశాడు. ఆమె అనుమతితో తిరుగు ప్రయాణమయ్యాడు.

‘అరిష్టం’ అనే పర్వతాన్ని ఎక్కాడు. అక్కడి నుంచి ఆకాశంలోకి ఎగిరాడు. మధ్యలో ఆత్మియపూర్వకంగా మైనాకుడిని తాకి వేగంగా ప్రయాణం కొనసాగించాడు. మహేంద్రగిరికి చేరుకోబోతుండగా మహోనాదం చేశాడు. జాంబవంతుడు దానిని విని పొంగిపోయాడు. హనుమంతుడు విజయుడై తిరిగివస్తున్నాడని వానరులకు తెలిపాడు.

హనుమంతుడు మహేంద్రగిరి శిఖరంమీద అడుగుపెట్టాడు. వానరులంతా చుట్టూచేరారు. పెద్దలకు నమస్కరించాడు హనుమంతుడు. “చూశాను సీతమ్మ!”ను అని ప్రకటించాడు. అందరూ ఆనందించారు. లంకా ప్రయాణ విశేషాలను వారికి విపరించాడు మార్పి. అంగదుడు “ఓ పీరులారా! సీతాదేవి జాడ తెలిసిన తరవాత కూడా ఆమె లేకుండా శ్రీరాముని దగ్గరికి వెళ్ళడం సబబుకాదు. లంకకు వెళ్లి రావణుని చంపి సీతను తీసుకొని శ్రీరాముని వద్దకు వెళుదా”మని అన్నాడు. జాంబవంతుడు అంగదుడి మాటలను ఖండించాడు. శ్రీరామునుగీవులు సీతను చూసిరమ్మన్నారేకాని తీసుకురమ్మనలేదు. పైగా రావణుణ్ణి సంహరిస్తానని శ్రీరాముడు ప్రతిజ్ఞ చేసి ఉన్నాడు. దానికి భంగం కలగనీయగూడదన్నాడు. అందరం వెళ్లి జరిగిన విషయాలను నివేదిద్దామన్నాడు.

దారిలో అందరూ మధువనంలోకి వెళ్లారు. తేనెలు తాగారు. మధువనాన్ని ధ్వంసంచేశారు. మధువనం సుగ్రీవుని రక్షణలో ఉన్నది. అతని మేనమామ దధిముఖుడు దాన్ని కాపాడుతున్నాడు. వానరుల ధాలీకి దధిముఖుడు గాయాల పాలయ్యాడు. మెంటనే వెళ్లి సుగ్రీవునికి విషయం చెప్పాడు. ఇదంతా శుభసూచకంగా భావించాడు సుగ్రీవుడు.

అంగద హనుమదాదులు శ్రీరాముడు సుగ్రీవుడున్న చోటుకు చేరారు. హనుమంతుడు శ్రీరామునికి సాప్తాంగ నమస్కరం చేశాడు. “చూశాను సీతమ్మను” అని చెప్పాడు. రాములక్ష్మణుల ఆనందానికి అంతులేదు. సీత ఇచ్చిన చూడామణిని శ్రీరామునికి సమర్పించాడు హనుమంతుడు. శ్రీరాముడు కోరగా సీతాన్పేషణ వృత్తాంతాన్ని చెప్పాడు.

యుద్ధ కాండం

శ్రీరాముడు హనుమంతుడి సాహసాన్ని ప్రశంసించాడు. గరుత్తుంతుడికి, వాయుదేవుడికి, హనుమంతుడికి తప్ప ఈ మహాసముద్రాన్ని లంఖుంచడానికి ఇతరులకు సాధ్యం కాదన్నాడు. ఇచ్చిన పనిని సాధించడమేగాక, దానికి భంగం కల్గుకుండా దానికనుబంధమైన ఇతర కార్యాలను సాధించేవాడు ఉత్తముడైన సేవకుడు. కేవలం ఇచ్చిన పనినే నెరవేర్చేవాడు మధ్యముడు. తనకు సామర్థ్యం ఉన్నా ఇచ్చిన పనిని పూర్తిచేయనివాడు అధముడు. సీతాదేవి కుశల వార్త చెప్పి మహాపకారం చేసిన హనుమంతునకు ఏమియ్యగలనంటూ దగ్గరకు తీసుకొని గట్టిగా గుండెకు హత్తుకున్నాడు శ్రీరాముడు. ఇదే తానియ్యగల సర్వస్వమన్నాడు. (ఆదరాభిమానాలకు మించిన ఆస్తి ఉండదు కదా!)

శ్రీరాముని మనసులో మళ్ళీ దుఃఖం పొంగిపొర్రింది. సుగ్రీవుడు ఊరడించాడు. నిరుత్సాహం ప్రయోజనాలను నాశనం చేస్తుందన్నాడు. దుఃఖం శౌర్య పరాక్రమాలను దిగజారుస్తుందన్నాడు. శత్రువు విషయంలో ఇప్పుడు దుఃఖం కాదు, క్రోధం చూపవలసిన సమయమని సూచించాడు. మహాసముద్రంమీద సేతువును కట్టకుండా లంకను జయించడం ఇంద్రాది దేవతలకు కూడా సాధ్యం కానిపని అన్నాడు. శ్రీరాముడు అడిగినమీదట హనుమంతుడు లంకానగరంలోని రక్షణ వ్యవస్థను గురించి వివరంగా చెప్పాడు.

మధ్యపూష్టింది. ఈ విజయ ముహూర్తమే లంకా ప్రయాణానికి తగినదని శ్రీరాముడు సుగ్రీవునితో అన్నాడు. శ్రీరాముడు వానరులతో, “నీలుడు పైన్యానికి మార్గం చూపుతూ ముందునడవాలి. లక్ష్మాది వానరులు అతణ్ణి అనుసరించాలి. బాలురు వ్యధులు, బలహీనులు కిష్మింధలోనే ఉండాలి. సుగ్రీవా! నేను హనుమంతుడి భుజంమీదా, లక్ష్మణుడు అంగదుడి భుజంమీదా కూర్చొని ముందుకు సాగుతాం. నువ్వు పల్లకినెక్కి మాతోపాటు రావాలి. జాంబవంతుడు, సుఫేణుడు, వేగదర్శి సైన్యం వెనుకభాగంలో ఉండి రక్షణ బాధ్యతను చూడాలి. వెళ్ళేమార్గంలో నగరాలు, గ్రామాలు ఉంటే వాటిలోకి వెళ్ళగూడదు. జల, ఘల సహితమైన మార్గం వెంట మనం ప్రయాణించాలి” అని రాముడు సూచించాడు. ఉత్సాహం ఉరకలు వేస్తుంటే అందరూ సముద్రశీరాన్ని చేరుకున్నారు.

లంకలో రావణుడు మంత్రులతో సమావేశమయ్యాడు. వానరులను ఎదుర్కొని లంకను కాపాడుకోవడానికి ఏం చేయాలో నిర్ణయించమన్నాడు. సభలోని వారు రావణ, ఇంద్రజిత్తుల పరాక్రమాన్ని పొగిడారు. నరవానరులను లెక్కచేయాల్సిన అవసరం లేదని పెదవి విరిచారు. “రాముణ్ణి హతమార్గగల” వని లంకేశునికి ఆత్మస్నేర్యాన్ని కలిగించారు. ప్రహస్తుడు మొదలైనవారు శత్రుసేనలను తామే తుదముణ్ణించగలమని డంబాలు పలికారు.

ఇవన్నీ విన్నాడు రావణిని సోదరుడు విభీషణుడు. రాక్షసులతో “శత్రువుల శక్తిసామర్థ్యాలను తెలుసుకోకుండా వారిని చులకనగా భావించకూడదు. శ్రీరాముడు మనకేం ఆపకారం చేశాడు? మన రాజే సీతను ఆపహరించుకు వచ్చాడు. దీనివల్ల పొపం వస్తుంది. కీర్తిప్రతిష్ఠలు మంటగలుస్తాయి. ఆయుష్మ తగ్గుతుంది. సంపదలన్నీ నశిస్తాయి. కనుక సీతను శ్రీరామునికి

అప్పగించడమే అన్ని విధాలా మంచిది. అనవసరంగా కలహం తెచ్చుకోవడం దేనికి? పైగా శ్రీరాముని వంటి మహావీరునితో యుద్ధం తగదు” అంటూ రావణునివైపు తిరిగాడు. “అన్నా! అనవసరంగా కోపించడం మంచిదికాదు. అది ధర్మానికి ఆటంకమౌతుంది. సుఖాలను దూరంచేస్తుం” దని హితవు పలికాడు. విభీషణుని ఈ హితబోధ ‘చెవిటివాని ముందు శంఖమూదిస్తుటయింది. రావణుని భవనానికి వచ్చిన కుంభకర్ణుడు కూడా రావణుణ్ణి తప్పుపట్టాడు. సీతాపహరణ సమయంలో తనను సంప్రదించి ఉంటే బాగుండేన్నాడు. ఇప్పుడు ఆలోచించి ప్రయోజనం లేదన్నాడు. ఇదంతా ‘గతజలనేతుబంధనమే’ (నీళుపోయిన తరువాత అడ్డకట్టవేయడం)నని కుండ బద్ధలుకొట్టినట్టు చెప్పాడు. “నువ్వు శత్రువు పట్ల వ్యవహరించిన తీరు సరైనది కాదు, శ్రీరాముడు నిన్ను ఇంకా చంపకుండా ఉండడం నీ అదృష్టం” అన్నాడు. ఇప్పుడ్నీ ఎలా ఉన్నా శ్రీరాముణ్ణి తుదముట్టించే భారం తనదేనని ప్రకటించుకున్నాడు కుంభకర్ణుడు.

రావణుడు విభీషణుని మాటలకు క్రోధావేశాలకు లోనయ్యాడు. తీప్రస్థాయిలో నిందించాడు. అన్న తండ్రితో సమానుడని ఆతని నిందలను సహించాడు విభీషణుడు. కానీ రావణుని అధర్మమార్గాన్ని మాత్రం సమర్థించలేదు. ధర్మం వీడిన రావణుని వీడడానికి విభీషణుడు నిర్ణయించుకున్నాడు. రెండు గడియల్లో రాములక్ష్మణులు స్వచ్ఛంగా నలుగురు అనుచరులతో చేరాడు.

ఆకాశంలోనే నిలిచి శ్రీరాముణ్ణి శరణుకోరాడు విభీషణుడు. అనుగ్రహించాడు దాశరథి. విభీషణుడు శ్రీరాముని పాదాలపై వాలాడు. రావణుని విషయాలన్నీ సంక్లిష్టంగా చెప్పాడు. శ్రీరాముడు విభీషణునితో నేను రావణుని బంధువిత్త సమేతంగా హతమార్పి నిన్ను రాజును చేస్తానని తమ్ములమీద ఒట్టేసి చెప్పాడు. ఈ పనిలో తాను యథాశక్తి సహాయపడగలనని విభీషణుడు మాట ఇచ్చాడు. రాముడు విభీషణుణ్ణి ఆలింగనం చేసుకున్నాడు. లక్ష్మణుడితో వెంటనే సముద్రజలం తెచ్చి లంకారాజుగా విభీషణుణ్ణి పట్టాభిషిక్తుణ్ణి చేయమన్నాడు. శ్రీరాముని ఆజ్ఞ వెంటనే ఆచరణ రూపం దాల్చింది. అందరూ ఆనందాన్ని ప్రకటించారు.

సముద్రాన్ని దాటే ఉపాయమేమిటని సుగ్రీవుణ్ణి ప్రశ్నించాడు శ్రీరాముడు. సముద్రుణ్ణి ప్రాణించడంవల్ల ఇది సెధ్యపడుతుందన్నాడు విభీషణుడు. శ్రీరాముడు సముద్రతీరంలో దర్శాసంసంమీద కూర్చుని సముద్రుణ్ణి ఉపాసించాడు. మూడు రాత్రులు గడిచాయి. సముద్రుడు ఎదుట నిలువలేదు. శ్రీరాముని కన్నులు ఎప్రబారాయి. నముద్రుడి అవాంకారాన్ని అణగదొక్కాలనుకున్నాడు. నీటినంతా ఇంకిపోయేటట్టు చేయాలనుకున్నాడు. బ్రహ్మప్రాణ్ణాన్ని స్వరించాడు. ప్రకృతంతా అల్లకల్లోలమౌతున్నది. సముద్రుడు భయపడి పారిపోతున్నాడు. పరుగెత్తే వానిపై బాణం ప్రయోగించారని ఆగాడు శ్రీరాముడు. సముద్రుడు దారికి వచ్చాడు. లంకకు వెళ్లడానికి దారినిస్తాన్నాడు. ఎక్కుపెట్టిన బాణం వృథాకారాదు. ఎక్కుడ ప్రయోగించాలో చెప్పమన్నాడు శ్రీరాముడు. పాపాత్ములు, దోషిదిదారులు ఉండే ‘ద్రుమకుల్యం’ పైన ప్రయోగించమన్నాడు సముద్రుడు. అది జరిగిపోయింది.

విశ్వకర్మ కుమారుడైన నలుడు శిల్పకళానిపుణుడు. ఉత్సాహం, శక్తి ఉన్నవాడు. నేతువు (వంతెన) ను నిర్మించడానికి అతడే యోగ్యుడని సముద్రుడు తెలిపాడు. ఆ నేతువును తాను భరిస్తానని మాట ఇచ్చాడు. నేతువు నిర్మాణానికి వానర నాయకులకు ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు శ్రీరాముడు. అందరూ మహారణ్యం దారి పట్టారు. పెద్దపెద్ద చెట్లను బండరాళ్ళను మొసుకువస్తున్నారు. సముద్రంలో పదేస్తున్నారు. వాటి దెబ్బకు

సముద్రంలోని నీరు ఆకాశానికి ఎగిసిపడుతున్నది. నలుని సూచనలనుసరించి కొలతల ప్రకారం సేతువు నిర్మాణం జరుగుతూంది. వందయోజనాల పొడవు, పది యోజనాల వెడల్పుగల సేతువును కట్టడం ఐదు రోజుల్లో పూర్తయింది.

శ్రీరాములక్ష్మణులు సుగ్రీవునితో కలసి ముందు నడుస్తున్నారు. సైన్యం వారిని అనుసరిస్తున్నది. సైన్యంలో కొందరు వెనక నడుస్తున్నారు. కొందరు సేతువు మధ్యభాగంలో, మరి కొందరు రెండు పక్కలా నడుస్తున్నారు. కొందరు సముద్రంలో దూకి ఈదుతూ వస్తూంటే మరికొందరు ఆకాశంలో ఎగిరి వస్తున్నారు. వారు చేసే కోలాహలానికి సముద్రమే హౌనం దాల్చింది. అందరూ అవతలి తీరం చేరారు.

శ్రీరాముడు యుద్ధాన్నితిని అనుసరించి సైన్యాన్ని వివిధ విభాగాలుగా విభజించాడు. ఎవరి బాధ్యతలను వాళ్ళకు అప్పగించాడు. రావణుడి మంత్రమైన శుక్సారణలు శ్రీరాముని బిలం తెలుసుకోవాలని వానర రూపాలుదాఖ్యా వానరులలో చేరారు. విభీషణుడు వాళ్ళను గుర్తించి శ్రీరాముని ఎదుట నిలిపాడు. క్షమించాడు శ్రీరాముడు. తమను గురించి ఇంకా ఏమన్నా తెలుసుకోవాలంటే అడ్డులేదని వాళ్ళకు చెప్పాడు. సీతను వెంటనే అప్పగించకపోతే తన చేతిలో చావు తప్పదని రావణుడికి చెప్పవలసిందిగా సూచిస్తూ శుక్సారణలను పంపించివేశాడు. వారు వెళ్లి ఇక్కడి విషయాలన్నీ పొల్లుబోకుండా రావణునికి తెలిపారు.

రావణుడు సీత విషయంలో మరొక ఎత్తుగడ వేశాడు. అశోకవనం వెళ్లి రాముడు తనచేతిలో హతుడైనాడని సీతతో పలికాడు. ఆమె నములేదు. మాయావియైన విద్యుజ్ఞిహుణ్ణి పిలిచాడు. అతడు శ్రీరామునిదే అనిపించే మాయాశిరస్సును, ధనుర్ఘణాలను తీసుకొనివచ్చి చూపించాడు సీతకు. ఇప్పటికైనా తన్నాశ్రయించమని సీతను కోరాడు రావణుడు. సీత కుమిలిపోయింది. రావణుడు తన భవనానికి వెళ్లిపోయాడు. విభీషణుని భార్య 'సరమ' సీతను ఊరడించింది. ఇదంతా రాక్షస మాయ అని చెప్పింది. శ్రీరాముడు క్షేమమేనని తెలిపింది.

శ్రీరామచంద్రాదులు వానరసైన్యంతో సువేల పర్వతానికి చేరుకున్నారు. ఆరాత్రి అక్కడే గడిపారు. ఎత్తైన ఆ పర్వత శిఖరం నుండి లంకానగర శోభను చూశారు. లంకలో మేడపైభాగంలో రీవిగా కూర్చున్న రావణుణ్ణి శ్రీరాముడు చూశాడు. వానర ప్రమఖులూ చూశారు. సుగ్రీవుడు ఒక్క ఉధుటునలేచి కోపంతో ఊగిపోతున్నాడు. క్షణాలలో సువేల పర్వతంనుంచి రావణ భవనంపైన వాలాడు. తాను శ్రీరాముని మిత్రుడనని, తన దగ్గర తప్పించుకోవడం లంకేశుని తరంకాదని పోచ్చరించాడు. రావణుడిపైకి దూకి అతని కిరీటాన్ని తీసి నేలకు కొట్టాడు. రావణుడు రెచ్చిపోయాడు. "సుగ్రీవా! ఇంత వరకు నీవు నా కంటబడలేదు. లేకుంటే ఎప్పుడో హీనగ్రీవుడవు (తల తెగినవాడవు) అయ్యేవాడివి" అంటూ గర్జించాడు. ఇద్దరి మధ్య బాహోబాహియుధం జరిగింది. సుగ్రీవుడు రావణుణ్ణి ముప్పతిప్పలు పెట్టి క్షణాలలో రివ్వున ఎగిరి సువేల పర్వతంమీద వాలాడు. శ్రీరాముడు సుగ్రీవుణ్ణి సున్నితంగా మందలించాడు. తొందరపడి ఇలాంటి సాహసాలు చేయవద్దని సలహో ఇచ్చాడు.

రావణుడి దగ్గరికి అంగదుణ్ణి రాయబారిగా పంపాడు శ్రీరాముడు. సీతను అప్పగించకపోతే శ్రీరాముని చేతిలో మరణం తథ్యమని, లంకకు విభీషణుడు రాజుకాగలడని శ్రీరాముని వాక్యంగా రావణునికి వినిపించాడు అంగదుడు. సభ అట్టుడికిపోయింది. నలుగురు రాక్షసులు అంగదుడిమీద విరుచుకుపడ్డారు. అంగదుడు వారిని తన చంకలో ఇకికించుకొని ప్రాసాదంపైకి ఎగిరాడు. అక్కడి నుండి వారిని బిలంగా నేలపైకి విసిరాడు. సింహాసం చేసి ఆకాశమార్గంలో శ్రీరాముణ్ణి చేరాడు. రావణుని భావాన్ని గ్రహించాడు శ్రీరాముడు. ధనుస్సుకు వని చెప్పాల్సిన సమయం ఆసన్నమైందని భావించాడు.

లంకమీదికి దండయాత్ర మొదలైంది. లంకను నాలుగుమైపుల నుండి సైన్యంతో ముట్టడించాడు శ్రీరాముడు. లంకేశుడు తన భవనం మీద నుంచే పరిస్థితిని గమనించాడు. దీర్ఘాలోచనలో పడ్డాడు. యుధం మొదలైంది. రెండు సైన్యాలు తీవ్రంగా పోరాటుతున్నాయి. ఆంజనేయుడి చేతిలో జంబుమాలి, సుపేణుని చేతిలో విద్యున్మాలి మరణించారు. చీకటిలో ఎవరు ఎవరో (రాక్షసుడా? వానరుడా?) అడిగి తెలుసుకుని మరీ కొట్టుకుంటున్నారు.

అంగదుని చేతిలో రావణకుమారుడు ఇంద్రజిత్తు ఓడిపోయాడు. దీనికి తట్టుకోలేకపోయాడు. కపట యుద్ధానికి దిగాడు. రాములక్ష్మణులను మూర్ఖపోయెట్టుచేసి నాగాప్రంతో బంధించాడు. వారు మరణించారని భ్రాంతిపడి రావణుడి దగ్గరికి వెళ్ళి విషయాన్ని తెలిపాడు. రావణుడు అభినందించాడు. రావణుడి ఆదేశం మేరకు త్రిజట మొదలైనవారు సీతను పుష్పక విమానంపై యుద్ధ భూమికి తీసుకువెళ్ళారు. నేలమీద పడిఉన్న రాములక్ష్మణులను సీత చూసింది. మరణించారని భావించి కన్నీరు కాల్పలు గట్టేలా ఏట్టింది. పక్కనే ఉన్న త్రిజట ఓదార్పుతో కూడిన ద్రౌష్ణ్యాన్నిచ్చింది. రాములక్ష్మణులు బతికే ఉన్నారని ఆధారాలు చూపించింది. వానరసైన్యం ప్రసన్నంగా ఉండడం ఒక కారణమని, అన్నింటికి మించి “భర్త మరణించిన స్త్రీని పుష్పక విమానం తీసుకొనిరాడు” అని చెప్పడంతో సీత మనసు కుదుటపడింది. గరుత్వంతుని రాకతో రాములక్ష్మణులు నాగాప్రంతభావం నుంచి విముక్తులైనారు. వానరులు ‘జయజయ’ ధ్వనాలు చేశారు. అవి రావణుని గుండెలో ‘అప’ శబ్దాన్ని జోడించుకొని ప్రతిధ్వనిస్తున్నాయి. హనుమంతుని చేతిలో ధూప్రాక్షుడు, అకంపనుడు, అంగదుడి బారినపడి వజ్రదంప్ర్యుడు, నీలుడికి చిక్కి ప్రహస్తుడు యమపురిబాటు పట్టారు.

రావణుని బాణశక్తికి సుగ్రీవుడు మూర్ఖపోయాడు. శ్రీరాముడు విల్లందుకున్నాడు. అన్నను వారించి లక్ష్మణుడు రావణుణ్ణి ఎదిరించడానికి పూనుకున్నాడు. వానరసేనమీద శరవర్షధారకరిపిస్తున్నాడు రావణుడు. ఆంజనేయుడు రావణుడి ధాటికి అడ్డకట్ట వేశాడు. అరచేతితో హనుమంతుని బలంగా చరచాడు రావణుడు. మారుతి చలించిపోయాడు. అయినా క్షణంలో తేరుకున్నాడు. అరచేతితో రావణుణ్ణి ఒక్క దెబ్బ వేశాడు. దశగ్రీవుడు కంపించిపోయాడు. తేరుకుని “వానరా! భళా, నాకు శత్రువువే అయినా నీ శక్తిని మెచ్చుకుంటున్నా” నని యుద్ధ స్వార్థిని చాటాడు రావణుడు.

రావణుడు ప్రయోగించిన ‘శక్తి’ అనే ఆయుధం లక్ష్మణుని ఎదలో నాటుకుంది. స్పృహదశ్పాదు లక్ష్మణుడు. అతన్ని ఎత్తుకొని వెళ్ళాలని శతవిధాలా ప్రయత్నించి విఫలుడైనాడు రావణుడు. అంతలో ఆంజనేయుడు రావణుడిమీద దాడిచేశాడు. వఙ్చఃస్థలంమీద ముష్టిఘూతంతో రావణుణ్ణి కూలబడేటట్లు చేశాడు. లక్ష్మణుణ్ణి శ్రీరాముని వద్దకు చేర్చాడు. హనుమంతుని కోరిక మేరకు అతని భుజాలపై కూర్చుని రావణునితో పోరుచేశాడు శ్రీరాముడు. శ్రీరాముని పరాక్రమం ముందు రావణుని ధనుస్సు, కిరీటం దాసోహమన్నాయి. శ్రీరాముడు దయతలచాడు. రావణునితో “నీవు యుద్ధంలో అలసిపోయావు. సేదతీర్చుకొనిరా. అప్పుడు నా బలమేమిటో తెలుస్తుం” దని సుతిమెత్తగా చెప్పాడు.

అంతఃపురానికి తిరిగివెళ్ళినా అవమానభారం రావణుణ్ణి ఒక చోట కూర్చోనీయడం లేదు. కుంభకర్ణుని నిద్రలేపమన్నాడు రావణుడు. అతికష్టంమీద ఆ పని సాధ్యమయింది రాక్షసులకు. కుంభకర్ణునికి అరు నెలలు నిద్ర ఒకరోజు భోజనం. (అందుకే ‘కుంభకర్ణనిద్ర’ అనేది ఒక జాతీయంగా భాషలోకి వచ్చింది.) కుంభకర్ణుడు రావణుణ్ణి సమీపించాడు. జరిగిందంతా చెప్పాడు రావణుడు. తెలివిగలవారు జరిగిన దానిని గూర్చి ఆలోచించరన్నాడు కుంభకర్ణుడు. తనకు సహాయపడుని కుంభకర్ణుని కోరాడు రావణుడు. “ఆపదల పాలైన వానిని ఆదుకొనేవాడే నిజమైన మిత్రుడు. తప్పుదారి పట్టి కప్పాలో పడువారికి చేయుతనిచ్చి ఆదుకొనేవాడే ఆప్తు” దని రావణుడన్నాడు. కుంభకర్ణుడు యుద్ధసన్నద్ధుడయ్యాడు.

కుంభకర్ణుడు యుద్ధంలో వానరులను చాపుదెబ్బ తీస్తున్నాడు. వానరులు తట్టుకోలేక తలోదారి పట్టారు. శ్రీరాముణ్ణి ఆశ్రయించారు. ‘ఐంద్రాప్రంతో’ కుంభకర్ణుని శిరస్సును ఖండించి శాశ్వత నిద్రలోకి

పంపాడు శ్రీరాముడు. శ్రీరాముని బాణధాటికి కుంభకర్ణుని తల లంకలో పడిపోయింది. ఆ తల తగలడం వల్ల రాజవీధులలోని ఇంటికప్పులు, ఎత్తైన ప్రాకారాలు కూలిపోయాయి. కుంభకర్ణుని మరణవార్త రావణుణ్ణి క్రుంగదిసింది.

రావణ కుమారుడైన అతికాయుడు లక్ష్ములుని బ్రహ్మప్రానికి బల్లెనాడు. తమ్ముణ్ణి, కొడుకును పోగొట్టుకొని తల్లడిల్లుతున్న రావణుణ్ణి ఇంద్రజిత్తు ఓదార్చాడు. భారం తనపై వేసుకొని. యుద్ధరంగానికి వచ్చాడు. రామలక్ష్ములుమీద బ్రహ్మప్రాని ప్రయోగించాడు. రాముని సూచనమేరకు రామునితోపాటు లక్ష్ములుడు సృంహకోల్పోయినట్లు పడి ఉన్నాడు. వాళ్ళు మరణించారనుకున్నాడు ఇంద్రజిత్తు. తండ్రికీ వార్తను తెలిపాడు.

వానరసైన్య శిబిరంలో అలజడి మొదలైంది. విభీషణుడు దైర్యం చెప్పాడు. రామలక్ష్ములకు ఏమీకాలేదన్నాడు. బ్రహ్మమీది గౌరవంతో ఆస్త్రభాధను అనుభవించారని తెలిపాడు. బ్రహ్మప్రస్తుత ప్రభావంతో ఆరవైపీదు కోట్ల మంది హతులయ్యారు. చాలామంది దెబ్బతిన్నారు. హనుమంతుడు, విభీషణుడు, జాంబవంతుడి కోసం వెతుకుతున్నారు. జాంబవంతుడు కనిపించాడు. సరిగ్గా చూడలేకపోతున్నానన్నాడు. ధ్వనిని బట్టి విభీషణుని గుర్తించానన్నాడు. “హనుమంతుడు క్షేమమేనా” అని అడిగాడు. ఆంతర్యం అంతుచిక్కలేదు విభీషణునికి. “హనుమంతుడు జీవిస్తే వానరసైన్యం చచ్చినా బతికినట్టే లేదా హనుమ మరణిస్తే అందరం బతికిడన్నా చచ్చినవాళ్ళతో సమానమే”నన్నాడు జాంబవంతుడు. జాంబవంతుని ఆదేశంపై హిమాలయాలకు వెళ్ళి అక్కడ ఉన్న సర్వాషధి మహాపర్వతాన్ని పెల్లగించి తీసుకువచ్చాడు హనుమంతుడు. ఓషధుల వాసనకే రామలక్ష్ముల గాయాలన్నీ మటుమాయమయ్యాయి. చనిపోయిన వానరులు మళ్ళీ లేచికూర్చున్నారు. సుగ్రీవాళ్ళతో వానరులు లంకకు నిప్పాపెట్టారు.

శత్రువుక్కాన్ని మానసికంగా దెబ్బతియదలచాడు ఇంద్రజిత్తు. హనుమదాది వానరశిరులు చూస్తుండగా మాయాసీతును సంహరించాడు. అందరూ నిజమేననుకున్నారు. ఈ వార్త తెలిసి శ్రీరాముడు శోకసంద్రంలో మునిగిపోయాడు. ఇదంతా ఇంద్రజిత్తు మాయేనని విభీషణుడు తెలపడంతో అందరూ ఊపిరిపీల్చుకున్నారు.

శత్రుసంహోరానికి ఇంద్రజిత్తు నికుంభిలా అభీచారహాస్యమాన్ని తలపెట్టాడు. దాన్ని భంగంచేయడానికి రామానుళ్ళతో లక్ష్ములుడు వెళ్ళాడు. ఇంద్రజిత్తు లక్ష్ముల మధ్య ఫోర యుద్ధం జరిగింది. ‘ఖంద్రాశ్రమ’ను ప్రయోగించి ఇంద్రజిత్తు తలను నేలరాల్చాడు లక్ష్ములుడు. శ్రీరాముడు లక్ష్ములుణ్ణి మెచ్చుకున్నాడు.

రావణుడు యుద్ధభాషిలో ప్రతియకాల రుద్రుడిలా విజ్ఞంభిస్తున్నాడు. వానర వీరులు తట్టుకోలేక యుద్ధరంగం నుండి కాలికి బుధ్ం చెపుతున్నారు. మరొకవైపు సుగ్రీవుని చేతిలో విరూపాట్లుడు, మహాదరుడు మట్టిగరచారు.

యుద్ధం చివరి అంకానికి చేరుతున్నది. రామలక్ష్ములులతో రావణునిపోరు తీవ్రతరమవుతున్నది. రావణుడు విభీషణుళ్ళి చంపడానికి బల్లెమెత్తాడు. అది మహాశక్తిమంతమైనది. విభీషణునికి ప్రాణపాయ స్థితిని గమనించిన లక్ష్ములుడు రావణునిపై బాణాలను కుమ్మరించాడు. ఎటూ తోచక విభీషణుని చంపే ప్రయత్నాన్ని విరమించుకున్న రావణుడు లక్ష్ములునిపై ఆగ్రహించి ‘శక్తి’ అనే ఆయుధాన్ని ప్రయోగించాడు. అది గమనించిన శ్రీరాముడు ‘శక్తి’ని వేడుకున్నాడు. ‘నీలోని వంపేశక్తి నశించుగాక’ అని. అంతే - అది ప్రాణశక్తిని కోల్పోయింది. లక్ష్ములుడి రొమ్ముమీద బలంగా నాటుకుంది. లక్ష్ములుడు నేలమీద పడిపోయాడు. వానరులు ఆ ఆయుధాన్ని ఎంత ప్రయత్నించినా లక్ష్ములుడి రొమ్ము నుంచి తీయలేకపోయారు. రాముడు తన రెండు చేతులతో బయటికి లాగి విరిచివేశాడు. ఇక ఉపేక్షించి లాభం లేదనుకున్నాడు శ్రీరాముడు. ఈ లోకంలో ఇక రావణుడో? రాముడో? మిగిలి ఉండడం తథ్యం అన్నాడు. శ్రీరాముని విలువిద్యాపాండిత్యానికి ఎదురునిలువలేక రావణుడు భయంతో పరుగులు తీశాడు.

పడిపోయిన లక్ష్ములుణ్ణి చూసి విలవిలలాడిపోయాడు శ్రీరాముడు. “ఏదేశంలోనైనా భార్య దొరకవచ్చు. బంధువులు దొరకవచ్చు. కాని లక్ష్ములుని వంటి తమ్ముడు దొరక”డని కస్తీరుకార్చాడు. సుషేషుడు లక్ష్ములుని పరీక్షించి చనిపోలేదని నిర్ణరించాడు.

సుప్పులని సూచనమేరకు హనుమంతుడు ఓషధులు తేవడానికి వేగంగా వెళ్ళాడు. ఓషధిపర్వతాన్ని తెచ్చాడు. ఓషధి ప్రభావంతో లక్ష్మణుడు లేచికూర్చున్నాడు. పట్టరాని ఆనందంతో శ్రీరాముడు “లక్ష్మణ నీవు మరణించి ఉంటే నా విజయానికి అర్థమే లేదు. అప్పుడు సీతతోగాని నా ప్రాణాలతోకాని ఏం ప్రయోజనం” అన్నాడు.

ఇంద్రుడు పంపగా మాతలి దివ్యరథంతో సహి శ్రీరాముని దగ్గరికి వచ్చాడు. ప్రదక్షిణ పూర్వకంగా నమస్కరించి శ్రీరాముడు రథాన్ని అధిరోహించాడు. యుద్ధభూమికి సాగిందారథం. మిగతా దినాల కన్నా భిన్నంగా ఉండినాటి యుద్ధం. కొంతసేపు ఎపరికెపరూ తీసిపోని విధంగా విజ్యింభించారు. రాసురాను రామునిదే పైచేయి అవుతున్నది. రావణుని సారథి గమనించాడు. రథాన్ని పక్కకు మళ్ళించాడు. అలా చేయడం అవమానంగా భావించిన రావణుడు సారథిపై నిప్పులు చెరిగాడు. రథం మళ్ళీ రాముని ముందు నిలిచింది. యుద్ధం చూడడానికి అగస్యుడు దేవతలతో కూడి అక్కడకు వచ్చాడు. శ్రీరామునికి ‘ఆదిత్య హృదయం’ ఉపదేశించాడు. శ్రీరాముని బాణాలతాకిడికి రావణుని తలలు నేలరాలుతున్నాయి. కాని వెంటనే చిత్రంగా మళ్ళీ మొలుస్తున్నాయి.

ఆకాశానికి ఆకాశం, నముద్రునికి నముద్ర వేం నమానవైనట్లు రామరావణ యుద్ధానికి రామరావణ యుద్ధమే నమానమన్నట్లు సాగుతున్నది. బ్రహ్మప్రస్త ప్రయోగం చేయవలసిందిగా ‘మాతలి’ శ్రీరామునికి సాచించాడు. శ్రీరాముడు బ్రహ్మప్రస్త ప్రయోగంతో రావణానురుణ్ణి అంతమొందించాడు.

అన్నపన రావణుని మరణానికి విభీషణుడు బాధపడ్డాడు. దహన సంస్కరాలకు అనుమతినివ్వమని శ్రీరాముని ప్రార్థించాడు. ‘పుక్కలు జీవించి ఉన్నంతవరకే వైరమండాలి. తరవాత దానిని వదిలివేయాలి. మన కార్యం నెరవేరింది. కావలసిన సంస్కరాలను చేయ’మని అన్నాడు శ్రీరాముడు. “ఇప్పుడు రావణుడు నీకెట్లాగో నాకూ అట్లాగే గౌరవాస్పదుడు” అని తన విశాల హృదయాన్ని చాటుకున్నాడు శ్రీరాముడు. రావణుని భార్య మండోదరి భర్త మరణానికి పుట్టెడు దుఃఖంలో కూరుకపోయింది. విభీషణుడు రావణునికి ఉత్తరక్రియలను నిర్వహించాడు.

శ్రీరాముని ఆదేశం మేరకు లక్ష్మణుడు విభీషణుణ్ణి లంకారాజుగా పట్టాభిషిక్తుణ్ణి చేశాడు. సీతతో తన విజయవార్తను తెలపమని హనుమంతుణ్ణి ఆదేశించాడు శ్రీరాముడు. హనుమంతుడు వెంటనే వెళ్ళి ఈ శుభవార్తను సీతమ్మ చెవిన వేశాడు. ఆమె ఆనందానికి అవధులేవు. ఇంతకాలం చుట్టూచేరి బాధించిన రాక్షస స్త్రీలను చంపడానికి అనుమతినిమ్మన్నాడు హనుమ. తగని పని, వద్దని వారించింది సీత.

విభీషణుడు పల్లకిలో సీతాదేవిని శ్రీరాముని దగ్గరికి చేర్చాడు. సంతోషంతో భర్తను చేరింది సీత. ఆమెను స్వీకరించడానికి రాముడు నిరాకరించాడు. “నా వంశప్రతిష్ఠ నిలుపుకోవడానికి దుష్ట రావణుని చెరనుండి నిన్ను విడిపించాను. ఇంతకాలం పరుడి పంచన ఉన్నందువల్ల నీ ప్రవర్తన గురించి నాకు సందేహముంది. కనుక నువ్వు నీ ఇష్టం వచ్చిన చోటికి వెళ్ళవచ్చు”నని శ్రీరాముడు అన్నాడు. శ్రీరాముని మాటలు ములుకుల్లా గుచ్ఛకున్నాయి సీతకు. సాయికి దగినట్టుగా మాట్లాడలేదని రామునితో అన్నది. శ్రీరామునకు విశ్వాసం కలిగించడానికి ‘అగ్ని ప్రవేశం’ ఒక్కటే శరణ్యముని భావించింది. శ్రీరాముని మనసెరిగి లక్ష్మణుడు చితిని సిద్ధపరచాడు. సీత అగ్నిలోకి ప్రవేశించింది. అక్కడివారంతా ఆందోళనచెందారు. అగ్నిదేవుడు స్వయంగా సీతాదేవిని తీసుకువచ్చి ఆమె గొప్పదనాన్ని వెల్లించించాడు. ఆమెను స్వీకరించాల్సిందిగా శ్రీరాముణ్ణి కోరాడు.

సీత గురించి తనకంతా తెలుసన్నాడు శ్రీరాముడు. తన శీలం యొక్క గొప్పదనాన్ని ముల్లోకాలకు చాటడానికి ఆమె అగ్నిప్రవేశం చేస్తున్నా ఊరుకున్నాన్నాడు. సీతను దగ్గరకు తీసుకున్నాడు.

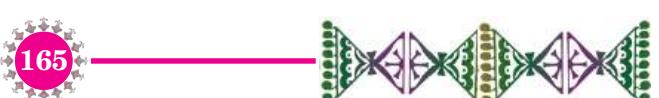
పరమశివుడు శ్రీరాముణ్ణి ప్రశంసించాడు. దుష్టసంహరంచేసిన శ్రీరాముణ్ణి ప్రజానురంజకంగా పరిపాలన చేయమన్నాడు. శ్రీరాముని కోరిక మేరకు ఇంద్రుడు మృతులైపది ఉన్న వానరులను మళ్ళీ బతికించాడు. విభీషణుడు లంకలో కొంతకాలం ఉండవలసిందని శ్రీరాముణ్ణి అభ్యర్థించాడు. భరతుని కొరకు తాను త్వరగా ప్రయాణం కావలసిందేన్నాడు శ్రీరాముడు. వానరులను వాళ్ళ స్వస్థానాలకు వెళ్ళమనిచెప్పి, విభీషణుని వీడ్యోలు అందుకున్నాడు. పుష్పకవిమానంలో అయ్యాడ్యకు బయలుదేరాడు. దారిలో ఆయా ప్రదేశాలన్నీ సీతకు చూపుతున్నాడు. భరద్వాజాత్రమాన్ని సందర్శించారు. శ్రీరామజ్ఞతో హానుమంతుడు శ్రీరాముడు వస్తున్న విషయాన్ని భరతునికి, గుహనానికి ముందుగా వెళ్ళి తెలియజేశాడు. వాళ్ళంతో ఆనందించారు.

పుష్పక విమానంలో సందిగ్రామం చేరుకున్న సీతారాములక్ష్మణులకు భరతుడు, ప్రముఖులు ఘనంగా స్వాగతం పలికారు. సీతారాములక్ష్మణులు కౌసల్య, సుమిత్ర, కైకేయి, వశిష్ఠుల పాదాలకు ప్రజామాలు అర్పించారు. భరతుడు శ్రీరాముని చరణాలకు పాదుకలను తొడిగాడు. భరతుణ్ణి ప్రేమతో ఆకున జేర్చుకున్నాడు శ్రీరాముడు.

అంగరంగజైభవంగా శ్రీరామ పట్టాభిషేక మహాత్మవం జరిగింది. యువరాజుగా ఉండాల్సిందిగా శ్రీరాముడు లక్ష్మణుణ్ణి కోరాడు కాని అతడు ఎంత మాత్రం ఒప్పుకోలేదు. అప్పుడు భరతుణ్ణి యువరాజుగా చేశాడు. యజ్ఞయాగాది క్రతువులను నిర్విఫ్ఫుంగా కొనసాగిస్తున్నాడు శ్రీరాముడు. ప్రజలను కన్మబిడ్డలా చూసుకుంటున్నాడు. ఎలాంటి ఈతిబాధలూ లేవు. అందరూ భర్యబంధుంగా నడచుకొంటున్నారు. ఇలా పదుకొండువేల సంవత్సరాలకాలం ప్రజానురంజకంగా పరిపాలించాడు శ్రీరాముడు. అందుకే ‘రామరాజ్యం’ అన్న మాట నేటికి ఆదర్శమై నిలచింది.

శ్లో॥ మంగళం కోసలేంద్రాయ - మహానీయ గుణాత్మక్షే
చక్రవర్తి తనూజాయ - సార్వభోమాయ మంగళమ్॥

2. ఇబ్రాహీం కుతుబ్‌షా : 1550-1580 సంవత్సరాల మధ్య గోలకొండ రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన మాలిక్ ఇబ్రాహీం కుతుబ్‌షా రాజు. జనవ్యవహారంలో ‘మల్టిభరాం’గా ప్రసిద్ధుడు. పరిపాలనాదక్కుడు. తెలుగు భాష పట్ల మమకారాన్ని ప్రకటించాడు. తెలుగు కావ్యాన్ని అంకితం పొందిన తెలుగు ముస్లింరాజు ఇతడే. గోలకొండ రాజ్యంలో ఉద్యోగి సారంగు తమ్ముయ తన తప్పి సంవరణోపాభ్యాసాన్ని ఇబ్రాహీం కుతుబ్‌షాకు అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ రాజు 1578లో పురానా ఘాల్సును నిర్మించాడు.
3. కులీకుత్తీబ్‌షా : 1580-1612 సంవత్సరాల మధ్య గోలకొండ రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన కులీకుత్తీబ్‌షా హైదరాబాద్ నగర నిర్మాత. చక్కని కవి. హైదరాబాద్ ప్రాంతానికి ప్రత్యేకమైన ‘దక్కనీ ఉర్దూ’ను ప్రోత్సహించాడు. ఆ మాండలికంలో దాదాపు 1800 పుటల కవిత్వాన్ని రచించాడు. తెలుగులోనూ కవిత్వాన్ని రచించినట్టు చెబుతారు, అవి లభ్యంకాలేదు.
4. మేనా : పెళ్ళి ఊరేగింపు వాహనాలలో ఒకటి, ఇది పట్లకి వలనే ఉంటుంది కానీ, పట్లకి అంత సున్నితమైనదికాడు. మోటారు వాహనాలులేని రోజుల్లో వధువరులను ఇందులో కూర్చుండ చెట్టి మనషులు మోసేవారు.
5. హోన్ను : గోలకొండ కుతుబ్‌షాహి రాజ్యంలో ప్రథానమైన నాణం హోన్ను. ఇది బంగారు నాణం. విదేశీయులు దీనే పెగోడా అనేవారు.

11. భిక్ష

1. మాధుకరము : మధుకరపృతి. అంటే తుమ్మెదలు పూలలోపలి తేనెను గ్రహించినట్లు గృహస్తుల ఇంఢునుండి భిక్షను గ్రహించడం.

12. భూమిక

1. హైదరాబాద్ రాజ్యం : 1724లో అనఫ్జాహీ వంశీయుడైన నిజాం ఉల్లమ్మై ఈ రాజ్య స్థాపకుడు. ఇతడు మొగలాయా చక్రవర్తులకు అత్యంత విశ్వాసపాత్రుడు. హైదరాబాద్ రాజ్యాన్నే ‘హైదరాబాద్ సంస్థానం’ అనే పేరుతో వ్యవహరించేవారు. ఏడుగురు నిజాం వంశీయులు ఈ రాజ్యాన్ని పరిపాలించారు. రాజ్యంలో ప్రస్తుత తెలంగాణతోపాటు నేటి కర్రాటుకలోని మూడు, మహిరాప్టులోని ఐదు జిల్లాలు కలసి ఉండేవి.
2. తెలంగాణ రైతాంగపోరాటం : వందలాది ఎకరాలు కలిగిన భూస్వాములు, వారికి అండదండలు అందించిన నిజాం ప్రభుత్వంపై రైతులు చేసిన పోరాటం ఇది. చారిత్రాత్మకమైన ఈ పోరాటం 1946-51 సంవత్సరాల మధ్య కొనసాగింది. భూమికోసం - భూక్తి కోసం - బానిసత్వ విముక్తికోసం పేదరైతులు చేసిన ఈ సాయిధ పోరాటం ఎంతో మందికి స్వాత్రినిచ్చింది.
3. దేవిడి : నిజాం పొలనా కాలంలో నిర్మించిన పెద్ద పెద్ద భవనాలను ‘దేవిడి’లు అనే పేరుతో పిలిచేవారు. ఇవి పెద్ద భవంతులు. వీటిలో సంస్థానాలకు చెందిన సంఘన్నులు నివసించేవారు. హైదరాబాద్ పాతనగరంతోపాటు తెలంగాణలోని పలు పట్లణాలలోనూ పాతబడిన దేవిడిలు కనబడతాయి.
4. పాన్దాన్ : తాంబూలాన్ని వేసుకునేవారు తమలపాకులతోపాటు సున్నం, కాచు, పోకలు, ఇతర సుగంధ ద్రవ్యాలను ఒక చిన్న పెట్టెలో సర్దిపెట్టుకునేవారు. దానిని ‘పాన్దాన్’ అనే పేరుతో వ్యవహరించేవారు. ఇది ఉర్దూపదం.
5. కోహినూర్ : కుతుబ్‌షాహిల ఖజానాలో ఉండేది ఈ కోహినూర్ వజ్జం. ఈ వజ్జం బరువు 750 ఇంగ్లీషు కారెట్లుగా నిర్ధారించారు. కోహినూర్ వజ్జం ప్రపంచంలోని వజ్జాల చరిత్రలోనే ఆత్మంత విలువైనది, విశిష్టమైనది.

